

TESELLİ

ŞAMİL ALADİN

Rusça'dan Çeviren:
Nermin TAŞER

Ankara, 2020

 BENGÜ
"Bir Avrasya Yazarlar Birliği Kuruluşudur"

TESELLİ

ŞAMİL ALADİN

Bengü Yayınları: 262
Kırım Tatar Edebiyatı: 02

Genel Yayın Yönetmeni
Yakup Ömeroğlu

Rusça'dan Çeviren
Nermin Taşer

Kapak - Sayfa Tasarımı
İbrahim Sağlam

Kütüphane Bilgi Kartı
Teselli
Aladin, Şamil
1.Baskı, 230 s., 13.5x21.5 cm
Temmuz 2020, Ankara

ISBN: 978-605-7654-56-4

Baskı
Sonçağ Matbaacılık Ltd. Şti.
Tel: (0312) 341 36 67

 BENGÜ

BENGÜ YAYINLARI
Sakarya Mah. Göztepe Sk. No: 5/A
Altındağ/ANKARA
Tel : +90(312) 311 70 52
Faks : +90(312) 311 70 32
e-posta : bilgi@ayb.org.tr

TATAR HİKAYECİ ŞAMİL ALADİN'İN TESELLİ VE BEN ÇAR VE TANRIYIM HİKAYELERİ

Günümüzde *Rusya Federasyonu'na bağlı Kırım Cumhuriyeti*, çok uzun yüz yıllardan beri Türklerin yaşadığı güzel bir coğrafyadır. Karadeniz'in kuzeyinde ve otuz kilometrelik Or- Kapı geçidi kapatıldığında tam bir ada görünümünde olan Kırım, tarım zenginliği, Karadeniz sahillerinin güzelliği ve meyvelerinin nefaseti ile tanınır. Bitki ve hayvan çeşidi bakımından fevkalade zengindir.

Tarih boyunca çok hareketli bir alan olarak dikkat çeken Kırım, çok uzun süre Türk Tatar hanlıkları tarafından yönetilmiş, 1475 tarihinde Osmanlı devleti ile imtiyazlı bir sözleşme ile Devlet'in önemli bir unsuru haline gelmiştir. Doğal olarak bu dönemde kültürel anlamda da çok önemli gelişmeler kaydeden bölgede, başta Kırım hanları olmak üzere çok sayıda kültür adamı yetişti. Fakat 1784 yılında Rusya ile yapılan savaşlar sonucunda Kırım Rusya'ya ilhak edilince bu zengin Türkçe birikim yerini suskunluğa bıraktı. Halkın ve aydınların önemli bir bölümü Osmanlı ülkesine göç etti. Kırım Tatarlarının sayısı giderek azaldı.

Kırım siyasî ve istisadi bağımsızlığını kaybetmenin yanında, kültürel açıdan da tam bir kısıpaca alınmıştı. Zaman zaman görülen kısmi rahatlamalar da kısa süreli oldu. 1928 ve 1931 yılları arasında da, toprakları ellerinden alınanların direnmesi üzerine kırk bin civarında Kırimlı Ural bölgesine sürgün edildi. 1931– 1934 yılları arasında yaşanan kıtlık da, Kırimlılara çok pahaliya mal oldu. Bundan sonraki yıllarda da, Ruslaştırma icraatlarına karşı gelen sayısız Kırimlı aydın öldürüldü yahut sürgün edildi. İkinci Dünya Savaşı ise bir başka büyük felaketle geldi. Almanlar Kırim'ı işgal ettiklerinde bir çok Kırimlı, Şark İşçisi adı altında kafileler halinde Almanya'ya sevk edilmiş ve yerlerine Almanların yerleştirilmesi kararı alınmıştı. Buna karşı çıkan Kırimlılar şiddete tabi tutulmuş, 168 Türk köyü yakılıp yıkılmıştı. Almanların çekilmesinden sonra Kırim'ı yeniden işgal eden Ruslar, bir çoğu Rus ordusunda Almanlar'a karşı savaşmış olan Kırimlı Türklerin tamamını sürgün ettiler. Tarihte emsali görülmemiş bir hadise olarak 1944 yılında alınan bu kararla, Kırim'da tek Türk bırakılmadı; bu sürgünde sayısız insan, vahşice doldurdukları vagonlar içinde ve gittikleri sürgün yerlerinde can verdiler.

Bu sıkıntılara rağmen Kırimlı aydınlar özellikle her fırsatta eğitim ve kültür alanında çalışmalar gerçekleştirdi, millî edebiyat yolunda çalışmalar yapıldı. Bunda Gaspıralı'nın kurduğu Usul- i Cedid mekteplerinin büyük etkisi oldu, pek çok aydın, halkı cahillikten kurtarmak ve medenî seviyeyi yükseltmek için çalıştılar

Baştan itibaren bütün Türk dünyasında olduğu gibi şiir Kırim Türk edebiyatında da hep başat konumda oldu. İkinci Dünya Savaşından sonra bunun değiştiği, şiir yanında nesrin de öne çıkmaya başladığı görülür.

Bu arada dikkat çeken hususlardan biri de 20. Yüzyılın başından itibaren Rusya coğrafyasında ortaya çıkan fikri tartışmaların kaçınılmaz olarak bölgedeki Türk toplu-

luklarını da etkilediğidir. Özellikle 1917 Bolşevik devriminden sonra pek çok Türk yazar ve şairi de edebî eserlerinde yeni hayatın heyecanını yaşatmışlar, sosyalist fikir ve düşüncelerini ifade etmiş ve bunu topluma aşılama çalışmışlardır. Ama bu çabalar da Tatar halkına olumlu bakılması konusunda sonuç vermedi ve Stalin dönemde yaşanan katliamlar, Kırımli aydınların hemen hemen tamamının yok edilmesi, sürülmesi veya hapisanelerde sürünmeleri neticesinde Kırım edebiyatı ciddi bir durgunluk dönemine girdi. Nazi işgal kuvvetleriyle iş birliği yapmakla suçlanan Kırım Türkleri, 1944 yılında yapılan katliamdan sonra toplu olarak Ortaasya içlerine sürüldüler. Sürgün yeri olan Özbekistan’da Kırım Türklerine uygulanan “Özel İskân” rejimi ile, büyük şehirlere yerleşmeleri, ziraatle uğraşmaları, askerlik yapmaları engellendi. Kültürel gelişmeleri tamamen durdurulan Kırım Türklerinin tarihleri ve kültürel mirasları yok sayılmış, Kırım’da onları hatırlatacak her şey imha edilmiştir. On yıldan fazla süren bu mecburi suskunluk dönemi, 1950 yıllarının sonlarına doğru partinin kontrollü bir şekilde geri çekilmesiyle sona erdi. Bundan sonra Kırım Türkleri sosyal, iktisadî ve kültürel haklarının korunması, etnik varlıklarının tanınması ve Kırım’a dönüp orada yaşama hakkı kazanabilmek için mücadele etmeye başladılar, en başta da Kırım Türkçesi konuşma ve edebî dilinin, edebiyatının ve sanatının geliştirilmesi için gayret gösterdiler. Bu faaliyette 1 Mayıs 1957 yılında Kırım Türkçesi ile yayımlanmaya başlayan “Lenin Bayrağı” gazetesinin olumlu rolü oldu. 1957 yılında, Özbekistan Yazarlar Birliği içinde oluşturulan Kırım Tatar Şubesi, Kırım Türk edebiyatının durgunluk dönemine canlılık getiren mühim bir hadisedir. Bu şubede Stalin mezalliminden kurtulup sağ kalabilen Şamil Alâdin, Abduraim Altanlı, Abdulla Dermenci, Eşref Şemizâde, Yusuf Bolat, Ziyadin Cavtöbeli, Raim Tmçerov, Reşid Murad, Fetta Akim, Gafar Bulğanaklı gibi yazar ve şairler toplanarak Kırım Türk edebiyatını canlandırmaya çalıştılar.

1968 yılında Gafur Gulam Neşriyatı bünyesinde kurulan Kırım Tatar yayınları bölümünün oluşturulması, Kırım Türkçesi ile yılda 13– 14 kitap neşretme imkânını doğurdu. 1976 yılında Kırım Türkçesi ile hazırlanan “Yıldız” almanağı 1980 senesinde iki ayda bir çıkarılan “Yıldız” dergisine çevrildi. Bundan sonra yazılan roman, hikâye ve şiirlerin hemen hemen hepsi önce bu dergide yayımlanmaya başladı. 1968 yıllarında Nizamî adına Taşkent Pedagoji Enstitüsü’nde Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümü kuruldu. 1970’li yıllarda Özbek, Kazak, Rus okullarında okuyan çocuklar artık ana dillerini de öğrenmeye başladılar. Ancak sistemin sıkı kontrolü ve katı baskısı, bütün sovyet edebiyatında olduğu gibi, hatta çok daha fazla bir şekilde Kırım edebiyatında hissedilmekteydi. Yazar ve şâirler eserlerinde duygularını, düşüncelerini hadiseler karşısındaki tavırlarını istedikleri gibi yazma hakkından mahrumdular. Öyle ki, eserlerinde Kırım, vatan gibi kelimelerin yasaklanması bir yana Kırım’ı hatırlatır korkusuyla deniz, dalga gibi kelimelerin bile kullanılması suç olmuştur.

Bugün Kırım edebiyatı gittikçe canlanmakta, yazar ve şâirler edebî dile her geçen gün daha fazla hâkim olarak eserler yazmaktadırlar. Artık Kırım Türkçesi ile yayımlanan gazete ve dergilerin tamamı da Kırım’a taşınmıştır.

ŞAMİL ALÂDİN'İN HAYATI VE ESERLERİ

(d.12 Temmuz 1912– ö. 21 Mayıs 1996)

Şamil Alâdin, Ay– Petrin Yaylası'nın kuzey yamacında-
Şki Mahuldür köyünde doğdu. Çocukluğundan itibaren
bölgenin geleneksel yaşam biçimi içinde yetişti, dağdan
odun topladı, ağaç kesmeye gitti, tütün topladı. Yerel bir
okulda ilk öğrenimini tamamladı. Eğitimine devam edebil-
mek için 12 yaşında Bahçesaray'a gönderildi. Burada tanı-
dığı hocası sayesinde edebiyata karşı ilgi duydu.Bu okul-
dun mezun olduktan sonra Simferopol Pedagoji Teknik
Okulu'na (1928– 1931) girdi, Teknik okuldan sonra
Moskova Edebiyat Enstitüsü'nde açık öğretime başladı.

Daha Bahçesaray'daki öğrenimi sırasında şiirler yaz-
maya başlayan *Şamil Alâdin* bu konuyla kısa sürede
dikkatleri üzerinde topladı. Kendisi gibi sanat ve edebiyat-
la ilgilenen bir arkadaş gurubu oluşturdu.

1932 yılı sonunda askere çağırıldı. Ukrayna'da eski
Konstantinov kentinde (1932– 1934) Kızıl Kazaklar 7.
Alayı'nda görev aldı.¹ Oradaki alay okulundan mezun

1 Kızıl Kazak Alayı : (Çervonnoye Kazaçestvo: Червоное казачество) Kızıl Kazaklar – İç
Savaş sırasında Ukrayna'da, Güney ve Güney– Batı cephelerinde çalışan ve daha sonra
Sovyet Sosyalist Ukrayna Cumhuriyeti'nde görev yapan Kızıl Ordu'nun en büyük süvari
birliklerinden birinin ortak adıdır.

olunca süvari takımı komutanı oldu. Askerlik dönüşü 1936'da Kırım gazetesi olan “Yeni Dünya”nın editör yardımcısı oldu. Sonra Dağıstan’a gitti ve orada bir dağ köyünde öğretmelik yaptı. Ardından Çirçik²’de² ikinci beş yıllık plan içinde yapılmakta olan Komsomol yolunun vinç operatörü olarak çalıştı. Bu çalışma yılları daha sonraları yayımlanan “Eğer Seviyorsan” (“Eger Sevensen”) romanının temelini oluşturdu. Şamil Alâdin 1939 yılında Kırım’a döndü, aynı yıl SSCB Yazarlar Birliği’ne üye oldu. Şamil Alâdin’in edebi kariyeri o kadar hızlı yükseldi ki, henüz 27 yaşındayken, 1939 yılında Kırım Yazarlar Birliği’nin başkanı seçildi. İlk kez, tüm SSCB genelinde T.G. Şevçenko’dan sonra gelen en parlak tercüman olarak ün kazandı ve “Anma Madalyası” ile ödüllendirildi. 26 Haziran 1941 yılında gönüllü olarak askere gitti ve Güney– Batı Cephesi’ndeki birliğe kumanda etti. 1943 yılı Şubat’ında yaralandı. Hastanede geçirilen iki buçuk aydan sonra, Kuzey Kafkasya Cephesi karargahına, oradan da Kırım’daki gerilla hareketinin karargahına gönderildi. 1944 senesinin Nisan ayında Simferopol’a döndü. Kırım Savaşı’nın yol açtığı “Hasarı Değerlendirme Komisyonunun” üyesi oldu. Şamil Alâdin, “Kaytarma” ansamblesini yapmak için sanatçıları bir araya getirmek amacıyla Aluşta’ya gitmek için Simferopol’den ayrıldı, döndüğünde bütün Kırimlılar gibi ailesinin de sürgüne gönderildiğine tanık oldu. Onu “yabancı insanlar” dairesine yerleştirdiler, sonra da gözaltına alınıp Kırım’dan ayrılmak zorunda bırakıldı. Pek çok Tatar aile gibi Özbekistan’a sürüldü. Özbekistan’da, Chinabad³ şehrinde, açlıktan ölmek üzere olan karısını ve küçük kızı Dilyar’ı buldu.

Yaklaşık dört ay Chinabad’da yaşadıkten sonra, Şamil Alâdin ve ailesi Andican’a taşındı ve yerel bir gazetede

2 Çirçik– Özbekistan’da; adını yanbaşıanda akan ırmaktan alan küçük bir şehirdir.

3 Chinabad (Чинабад /узб. Chinobod) – Özbekistan’ının Andijan bölgesinin Balıkcı Bölgesinde bulunan küçük bir kasaba.

çalışmaya başladı. Altı ay sonra, 1945 yılı mayıs ayında SSCB Yazarlar Sendikası Başkanı Alexander Fadeyev'in desteğiyle, Taşkent'e taşınma izni aldı. Orada Gençlik Tiyatrosu Müdürü ve sonra Demiryolları Sarayı Direktörü oldu, 1949'dan itibaren Özbekistan Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu sekreteri olarak görev yaptı. Taşkent– V. Belinsky Pedagoji Enstitüsü'nde 1953– 1957 yılları arasında akşam öğrencisi oldu.

Şamil Alâdin, memleketine “geri dönmek için mücadele eden inisiyatif grubunun” aktif bir üyesiydi: Sovyet Sosyalist Komünist Partisi– Merkez Komitesinin liderlerine hitaben yazılan “Kırım Tatarlarının Anavatanları Kırım'a geri gönderilmesini” talep eden mektuplara imzalar attı, bir grup Kırım Tatarı milli hareketi katılımcılarıyla Moskova'ya gitti. Milliyetçi hareketteki aktif faaliyetleri yüzünden defalarca girdiği işlerden çıkarıldı.

Kendi çabasıyla kazandığı nüfuz ve yetkisini kullanarak; bir grup Kırım– Tatar aydınını bir araya getirip, yönetiyor; “Kaytarma” ansamblesinin kurulması için resmi izinleri alıyor; “Lenin Bayrağı” gazetesinde ve radyo programlarında Kırım Tatar dilini kullanarak aktif roller üstleniyor; G. Gulyama adlı yayınevinde editörlük yapıyordu. Şamil Alâdin SSCB Yazarlar Birliği'nden ihraç edilen Kırım Tatarı yazarlarının rehabilite edilmesini ve Yazarlar Birliği'nin yeniden kurulmasını talep ediyordu: Doğrudan katılımı ve özel girişimleriyle, Özbekistan Yazarlar Birliği bünyesinde “Kırım– Tatarı Yazarları Bölümünün” kurulmasını sağlamış ve birkaç yıl boyunca bu kurumu kendisi yönetmiştir. Ayrıca, Özbekistan Yazarlar Birliği'nin Edebiyat Vakfı Başkanlığı'na iki defa seçildi.

1980'den 1985'e kadar Şamil Alâdin Yıldız Dergisi'ni yönetti. Edebiyat alanındaki çalışmaları nedeniyle yazara “Sovyet Sosyalist Özbek Cumhuriyeti Kültürü Onur Üyesi” (1973) ve “Sovyet Sosyalist Özbek Cumhuriyeti Sanatının Onur Üyesi” (1982) ünvanları verildi. 1985 yı-

lında Şamil Seyit oğlu Alâdin emekli oldu. Yaratıcı işler için, yazarın sessizliğe ve huzura ihtiyacı vardı, Taşkent yakınındaki Dormen'e yerleşti, burada yeni makaleler, denemeler, romanlar yazdı. Orada, Ukrayna'nın bağımsızlığı için savaşılan Bogdan Khmelnitsky⁴ savaşında Kırım Tatar birliklerinin yardımıyla ünlü Komutan Togay- bey hakkında tarihi bir roman yazmaya başladıysa da bunu tamamlayamadı.

1994 yılında Şamil Alâdin ailesiyle birlikte Kırım, Simferopol'e döndü. Burada bir gün dahi edebi faaliyetine son vermedi: "Kremlin Mağdurları" adlı belgesel denemesi ve ardından Kırım Tatar halkının sürgünde yaşadığı zor yıllardan bahsettiği "Ben – Çarınız ve Tanrınızım" adlı otobiyografik hikayeyi gazetede yayınladı.

21 Mayıs 1996'da Şamil Alâdin, 84 yaşında öldü ve Simferopol'deki "Abdal" mezarlığına defnedildi.

Şamil Alâdin çok sayıda öğrenci yetiştirdi, bunların içinde Kırım Tatarı yazarlar da vardır. Hakkında M. Koschanov ve G. Vladimirov tarafından yazılmış pek çok yazı, deneme ve kitap yazılmış, televizyon filmleri çekilmiştir. Eserleri ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının ders programına dahil edilmiştir.

Edebi Faaliyetleri

Şamil Alâdin edebiyata şiirle başladı. 1932 yılında, ilk şiir kitabı "Toprak Güldü, Gök Güldü"nü yayımlayan şair, ("Toprak Kuldi, Kok Kuldi") 1935 yılında orduda geçirdiği yıllardan esinlenerek yazdığı "Kızıl Kazakların Türküleri" ("Kızıl Kazak'nın Yırları") adlı şiir derlemesini neşretti.

1940 yılında ilk nesir eseri "Merdiven" adlı hikayesinin de bulunduğu "Ömür" adlı kitabı yayımlandı.

4 Bogdan Khmelnitsky: Zaporozhsky Ordusu Başkamatunı , askeri lider, siyasi ve devlet ileri geleni. Kazak isyanının lideri.

Şamil Alâdin'in yaratıcılığının çeşitlenmesi, Tatar tarihinin bir dönüm noktasına, yani halkının sürgün edilme dönemine denk düştü. Yazarın farklı dillere tercüme edilmiş, 70'in üzerinde eseri bulunmaktadır.

Onun sanat hayatında 1979'da yazdığı "İblisin Ziyafetine Davet" adlı kısa romanı özel bir yer tutar. Eser, 1979'da Sovyet hükümetinin Rus olmayan halkların milliyet bilincinin en ufak tezahürünü, acımasızca bastırdığı döneme aittir. Bu eserde milli kahraman Hüseyin Toktargazi'nin ağzından, *Kırım Tatar halkının birliği* ülkesünü anlatır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Şamil Alâdin savaş temaları üzerine "Çavuş Oğlu", "Teselli", "Eğer Seviyorsan" "Rüzgardan Sallanan Fenerler" gibi çeşitli hikayeler yazdı. Hayatı öğrendiği Siriderya steplerinde⁵ geçirilen onaltı yıl meyvesini verir ve 1971 yılında "Yeşilli Kız" hikayesini yazar, 1972'de hikaye ve kısa romanlarından derlenmiş "Elmas" adlı kitabı çıkar. 1987'de Şamil Alâdin'in eserlerinden oluşan Pınarlar (Çoraçıklar) adlı derleme yayınlanır.

Şamil Alâdin'in çalışmalarının esasını Kırım temaları oluşturmaktadır. Yazarın bizzat kendisinin de yaşamış olduğu, yazarları ve şairleriyle birlikte tüm halkın kendi topraklarından sınır dışı edilmesi ve daha sonra anavatanlarına dönme sürecini derin ve geniş perspektifteki tarihi incelemeleriyle anlatmış bu yaklaşımıyla kuru tarihi bilgilerin ötesinde meseleyi sanatsal bir yaklaşımla yeni nesillere taşımıştır. Şamil Alâdin , mevcut sorunları kişisel izlenim, tecrübe ve hatıralarla birleştirmeyi başaran bir edebiyatçıdır.

Şamil Alâdin'in burada Rusça'dan çevirdiğimiz iki hikayesi tema olarak birbirine yakındır. Bunlardan ilk olan *Teselli*, şairin çocukluk yıllarını, bu dönemdeki Tatar hal-

5 Fergana Vadisi'nden (özellikle Özbekistan'ın Siriderya bölgesinde) ayrıldıktan sonra Siriderya nehrinin sol kıyısında bir ova olan, Güney Açık Bozkırları.

kının yaşamını ve yavaş yavaş filizlenmekte olan sosyalist düşüncelerin bu halk arasında nasıl algılandığını dile getirir.

İkinci hikaye olan *Ben Çar ve Tanrım* ise bu kez İkinci Dünya Harbi sonrası Kırım'da yaşananları dile getirir. Yazar bizzat kendisi de bir davaya inanmış, ona destek olmuş ama sonuçta sadece kendisi için değil bütün Tatar halkı için de felaket bir senaryo ile karşılaşmıştır. Bu kez de bu düş kırıklığı anlatılır.

Her iki hikayenin ortak noktası yalın bir gerçeğe yaslanmaları ve hikayenin kurgusunun bunun üzerinden yürümesidir. Yazarın samimiyeti okuyucu ile de buluşur ve bu avantaj hikayeyi kolay okunur ve inanılır kılar.

TESELLİ

1

Bademlik köyü, Kök Kartal dağlarının eteklerinde güreyleyerek akan Tilki Geçti deresinin iki yakası boyunca uzanan meşe ve kayın ağaçları arasına yerleşmişti. Hatırlananlara göre köy, seneler evvel badem ağaçları arasında adeta kaybolmuştu. Ama geçmiş yıllarda bir yaz, vadiye kar yağınca tüm badem ağaçları mahvoldu. Tecrübeli köylüler bu hadiseden sonra, evlerinin avlularına badem yerine ceviz ağaçları diktiler. Ağaçlar büyüdü, dalları Tilki Geçti deresi üzerine uzandı, köy ceviz terekleriyle donandı ama köyün adı evvelki gibi Bademlik olarak kaldı.

Baharda aşırı yağmurlar yağarsa, yüksek yamaçlardan aşağı sele dönüşür, köyü ikiye bölüp, çağlayarak Tilki Geçti deresine kavuşur. Dere yatağından taşar, öyküre kudura önüne çıkanı kırar, kütükleri önüne katar, bağları, bahçeleri evleri yıkar, uğuldayarak çekip gider...

Sağanak geçince, ahşap damlı evlerden kürk kalpaklı, çarıklı adamlar çıkar, ellerine kazma kürek alıp yola düşer, yıkılan evlerini, oyulan yollarını düzeltirler.

Ama daha bir hafta geçmeden, dağ başını gene duman alır. Bademlik üzerine kurşun renkli bulutlar açar. Ahali tekrar tehlike altında tetikte bekler.

Kök–Kartal dağları uzak değil. Oraya çıkmak için sadece iki geçit var, bunlardan biri Köpek–Boğazı. Ona tilkilerin yaşadığı yoldan ulaşmak mümkün. Kayaların için-

de bir mağara var, tepedeki deliğin kenarından tutunup, ellerinden güç alıp, önce ayakları, sonra başı dışarı çıkarmak gerek. Bu iş büyük güç ve cambazlık ister. Fikrimce, buraya böyle ad konulmasının sebebi, mağaradan tepeye çıkarken, bu deliğin köpek boğazı gibi dar olmasından dolayı. Diğer geçidin adı, Erikma, bu yüksek kaya ortasında açılmış derin bir çatlak. Bu mağaranın içinde daima soğuk sular şırıldayıp durur, lâkin dışarı çıkmaz. Duvarlarında yarasalar, ayakları kaya çıkıntılarına ilişik, başları aşağı sarkık... Bu yarıktan geçersen Babuğan yaylasına çıkarısın. Ama buradan geçmek için yerde değil, yüksek duvar kertiği boyunca yürümek gerekir, yoksa su birikintisi içine yığılıp yok olursun... Kök Kartal tepesine çıkınca gözünün önüne müthiş bir dünya serilir. El değmemiş dağlar, vadiler, hoş kokulu çamlar, şelaleler, yabani keçiler, geyik ve karaca sürüleri ve diğer mucizeler artık önündedir.

Aşağıda Bademlik'in içinde yaşayanların, hemen hepsi fukara adamlar. Yalnız iki kişi var, köyün verimli toprakları onların elinde. Biri Kâzım Bey, Cuma Camii'nin yanında süslü konağın sahibi. Diğeri ise Türk Ekrem bey, uzun tütün hangarlarına ve depolarına bitişik cam verandalı evin sahibi...

İhtiyar köylülerin anlattıklarına göre, Ekrem bey bu köye eline tek bir mala alıp gelmiş ve sekiz yıl içinde o derece zenginleşmiş ki köyün yarısını ele geçirmiş. Kazım Bey ise babası Resul efendinin vefatından sonra edindiği miras sayesinde bu konuma gelmiş. Bu iki beyin bahçelerinde ve tütün tarlalarında bütün köy maraba olarak çalışmakta.

Cuma günleri işten çıkan ahâli, kırlardaki kütükleri dipplerinden söküp, taşlarından temizleyip mera yahut çayır açıyor ya da oralara buğday saçıyor ve zerzevat dikiyor.

Ama elde edilen kıstıtlı ürün, geçinmek için kâfi değil. O sebeple köylüler tan ağarırken döşeklerinden kalkıp bir dilim ekmeği ve bir sarımsağı bohçalayıp, yüksek dağlara gider, bütün gün geçit vermez yüksekliklere, kayalara tır-

manıp, akşam geç vakitte sırtlarında yarımşar çuval fındıkla eve dönerler. Sonraki gün bunları kağına yükleyip, dağları aşıp, nihayetsiz çöller ve bitmez tükenmez yollardan geçip Kızıl Yar¹ pazarına götürüp satarlar, böylece onmayan– öldürmeyen bir ömür sürerler. Kazandıkları parayla çöl beteri şehirlerden, buğday ve et alır, böylelikle ne yapıp edip bahara kadar hayatlarını devam ettirirler, yaz gelince de onları üzüm ve meyveler kurtarır.

Tabiat, ömürlerini ağır emekle geçiren bu adamlara acıyor olsa gerek, onlara güçlü bir beden ve dayanıklılık bağışlamış. Bademlik'te yaşı yüz on, yüz yirmiyi aşmış ihtiyarların sayısı az değil. Akşamları köy kahvehanesinde minderler üzerine bağdaş kurup oturarak, ellerinde kahve fincanları sohbet ediyor, babalarının 1812 senesinde Rus Generali Platovnin'in atlı süvari alayında Fransızlara karşı nasıl cenk ettiklerini anlatmayı seviyorlar.

Kahvehaneye sadece ihtiyarlar değil, gençler de gelir. Burada biri keman, diğeri def çalar. Kimileri *Kaytarma*² oynar ya da türkü söyler. Kahvehane önündeki meydana yükselen oyun ve şarkı sedaları etraftaki kayalıklarda yankılanır. Genç gelinler geç saatlere kadar evlerinin sofalarında oturup uzaktan duyulan türküleri dinler, gecenin ilerleyen saatlerine kadar keyif çatan kocalarını beklerler. Ramazan ayında oruç tutmaya niyetlenenler, sahur vakti yemek yerler, onbeş– yirmi genç, gecenin yarısında minareye çıkıp, hep bir ağızdan ramazan– 1 şerif ilahileri okur, ardından tüfeklerle kulakları sağır edencesine ateş ederek, müslümanları uykudan uyandırır.

Allahın ve insanların unuttuğu bu küçük köy, kendi kendine böyle yaşayıp gitmekteyken yirminci asır başında ortaya çıkan ağır vakalar, onu da yakıp yandırdı, dağlı-

1 Metropol pazar yeri. Burası Ukrayna'nın güneyine doğru kıvrımlı ve sarp yollardan gidilen, bir zamanlar Kızıl– Yar denilen ticaret merkeziydi.

2 Kaytarma: Kırım Tatar oyun ve müzik sanatının amblemi olan ve Kırım millî oyunları içinde geçmiştin günümüze toylarda, nevrüz, hidirellez gibi kültürel miras olarak karşımıza çıkmaktadır.

ların yüreklerinde heyecanlar doğurdu. Kök– Kartal’a giden yol başında duran Selahattin ağanın iki katlı evinde ve bahçeciğindeki de bu etkiden uzak kalamadı.

Selahattin ağa, elli yaşında kuvveti yerinde bir adam. Dağlardan ağaç kesip, onları kızakla eve taşıyıp, arbaş, pulluk, dirgen, tırmık yapar. Marangoz olduğu için komşuları ona *Dülger* lakabını takmışlar, saçlı– sakalı kızıl olduğu için bazı komşuları ise ona *Kınalı Selahattin* der.

Selahattin Ağanın evi önündeki küçük yeşil bahçesinde elma, armut, şeftali, kayısı ballanıp olgunlaşmakta, ocaklarında domates, biber, havuç, soğan, sarmısak ve bakla pişip, kıvama gelmekte...

Selahattin’in bir kızı ve üç oğlu var. Aslında altı erkek evladı vardı; dört yıl evvel büyük oğlu Ayder, bir gece kurt avlamak niyetiyle Göbek– Tekne deresine gitti ve bir daha dönmedi. İkinci oğlu Tevfik, önceki sene öldü. Bunaltıcı bir yaz günü Selahattin Ağa evde değildi, ormana gitmişti. Tevfik evin bahçesinde dolaşırken kayısı ağacının dibinde büyük bir yılan gördü. Eve gelip babasının av tüfeğini aldı, silahı atışa hazır hale getirdi. Sebzelerin arasında yılanı ararken bir anda tökezleyince elindeki silah patlayarak boğazından yaralanıp öldü.

Şimdi evde üç oğlu, Fikret, Rüstem ve Mithat ile yegane kızı Seyyare var.

Kınalı Selahattin’in elinden hayatı boyunca bir kerecik olsun baltası düşmemiş, bu sebepten parmakları içe bükülmüş kalmış... Elleri nasırlaşmış kabalaşmış, tırnakları çatlamış, kırılmış.

Selahattin ağa, bu evdeki herşeyi kendi kurmuş, kendi yapmış. Bu sebepten, dişi ve tırnağı ile inşa ettiği bu evin avlusunda, ambarda, ahırda ve kümeste örnek bir tertip sezilmekte. Karısı Tenzile, iyi kalpli, hoş çehreli, tombulca bir kadın. Kocasının katı ve zor, ama kimi zaman da şefkatli ve âlicenap olabilen tabiatına çoktandır alışkın...

Dülger adeti üzere her gün tan ağarırken kalkar, kızğını koşar, çıkınına bir dilim ekmek ve bir baş soğan koyar, evin işlerini Seyyare'ye bırakıp, oğlu Fikret'le birlikte dağa çıkıp gider.

Ama eskiden beri ihtiyarlar; *kız çocuğu evinin misafiri-dir!* derler. Bahar akşamlarının birinde Selahattin'in evine sağ kaşının yarısı beyazlamış Kurt Şerif geldi. Oturdular, aş yeyip kahve içtiler. Sofra kaldırıldıktan sonra erkek kardeşler yan odaya uykuya geçince, ihtiyarlar gizemli bir fısıltıyla uzun bir konuşma yaptılar. Sabaha Seyyare'nin köydeki boyacı Bilal'in oğluna nişanlanacağı dedikodusu yayıldı.

Bir kaç ay sonra, fındık ağaçlarının yaprakları bahçede dökülmeye başladığında, dört gün, dört gece düğün yaptılar. Düğün töreninden sonra davul çaldırarak Seraye'yi gelin arabasına oturtup, şairane bir adı olan güzel, saray gibi zengin Kök- Köz köyüne alıp gittiler.

Evde üç oğlan kaldı.

O sırada uzak Rusya'da iki seneden beri savaş devam etmekteydi... Birinci Cihan Harbi... Bu meşakkatli günlerin birinde, Selahattin ağayı Volost³ idaresine çağırdılar... Tenzile yenge bütün gün üzüntüsünden bir yerlere sığmadı. Akşam Dülger heyecanlı ve perişan bir halde dönüp geldi. Sofra başında ağzından tek söz çıkmadı. Aşağı inip sigarasını yaktı ve geç vakit olmasına bakmadan komşusu Keski Mustafa'nın evine gitti, epey vakit geçtikten sonra evine dönüp, karanlık odada sedirin üzerine uzanıp yattı.

Rüstem sofa önündeki duvar boyunca uzanan taş sedire oturmuş:

– Size ne oldu baba? Keyfiniz yok, dedi.

Dülger cevap vermedi. Bir süre sonra içerden bir hırıltı işitildi. Tenzile yenge başını sağa sola sallayarak:

3 Volost İdaresi: İlçe yönetim kurulu. Rusya İmparatorluğu'ndaki köylülerden vergi tahsil eden idari birim.

– Görmüyor musun yoruldu galiba, dedi oğluna. Bir belâyaya mı maruz kaldı diye ben de korktum. Bırakalım uyusun. Yarına kadar tekrar canlanır, sarmısak gibi dirilir.

– Ben bir şey anlamadım. Tamam uyusun da! Lakin simâsı iyi değil, dedi Fikret, anasına korku dolu gözlerle baktı, aklından kötü şeyler geçti.

– Bunda bir iş var!

– Başka ne olabilir ki oğlum? Tenzile yenge gamlı bir sesle sorduğu sorunun cevabını beklemeden odasına gitti.

Fikret ve Rüstem ikinci kattaki sofaya çıkıp, yataklarına yattılar. Rüstem anında uykuya daldı. Fikret ise uzun süre yatakta döndü durdu, bahçeden gelen çegirge seslerine, ceviz ağacının dalına tünemiş baykuşun usulca ötüşüne kulak kabarttı, bugün– yarın cepheye çağrılabileceğini düşündü.

Baba tan ağıırken kalktı. Çift yüzlü baltasını aldı, her zamanki kahvaltısını, ekmek ve sarmısağı çıkımına sardı, atını avluya çıkardı, sonra ağır ağır asma kata çıktı. Geniş sedir üzerinde kucak kucağa uyuyan oğullarının yanında dineldi. Dülger, oğullarının gamsız çehrelerini hayli vakit süzdü, onların derin uykusunu bölmeye kıyamasa da, dağlar ardında gök gittikçe ağarmakta, bağlarda ve bahçelerde kuşların cıvıltısı hepten artmaktaydı. Uyandırmasa geç olacak!

– Fikret! dedi yavaştan, Selahattin ağa, oğlunun omuzlarına dokundu.

Oğul gözlerini araladı, babasına baktı baktı, sonra duvara döndü.

– Kalk oğlum, kalk, dedi ihtiyar, omuzlarından sarstı.

Fikret gözlerini açtı.

– Kalk, ormana gitme vakti!

Fikret ayağa fırlayıp kalktı, hızla giyindi, merdivenlerden aşağı sofaya indi. Kilerdeki süt kovasına maşrapayı daldırıp süt aldı, ekmeği ısırırken çarığının ayağına geçirdi ve avluya çıktı. Atının yularından tutu, dağa doğru taş-

lı- tozlu dik yol boyu yürümeye başladı. Selahattin ağa baltasını ve bohçasını alıp oğlunun ardında gitti.

Güneş Kuş – Kaya ardında yükseldiğinde, baba oğul Kara Fırtına deresine varmışlardı. Biraz soluklanıp kıvrılarak yükselen yokuşu çıkmaya devam ettiler. Kuzgun- Çokrağı⁴ yolu yeterince dikti. Selahattin ağa su kaynağında atını suvardı, ön ayaklarını kementleyip orman içine bıraktı. “Git, karnını doyor” – dedi. Sonra çıkını açtı. İri kepekli buğday unundan pişirilen ekmekten bir dilim kesip Fikret’e uzattı, diğer dilimi kendi aldı. Baba ve oğul at arabasının göldeinde oturup ekmeklerini sarmısakla katık edip yediler. Sonra Selahattin kalkıp, at arabasındaki artık ılımış olan su kabından su içti. Baltasını alıp, kalın yüksek sık ağaçlar arasına girdi.

Baba oğul ağaçları kesip, dallarını sıyırdılar, kalın uçlarını çatıp, kütükleri arabaya doldurup eve döndüler.

Bademlik üzerine karanlık çökmeye başladığında avlu kapısı açılmış ve ağaç yüklü araba içeri girmişti.

Akşam yemeğinden sonra, Selahattin ağa kahırlı gözlerini karısına doğrulttu. Karısı onun ciddi birşeyler diyeceğini sezdi.

– Fikret’in köyden gitmesi gerek, dedi.

– Niçin? -diye şaşırıldı Tenzile yenge. Bir şey mi oldu?

– Onu askere alacaklar, kaçıp, gitmesi gerek ki kimse yerini bilmesin. Keski Mustafa’nın oğlu Settar da gizlenmek istiyor.

İkisi de sustu, düşünceliydiler.

– Settar, Çar hakimiyetine hizmet etmek istemiyor. Selahattin ağa sözüne devam etti.

– Fikret de onunla beraber olsun... Padişah hazretlerinin bizlere karşı merhametini gördük, ondan bize hayır gelir diye beklemeye hacet yok. Ekrem bey, Kazım bey,

4 Kuzgun- Çokrağı: Kuzgun Kaynağı

elbette bekleyebilirler. Fikret ya Settarla kaçar, yahut benimle birlikte Kızıl Yar'a gelir. Başka çare yok.

– Kızıl Yar'a gitse kurtulacak mı?

– Bilmem, belki ... Onbaşının gözlerinden uzak olsun yeter. Biz ana yoldan gitmeyiz, tali yollardan gidersek kimse bizi yakalamaz.

– Ya Çongar'da? Köprüden geçebilecek misin?

– Bir şeyler yaparız... Selahattin ağa lafını kısa kesti, çünkü köprüde yakalanabileceğini düşünmek istemedi.

Tenzile yenge suskun, kocası düşünceliydi. İçeri Rüstem girdi, sessizce eşğin önündeki kilim üstüne çöktü.

– Bu saate kadar niye uyumadın sen, diye sordu Selahattin ağa. Fikret nerede?

– Kapı önündeler. Settar ağayla duruyorlar.

– Çağır, hemen gelsin!

Rüstem yıldırım hızıyla gitti ve beş dakika sonra içeri Fikret girdi. Babasının gözlerindeki endişeyi, annesinin düşün halini farketti, evde durumun iyi olmadığını anladı.

– Fikret! – dedi baba yavaştan, ama ona değil Rüstem'e baktı, gidip dışarıyı yoklaması için başıyla işaret etti. Fikret, oğlum!

– Ne diyeceksiniz baba, sizi bir şey mi rahatsız etti?

– Zaman fena oldu. Sen, benim büyük oğlumsun, benim aklım fikrim senin geleceğinde. Ekrem beyin oğlu gibi yaşamamı istemiyorum. Bu cengin nasıl biteceği belli değil, lâkin bittikten sonra da adamlar, “Fikret Çarın tahtı için hizmet etti” derler ise pek kederleneceğim.

– Anlamıyorum sizi, baba!

– “Çar çoktan mağlup oldu” deniliyor. Selahattin istemedi heyecanla söylemişti.

– Nasıl yani?

– Bilmiyorum, lâkin öyle diyorlar. Senin niyetin ne? Nasıl yaşamak istersin? Bunu bilmeliyim.

– İnsanları savaşa gönderiyorlar. Ben nasıl edip kenarda kalırım?

– Nasıl etmeli? Settar oğlunun gözlerine endişeyle baktı. Her şeyin bir çaresi var. Bu savaş sadece fukaraların, bizim gibilerin kanını döker. Öyle diyor Settar. Bu cenkler zenginler için.

– Settar saçmalıyor, dedi Fikret, sesi yükseldi. Dünya yaratıldığından buyana büyüksüz– küçüksüz, aşağısız– yukarısız bir hayat olmadı. Tabiatın kanunu böyle. Birileri çalışır, birileri çalıştırır.

Dülger bir anlam veremedi şaşkın oğluna döndü:

– Ya herkes çalışsa, kimse kimsenin alın terini sömür-mese ... öyle mümkün değil mi?

– Öylesi, hiç bir zaman olmadı.

– Bizim evimizdeki bu züğürtlük... Zaruret mi?

– Yok. Benim için, zannederseniz sizin için de, bir değil birkaç atımız olabilseydi iyi olurdu; çeyrek dönüm değil daha büyük arazilerimiz olsaydı... İşte o vakit hayatın bir anlamı olurdu...

– Kim verecek bize bunları? – Selahattin ağa kollarını iki yana açtı. Ekrem bey mi?

– Bilmiyorum baba, – diye cevap verdi Fikret. Ama onlara sahip olmak güzel.

– Sen genç bir adamsın, Fikret!.. Ama çocuk da değilsin! İyi düşünmelisin? Söyle bana, Settar'la aynı fikirde değil misin?

– Settar kim ki, onun fikrinde olacağım! Keski Mustafa'nın oğlu işte...

– Peki ne konuşuyordun onunla bu kadar uzun?

– O ormana kaçmayı teklif etti.

– Sen ne dedin?

– Kaçmak da neymiş? Bu küçük köyden kaçan beş altı adam ne yapacak dağlarda?

Selahattin aa, kokulu tütün çubuğundan birkaç nefes çekti, sonra boğuk bir sesle:

– Sen bu hayatta az Şey ğrendin. Fikirlerin goklerdeki bulutlar içinde... Diyorum ki, senin saklanman gerek.

– Kimden?

– OnbaŐıdan... Nahiye Kurulu'nun denetiminden. Anladın mı? Saklanmazsan seni savaşa gonderecekler. Bana yle bakma! Sana hakikatleri anlatıyorum. Üç gün sonra seni askere alacaklar. Ben cahil bir adamım ve ihtiyarım... Kazım bey ve Ekrem bey köyün gençlerini askere göndermeye pek kararlılar. Demek ki olara bylesli lazım. Yarın tan ağarmadan köyden gitmen gerek.

– Nereye?

– Ben göstereceğim!

Ertesi gün Fikret evinde değildi. Ortalıktan kayboldu. Babası bir yerlere göndermişti, ama nereye? Bunu kimse-ler bilmiyordu. Birkaç gün sonra Selahattin ağanın kapısı alındı, onbaşı avluya girdi ve Fikret'i sordu.

– O Kök Kz Hastanesi'nde yatıyor, dedi Selahattin.

Onbaşı inanmayarak başını sağa sola sallasa da, baŐkaca soru sormadı ve ihtiyarın üstüne gitmedi. Kök Kz Hastanesi'ne varmak için dağlar taşlar aÇmak gerekirdi. Dağlar ise kaçak kaynıyordu.

Bir ay içinde Bademlik'ten kırktan fazla adam cepheye alındı. Köy, kadınların figanıyla doldu.

Babasından sade ve sert bir eğitim almış olan Dülger Selahattin, kendi oğullarını da korku bilmez yiğitler olarak büyütmüŐtü. Yaz günlerinde hemen her hafta, ceviz ağacı dibinde Fikret ve Rüstemi greŐtirip, izlerdi. Böylece onlara güreş kurallarını öğretiyordu. Eğer onlardan biri kural dışı davranırsa güreŐi durdurur, akşam geç saate dek doğrusunu öğretirdi.

Gz gelip de ceviz toplandığı vakitte, Selahattin ağa en üstteki dala çıkıyor, bir Şeye yaslanmadan, iki eliyle uzun

sırıĝı cevizlere vuruyor, oĝullarına da öyle yapmalarını öĝütüyordu... Selahattin aĝa iyi bir avcıydı. Oĝullarını sırasıyla avlanmaya götürür, tavşanı kendisi vurmaz, oĝlunu teşvik ederdi. Eĝer oĝlu ilkini kaçırsa, başka bir tavşanı avlamadan eve dönmezlerdi. Kuru ve sert topraklarda tavşan izi sürmesini; daĝlarda gündüzleri çeşitli kuş seslerini ve geceleri vahşî hayvanların dövüşlerini ayırt etmesini onlara öĝretmişti.

Rüstem'in tek merakı avcılık değildi. Onun en sevdiĝi meşguliyeti ata binmektir. At yarışlarının en ilginç düĝün günlerinde olurdu. Köyde mert arkadaşı Mehmet'in düĝününe epey hazırlık yapıldıysa da türlü sebeplerden ertelenmişti. Sonra babası demirci Kurtbeddin askere alındı. Sol kolunu kaybetmiş olarak döndüĝünde karısına:

– Ayşe, dedi, benim kaç yıl daha yaşayacağım belli değil... Oĝlum henüz çok genç olsa da, onu evlendirip, bahtını görmek istiyorum. Onun mürüvvetini, evlendiğini görmek istiyorum.

Bundan sonra Mehmet'in düĝün günü belirlendi.

Düĝünde çok davetli vardı, komşu Gavr köyünden en namlı üç delikanlı geldi. Lâkin Rüstem sakindi, üç gün üç gece Ak-Taban'ı besledi, atı uzun mesafelere koşturup nefes alışını izledi.

Yarış olacağı gün Rüstem atını avluya çıkardı, kaşığı ve fırçayla temizledi, kuyruğunu ve yelelerini sabunla yudu, kuruladı, kuyruğunu ördü ve ucunu düĝümleyip bağladı. Öĝleden sonra Cuma Camii'nin arkasından geçen dar sokakta gençler toplanmaya başladı. Rüstem ayaklarına Fikret'in çizmesini giydi, başına da kendi astragan kalpağını taktı ve Ak-Taban'ın sırtına atlayıp, davetlilerin toplandığı sokaĝa gitti. Genci yaşlısı nefeslerini tutmuş, kuyrukları bağlı yarışa hazır atları ve genç yiğitleri seyrediyorlardı. Yarışlara alışık olan Ak-Taban düĝün ziyafeti verilen evin kapısından geçerken heyecanlandı; kibar başını kaldırıp, öne atıldı sonra geriye çekilip şaha kalktı.

Rüstem, atının dizginlerini çekiyor gideceği yöne çevirmeye çalışıyordu. Bu sırada düğün evinden iki genç kız çıktı. Birinin ipek saçları beline dek sarkmış, diğerinki ise bürümceği altında gizlenmişti. Kızların başlarında altın işlemeli fesleri vardı. Boyunlarından altın ve gümüş takıları şingirdamaktaydı. İpek saçlı kız, Rüstem'e ve atına baktı, arkadaşına dönüp kasıtlı olarak yüksek sesle:

– Atını pek süslemiş. Anlaşılan en arkadan nal toplayıp gelecek, dedi.

Kızlar kıkırdaşıp gülerek çeşmeye doğru yürüdüler. Yüzleri ipek bir peçeyle kapalıysa da, Rüstem onları hemen tanıdı. Sarı saçlı olan, Gülara'ydı. Yukarı mahalledeki Gaffar ağanın kızı; yanındaki ise Kayışçı Nafi'nin kızı Zemine idi.

Bu şaka Rüstem'e dokundu, arkalarından bağırdı:

– Hangimiz nal toplayacak göreceğiz, ben mi yoksa ağan Veysi mi?

Kız durdu, yüzünü azıcık açtı:

– Ağam köye geldiğinde, siz Tarakçı Ali'nin evi yanında olacaksınız!

– Yanılıyorsunuz, dedi yiğit, sonra alçak bir sesle sordu: Ya siz Gülara, düğünden niye ayrılıyorsunuz? Ne aceleniz var?

– Niçin soruyorsunuz?

– Yani, dedi Rüstem, kekelemeye başladı Ben bişey diyecektim de...

Gülara şakacıktan:

– Bana mı? Pek acelecisiniz. Haliniz belirsiz. Koşudan nasıl geleceğiniz belli değil!

– Şüphemiz mi var?

– Şüphem yok, öyle olacağından eminim!

Gülara yüzünü peçeyle yeniden örttü. Zemine'nin koluna girdi ve uzaklaştılar.

Önce çalgıcılar, ardından misafirler sokağa çıkıp, çeşmeye doğru yürüdüler. Meydanda halk toplanmıştı, yirmi genç atlarına binmişlerdi, davul ve zurna eşliğinde üçerli sıra oluşturdular, posta yoluna doğru yöneldiler. Genç kızlar kendi aralarında şu ya da bu oğlanı gösterip birbirlerini dirsekleriyle dürterek gülüşüyorlardı. Her biri kendi sevgilisinin yarışta birinci olacağını iddia ediyordu.

Atlılar Asma– Kuyu sokağında sıraya girdiler.

Çeşme önündeki meydanda oyun başladı. Davulcular tokmaklarını aynı ritimle vurmaya başladı. Yüz yaşındaki ihtiyarlardan en küçük çocuklara kadar herkes oynadı. Seyirciler oynamakta olan genç kızların fesleri ve oğlanların kalpakları altına kâğıt paralar kıstırdılar.

Düğünde şarap içip keyiflenen gençler, bellerinden silahlarını çıkarıp havaya ateş ettiler.

Ekrem Bey’in arabacısı Veli ile sünnetçi Osman’ın oğlu İbrahim halkaya girip, ellerini yukarı kaldırarak, Ah Benim Turnam oyunu oynadılar. “Aşağı in!” deyince çömeliyorlar, “yukarı kalk!” deyince kalkıyorlardı.

Bu oyun esnasında iki neşeli köylü, düğün evinden çeşme meydanına iki fıçıyı yuvarlayıp getirdiler, erkeklere şarap ikram ettiler.

Bu şenlik en üst seviyedeyken sesler birden kesildi, herkesin bakışı onbaşı Abdurrahman’a çevrildi.

– Kamçısını havada sallayıp

– Bu nasıl şamata, -diye kemçirdi. Bu nasıl aymazlık? Cephelerde adamlar padişah uğruna canlarını feda etmekte... Ya siz... burada keyif çatıyorsunuz! Tez çalgıyı toplatın!

Çeşme meydanına bir ölüm sessizliği çöktü ve bu durum epeyce sürdü. Nihayet cemaatin ortasındaki halkayı aralayıp Selahattin ağa çıktı:

– Abduraman dedi, ardından boğuk bir sesle konuşmaya devam etti, hepimizin oğulları silah altına yollandı.

Senin için böylesi azgeldi de bir hafta evvel cephede tek kolunu kaybeden Kurtbedin'in oğlunun düğününü mü yasa sak edersin?

– Sen sus Selahattin, diye haykırdı onbaşı. Ben senin kim olduğunu bilirim. Sen iktidarın düşmanısın! Zaten seni Sibiryaya sürmek lâzım!

– Evet bunu yapabilirsiniz, dedi Dülger, bu sizin için kolay bir şey.

– Yeter, karabacak, diye bağırdı onbaşı.

– Yosunlu yeşil bir taşın üstünde oturmakta olan aksakallı Vacip,

– Oğlum, yüreklerimiz keder dolu. Cemaât, bedbaht halde. Kurtbeddin şu haliyle oğlunun düğününü yapıyor. Bu düğün kanuna karşı dersin! Allah senin cezanı vermez mi?

– İmparatorluk azap içinde, siz ise davul zurna eşliğinde oynarsınız, dedi, ihtiyar Vacip'e bakıp onbaşı. Kurtbeddin cepheden bir kolunu kaybederek geldi bu doğru, ama köye hastalık getirdiği de doğru. Her gün köyün erkekleri dağlara kaçmaktalar.

– Kurtbeddin değerli biridir, dedi Vacip, onu suçlaman doğru değil!

– O değerli adamın dili pek uzun.

– Allah yazısı. Er kişiye bir ölçü dil bağışlamış. Senin dilin kısa ... Lakin bizim başımıza ne kadar belâlar getirdi bilir misin?

– Vacip Ağa, diye öfkeli bir halle dişini gıcırdattı, öyle ki onbaşının boyun damarları şişip kalktı. Ben hükümet temsilcisiyim! Beyaz sakallarına hürmetim olduğuna bakmadan, sizi...

– Sibiryaya sürerim mi, demek istiyorsun? Beni Sibiryayla korkutamazsın. Ben orda oldum... iki defa. Aşımı yedim – yaşımı yaşadım. Ben, Abdurrahman, senin deden Nezir'in gençliğini bilirim.

Onbaşı elindeki kırbacı çizmesinin konçlarına yavaşça vurdu, çevresindekileri ititip kakarak Asma Kuyu'ya doğru yürüdü.

– Ağzını tut, dedi Selahattin’e dönüp: Bir daha boş la-kırdılar işitmeyeyim.

Onbaşı çıkar çıkmaz zurna çalmaya, insanlar oynamaya başladılar.

İkinci ezanı okunduğunda, Murat köyün aşağısından yani posta yolundan yukarı doğru yorgun– argın çıkagel-di:

– Koşudakiler geliyor! Geliyorlar!

Müzik hemen kesildi. Herkes yarışın sona ereceği Asma Kuyu ardındaki kır bayırına toplandı.

Gerçekten de, atlılar Tarakçı Ali’nin tütün ambarının yanından geçip, köye yaklaşmaktaydılar. Bu bayırdan bakarken, yarışçılardan kim önde, kim ikinci, kim en arkada rahatça görülmekteydi. Sokaklar, koşudan etkilenen seyircilerin sedası ile doldu.

– Yularını çek, Veyis! Yularımı!

– İşte, işte! Recep!

– Rüstem? Rüstem nerde?

– Heyyy! Allah belâsını..!

– Recep... Yok yok, o değilmiş.

– Kim miş?

– Eğilme sersem! At yorulur, kafan çalışmıyor mu? Heyy, hey, Veyis’e kötek gerek! Öyle durursa at üstünde, arkada kalacak...

Atlılar Ekrem Bey’in evi yanındaki tepeyi aştılar, mezarlığın yanındaki posta yolundan çıkıp doğruca köyün en aşağı mahallesine girdiler. Ağaçların arasında kaybolmuşlardı ki kır bayırındaki seyirciler bir ağızdan bağırdılar.

– Maşallah Rüstem’e! Aferin Rüstem’e!

– Elbette Rüstem! Başka kim kazanacaktı?!

– Selahattin ağa, nereye kayboldun!.. Senin oğlana bak! Oğlun...

Tekrar çeşme başına toplanan cemaât, kenara çekilip atlara yol açtılar. İlk olarak, köpükler içinde kalmış Ak Taban'ın üstünde Rüstem geçip gitti. Ardından Gaspar Halil'in oğlu Veli geldi, Onun ardından Veyis ve Ekrem Bey'in oğlu Şevket görüldü. Biraz geçince iki at geldi ama üstlerinde binicileri yoktu. Diğer yedi atlı ise halen ortalıkta görünmüyorlar, yarı yolda kalmışlardı.

İnsanlar kıpırdandılar, birbirlerine karıştılar. Rüstem, Veyis, Veli ve Şevket Cuma Camii tarafından yürüyüp geldiler. Atları heyecanlı, vücutlarından duman çıkıyordu, kâh sağa, kâh sola dizleri kırılarak ilerliyorlardı. Genç ve güzel bir kız, yarışı kazanan gence küçük kadife yastık takdim etti. Bu yastık, koşuda galip gelen yarışçı için hazırlanmıştı. Rüstem adet olduğu üzere; küçük kadife yastığı dişlerinin arasına kıstırdı, at üstünde dostları ile birlikte sokak sokak dolaştı. Genç kızlar, yiğitlere deste deste çiçekler verdiler, atların üstüne güller serptiler.

Bu kalabalık içinde gözler birden Gaffar ağanın kızına döndü, Gülara, elinde karanfil buketi, kalabalık arasından gözleri yere bakar halde yavaş yavaş Rüstem'in yanına geldi.

– Bu çiçekleri size en samimi duygularıyla, yürekten takdim ediyorum Rüstem. -dedi gülümseyerek, gizlice ilave etti: Sizin birinci olacağınızdan hiç şüphem yoktu. Bana incinmeyiniz, Rüstem!

Rüstem sağ kaşının üzerine düşen kalpağını düzeltti. Bir tutam kıvrıcık saç rüzgarda dalgalandı. At üstünden aşağı eğilip Gülara'nın elinden çiçekleri alırken cilveli gözlerine aşkla baktı.

– Teşekkür ederim, Gülara, dedi yavaştan. Doğrusu, sabah atım hakkındaki sözlerinizden biraz kederlenmiştim. Bu karanfilleriniz kalbimi sevinçle doldurdu. Gülara, dedi ve daha da eğilerek: Ben bu akşam Teselli'de sizinle görüşmek isterim.

– Siz? Benimle mi?

– Gelir misiniz?

Kız cevap vermedi. Peçesini çekip yüzünü örttü, arka arka geri çekildi. Bu ne demektir... Rüstem anlam veremedi, tekrar düşünceli bir hal almıştı, sonra kamçısını alıp atının sağ yanına indirdi, Cuma Camii yönüne sürdü.

Çalgıcılar tekrar düğün yerine döndüler. Bazıları onların ardından gitti, içmek isteyenler şarap fıçılarının başında kaldılar.

Rüstem kendi evlerine gelince attan indi, kapı önünde duran Selahattin Ağa Ak Taban'ın üstündekileri indirdi, yularından tutup üzerindeki teri soğuyuncaya dek bir o yana bir bu yana dolaştırdı, ardından ağıla götürüp istediği gibi rahatlasın diye onu kendi başına bıraktı. Rüstem'in yanına geldi biraz övgü dolu sözler ettikten sonra hataları için uyardı.

– Sana kaç kere anlattım, eyer üstünde doğru ve dik otur dedim. At koşarken öne eğiliyorsun. Niçin? Bunun ne faydası var? Dizlerinle atın böğürlerini sık ki, at güçlü bir jokeyi olduğunu sezsin. Çuval gibi sallanmak olmaz. Ondan sonra ne diye dizginleri boş bırakırsın? Onları kısa tutacaksın. O vakit at yavaşlamaz. Eğer eyerde bu günkü gibi oturmaya devam edersen bir daha at yarışlarına katılmana izin vermem.

– Ben hepsini biliyorum baba, heyecanlanınca insanın aklından her şey çıkıyor...

Gelecek koşularda Ak Taban'ın üstünde otururken kurrallara tam uyacağına söz verip, yukarı kata çıktı Rüstem. “Düğüne gitsem mi, diye düşündü, pencerenin önünde durup...

Karanlığa gömülmekte olan dağlara baktı. Orada, dağlarda, Gülara'nın güzel gözleri görüldü. Kulaklarında onun çekingen sesi çınladı: Siz? Benimle mi? derken dudaklarında hoş bir tebessüm oluşmuştu. “Gülara sen nasıl da güzelsin!” diye fısıldadı kendi kendine.

Düğüne gitmedi, sedir üzerine sessizce uzanıp yattı. Teselli’de olabilecek görüşmeyi hayal etti. Gelir mi acaba, diye kendi kendine sordu ve hemen cevap Verdi, belki gelir! Gelse... Pekiyi ama evvelden beri mukaddes olan kuralları bozmaya nasıl cesaret eder? Hayır, çok düşünmeye gerek yok. Gülara cahil bir ailede yetişmedi. Babası öğretmen okulunu bitirdi. Petersburg’da okudu ve çalıştı. Oraya karısını ve çocuklarını çok defalar götürdü, orada yaşadılar. Gelir!.. Gelir!

Teselli köy kenarında, dağ içinde, kaynak bir pınar. Görüşmek için gayet uygun bir yer, Gülara şimdi güğümünü eline alır, pınardan su almaya gelir. “Neredeydin, diye sorar ona anası, “Su almağa vardım” diye cevap verir, vesselam!

Gözyaşı gibi arı, çini gibi parlak, buz gibi soğuk su içmek isteyen insanlar bir mil uzaktaki Teselli’ye varmaya erinmezler. Vay, o su! Yerin derinliklerinden ufak çağlılarla kaynayan, gizli sesler çıkaran o acayip su! Böylesi yalnız Bademlik’te var. Ve ona, o pınara ikindi vaktiyle akşam namazı arasında gidilir.

Köyün üstündeki yüksek dağlar Buyka ve Gotfrid’in tepesine alacakaranlık iyice çökmeye başladığı zaman, Rüstem Teselli’ye yollandı. “Henüz erken, lâkin sabrım kalmadı” dedi kendi kendine, dar sokakta yürürken.

Lâkin boşuna öyle düşündü. Sivri kaya yanındaki dar aralıktan geçerken Gülara’yı gördü. Genç kız bakır güğümü kumla ovmakla meşguldü. Rüstem’in ayak seslerini işitince arkasını döndü ve onu çoktandır beklediğini sezdirmemek için güğümü çarçabuk pınarın altına soktu.

– Geldiniz, öyle mi Gülara, dedi Rüstem. İçindeki heyecanını gizlemeye çalıştı. Ben korktum, gelmezsiniz sandım. Çeşme meydanında ricama cevap vermediniz!

Kızın kaşları çatıldı. Gözlerinde korku sezildi.

– Lakin red de etmedim... dedi.

– Elbet reddetmediniz. Onun için teşekkür ederim, Gülara!

– Ben uygunsuz davrandım. Erkek ile görüşmek için Teselli’ye geldim. Bu töreye uygun değil.

– Töreler, evet! Lakin Gülara, ben sizi çok görmek istedim! Rüstem şaşırıldığından sağ potininin ökçesiyle yeri oydu, sonra yeniden üzerini kapattı. Kuralları sen değil, ben bozdum!

– Bugün siz herkesi geçtiniz, dedi Gülara: yastıkçığı kazandığınız. Siz kahramansınız!

– Ben bahtlıyım. Yastıkçığı kazanmamış olsam, ellerinizden o çiçekleri alamayacak ve o hoş sözlerinizi işitmeyecektim. Kısacası, sizi bulamazdım.

– Siz beni kayıp mı etmişsiniz?

Bu soru Rüstem’i çaresiz bir vaziyete soktu. Ne diyeceğini bilemedi. Kız bu köyün içinde doğdu ve onsekiz yıllık ömrünü burada geçirdi. Rüstem bu vakte kadar Gülara ile karşılaşmayı arzulamış mıydı? Hayır. Ne onu düşünmüş ne de bir başkasını hayal etmişti. Evlilik onun hiç aklından geçmemişti. Selahattin ağanın sert kanatları altında büyümüş olan Rüstem aşkı hiç düşünmemişti. “Dağa git! Odun getir! Atları çayıra sür!” Birbiri ardına hergün olup duran bu işlerden aşkı düşünmeye hiç vakti kalmamıştı. Nereden bilecekti bu zarif duyguları? Duyguları sessizce uyuyordu. Fakat her şeyin bir vakti var. Genç kız ona kırmızı karanfilleri verince önce onda tatlı bir heyecan uyandı. Kalbinde susup duran sevgi gözlerini açınca da Gülara’yı gördü.

Kız pınarın altından güğümü çekti ve üzerine yapışan ıslak kumu yıkamaya başladı.

– Yok. Ben sizi yeni fark ettim, diyebildi Rüstem.

Bu sözleri işitmek Gülara’nın çok hoşuna gitmişti, ama biraz da kayıtsızca gelmişti, utandı. Utandığı için başka lafa geçti.

– Erkek kardeşim size çok kızıyor, diye ortaya laf attı
Gülara, Ne yaptınız ona ?

– Bir şey de... şaka yaptım. Atı geride kalmasın diye onun atına iki kez kamçı vurdum. Bunun için darılmak olur mu?

– Atı tökezlemiş, yığılıp kalıyormuş

– Bunu fark etmedim, dedi Rüstem.

Genç kız sustu, kardeşiyle ilgili laf açtığına pişman oldu.

– Gülara, dedi Rüstem, ne konaşacağını kendisi de unuttu. Siz ormana kızılıcak toplamaya gidiyor musunuz?

– Niçin soruyorsunuz?

– Ben yarın dağa gideceğim. Belki siz de katılırsınız. Veyis, siz ben üçümüz.

– Fena olmazdı. Lâkin annemi ikna etmek güç

– Neden?

– Dağda kaçaklar çok diyorlar.

– Korkuyor musunuz? Hepsi köyümüzün gençleri. Eğer onlarla karşılaşacak olursak sadece yiyecek isterler.

– Siz onları hiç gördünüz mü, Rüstem?

– Gördüm. Babamla dağa giderken evden ekmek götürüyoruz. Eğer onları görmezsek, Selim dayının kulübesinin yanındaki kayın ağacının dibine bırakıyoruz, sonra kendileri gelip alıyorlar.

– Her gün cepheye adam gönderiyorlar, dedi kız düşünceli, düşünceli. - Yalnızca gençleri değil... Belki yarın birgün babamı da alırlar diye korkuyorum. Diyorlar ki, Ekrem Bey, köyümüzden kırk adam göndermeye söz vermiş. Rus çarının gözüne girmek ister. Allah, bu dangalağın belâsını versin!

– Cepheye kırk adam daha gitse, onun tarlalarında tütünü kim toplayacak? Kim kurutacak? Sabahları onun çayırırlarını biçmek için köyün yarısından fazlası yollara

düşüyor. Mevsimlik işler için yüzlerce Ukraynalı geliyor. Cenge kimleri yollayacak?

– Ondan memnun olmayanları...

– O bir tek Kâzım Bey'den memnun. O da tütün toplamaz

Bu arada kaya ardından bir atın ayak sesleri ve birilerinin konuşması işitildi. Gülara aceleyle ayağa kalktı ve güğümü alıp uçuruma asılı sokaktan aceleyle eve döndü.

II

Savaş devam etmekteydi. Köyün gençleri cepheye gittiler, ahali için yaşamak ölümden beter oldu. İhtiyaçlar, Dülger Selahattin'in evinde de hissedilmeye başlandı ve Rüstem'i, Celal'in tütün tarlasında çalışmaya mecbur etti. Bademlik'de sık sık vergi ve icra memurları görülmeye başlandı. Volost idaresi köylülerin atlarını ve sığırlarını alıp götürdüler. Rüstem de Ak Taban'dan mahrum kaldı. Bütün aile gece demeyip, gündüz demeyip çalıştılar ve yiyeceklerinden kısıp nihayet çelimsiz bir at aldılar. At öyle zayıftı ki bütün kaburgalarını saymak mümkündü, ince boynu kemikli başını zor tutuyordu. Selahattin ağa bu atı yaz boyu besledi. Sonbahar geldi, ardından kış... Gündelik ihtiyaçlar, Bademlik köylülerinin boğazını sık-tıkça sıkmaya devam etti.

Bahar geldiğinde yeniden ortalık yeşermeye başladı, Dağlarda ormanlar çiçeklendi, ahali de yeniden ümitlendi.

Sabahtan akşama kadar işlerle boğuşan Rüstem, kız ile seyrek görüşüyordu. Ama sürekli onu göresi geliyordu. O sebepten tarla dönüşlerinde, yarlar başında onu hatırlayarak yürüyordu. Haziran akşamlarından birinde Gülara'ya rastgeldi.

Kayaların arkasından ansızın peydâ olan genci görünce şaşırıp kaldı Gülara..

– Bu saatte burda ne yapıyorsunuz, dedi Rüstem’e titrek bir sesle. – Vayy, öyle korktum ki... kaçaklardan biri belledim.

– Ben çoktan burdayım. Sizi bekliyorum.

– Bişey mi oldu?

– Sizensizlik bana pek güç... Gülara!

– Ah, Rüstem! Bana güç değil mi?

Rüstem kıza durumunu anlattı:

...Fikret ise günlerdir ortalıkta yok. Kimi zaman geceleri geliyor, tan ağarırken çıkıp gidiyor ve haftalarca görünmüyor. Kimseye bir şey söylemiyor, benim ağam tuhaf. Onu dağlarda gizlenip durur bellerdim. İki gün önce bize Settar ağa geldi, o da Fiket’i uzun zaman görmemiş.

– Öyleyse, Fikret nerede pekiyi?

– Bilmiyorum. Korkarım, gene Şevket’e takıldı.

– Ekrem Bey’in oğluyla mı? Gülara hayrete düştü. Onunla ne işi olabilir?

– Geçen sene Fikret, Şevket’in kardeşi Zeynep’le evlenmek istemişti, babam razı olmadı.

– Zeynep güzel kız ve akıllı, dedi Gülara. Onun huyları ağabeyine benzemez.

– Şimdi evlenme vakti değil!

– Siz çok değiştiniz Rüstem. Sizden korkmaya başladım.

– Neden Gülara? Ben korkunç biri mi oldum?

– Hayır, ama son zamanlarda yönetim aleyhine lâflar etmeye başladınız.

Aşağıdaki çayır tepeciğinden ansızın Fikret’in başı göründü. Gülara korkuyla bir çılgık attı, derhal güğümü eline alıp kaçacak oldu. Fakat Rüstem onu kolundan tuttu. O anda Gülara güğümün içindeki suyu boşaltıp tekrar pınarın altına koydu.

– Geç vakitte burda ne yaparsın, dedi Fikret kardeşine, çittten atlayıp inmişti. Gülara’yı görünce kurnazca gülümsedi. – A– a... sevgi, özlem! Selâm aleykûm Gülara!

– Aleykûm selâm Fikret ağa!

– Sesiniz çıkmıyor. Teselli susulacak yer değil. İnsanların birbirlerine hassas işleri açıkladıkları yer.

– Ben, Gülara’nın güğümü dolsun diye bekliyorum.

– Güğümü doldu, dedi ironiyle.

Rüstem, Fikret ağabeyinin sesini duymamış gibi ona cevap vermedi.

– Nereden geliyorsun? Anam senin için endişeleniyor?

Gülara bileğini güğümün sapına geçirip yola çıktı, iki siyle de vedalaşıp eve gitti. Fikret güya kızın dediklerini işitmemiş gibiydi, cevap vermedi.

– Anam ne oldu da, benim için meraklandı?

– Kendileri git dediler, ben de gittim. Daha ne yapmam lazım, desinler onu da yapayım.

– Anam huzursuz, bunu anlaman lazım.

– Öyleyse niçin beni oraya– buraya göndermek istiyorlar?

– Savaşlarda ölmeni istemiyoruz.

– Niçin beni mutlaka ölecek diye belliyorsunuz?

– Yok... Niçin mi? Çar uğruna kan dökülmesine karşıyım, sadece ben değil.

– Çar için değilse, ya kim için ölmek lazım.

– Bizi fakir olmaktan kurtaracak gaye için...

– Öyle gâye var mı?

– Settar ağanın fikrinde var!

– Settar hayal görüyor: Fakirler hakimiyeti, zenginler hakimiyeti... bunları nerden bulup çıkarır bilemiyorum. Babamın kafasına saçma şeyler sokuyor.

– Sen ne diyorsun Fikret, senin aklın başında mı?

– Kendime yetecek kadar başımda. Settar nereden “*fukaralar hakimiyeti*” çıkardı. Köyde yalınayak ve çıplak insanların çokluğunu bildiğinden, onlar arasında bir yer edinmek ister.

– Sen nesin, fukara değil mi?

– Fukarayım, lâkin öyle olmaktan bezdim, yaşamak istiyorum.

– Nasıl? Köylülerden bağ bahçelerini alıp, sahibi olarak mı?

– Niçin köylülerden? Kendim de elde edebilirim.

Pınar başındaki bu sohbette Rüstem öz kardeşinin dünyaya ve hayata bakışını anladı. Pek üzüldü Fikret daha büyüktü. Rüstem onun yanında çocuk sayılırdı. Ama fikirleri bir değildi.

– Zenginlik iyi şey, dedi Rüstem. Fakat başkasının emeği ile kazanıldığında değil. Sen Şevket ile çok yıllar dost– arkadaş oldun. Zeynep’in peşinden koştun. Sırça köşkteki hayatla tanış oldun, demek etkilendin.

– “Sırça köşkteki hayat.” Fikret kardeşinin sözlerini öfkeyle tekrarladı. Ukalalık yapıyorsun ama burnun boklu, halen mülâhaza edersin.

– Benim burnumla alıp– vereceğim yok, dedi Rüstem, Ama senin kafanda ne var ne yok anlamak için çok şey bilmeye gerek yok. Daha iki yıl evvel Şevket’le sen İstanbul’a gidip üniversitede okumaya hazırlanıyordun. Niçin gitmedin?

– Gitmedim, o benim bileceğim iş -dedi Fikret, acıyla. Ama Zeynep’i bu işe karıştırma. Gülara, onun bir tırnağı bile olamaz, geceleyin dağlarda gezip dolaşiyor, töreden korkmuyor.

Rüstem’in içinde engelleyemediği birşeyler kıpırdandı, söylenenler yüreğine inecekti, yumruklarını sıktı, az kalsın ağabeyinin üzerine atılacaktı.

– Ben Gülara’yı seviyorum, dedi ve bunu kimseden gizlemiyorum, vakti geldiğinde kızın babasının ve anasının huzuruna çıkıp onu isterim. Ama senin gibi Ekrem Bey’in sarayında itilip kakılmam.

– Sen bana ahlâk dersi verme! Ona ihtiyacım yok, omuzlarım üzerinde kendi kafam var.

– Var... lâkin boş görünüyor!

Fikret diklendi... Bir süre ters ters bakıp sonra ellerini ceplerine sokarak dere boyundaki kıvrılıp giden sokak boyunca yürüdü. Gölgesi kaybolunca Rüstem taşın üstüne oturup düşünceye daldı. Fikret ile böyle tartıştığı için pişman oldu. Her halükârda ağabeyi idi...

Bir süre sonra arkasında bir hışırtı işitip, döndü... Fındık ağaçları arasında Gülara’yı gördü.

– Siz gitmediniz mi diye sordu Rüstem hayretle. Demek ağam ile lakırdımızı işittiniz!

– Yok! dedi kız. Ben evdeydim, sofadan sokağı gözledim, eve gittiğinizi görmek istedim. Lâkin aşağı sokak boyu tek Fikret ağa geçti. Duramadım size geldim.

– Fikret nereye gitti gördünüz mü?

– Gördüm eve gitti!

– Oturunuz Gülara! – Rüstem taş üzerinde kenara çekilip ona yer verdi. Azıcık da olsa yanımda olunuz ben çok sıkıntılıyım.

Gülara onun yanına oturdu.

– Size anlatacak şeylerim çok, Rüstem. Ama bizim hep acelemiz var, konuşmaya vakit bulamıyoruz. Tez zamanda savaş bitecek derler. Eğer biterse, Petersburg’a gitmek istiyoruz. Lâkin babam... benim garip babamdan haber yok, askere alındı. Ne yapmalıyız bilemiyorum.

– Savaş bitecek diye kim söyledi?

– Settâr amca, evvelsi gün cepheden geldi. Savaş biterse bizimle Petersburg’a gelir misiniz Rüstem?

– Ben orada ne yaparım Gülara?
 – Benim üvey ağabeyim Enver ne yaparsa siz de onu...
 – Enver okumuş adam, ben ise...Savaş başladığından beri okul kapalı.

– Babama yardım edersiniz. Kendisi antikacı dükkanını tekrar açacak.

– Babam razı olmaz dedi Rüstem. Kaçıp gitsem annem üzüntüsünden ölür.

– Bu köyçükte, bu kayalar arasında ebediyen kalacak mısınız?

– Savaş bitince hayat başka olacak diyorlar, Gülara! Lâkin kim için? Babam savaşlardan sonra iktidarlar değişir, diyor. Bunu babam söylüyor. Ama gerçekte ne olacak kim bilir!

Rüstem sustu, gecenin hoş seslerini dinledi.

– İşitiyor musun Gülara? Bu gözyaşı kadar berrak suyun gizli nağmelerini, kaynayan suyun etkileyici nefes alışını? Bu yamaçlara ve kayalara bakınız! Giderseniz bunları göremeyeceksiniz. Böyle güzellik başka yerde yok. Biz bu güzel yerde doğduk.

Derenin aşağı tarafından tanıdık bir ses işitildi:

– Gülara! Kız Gülara!

Genç kız aceleyle taşın üzerinden kalktı.

– Bu anam, dedi. Sağlıkla kalınız Rüstem! Siz aşağı yoldan gidiniz. Bizi kimse görmesin!

Gülara aceleyle gitti. Rüstem biraz daha oturdu, sonra o da eve doğru yürüdü, ama ağabeyi ile karşılaşmadı.

Fikret avlu kapısına geldiğinde babasına rast geldi. Selahattin ağa komşu avluda onbaşı Abdurrahman'ın geldiğinden haberdar olmuştu, oğluna ortalıkta görünmemesini söyledi.

– Tavşan Dere'deki çayıra git, dedi ona Dülger. Oradaki barakada bekle. Gece olunca ben geleceğim. Sessiz gecede

at arabasının tıkırtısını işitince, Tarakçı Ali'nin tütün ambarları yanındaki köprü altına in, birlikte pazara gideriz.

Fikret eve girmedi. Keski Mustafa'nın bahçesinden çayıra doğru giderken, yüksek meşe ağacının dibindeki kaynak su başında Settar'a rastgeldi.

– Sen misin Settar, diye fısıltıyla sordu, karanlıkta karşındakini zor seçiyordu. Geç saatte burada ne yapıyorsun?

– Yavaş ol! dedi Settar sinirlenip, adımı demesen olmuyor mu? Kimi arıyorsun?

– Kimseyi... Çayıra gidiyorum.

– Niçin Çayıra? Evde bir şey mi oldu?

Onbaşı, Zeytullah ağanın avlusunda dolanıyor, dedi Fikret yakınlaşıp, sen kimi arıyorsun?

– Ondan mı kaçıyorsun?

– Babam Kızıl Yar'a gidelim der.

– Pazar yerine mi? Bu mümkün değil, Süyren boğazında kontrol var. Seni yakalarlar.

– Babam yan yoldan gitmek istiyor.

– Yan yol Süyren'den sonra başlıyor, dedi Settar, oraya kadar tek bir yol var.

– Bilmiyorum babamın emri öyle, dedi Fikret.

– Baban emretse de... Sen çocuk değilsin. Kendin düşünmelisin!

– Neyi düşünmeliyim? Savaşı nasıl bitirebileceğimizi mi? Onu yapacak adamlar başka, o güç yok bende.

– Dağdan niye kaçtın, diye sordu Settar. Orada kimler gizleniyor Ekrem Bey'e yetiştirmek için mi?

– Ben acımdan ölüyordum, size niye ihanet edeyim. Bunun bana bir yararı yok.

– Ne yapmak istiyorsun, diye sordu Settar.

Fikret omuzlarını kaldırdı. Belirgin bir fikri yoktu.

– Kendim de bilmiyorum. Kızıl Yar’a gidip bakayım... Belki savaş bana dokunmadan geçer. Ama dağa gitmek istemiyorum, yok ben öyle yaşayamam!

– Dağdakiler, sence ne? Haydutlar mı?

– Haydut değiller. Açlar, yolda rast geldiklerini soyuyorlar.

– Kimi soyuyorlar ahmak! Haberin var mı? Piştovunu Fikret’in burnuna doğrultup sağlı sollu salladı. Dağda çeşitli adamlar var. Hepsinin düşüncesi bir değil. Herkesi birden kötülemeye hakkın yok.

– Ben akıl yürütmeyeyim. O bende de yok, sende de!

– Fikir yok, doğru! Onu kazanmak gerek, dedi Settar. Ama sana uğramaz.

– Fikret çekilip yoluna giderken

– Ben buraya seninle görüşmeye gelmedim, tesadüfen karşılaştık, dedi.

– Tamam git! Belki bir yere ulaşırsın! – Settar piştovunu kuşağına tıktı. – Benim kendi yolum var. Savaş gördüm.... Sonra askerden kaçtım. Kendi kardeşlerime karşı savaşmak istemedim. Babamın evine değil, dağa geldim. Biz orda üç beş adam değiliz. Gizleyeceğimiz şey yok, kapılarımızı örtmeden duracağımız vakitlerimiz çok olacak, ama ne uğruna güreş tutuyoruz bilmeliyiz. Biz Bademlik’in garip ve fakir halini görmekten yorulduk. Onu eziyetten kurtarmak isteriz.

– Kurtarılabilir mi?

– Kurtarılır. Şimdi Karpat eteklerindeki savaş meydanında öyle adamlar var ki, eziyetten kurtulmanın mümkün olduğuna eminler. Onun için gayret gerek. Bademlik’te cesur adamlar yok değil.

Settar torbasını arkasına vurdu, sokak boyu babasının evine doğru gitti. Fikret köyün batı tarafındaki bayırı tırmanmaya başladı.

Rüstem Teselli’den eve geldikten sonra, ambarın saçağı altında duran yüklü arabayı gördü, içinde testi, tırmık,

bir kaç çuval kızılıcık, üvez, ahlata vardı, arabanın yanına başında yerde atın koşun takımını duruyordu.

Yukarı sofaya çıktı, soyunup Mithat'ın yanına yattı. Gözlerini kapayıp uykuya geçerken, bahçeden bir ses işitildi. Sessizce doğrulup bahçeye baktı. Ceviz ağacına bağlı at, saman yiyordu.

Babası atı bugün eve getirmişti, bir aydan beri meradaydı. Demek uzak yola çıkacaktı. Selahattin ağa önceleri Fikret'i yanına alırdı. Şimdi Fikret yoktu. Lâkin Rüstem'e "sen benimle gideceksin" demeye hiç hevesi yok. Neden acaba?

Gecenin bir vakti, avluda bir tıkırtı duyuldu, nedir diye merak edip Rüstem kafasını kaldırıp pencereden baktı, annesi avlu kapısını kapatmıştı. Saçak altındaki araba şimdi yoktu.

– Ana! dedi Rüstem cılız bir sesle, babam nerde?

– Pazara gitti.

Tenzile yenge kilerin kapısına yöneldi.

– Tek mi gitti?

– Tek gitse ne? Korkacak mı?

Biraz sonra Tenzile merdiven aralığında Rüstem'in dibinde peyda oldu: Fikret'le gitti, dedi gizliden. Fikret Tarakçı Ali'nin tütün ambarları yanında bekleyecek. Kadın tekrar basamaklardan aşağı inerken: Sen uyu! Kimseye sezdirme, dedi.

Sabah Mithat Rüstem'i böğründen dürttü.

– Araba yok! At yok! Babam nereye gitti?

– Pazara!

Mithat'ın dudakları titredi, hırslanıp ağladı:

– Ne getireyim diye bana sormadı bile, babam!

– Sen artık çocuk değilsin. Getirmezse bir yerin şişmez, dedi Rüstem. Aşağı sofaya indi, çarığının giyip Ekrem Bey'in çayırına çalışmaya gitti.

Tütün tarlasındaki işçibaşı adet olduğu üzere hep tarla sahibinin akrabası olurdu. O işçileri karşılardı. Bugün kapı önünde Ekrem Bey'in kardeşi Abdullah duruyordu.

– Ooo nereye geldin, Pazara mı? diye bağırdı Rüstem'e. İşe tan ağarırken gelinir. Geciktiğin için ücretinden keseceğim. Çabuk ol!

– Ben vaktinde geldim, diye cevap verdi Rüstem

Yürüyüşünü değiştirmeden Abdullah'ın yanından geçti. Omuzlarında çapaları, tütün tarlasına girerken kadınlara ve erkeklere dönüp baktı. Hepsi de çalışmaya isteksiz göründüler, Rüstem'e. Herhalde, Abdullah onlara da çemkirmişti.

Ukraynalı genç kadın Nastasya Tukalenko kuru otlar üzerine oturmuş ağlıyordu.

– Rüstem onun yanına gelip ne oldu, seni kim incitti, diye sordu.

– Vatanıma dönmek istiyorum, dedi kadın, kazandığım paramı vermiyorlar. Mektup aldım, ablam ölüm döşegindeymiş. Onunla görüşmek, vedalaşmak gerek. Yola çıkacak param yok. İşveren güz gelince gidersin diyor.

– Ama güzün ablanız dünyadan göçmüş olur belki!

Arkadan Abdullah'ın sesi duyuldu.

– Kazık gibi ne dikilip duruyorsun? Senin yerine kim çalışacak?

Rüstem bu sözlerin kendine söylendiğini anladı. Türk'e göz edip kadına sordu:

– Bunun kuyruğuna kim bastı?

– Nastasya şaşırarak bilmiyorum diye cevap verdi. Bugün o, adeta canavar gibi!

Abdullah Rüstem'in sözlerini işitmedi, lâkin dudaklarının hareketinden ve kötü bakışından kendisinden söz edildiğini sezdi, parmağını salladı.

– Ben seninle sonra konuşurum!

Genç adam ona cevap vermeye kalkışınca yanındaki ihtiyar işçi onu dürttü:

– Bırak, Rüstem, dedi. Onlarda para var, kuvvet ve kânun var. Bizde birşey yok.

Rüstem Sefer ağanın sözünü tuttu, belini hiç doğrultmadan tütün diplerini çapaladı. Başkaları da öyle, birbirleriyle konuşmaya korktular. Abdullah tarla boyu kurt gibi dolanıp durdu, öğle yemeği için eve gidince insanlar rahat bir nefes aldı. Soluklanmak ve bişeyler yemek için yere oturdular.

Öğleden sonra Abdullah'ın yerine Şevket geldi. Bu tıknaz genç başına püsküllü bir fes geçirmiş; tütün işlerinden anlayan biri değil, yorulan biri belini biraz doğrultsa hemen çemkiliyor. Artık ikindi namazı yaklaştığında kendisi de yorulup durdu ve köylülerin evlerine gitmelerine izin verdi. Bitkin haldeki ırgatlar, çapalarını tarlanın bir köşesine bırakıp evlerine dağıldılar.

Rüstem dere başında durup elindeki fışkınla parlak çizmelerini temizlemekte olan Şevket'in yanında durdu:

– Beyefendi lütfediniz, bu kadına yardım ediniz, dedi, arından gelen Nastasya'yı işaret edip. Ablası hasta... Ölüm döşeğindeyken varıp görmek istiyor, yol parası yokmuş.

– Onun için sen niye dertleniyorsun? Kadının kendi dili var.

– Abdullah ağanın kendisine yalvardım, dedi Nastasya Tatarca! Ama o razı olmadı!

– Demek ki öyle gerekiyor. Abdullah amca ne yapmak gerektiğini bilir. Parmağı ile Rüstem'in başını göstererek kafası seninki gibi boş değil, dedi.

Rüstem'in yüreği sıkıştı, gövdesi titredi. Şakaklarındaki damarları zonkladı.

– Sizce sadece beyler akıllı, bizlerin yani kölelerinizin kafaları boş, öyle mi?

– Siz karabacaklarda akıl nerden olsun? – Şevket elindeki fişkımlı Rüstem’in burnuna doğru sallayıp kahkaha ile güldü, kıyafetine bak, maskaralık akıyor, ama sen Gülara’nın peşinden koşup duruyorsun..

Şevket böyle söyleyip sonra posta yoluna çıkmaya niyetlendi, arkasını döndü. Rüstem yerinden kıınıldamadı. Üzüntü ve keder dolu yüreği öfke dolmuştu. Şevket’in geniş omuzlarına baktı, baktı. Bey oğlu, Rüstem’in bakışını kendi üzerinde hissettii, ona tekrar dönüp:

– Ne beklersin? Lâf bitti!

– Yok, bitmedi, dedi Rüstem.

– Ne? Gülara’nın peşinden yürüdüğünü inkâr mı etmek istersin?

– Sana ne ondan?

– Şu ki, o kızla asla evlenemeyeceksin!

– Ben mi? Rüstem biraz öne atılıp, Şevket’in boğazına yapıştı. Niçin evlenemeyeceğim? Söyle!

– Çek şu pis ellerini! diye sinirlendi Şevket. Pişman olursun!

– Sen buraya daha dün geldin. Benim küçük garip dünyama karışıyorsun. Elimde bir tek Gülarım var, onu da tutup almak mı istersin!

Rüstem, onun sağ elmacık kemiğine güçlü bir yumruk indirdi. Şevket bir kaç adım geriye savruldu, sonra yere yığıldı. Düştüğü yerden derhal bileğine dayanıp, sağ dizi üstünde yukarı kalkarken ayağı kaydı, uçurumdan aşağı kayıp, dere içine yuvarlanıp gitti.

Rüstem, ne olup bittiğini anlayamadan hayli vakit derenin içini gözetip durdu, karanlıkta bir şey göremedi, sadece köyün üstündeki sarkık Buyka kayaları gizliden inildemekte ve yanındaki dere suyu inceden seslenmekte idi. Oraya gitmeli miydi, belki de kaçmalıydı. Nereye? Nasıl? Çıkışa doğru bir kaç adım attı, yumuşak bir şeyin üstüne bastı. Eğildi, yerde, toz içinde Şevket’in püsküllü fesi dur-

maktaydı. Ayağını arkaya doğru gerdi, hızla fese vurdu. Fes sahibinin peşinden dere içine yuvarlandı. Rüstem yola çıktı. Köprüden geçtikten sonra durdu, uzun uzun düşündü geri döndü. Eve değil, köyün batısında uzayıp giden yüksek kırlığa doğru yürüdü.

Ertesi gün Mithat köydeki bütün evleri dolaşır Rüstem'i soruşturdu. Hiç bir yerde bulamadı. Kök- Köz'e Seyyare'nin evine de vardı. Rüstem orada da yoktu. Bağatır'daki Uman ablanın evine varıp sordu. Rustem'i orada da kimse görmemişti. Tenzile yenge üzüldü, kederlendi, gözyaşları döktü.

Bu ağır günlerin birinde eve Özenbaş'tan, Kekre Mevlüd geldi. Bu adam, iki yanına zembiller bağlı atın üstünde köy köy gezip ucuz fiyatla yumurta satın alır, Yalta'ya götürüp satar, geçimini böyle sağlardı.

– Mevlüd ağa, bizim Rüstem kayıp, dedi ona Tenzile yenge ve gözlerinden gene yaşlar boşandı. Babası pazara gitmişti, bundan haberi yok. Gelince üzüntüsünden ölür. Yalta'ya gideceksin değil mi? Yalvarırım size, bize bir iyilik yapınız! Mithat'ı yanınıza alınız, belki ağasını orada bulur.

Kekre Mevlüd pek üzüldü:

– Büyük şehir içinde Rüstem bulunur mu? Kimden soralım? Kim ne bilsin? Belki gemiye binip Batum'a gitmiştir. Savaş zamanı!

Bedbaht kadın dizleri üstüne çöktü ellerini göğe açtı:

– Rüstem bulunmazsa, ben deli olurum, dedi Tenzile. Yalvarırım size, Mevlüd ağa!

– Pekâla!.. Mithat benimle gelsin, dedi Mevlüd. Lâkin ben Autka⁵ vadisinden geçerim. Oğlunuz daha çok genç. O, dik ve sarp yollardan geçebilir mi?

– Geçerim diye bağırды Mithat, sofanın önünden; he-men çarıklarını ayaklarına geçirdi

5 Autka: Çehova–Yalta

Tenzile yenge Mevlüd'e lakşa çorbası⁶ ve sütlü çay ikram etti. Kekre çorbayı içerken, köylerdeki tavukların azalmasından şikâyetlendi.

Öğleden sonra Mevlüd yola çıktı. O, atının dizginini tutarak önde, çocuk ise ardında gittiler.

Altı gün, altı gece geçmişti ki, Mithat dönüp geldi, ağasını bulamamıştı. Rüstem'in kaybolmasından bu yana on altı gün geçmişti, Dülger Selahattin arabasıyla çıkıp geldi.

Baba yorgun atını suvardı, buğday çuvallarını, kuyruk yağı keselerini ve diğer erzakları taşıdı, işleri bitirmeye yakın Rüstem'in hiç görünmediğini farketti, hayretle:

– Rüstem nerede, diye sordu Mithat'a.

Kederinden çöp gibi incelik kalan Tenzile yenge höykürerek ağlamaya başladı.

– Rüstemimiz yok, kayıp!

– Kayıp! Bu ne demek şimdi?

Arabayı boşaltıp, atı ağıla aldıktan sonra, Mithat babasına, ne oldu, ne bitti hepsini anlattı.

– Senin pazara gittiğin gün, Rüstem işten dönmedi. İki haftadan beri onu Nahiye İdaresi arıyor.

– Nahiye İdaresi mi? Niçin?

– Rüstem Şevket'i dövmüş. Önceleri öldürmüş diyorlardı, halbuki, Kök Köz Hastahanesi'ne alıp götürüldüğünü görenler var. Rüstem'i bulsalar hapishaneye kapatacaklar.

Sofa önündeki sedirin üstünde oturan Selahattin bu haberi işitince kahroldu, önünde tütüp duran kahvesini içmeyi unuttu. Ağzındaki çubuğunu bir kaç defa fokurdattı, sonra gidip, ağıldaki atını çözdü, dizginini tutup, avlu kapısına doğruldu. Yola çıktıktan sonra, durdu:

– Fikret'i askere aldılar, dedi, gözlerinde biriken yaşları gizleyerek, başını önüne eğdi. – Fikretimiz yok, Rüstem de...

6 Lakşa çorbası: Erişte ve kuru fasulye ile yapılan bir tür çorba

Dülger, bunları mırıldanarak duvarın ardında gözden kaybolurken karısı birden sendeleyip taş basamaklar üstüne yıkılıp kaldı. Selahattin bu sahneyi görmedi.

Mithat anasını zar- zor çekerek içeri alabildi, sedirin üzerine yatırdı. Evin içini derin bir hüznün kapladı.

Dülger gece yarısı dönüp geldi. Yüzü tekrar açılmış, gözlerinde bir ışıltı hasıl olmuş gibiydi. Sessiz halde yatan karısını gördükten sonra yeniden kederlendi, eli ayağı tutmaz oldu.

- Fikretim! Rüstemim, diye inledi anaları, Oğullarım... nerelerdesiniz?

- Rüstem sağ- selâmet, dedi ona Selahattin usulca.

Tenzile yenge derin uykudan uyanır gibi gözlerini açtı, heyecanlandı, gövdesini kocasına çevirdi.

- Sağ- selâmet? Rüstemim sağ- selâmet mi? diye ağlamaya başladı, nerden öğrendiniz?

- Kök- Köz'e varıp geldim. Orda, Sivastopol'de oğlan. Damadın ağabeyi Sait- Celil öğrenmiş, "Rüstem burada, dert etmesinler ama köyde kimsenin haberi olmasın" demiş.

Tenzile hem kederinden hem sevincinden ağlayıp inledi. Rüstem'in esenliğine sevinmişti, Fikret'in ise askere gitmiş olmasına kahr oldu.

- Onu nasıl aldılar?

- Bizi Süyren'de durdurdular. Askerler yolumuzu kestti, kimliklerimizi istediler. Fikret'e işaret ettim. Arabadan atlayıp, bağa- bahçeye kaçtı, lâkin yanlış sokaktan gitti, onu bulup, Bahçesaray'a getirdiler. Orada Fikret gibi çok kişi vardı. - "Siz, gidiniz, baba!" dedi Fikret. - "Bundan kurtulmak mümkün olmaz!" Ben oradan ayrılıp pazara yalnız gittim.

- Bahtsız evlatlarım! Tenzile yenge gene ah çekti. İkisinden de mahrum kaldık. Rüstem'e bir varıp gelsek, onunla görüşsek fena olmaz. O daha çok genç, ateşli! Başımıza bir belâ daha açmasın!

– Ben, belki bu günlerde giderim, dedi Selahattin ve ilâve etti: Ringolot eriği olgunlaştı. Pazara götürüp satmam, bir kaç gümüş kazanmak, yol masrafını çıkarmak mümkün, lâkin at... bu çelimsiz atın Sivastopol'e varmaya gücü yeter mi?

Sabah horozlar ötmeye başladığında, pencerenin camlarına gümüş renkli ay ışıkları düşmüştü. Selahattin kilimin üstünde, başının altına bir yastık koyup yattı. Yorgunluk üzüntüsünü bastırdı ve hemen uyuyup kaldı.

Yarın onu ne bekliyordu, belli değildi. Her şey sürekli değişip durmaktaydı. Lâkin Allah'ın idaredesiyle mi oluyordu bütün bunlar? Selahattin Allah'ı inkâr etmiyordu, ama beş vakit namazını da kılmıyordu. Camiye sadece cuma günleri gidiyordu, o da Keski Mustafa'dan utanmıştı... Dülger evlatlarını okula vermişti ama harp başlayınca okullar kapandı. Bu duruma içi yanmaktaydı. Erkekler, çeşme başında toplanıp, kendi aralarında konuşurlarken Keski Mustafa'nın oğlu Settar hakkında konuşmaya başlandı, Selahattin'in onu daima savunuyor olmasına diğer köylüler şaşırıyordu.

Settar yenilikçi hareketlerde yalnız değildi, köyde başkaları da vardı.

Settar bazı geceler dağdan köye indiği vakitlerde, gizli-den Selahattin'in evine girip çıkıyordu ve laf arasında, bu savaş beyler aleyhine bitecek diyordu. Dülger bu savaşın bitmesini sabırsızlıkla bekliyordu.

Bugün Selahattin tan ağarırken uyandı. Kahvesini içtikten sonra, atını suvarmaya götürdü, dönüp gelirken evinin önünde onbaşı Abduraman'ı gördü.

– Senin Nahiye İdaresine varman gerek, dedi Selahattin'e ve bıyığının ucunu burdu.

Nahiye İdaresi Bademlik'ten on iki mil uzakta, Özenbaş ve Kök– Kız ırmaklarının birbirleriyle buluştuğu yerdeydi.

– Orada ne yapacağım?

– Bilmiyorum! Lâkin hatırlatmak için bir daha gelmem, bilesin, dedi onbaşı, sonra çekip gitti.

Selahattin sakalını sıvazladı, düşüncelere daldı.

– Rüstem için olmalı, dedi Tenzile.

Dülger cebinden kesesini çıkardı, çubuğunu tütünle doldurdu ve sigarasını tütürerek avlu duvarını geçip gitti.

Nahiye İdaresine yaklaştığında öğle saati çoktan geçmişti. Taşköprü yanında, atlardan koşumları çıkarılmış arabaların yanında sakalları uzamış askerler yatıyorlardı.

Selahattin köprü üstünden geçti, iki katlı taş binaya doğru yürüdü, her iki tarafında yüksek beyaz kapılar olan koridor boyunca bir sürü insan bekliyordu. Kimi ziyaretçiler uzun kaftanlarını başlarının altına koymuş, yere uzanmışlardı, kimileri ayakta sırtlarını duvara yaslamışlar, yavaşça bir şeyler konuşuyorlardı. Hiç kimse bu yaşlı adama bakmadı. Dülger iki kere koridor boyunca ağır ağır ileri geri yürüdü; nihayet kapısı biraz aralık olan odalardan birinin önünde durup içeri baktı, masada oturan jandarma komiseri Malinin'in kel kafasını gördü. Selahattin ağa kapıyı açtı çekingen bir şekilde sordu:

– Beni çağırdınız mı, Malinin efendi?

Masa başında koltuğuna yaslanmış oturan Malinin, beyaz kostümlü, karakul kalpaklı genç ile lâflamaktayken, birden yüzü ciddileşti, elindeki kalemini ters çevirip masa üstüne vurdu, kaşlarını çattı, kibar ve kararlı bir ifadeyle:

– Çağırdım. Gir!

Dülger içeri girdi. Uzak yoldan yürüyüp geldiği için ayakları ve bedeni sızlamaktaydı, yanbaşındaki boş sandalyeyi görünce, sevindi, oturmaya niyetlendi, Malinin hiddetlenip, yumruğunu masaya vurdu:

– Kalk, diye bağırdı Dülgere. Burası kahvehane değil! Selahattin derhal kalkıp duvar kenarına çekildi.

– Nureddin efendi! dedi Malinin Tatarca, beyaz kıyafetli adama dönüp: Bu adam Rüstem'in babası. Tanıyor musunuz?

– Tanırım, dedi Nurettin efendi: Bademlikten...

Koltuk üzerinde, ayaklarını göğe doğru uzatarak Selahattin'e güzel kara gözlerini çevirdi, Malinin,

– Rüstem nerede, diye sordu

– Bilmiyorum, dedi Selahattin.

– Alıp– götürüp, sakladın! Şimdi nereye sakladığımı unuttun mu?

– Ben pazar yerindeydim. Döndüm geldim... Baktım Rüstem evde yok.

– Kimin malını alıp gidip sattın?

– Özümün. Testi, tırmık... Kimin olacak?

– Malinin yumuşak ve hilekâr bir sesle devam etti, Rüstem'i kendin alıp gittin, kaçırdın! Öyle mi? – .

– Ben kimseyi kaçırmadım. Fikret'le gittim.

– Nerede Fikret?

– Askerlikte.

Malinin Nurettin efendiye göz ucuyla baktı. Nurettin efendi ise gözlerini aşağı indirip, sesiz kaldı.

– Rüstem, hürmetli Ekrem Bey'in oğlu Şevket'i öldürdü. Haberin var mı?

– Selahattin'in yüreği sıkıştı, yüzü bembeyaz oldu.

– Yok... Benim oğlum... Şevketi mi?

– Rüstem'in yerini söylemezsen, sen kürek cezasına gideceksin! Düşün, bak! Aklını başına devşir.

Malinin böyle dedikten sonra, ayağa kalktı, ileri geri yürümeye başladı. Selahattin dikkat ve merak ile bakarken, Nureddin efendi de yerinden kalktı. İnce, uzun bıyığını serçe parmağı ile sıvazladı, sonra kapı üstündeki anahtarını bir kere çevirip kilitledi, duvarda asılı örme kamçıyı eline aldı.

– Malinin efendi, dedi ince sesiyle, Siz bu karabacaklı ile pek nezaketli konuşuyorsunuz. Oğlunun nereden geçip

nereye gittiğini bilmeyen baba... Öylesini gördünüz mü? Haydi, yakına gel diye çemkirdi Dülger'e.

Selahattin yerinden kıpırdamadı. Başını aşağı eğdi, sustu. Sonra tekrar:

– Ben, Rüstem nereye kayboldu bilmiyorum, dedi

– Bilmiyorsun demek?! Hayretle sordu Nurettin efendi; kamçısını Selahattin'in yüzünde şaklattı. Dülger titredi, ayakları boşaldı... duvara dayanıp kaldı. Sen ancak böylesinden anlarsın. Kamçısının sapı ile çenesinden dürttü, Dülgerin. Şimdi? Rüstem nerede anlatacak mısın? Yoksa, elin ayağın zincirle bağlanıp Sibiryaya gitmek ve orada çürümek mi istiyorsun?

İhtiyar zar– zor gözlerini açtı, karşısındaki beyaz gömlekli, ince bıyıklı kişiye fersiz gözlerle baktı. Burnundan ve yarılmış yanağından kan akmaktaydı.

– Bilmiyorum, dedi işitilir işitilmez bir sesle. Ben Rüstem'i görmedim.

Yüzbaşı Selahattin'e tekrar kamçı ile vurdu. Yüzüne, sırtına, ayaklarına... nereye rast gelirse, oraya vurdu. Dülgerin bedeninde yaralanmayan yer kalmamıştı, nihayet yere yığıldı, bir daha da ayağa kalkamadı.

Nurettin efendi örme kamçısını köşeye bıraktı.

– Alıp çıkınız ve hapse atınız, dedi Malinin'e. Peşinden oğlu gelmezse çıkarmayınız!

Malinin koridora çıktı. Beş dakika sonra iki asker ile dönüp geldi. Biri Selahattin'in kollarından, diğeri ayaklarından tutup, alıp gittiler.

Dülgeri iki gün– iki gece sorguya çektiler, vahşice köteklediler. Tenine yanan sigara bastılar. Lâkin, "bilmeyrim" sözünden başka bir şey işitemediler. Üçüncü gün Dülgeri çıkarıp serbest bıraktılar.

Akşam üstü Selahattin, Bademlik'e ezgin ve yaralı vücuduyla zar zor geldi. Arabanın kapısını açtı, avluya girerken iki adım atmıştı ki, başı döndü, meşe ağacı gibi, güm diye yere yıkıldı.

III

Sivastopol körfezinin doğu tarafındaki iskeleye yakın mahallede Han avlusunun etrafında tek katlı binalarda fırınlar, kahvehaneler, bozahane ve meyve ambarları var. Han avlusunun sahibi Kök Köz köyünden Seyit Celil, yani Seyyare'nin kayın biraderi.

Seyit Celil bu şehre altı yıl evvel gelmiş, lisede iki yıl okuduktan sonra parası yetmediğinden okuldan ayrılmış. Nereye gideceğini, ne yapacağını bilmeden gezelediği vakitte, Nahimov caddesindeki kahvehanede tesadüfen tüccar Karaim Mangubi ile tanışmış ve onun manifaturacı dükkânına ayakçı olarak işe girmiş. Bir yıl geçmeden, işverenin oğlu ile kavga edince işten kovulmuş. Seyit Celil tekrar işsiz kalmış. Bir süre sonra, küçük kardeşi Bilâl'in yardımıyla bir manav dükkanı açmış. Dükkânda satacağı meyveleri, Yakusidi'nin Hanındaki avludan gelip geçen köylülerden ucuz fiyata aldıklarından temin ediyormuş. Yakusidi çoluksuz – çocuksuz, soyu– soppu olmayan yalnız yaşayan ihtiyar bir Rum.

Bu Rum, günlerden bir gün Seyit Celil'i kendi evine misafirlige davet etmiş. Yemek yenip, kahve içildikten sonra alışveriş konusunda sohbet başlanmışlar. Yakusidi, delikanlıya:

– Evlenme fikrin var mı? diye sormuş.

– Bu hususu henüz düşünmedim diye cevap vermiş Seyit Celil, sonra ilâve etmiş, acele etmek istemiyorum.

– Kim ile yaşıyorsun?

– Tek başıma.

İhtiyar eski koltuk üzerinde hayli vakit düşünceli oturduktan sonra Seyit Celil'e dönüp “sen kendi dükkânımı kapat, benimkinde çalış” demiş. “Ben senin ananı– babanı bilirim, iyi insanlardır. Sen de biliyorsun, benim ihtiyar karım kısa zaman önce vefat etti. Yalnızlık bana çok zor geliyor”.

Seyit Celil itiraz etmek istemiş:

– Ben sizin için uygun bir yardımcı olabilir miyim? Bende hiç sermaye yok!

Bu cevap üzerine ihtiyar, Seyit Celil'in omuzunu tıptırlayıp:

– Bana sermaye değil, iş yapacak adam gerek! Senden sermaye talep etmiyorum, diye eklemiş.

Bu görüşmeden sonraki bir hafta içinde Seyit Celil dükkânındaki meyveleri satıp bitirmiş, bina sahibi ile hesabı kesmiş, Yakusidi'nin yanına gelip ticari ortaklıkları hakkında mukavele imzalamışlar.

Seyit Celil ile dört ay çalıştıktan sonra yardımcısının becerikli ve dürüstlüğünden emin olan Yakusidi, zeytin getirmek için Suhum'a gitmiş. Geri dönüp gelmemiş. Celil, Suhum şehri yöneticisine, jandarma idaresine kaç defa mektuplar yazmış. Cevap olarak, *“1849 senesi doğan, Yakusidi Harlampiy Ivanoviç Suhum'da hiç bir vakit bulunmamış ve yaşamamıştır...”* diye yazılar gelmiş. Ne ettiyse ihtiyar Rumun kaderi hakkında bilgi edinememiş, böylelikle Han Azbar'ının sahibi olmuş.

Bir gün sabaha yakın vakitte, Seyit Celil'in ambarına dağ yemişleri yüklü, branda çekilmiş bir araba gelip girdi. Arabadan mavi kalpaklı, pantolonu uçkurlu köylü bir delikanlı indi, kahvehane sahibinden Seyit Celil'in hangi evde yaşadığını öğrenip, kapısına gitti.

Seyit Celil uykusundan kalktı, kapıyı açtı. Yarı uykulu gözlerle bakarken, tanıdığı bir çehreyi görünce şaşır kaldı.

– Hayırdır Rüstem? Niçin böyle zayıfladın, dedi misafir.

– Beni beklemiyordunuz, dedi genç. Ben biliyorum.

– Kimle geldin?

Seyit Celil ve Rüstem hanın iç avlusundan çıktılar, köylerden gelen meyve arabaları ve şehir müşterileri arasından yol bulup taş döşeli geniş yoldan deniz kenarına indiler, sonra çakıllı sokak boyu gittiler.

Celil yüksek demir kapı önünde durdu, Rüstem'e heyecanlı gözlerle baktı.

– Evvelâ İdare'ye girelim dedi. Sen yanımda duracak ve hiç lafa karışmayacaksın! Şimdi laflamaya değil, çalışmaya geldin. Sandler'e tek gereken geniş omuzlar, güçlü eller, onu da Allah sana bağışlamış.

– Ben gayret ederim, Seyit Celil ağa dedi Rüstem. İşimden dolayı yüzünüz kızarmaz.

Avluya girdiler. Kapıları açık binalar içinden çekiç vuruşları, tornavida ve eğelerin gıcırtiları işitilmekteydi. Pencereleleri kapalı büyük atölye arkasındaki kalın bacadan sarı kurum ile karışık akçıl kıvılcımlar çıkmaktaydı. Avlunun sağ tarafı açık, deniz kenarına bakıyordu, kıyıda duran sandallar, kayıklar ve yatlar dalgalar üstünde ağırından sallanıyordu. Burnu ezik eski gemi güvertesinde yağlanmış kıyafetleriyle işçiler paslı zincirlerle gemiyi yanaştırıyorlar. Alt güverteden hüznü bahriyeli türküleri işitiliyordu. Avlunun ortasında hamallar arabaya demir ızgaralar ve dökme demir saclar yüklüyorlardı. Etrafta, durmak bilmez işlerin sedası yankılanmaktaydı.

Seyit Celil ve Rüstem ofise girdiler.

Açık pencere yanında beyaz çehrelî, küçük kafalı, uzun boylu bir adam durmaktaydı. Avludaki arabalara mal yükleyen hamallara bazı talimatlar veriyordu. O anda kapının açıldığını ve olan bitenleri işitmedi. Belki işitmiyor değil, ehemmiyet vermiyordu. Seyit Celil selâm verdikten sonra heyecanlanıp, aceleyle onlara döndü:

– İşte, benim size bahsettiğim kişi, Yakov Samsonoviç, dedi, Celil. Ben ona kefilim!

Yakov Samsonoviç Rüstem'i baştan– ayağa süzdü.

– Kaç yaşındasın, diye sordu ondan.

– Yirmi, onun yerine Celil cevap verdi.

– Mesele şöyle, dedi Sandler koltuğa oturup, delikanlıyı işe alırım, çünkü onu Mangubi tavsiye etti. Sizi de Seyit

Celil, çoktandır bilirim. Eminim ki yüzümü kara çıkar-
mazsınız.

– Ben âlicenaplığınızı hiç bir vakit unutmam, dedi
Celil, nezaketle eğildi.

– Atölyemizde insanlar mühim işlerle meşgul, diyerek
sözüne devam etti Sandler: Benim her bir işçinin hareket-
lerini rapor etmem gerek...

– Yok, canım, siz, Seyit Celil bir şeyler açıklayacak
oldu ama, Sandler pencereye döndü ve onu dinlemedi.

– Nahodkin'i çağırınız, diye seslendi.

O sırada sarı kıyafetli, yüzünü ince kırışıklıklar kapla-
mış, köse sakal biri aceleyle ofise girdi.

Sandler, Rüstem'i gösterip:

– Şu delikanlıyı Andrianov'a takdim ediniz, ona çilin-
girlik öğretsin. Siz de göz- kulak olunuz! Sakın boş dur-
masın, dedi.

– Pekala, Yakov Samsonoviç, dedi Nahodkin, Rüstem'e
işaret edip, çıktı, Rüstem de onun peşinden gitti.

Seyit Celil Sandler'in elini sıkıp vedalaşırken:

– Teşekkürler, Yakov Samsonoviç! Önümüzdeki pazar
günü bana uğrayınız! Acayip güzel vişneler olacak.

Sandler memnuniyetle gülümsedi. Rüstem o günden
itibaren büyük şehrin işçileri arasına katıldı, yoğun bir işe
gömüldü.

Gemi atölyesindeki iş onun için başlangıçta ağır, hatta
tuhaf ve anlaşılmaz göründü. Bademlik'te sabahtan akşama
Ekrem Bey'in tütün tarlasındaki belini büken işlerden
sonra, akşam eve ayaklarını zar zor sürükleyerek dönü-
yordu. Ama orada, o küçük köyde doğmuş, kendine yakın
kişiler yaşamaktaydı, onlarla lâkırda edip, kalbindekileri
paylaşabiliyordu. Burada, demir dövme sesleriyle birlikte
tek tek atölyeleri dolanıp, kimin ne ile meşgul olduğunu
gözleyip, çalışanları azarlayan, her şeyi Sandler'e yetiştiren
Nahodkin'in kemçirmelerini işitiyordu. Böyle bir kaç ay

geçtikten sonra, tesviyecilik Rüstem'in merak sardığı zanaat oldu. İlk vakitlerde atölyelerdeki Tatarlar ile sık-sık görüştü, bir süre sonra iyi bir ustabaşı olan Andrianov'a alıştı, onun bilgi ve tecrübesini benimsemeye başladı, o temiz kalpli bir adamdı, bildiklerini içtenlikle aktarmaya çalışıyordu. Rüstem yeni zanaati tez öğrendi. Onun gayreti Andrianov'un hoşuna gitmişti. Nahodkin'in bile heyecanla: – *"Bu kara Tatar işe pek sarıldı"* dediği işitildi. İhtiyar ustabaşı, Rüstem'e bakarken, onun derin ve esrarlı işleri olduğunu seziyordu. Coşkulu ve canlı Rüstemi, nelerden dolayı hüzün kaplıyorsa, ansızın dalgın ve düşünceli bir adama dönüşüyordu. İşçilerin bazıları onun pazar günleri sokakta başı önde yürüdüğünü görüp: "Hayırdır, Niçin böyle mutsuzsun, diyorlardı... Rüstem gerçeği söylemekten kaçınıyor, şakayla karşılık verip kurtuluyordu.

İkinci güz de sessizce geldi. Birgün sabahın ilk saatlerinde atölyede beklenmedik bir biçimde Sandler peyda oldu. Novorossiysk yakınlarında zarar gören bir geminin acele tamir edilmesi için sipariş alındığını söyledi.

– İki aylık mühlet veriyorum, dedi işçilere. Vaktinde bitirirseniz, maaşlarınızı arttırırım. Bitiremezseniz bana lâzım değilsiniz!

Başka bir şey söylemedi. Ellerini arkasına bağlayıp çıkıp gitti. İşçiler ve ustalar birbirlerine baktı, omuzlarını indirdiler, bir şey demediler.

Akşam İnkerman Kayaları üstünde bulutlar koyulaşmaya başladığı saatlerde Andrianov ve Rüstem işten çıkmaya hazırlanıyorlardı.

– Senin içini bir şey kemiriyor, dedi delikanlıya, ustabaşı. Ne, acaba?

– Sizinkini, Sergey Akimoviç, bir şey kemirmiyor mu? diye cevap verdi Rüstem.

– Kemirir... şüphesiz!

– Öyleyse, niçin ben ayrıcalıklı olmak zorundayım?

– Sen, konuşmuyorsun, insanlardan kaçyorsun. Ben her konuda baban kadar yakınım sana. Seninle açık açık konuşalım. Benden bir şey gizlemen için sebep yok!

– Ben sizi sever ve size güvenirim, dedi Rüstem.

– Öyle ise, seni üzen ne?

– Beni?.. Bir dakika... Bunu nasıl anladınız?

– Gizleme! Ben hepsini seziyorum, dedi Andrianov. Köyde işlerin yolunda mı?

– Ekrem Bey'in oğluyla yumruklaştık.

– Ekrem? Yel değirmeninin sahibi, öyle mi? Değirmenin mekanizmasını biz yapmıştık... Hayrını görmesin!

– Jandarma idaresi bizim ihtiyarları sorguya çekiyor-muş.

– Nerden öğrendin?

– Köyden gelip- gidiyorlar. Onlardan.

– Yazık... Ama bu konuda ben sana yardım edemem. Bademlik'te Ekrem gibiler çok mu?

– İki adam.

– Baban gibiler?

– Dört yüz yetmiş.

Andrianov düşünceli, başı öne eğik halde sözüne devam etti:

– Böyle hayattan memnun musun? Yüzlerce erkek ve kadın tan ağarırken işe başlayıp, akşam karanlığına kadar iki beyin tarlalarında çalıştıktan sonra, kazandıkları para-yla ailelerini zor geçindiriyorlar. Sence bu olacak iş mi?

Ustabaşı ile çırak, sokak boyunca ağır ağır yürüdüler. Sol kıyıdan denizin dalgaları vurmaktaydı... Balık dükkânı yanında Rüstem durdu, sad ve alçak gönüllü ustasına dikkatle baktı.

– Bademlikteki hayat, diyorsunuz! Rüstem iç geçirip, öyle hayatlar tek Bademlik'te değil, dedi.

– Yok, tek orada değil. Sen Ekrem Bey’in oğlunu köteklemişsin. Böyle beyler Kök– Köz’de de, bizim Berdânsk’ta da, Rusya’nın her köşesinde varlar. Hem sizin Ekrem’den daha zenginler. Hepsi bizim emeğimizin geliriyle yaşıyorlar. Savaş meydanında kanlarını– canlarını verenler de bizim kardeşlerimiz!

– Komşumuz Settar, “*bu zulüm tezden bitecek...*” diyordu. Ne vakit bitecek, kendi de bilmiyor. İnsan dünyaya yaşamak için gelir. Biz yaşıyor muyuz?

– Daha iyi bir hayat elde etmek için, hep birlikte gayret gerek, dedi Andrianov. Bizim atölye...

Bu sırada dükkanların ardından, gece nöbetindeki jandarmanın düdüğünü işittiler. Sergey Akimoviç lafını yarı kesti:

– Başka görüşmemizde konuşmaya devam ederiz, dedi. Şehir terazisi yanında birbirlerine hayırlı geceler dileyip, ayrıldılar.

Bir hafta geçtikden sonra, dinlenme saatinde Sergey Akimoviç avludaki boş kutu üstünde yaşlıca biriyle yan yana oturmuş lâflamaktaydı. Konuştuğu kişinin sağ elinin iki parmağı kesik, kafası keldi... Rüstem demirden çitlere ayağını dayamış, çizmesinin üstündeki balçığı sıyırıp temizlemekle uğraşıyordu, adam ona gizliden göz ediverdi. Bu adamı ilk defa görüyordu, lâkin ikisinin konuştuğu konuyu sezinledi. “*Sergey Akimoviç’e her şeyi açıktan– açığa anlatıp bitireyim... bu doğru olur mu acaba*” diye düşündü Rüstem. “Seyit Celil ağa her vakit tembihliyor, ‘geçmişten konuşma’ diye. Ben ise hiç dilimi tutamıyorum... Yok asla Sergey Akimoviç beni satmaz. Öylelerinden değil”.

Rüstem diğer çizmesini de temizlemeyi bitirirken, kesik parmaklı adam hiddetle ayağa kalktı, var sesi ile haykırdı:

– Efendiler! Beni dinleyiniz, dedi. Petrograd’da Çar tahttan indirildi. İşittiniz mi, arkadaşlar! Beni işittiniz mi? Memlekette artık monarşi yok!

Andrianov adamın koluna girdi, atölyenin içine doğru çekti:

– Sus, Fedor! dedi ona sessizce. Niçin gürültü çıkarıyorsun! Ne olacağını biliyor musun?

Kesik parmaklı adam daha yüksek sesle bağırdı.

– Susmayacağım! Yeter! Gardaşlar! Devrim diyorum! Petrograd’da Devrim oldu! Çar tahttan indirildi. Niçin susuyorsunuz?

Kalabalık çalkalandı, gürüldedi... Çarşı ortasında toplanmaya başladılar. Yeni haber atölyelere hızla dağıldı. Çalışanların hepsi dışarı çıktılar.

– Allah aşkına, Fedor’u alıp gidiniz, diye yalvardı Andrianov. Burası miting yeri değil. Dağınız! Başımıza belâ açacaksınız!

Meşin şapkalı, yaşlı biri yüksek sesle bağırdı:

– Devrim dersin! Lâkin nasıl devrim, düşünüp baktın mı?

Fedor tekrar bağırarak:

– Despotizme son! Devrim, Kardaşlar! Nihayet, bizim zamanımız geldi!

İşçilerin bu heyecanlı gürültüsü arasından, Nahodkin’in kulakları sağır eden sesi duyuldu:

– Susun, iblisler! Dağılın diyorum size!

– Yaklaşma, dedi ona Fedor. Sen, bu fener direğine asılacaksın!

Nahodkin öfkeyle bağırdı:

– Alın onu! Bağlayın ellerini!

Güçlü kuvvetli üç kişi, Fedor’u yakalamak istediler, lâkin işçiler alel– acele onun çevresini sardı, itekleyerek avlu kapısından yola çıktılar. Onun kaçmasına yardım ettikten sonra atölyelerine dönüp geldiler.

Rüstem ustasına:

– Bu ne demek oluyor, Sergey Akimoviç, diye sordu, tezgahın başına geçti. Bizde artık hükümet yok mu?

– Hükümet var, diye cevap verdi yutkunarak, lâkin Çar hükümeti değil.

– Nasıl bir hükümet? Biz şimdi kim için çalışacağız?

– Üzülerek söyleyim ki yine Sandler için çalışacağız.

Atölyelerde derin bir sessizlik oldu. İnsanlar henüz işitlikleri haber konusunda ne düşüneceklerini bilemediler. Nahodkin'in çehresi apak, gözleri kıpkırmızı bir haldeydi, kalbi çarpmaktaydı. Günün sonunda, tesviye atölyesindeki genç usta Kazantsev “*Hepsi bitti! Hükümdarlığın sonu geldi*” dediği için içeri kapatıldı. Sandler ise sabahdan beri ortalıkta görünmemişti.

Rüstem eve geldikten sonra atölyede olup biten olayları çok düşündü. “Çar hükümeti artık yok. Eğer Petrograd’da olmazsa, bizde de olmaz. Bademlik’te de. Settar ağa: “Hükümetin başına fukara adamları, babam Selâhattin gibileri geçirecekler” diyordu. Nerden biliyordu? Ya bu? Bu şimdiki hükümet nasıl olacaktı?

Atölyeye gelince yeni haberler duydu. Geminin tamiri için Sandler’in tayin ettiği süre unutuldu. Tamir devam ediyordu ama ne vakit bitirileceği belli değildi. Evvelâ, gerekli malzemeler bulunamadı, bulununca da ustalar çeşitli sebepler ileri sürüp işi uzattılar. Ustabaşı altı adamını işten çıkardı. Bu yine de durumu değiştirmede.

Andrianov bir defasında Rüstem’e

– Senin, memleketin Bademlik’deki dört yüz yetmiş adamın özgürce yaşadığını görme arzun var mı? diye sordu.

– Var! diye cevap verdi Rüstem. Lâkin geçen güz konuşurken siz bana: – “*mesele sadece Bademlik’te değil*” demiştiniz!

– Bu doğru. Lâkin iki bey yerine dört yüz yetmiş sıradan adam rahat nefes alsa daha iyi olur!

– Sizin bahsettiğiniz şu devrim, Tilki Geçti vadisine de gelecek mi?

– Devrim gelmiyor, onu getiriyorlar.

Yanlarında demir dövmeğe olan işçi iki defa öksürdü. Andrianov lafını değiştirdi.

– Çekici ver, dedi öfkeyle Rüstem’e, kapı önünde duran Nahodkin’i gösterdi. Kıpırda biraz....

Akşam Rüstem eve geldikten sonra atölyedeki yenilikleri Seyit Celil’e anlattı.

– Haberim var, bugün eve Kök– Köz’den Recep geldi, dedi Seyit Celil. Baban hastaymış. Hayatları çok ağır. Onlara biraz erzak yolladım.

Rüstem üzöldü, gözlerinden yaşlar aktı.

– Zavallı babam... Hepsi benim yüzümden. Biliyor musunuz, Seyit Celil ağa, bizde öyle adamlar varlar ki, Ekrem ve Kazım beylerin işlerinin ne şekilde ve ne vakit biteceğini biliyorlar.

– Sizin atölyede mi diye sordu Celil. Lâkin cevabını beklemeden başka lafa geçti: Sen acıkmadın mı? Otur, yemeğini ye!

Rüstem ellerini yıkayıp, masaya oturdu. Köylü arabası, avlunun yassı taşlar döşeli yolunda evi temelinden titreterek çıkıp gitti. Sonra ortalığı bir sessizlik kapladı. Celil biraz dinlenip oturdu, sonra Rüstem’e göz etti. O, köpek havlaması işitse, kimin arabasının geldiğini anlardı.

– Bu adamlar nasıl birileri, diye sordu, Rüstem’in arkasında dikilip.

– Yoksul insanlar için kaygılanıyorlar, diye cevap verdi Rüstem. Yazıklar olsun, bu gibi şeyleri çok geç düşünmeye başladım.

– Adamlar sana ne teklif ettiler?

– Bana mı? Şimdilik bir şey değil.

– Peki onlara inanıyor musun Rüstem?

– Zannedersenem...

– Sen, baban için öğ almak istiyorsun. Ben hissediyorum.

– Yok, sadece öğ almak değil.

– Öyle ise, ne istiyorsun?

– Fakirlikten kurtulmak.

– Kendi evinizde kalarak mı?

– Öz evimizde, köyümüzde ve...

Celil onun sözünü bitirmesini beklemeden:

– Bu şehirde çeşitli devletlerin casusları cirit atıyorlar. Dikkat et kendine! Çengele takılma!

– Siz, Seyit Celil ağa, bu fırtınalı olaylar hakkında ne düşünüyor sunuz?

– Ben tüccarım. Bana düşünmek gerekli değil.

– Her adamda bir gâye olur. Adam onun için yaşar, mücadele eder. Sizin de bir amacınız vardır!

– Bende gâye yok, dedi Seyit Celil. Ben banka açmak isterim.

– Demek, gâyeniz banker olmak!

– Bu gâye değil, maksat!

– Siz gizli, kapaklı işler yapıyorsunuz, Seyit Celil ağa!

– Senin de öyle olmanı tavsiye ediyorum.

Biri kapıyı ittirdi. Kahvehane hizmetçisi Fazıl içeri girdi.

– Armut getirdiler, dedi Seyit Celil'e. Alayım mı? Yoksa, gelecek arabayı bekleyelim mi?

– Görmek gerek, deyip Seyit Celil kalpağını takıp avluya çıktı.

Rüstem yan odaya girip, kanepeye uzandı.

Karanlık gecede Sergey Akimoviç, Nasvern mahallesi civarında yel değirmenine yakın eski hangarların gölgesinde durmaktaydı. Gelmekte olan birinin ayak seslerini

dinleyip, gizlice gözlemeye başladı, gelen kişi kömür deposunun kapısı yanında durakladı. Sergey Akimoviç ona doğru yürüdü.

– Seni kimse görmedi değil mi? diye sordu

– Yok.

– Ben gidiyorum, sen ardımdan gel. Çok yakın yürüme, ama beni gözden kaçırma, olur mu!

Sergey Akimoviç yavaş yavaş sokaktan aşağı inmeye başladı, Rüstem de onu takip ediyordu. Tepeden aşağıya sola doğru kıvrılarak inen karaçam ağaçlarıyla kaplı geniş bir sokağa girdiler, sonra tahta bir çitin üzerinden atladılar. Denizin öfkeyle yamaçlarına vurduğu bir kayanın tepesindeki bahçeye girmişlerdi, bahçenin ortasında pencerelerine dışardan tahtalar mihlanmış, tuğla bir ev vardı. Bu evin ardından geçip ince bir kaya üstüne çıktılar. Altlarında deniz kudurmaktaydı.

– Bu kayadan düşme sakın, dedi Andrianov usulca. Kendine dikkat et! Kayanın çatlağı tehlikeli.

Sahile indikten sonra, hızlıca balıkçı kulübelerini geçip deniz kıyısında kumların üzerinde yürüdüler. Sahilde, burunları ıslak kuma gömülmüş halde yatan teknelerin yanından tek tük insanlar geçiyordu, ancak Andrianov onları dikkate almadan cesaretle yürüdü. Kıyı boyunca geçişi engelleyen uçları sivri kayalıkları geçtikten sonra durdu.

Rüstem'e.

– Şimdi biz bir eve gireceğiz, dedi. Sen burada göreceğin şeyleri kimseye söylemeyeceğine söz ver!

– Size, Sergey Akimoviç, yemin ederim!

– Hiç bir şartta kovuculuk yapmayacağına, kimseyi satmayacağına, nasıl bir tehlike olursa olsun geri çekilmeyeceğine dair söz ver.

– Size yemin ederim, dedi Rüstem. Hiç bir şekilde, tehlike karşısında geri çekilmeyeceğim!

– İyi bakalım! Önümüzdeki şu kayanın önündeki küçük kapıyı görüyor musun?

Rüstem başını salladı.

– Görüyorum.

– Haydi oraya gidiyoruz!

Andrianov kapıyı itti, kapkara ve uzun sakalları olan biri onları içeri aldıktan sonra kapıyı sıkıca kapattı. Andrianov ve Rüstem ilk olarak dar bir sofadan geçip, iki fenerle aydınlatılan geniş salona geçtiler. Sivasız duvarlar, beyaz kireçle boyanmıştı, köşede duran sandık üzerinde pamuklu yorganlar ve yastıklar duruyordu. Tahta iskemleler üstünde beş kişi ve taş yerde yedi kişi oturuyordu. Bir fiçı üzerine konulmuş semaver kaynıyor, ortalığa buhar saçıyordu. Odanın içi nefes alınacak gibi değildi. İnsanların terleri ve kızartılan balığın kokusu birbirine karışmıştı. Kendi aralarında sert tartışmalar geçiyordu. Andrianov ve Rüstem girdikten sonra susup onlara baktılar.

Sergey Akimoviç selâm verdi.

– Delikanlıyı getirdim, dedi. Tanıdınız mı? Rüstem, Selâhattin'in oğlu!

Küçük gözlü, şakak kemikleri ziyadesiyle çıkık bir adam Rüstem'e dikkatle baktı. İskemlenin kenarına ilişmişti. Giymiş olduğu forma eski ve çamurluydu.

– Genç, bedence güçlü görünüyor, dedi Andrianov'a. Ruh bakımından da öyle mi acaba?

– Öyle, dedi Andrianov başını sallayıp.

– Ekrem Bey ile uzlaşamıyor...

Adamlar güldüler. Elmacık kemikleri çıkık adam, gelenlere taş zemini göstererek:

– Oturunuz! Bu genç adamı sen getirdin, bu bizim için kâfidir... Bize böyleleri gerek. Adın ne?

– Rüstem.

– Ne uğruna mücadele ettiğini biliyor musun?

– Daha mücadele ettiğim yok! Sadece zulmedenlere düşmanım.

Elmacık kemikli adam kakhaha attı, Rüstem'in omuzlarını okşadı.

– Aferin!

– Önümüzde, önemli bir vazife duruyor, dedi denizci, gayet mühim!

Yerde oturan ve sırtlarını sandığa dayamış olanlar birden boyunlarını yukarı uzattılar, dikkatle dinlemek için.

– Biliyor musunuz, dedi denizci. Filodaki komutanların apoletlerini sökmek ve vazifelerine son vermek gerekir.

– Nasıl?

Denizci eliyle göstererek:

– Şöyle... Gırtlığından tuttuğun gibi çıkarıp atmak. Başka türlü değil. Çarlık vaktinde, Kolçak monarşi taraftarıydı. Sonra Kerenskiy taraftarı oldu. Şimdi kendini inkılâpçı amiralmiş gibi göstermek istiyor. Lâkin o, bizim halis düşmanımız. Devrim düşmanı, Geçici Hükümetin güçlenmesi için milyonlarca para harcayan babaların su-bay oğullarından güç topluyor.

Sandığa sırtını dayamış oturanlardan biri ayağa kalktı, yatağın önünde durdu, bandajlı sağ elini sol eliyle destekleyerek kaldırdı:

– Kolçak, şimdi Karadeniz filosuna hakim, Kırım'ın tamamına sahip olsa bile bu ona yetmez. Sen söyle arkadaş, bizim ne yapmamız lazım?

Denizci yeleşmiş giymiş biri:

Bütün denizciler Kolçak'ın komutanlıktan çekilmesini talep ediyorlar. Herkesi bu yönde hazırlamak için, merkezi noktalara teşvik edici ilanlar asmalıyız.

Bu ilanlarlar devrim için asılacaksa, neden yapmayalım? Yeter ki emir olsun!

Andrianov, Rüstem'e göz etti. Rüstem oturmuş denizcinin daha başka ne işler vereceğini dinliyor ve daha

tehlikeli işlere hevesleniyordu, denizci ise sadece kağıtların asılmasını teklif ediyordu.

Andrianov:

– Ne vakit yapıştırmak gerek, bu gece mi? diye sordu.

– Mutlaka... Yoksa geç olur, iki gün sonra Meclis açılacak, bunun hazırlığı gerek, lâkin sadece bu değil.

– Başka ne yapılacak?

– Kolçak eğer bunu sezerse karargâhtan askerleri çağırır.

– O çağırırsa biz de...

– Yok! Çatışmamalıyız, bina içinde ihtiyarlar, kadınlar ve çocuklar olacak.

– Ne yapabiliriz?

– Bu binada askeri gemilerin mühendisleri oturuyor, dedi denizci. Meclis açılınca denizciler kışladan çıkıp, gemileri açıklara götürsünler. Başka şey yapmak gerekmiyor. Siz ne dersiniz Sergey Akimoviç?

– Plan fena değil! Fakat kaygı verici, aramızdaki gençlerle de konuşup karar verelim.

– Gençlerin bir kısmı bu plandan haberdar.

Rüstem ustasına, “*bu adamın adını kimse bilmiyor, adı ne*” diye sordu. Ustası “nerden bileyim” anlamında omuzlarını kaldırdı.

Denizci sağ gözüyle kara sakallı adama işaret edince, adam derhal yerinden kalktı, gidip dolabın kapısını açtı. Ortalığa un kokusu dağıldı, üzeri keçeyle kapatılmış giriş kapısı görüldü. Kara sakallı içeri geçti, diğerleri de onun ardından gittiler. Bu arada, Andrianov ve üç mühendis gelip denizcinin yanına oturdular, beraberce uzun süre konuşular.

İki gün sonra, şehrin atölye binasında açılan mecliste denizciler ve işçiler arasında sert bir tartışma oldu. Bolşevik vekiller konuşmaya çıkınca Menşevikler ve Eserler, gürültü çıkarıp, konuşmaları engellediler.

Bolşevikler salondaki dinleyicilere, Kolçak'ın tuttuğu yolun, halka zarar verdiğini ve “Yarkiy” donanma gemisindeki denizcilerin ve subayların silahsızlandırılmasını talep ettiklerini anlattılar.

Menşevikler konuşma yapmak isteyince, Bolşevikler mani oldular. Kolçak'ın konuşmasına da izin vermediler. Kumandan endişelendi, meclisin hemen kapatılmasını ve vekillerin dağılmasını emretti. Ama meclisi kimse kapatmadı, vekiller de yerlerinden kıvıldamadı. Mecliste, Kolçak'ın filo kumandanlığı görevini bırakması için karar çıkarıldı. Kolçak endişelendi ve olayları tahrik eden bu teşkilatçıları kontrol altına almak için tabur komutanını göreve çağırdı. Bir saat sonra nöbetçi subay geldi ve kışla iskelesindeki gemi ve motorlu kayıkların yerlerinde olmadığını bildirdi. Komutan taburdaki askerleri kürekli kayıklara oturtup, şehire gelinceye kadar meclis işini tamamlamıştı.

Akşam saatlerinde, Kolçak bu olaylar hakkında Geçici Hükümete bir telgraf çekti. Ertesi gün Kerenskiy'den: “Vaziyeti bildirmek üzere tez Petrograd'a geliniz” diye emir aldı.

Kolçak Petrograd'a gitti ve bir daha Sivastopol'e dönmedi. Onun yerine Tümamiral Lukin tayin edildi ve görev gelir gelmez, devrimci denizcilerin işlerine son vermek için Petrograd'dan komisyon gelmesini talep etti.

Çok geçmeden Simferepol'den yeni bir haber alındı, Müslümanlar Komitesi, Kerenski'nin müsaadesine dayanarak Tatar Dragon Alayı oluşturmak üzere işe başlamıştı.

Güney Sosyalist Devrimciler Partisi. Sosyalist Devrimciler: 1901–22'de Rusya'da, Eser partisinde birleştiler.

Menşevikler ve Eserler⁷ yeniden güç kazandılar. Her yeri araştırarak devrimcileri tutuklatmaya başladılar. Bolşevikler silahları elden bırakmadılar. Gemilerde ve balıkçı kulübelerinde saklanan cesaretli kimseler devrimin

7 Güney Sosyalist Devrimciler Partisi ve Sosyalist Devrimciler: 1901– 22'de Rusya'da, Eser partisinde birleştiler

gerçekleşmesi için mücadeleye devam ettiler. Rüstem sık sık evden çıkıp gidiyor, Kreysler vekillerinin havale ettikleri zor vazifeleri yerine getiriyor; dönüp gelince hanın avlusundaki kahvehanede börek yiyor ve bir bardak süt içip atölyedeki işlerine başlıyordu. Şehir yeni olaylar beklentisiyle pusuya yatmıştı.

Güz günlerinden birinde, sabahın erken saatlerinde, açık denizlerde toplar atıldı, sokaklar silah ve tüfek sesleriyle yankılandı. Atölyede Petrograd'da Kerensky hükümetinin düştüğü, onun yerine Sovyet Hakimiyeti kurulduğu haberi yayıldı. Öğleden sonra müzik sesleri işitildi. Orkestra "La Marseillaise" çaldı.

Sergey Akimoviç gülümseyerek:

– İşıtıyor musun Rüstem? Ekrem Bey için matem marşı çalıyor. Hepimizin hayal ettiği şey başarıldı. Bizim günümüz geldi.

– Sadece Ekrem Bey için mi?

– Kâzım Bey için de... "Karabacaklıların" emeği ile geçen herkesin matemini.

– Acayip şeyler oldu. Ya benim zavallı babam... Acaba bu mutlu haberler sağır ve küçük Bademlik'e ulaşır mı? Neler olduğunu anlarlar mı?

Andrianov eliyle körfezin diğer tarafını işaret etti:

– Ulaşır... Yakında duyarlar! Orda işte, baksana insanlar çoktan bayram etmeye başlamışlar... Oraya gitmek ister misin? Bundan böyle Sandler için çalışmıyoruz.

– Bu kadar çabuk mu? Kabul eder mi? Ya Nahodkin ne diyecek?

– İşte şimdi tükürürüm Nahodkin'e! Devrim! Bizim devrimimiz, bunu anlıyor musunuz?

Tekneye binip şehre gittiler. Binlerce insan sokakları doldurmuştu. Meydanda, Nahimov anıtının altında denizciler, asker ve işçiler toplanmıştı. Bir konuşmacı, proleter devrimin başarılmasından dolayı kent halkını kutladı. Mitingden sonra insan seli dalgalandı, sokaklara

dağıldılar, “Yaşasın Sosyalist Devrim”, “Yaşasın Sovyet Hakimiyeti” diye sloganlar atarak yürüyorlardı.

Sergey Akimoviç ve Rüstem bir konvoyla katılıp bütün gün yürüdüler, gece geç saatlerde eve döndüler. Ertesi gün, Nahodkin’in yerinde olduğunu ve atölyelerde çalışanları daha sert şekilde azarladığını gördüler. Bir gün içinde yirmiden fazla kişi devrime sempati duydukları için işten atıldı. Diğerleri sabahın erken saatlerinden akşama kadar hiç ara verilmeden çalışmaya zorlandı. Bu durum günler boyu böyle devam etti.

Andrianov arkadaşlarına

– Bunu nasıl yorumlamalı? Geçici Hükümet yıkıldı ama monarşi devam mı ediyor? diye sordu.

Avluda ansızın Sandler görüldü, normal zamanlarda oldukça nazik olan bu adam bütün gün yumruğunu salladı ve işçilere bağırıp çağırdı.

– Geçici Hükümet yıkıldı mı yıkılmadı mı benim için bir ehemmiyeti yok. Ben tek şey biliyorum, o da bu yarımadada Bolşevik hastalığının yaşamasına izin veremeyeceğim. Simferepol’de Silahlı Kuvvetlere bağlı Birleşik Teşkilat kuruldu. Başına Cafer Seyamed ve Mahukim geldiler, kısa zamanda göreceksiniz orada kızılardan geriye sadece hatıralar kalacak.

Atölyede pencere önünde duran beyaz bıyıklı bir işçi sigarasını yere atıp potini ile ezdi, yere tükürdü ve kimse-nin yüzüne bakmadan:

– Kimden ne kalacağını kısa zaman sonra siz göreceksiniz! Sizin müziğiniz şimdi çalınıp bitti, dedi.

İşçi konuşurken Sandler’in yüzü bembeyaz oldu.

– Hangi müzik, diye sordu, biraz nefeslenip: – Ben olmasaydım hepimiz açlıktan ölecektiniz! Sizde biraz insaf var mı?

– Bizde var. Sizde var mı? Bence sizde bir dirhem bile yok.

Avlunun ortasında Nahodkin'in sesi işitildi. Az sonra kendi göründü, yüzü terli gözleri kıpkırmızıydı.

Sandler bu işçiyi göstererek:

– Alın bu adam bozmasını gözümün önünden, benim iş yerimde başkesenlere yer yok.

İşçi alaylı bir şekilde güldü:

– Beni mi? Evet bugün bu işi yapabilirsiniz ama yarın yapamayacaksınız!

Bir kaç ay daha geçti. Bu acayip ülkede, Alman askerlerinin çizmelerinin ayak sesleri işitildi. Bütün Almanlar Ukrayna düzlüklerini aşır, çıkıp geldiler. Rüstem de diğerleriyle birlikte, işten ayrılmak ve körfezin kıyısındaki kayaların içindeki balıkçı barınaklarına saklanmak zorunda kaldı. Fakat barınaklarda yaşamak her geçen gün daha tehlikeli hale gelmişti. Ne yapmalı diye düşünmeye başlamışlardı? Andrianov tutuklanmış, Rüstem ise konseydeki yoldaşlarıyla temasını kaybetmişti. Bazıları hapse atılmıştı, bazıları da onun gibi yalnız başlarına saklanıyordu.

Rüstem, Seyit Celil'le olan biteni konuşmak istiyordu. Ama onu nasıl görecekti? Evine gitse onu tehlike altına sokacaktı. Sonraki günlerde bir fırtına ona yardımcı oldu. Rüstem, uzun kanvas pelerinini üzerine attı, kapşonunu alnına indirdi ve sağanak yağmur altında hana doğru yola koyuldu. Kahvehane kapısında, Seyit Celil'e rast geldi ama o Rüstem'i tanımadı ve kuşkulu bir gözle bakıp, önünden geçip gitti. Genç adam onun kolunu çektii ve ardından gelmesi için işaret etti.

Salona girerken ıslak pelerinini çıkardı, ocağın yanında bir çiviye astı ve Seyit'e döndü:

Seyit Celil şaşırmıştı, Rüstem'in sakalı uzamış, yüzü çökmüş ve solmuştu.

– Rüstem!.. Oğlum seni çok aradım, nerelerdeydin? Seni çok merak ettim, dedi.

– Ben iki buçuk aydır gizleniyorum... Arkadaşlarımı kaybettim...

– Belki buralardan gitmen gerekir, etrafta Almanlar var...

– Evet ama nereye gideceğim?

– Rusya'ya git. Hiç olmadı, Rostov taraflarına...

– Tamam ama nasıl?

– Çaresine bakarım. Makinistle pazarlık ederim.

– Onun için para gerek, cebimde bir kuruş yok.

Seyit Celil kahveciyi çağırdı:

– Fazıl ağa, fırıncıya söyle bize sıcak börekler getirsinler!

Sonra bölünen lafına geri döndü:

– Parayı da buluruz. Makinist Canköy'e kadar götürecektir, orada seni diğer makiniste teslim edecek. Kerç'e gidince balıkçılarla konuşursun. Onlar da senin Taman'a gitmeni sağlayacaklar... Sana para vereceğim.

Seyit Celil etrafına bakındı, şüpheli insan olmadığından emin olarak renkli bir paket çıkarıp Rüstem'in cebine soktu.

– Bu gece gidebilirsin. Senden rica ediyorum, lütfen sokaklarda görünme, akşama kadar evde otur!

– Oturmasına otururum da... Biliyor musunuz Celil ağa, bu iş kaçmaya benziyor, gerçekten kaçmak gerekir mi acaba? Buna emin değilim! Sadece canından korkanlar kaçır!

Seyit Celil onun sözünü kesti:

– Bazen işlerin iyi gitmesi için kaçmak lazım. Sen benim büyük bir tüccar olduğumu sanıyorsun ve başka birşeyden anlamadığımı düşünüyorsun... İki yıldır benimle yaşıyorsun, ama bu fırın, kahvehane ve handaki tüm dükkanları benim sanıyorsun. Ama yanılıyorsun.

Rüstem şaşırılmıştı, bir şey anlamadı. Celil ise devam etmedi, lafı başka konuya getirmek için:

– Fikret’in görev aldığı askeri alaydaki herkes Bolşevikler tarafına geçmiş, Beyazlara karşı savaşıyorlar. Fikret ise Beyazlar tarafında kalmış. Bundan haberin var mı?

Rüstem’in benzi sarardı:

– Fikret mi? Ağabeyim Beyazlardan yana... Kim söyledi bunu?

– Bunu kesin olarak bilen birileri var. Fikret komşusu Settar’ı dinlemiyor. Yazıklar olsun ona!

– Fikret beyazlar tarafında... Bu nasıl oldu acaba?

– Ben de inanmak istemedim. Lâkin...

– Simferopol’de yeni bir hükümet kurulmuş diyorlar. Başına Cafer Seydamet getirilmiş doğru mu?

– Cafer Seydamet öyle istedi. Almanlar ona güvenmiyorlardı.

– Almanlar kimi istiyorlar.

– Kendileri de ne istediklerini bilmiyorlar. Onlar için en elverişlisi sanırım General Süleyman Sulkeviç. Sen şimdi yemeğini ye, benim eve git ve yatıp dinlen. Az sonra ben de geleceğim.

Seyit Celil, fincanını tabağa ters çevirerek, kahve dükkandan çıktı. Rüstem, onun Pencerenin önünden geçen silüetine bakarken, Fikret’i kalbinde acı hisederek düşündü...

Fazıl bir tepside börekleri getirdi. Sıcak ve yağlı et kokusu burnuna ulaşınca Rüstem ne kadar aç olduğunu hissetti.

IV

Peki, Dülger Selahattin’e ne oldu?

Onun hikayesinden şöyle haberdar olduk; karısı onu evin avlusunda yığılıp kalmış olarak bulunca Mithat ve anası Dülger’i içeri taşıdılar. Yüzündeki kanı yıkadılar.

Selahattin kendine geldi ama ağzından tek kelime çıkmadı.

Sabah sağlık memuru İdris geldi, iğne yaptı ve ihtiyarın derhal hastahaneye götürülmesini istedi. Lâkin Tenzile yengeyi ikna etmek mümkün olmadı. Sağlık memuru giderken doktor Zevaddin'i çağırdı. Doktor gelince, ısırğan otu yapraklarını kaynar suya sokup, hastanın yaralarına koydu, göğsüne ıslak kepekleri yerleştirip bağladı, üstüne iki yorgan örttü. Tabip bu iş için 2 gümüş aldı ve iyileşeceğini söyleyip gitti. Akşam Selahattin'e titreme geldi, üşüyordu sonra sayıklamaya başladı. Amcasının durumunu görmeye gelen terzi Adile'nin oğlu Edem, yaraları üzerinde kuruyup kalan ısırğan yapraklarını kaldırdı, göğsüne sarılı ıslak kepeklerin hemen yıkanmasını söyledi. Tenzile yenge doktora karşı nisbeten gösterilen hürmetsizlik yüzünden gücendi. Ama Edem ona kulak asmadı. Mithat'ı muhatap alarak, anlattığı şeylerin uygulanmasını öğütledi. Mithat leğen ve sıcak su getirdi, babasının yaralarını yıkayıp temizledi.

Sonra Edem sofada oturup kendi kendine kahırlanan susup oturan Tenzile yengenin yanına geldi.

– Amcamın en çok başı zarar görmüş. Tabip onu tedavi edeyim derken nerdeyse öldürecekmiş. Hastahaneye götürmek lazım, dedi

Tenzile yenge hiddetlendi:

– Cephede senin ayağını kesip aldılar, sen her nedense hep onların dediğini yaparsın. Herşeyi anlıyorlardı da ne diye seni tedavi etmediler...

Tenzile çok öfkeleniyse de nihayet Edem'in dediğine razı oldu. Edem, tahta bacağıyla yerlere basarken gürültüler çıkararak avluya çıktı. Mithat ile yardımlaşarak atı arabaya koştular. Selahattin'i yatağıyla kaldırıp arabaya koyup hastaneye götürdüler. Tenzile yenge ağlaya sızlaya avlu kapısından onları uğurladı.

Gecenin bir vaktinde Mithat arabayı çekip avluya koyduğunda, anasını perişan bir durumda sedirde oturduğunu görünce içi yandı.

Tenzile:

– Hekim ne dedi oğlum? diye sordu

Mithat göz yaşlarını tutamadı,

– Babamın vaziyeti ağır! Başına ağır şeyle vurmuşlar, kafatası zarar görmüş.

– Ey Tanrım! Bizim ne suçumuz var? Bize bunları niye lââyık görürsün?

Tenzile ağlarken bütün vücudu titremektedir. Ertesi gün biraz sakinleşince oğluna:

– Senden başka kimsem kalmadı. İkimiz şimdi ne yapacağız?

– Tasalanma ana. Birşeyler olur. Ölecek değiliz, dedi onu sakinleştirmek için.

Ana oğul öyle edip böyle edip üç buçuk ay zaman geçirdiler. Babasının getirmiş olduğu erzak sadece iki ay yetmişti. Sonra meyve topladılar o da çok değildi. Sonbahar da geçmekteydi, artık dağlardan birşeyler toplanır diye umutları da kalmadı.

İhtiyarı hastaneden eve getirdiklerinde, artık dağları karlar kaplamıştı. Eve gelince takatini toplamak için bir ay daha yattı, komşuları, hısım akrabaları toplanıp aş verip su getirdiler.

Selahattin tekrar kendine gelince karısına ve Mithat'a kendisinin hapihaneden nasıl çıkarıldığını anlattı.

Volost İdaresinin kanunlarına uygun yeni bir sorgulama başlatan cezaevi müdürü onun koğuşuna gelince, Dülger karşı koymaya yeltendi. Buna öfkelenen cezaevi müdürü koridorda duran çizmesini kaptığı gibi ihtiyar adamın kafasına indirdi. Çizmenin demir topuğu *Selahattin*'in alnını yardı. Hastane doktoru hemencecik bir iğne yaparak

ayılmasını sağladı. Hapishanede öleceğinden korktular ve ihtiyarın elinden bir şekilde imza alarak alelacele serbest bıraktılar.

Başına aldığı bu darbenin etkisi hastaneden çıktıktan sonra da kendini hissettirmeye devam etti. İhtiyarın başı istem dışı titriyordu. Beynine sanki iğne batırıyorlardı ve derin bir ağrı hissediyordu. Alnına yediği darbe izi ömrü boyunca kaldı.

Zaman geçiyordu... Neredeyse ikinci yıl da bitiyordu ve Rüstem halen ortalıkta görünmüyordu üstelik evine mektup da yazmıyordu. Sivastopol'de bulunan yakın dostları onunla ilgili haberleri *Selahattin* ağaya getiriyorlar, onun hayatta ve sağlıklı olduğunu söylüyorlardı. Ama son zamanlarda bu haberler de kesildi, Rüstem hakkında hiç bir şey bilinmiyor, Seyit Celil susuyordu.

Bahar günlerinden birinde köyde Alman askerleri peyda oldular. *Selahattin* ağa oğlunu alıp götürceklerinden korktu, Mithat'ı yanına alıp yaşlı yorgun atıyla, dağlara gitti, orda kömür yakmakla günlerini geçirdiler. Bu sırada Tenzile yenge, Süleyman Sulkeviç'in süvari birliğine adam toplandığını duyup dağlara çıkan damadı yüzünden yalnız kalan kızı Seyyare'yi ve bir yaşını yeni dolduran torununu yanına aldı.

Bir sabah Tenzile yenge sedire oturmuş, el değirmeni ile kahve çekmekteydi. Birden avluya Gülara girdi.

– Selam aleykum Tenzile yenge, dedi utanarak. Size haber getirdim.

– Aleykum selam kızım! Nasıl haber?

– Ağabeyime bir mektup getirdiler. Sizin adınıza. Belki bu mektup, oğlunuz Fikret'ten. Babamla ilgili haber var mı acaba?

Yıpranmış kemerinin altından, çok sayıda damga bulunan yarı yırtık zarfı çıkardı ve ihtiyar kadına uzattı. Tenzile yenge üzeri yazılı yeşilimsi kağıdı aldı, gözlükle-

rini takıp okumaya koyuldu. Mektup ince uzun harflerle yazılıydı.

– Fikretimden, dedi sevinçle, gözyaşları akmaya başladı. Ama yazısını okumayı bilmek gerek, pek okunaksız.

Bu esnada kapıda Seyyare belirdi. Gülara'yı kucakladı, öptü.

– Görüşmeyeli ne kadar vakit oldu? Sen ne çok değişmişsin öyle!

Gülara Seyyare'nin sözlerini işitmemiş gibi hızlı hızlı konuşarak:

– Fikret Ağa'dan mektup getirdim, dedi.

Tenzile yenge, al, oku kızım, diye aceleyle uzattı mektubu. Mektup Arap harfleri ile yazılıydı.

Kız okumaya başladı:

– “İzzetli, saadetli ve merhametli... gece düşümde, gündüz işimde unutulmaz peder ve validem, azizim! Sizin sadık evladınız olarak en kalbi selamlarımı gönderiyorum. Kız kardeşim Seyyare'ye, erkek kardeşlerim Rüstem ve Mihat'a da selam ederim. Size de malum olsun ki bizi evvela Voznesensk şehrine getirdiler. Hepimize kıyafet ve silah verdiler. Sonra Ribinsk süvari alayına yolladılar. Üç ay muharebede oldum, sağ ayağımdan yaralandım. Kazatin şehrinde, seyyar askeri hastanede 27 gün geçirdim. Şimdi sağlığım iyi, yüce Allaha sizlerin sağlık ve selameti için dua ediyorum. Halihazırda çamlı dağ içindeyiz. Proskurov'a 4 kilometre uzaklıkta, bir köyde kamp kuruldu... Bizim birlikte, Abdülkadir ağanın oğulları Seyit Halil ve Seyit Arif var, ayrıca gavur köyünden Çukur Nebi'nin oğlu Yakup var. Duyduğuma göre Vinnisad'da bizim oralardan çok kişi var. Son zamanlarda bizde durum epey değişti. Kimi askerler Bolşevik tarafına geçiyorlar. Onlar kendi hükümetlerini kurmak istiyorlar. Bu konuda düşünüp taşındım. Zannımca bundan bir şey çıkmayacak. Ama Seyit Arif sözümü dinlemedi ve bolşeviklere geçti. Şüphe yok, sonun-

da pişman olacak. Rüstem ne yapıyor? O nerede? Settar hakkında bir şey duydunuz mu? O gene savaşta diyorlar. Şimdilik bana mektup yazmayın, tez zamanda bu yerden gideceğe benzeriz. Oğlunuz Fikret– 28 Kasım 1917”

Gülara derinden bir göğüs geçirdi, yazılanlardan tatmin olmamıştı:

– Bu kadar mı, demek ki, babam hakkında hiç bir bilgi yok.

Tenzile yengenin çehresi aydınlandı:

– Allaha şükür! Oğlum sağ, diye çınladı sesi.

Seyyare:

– Mektup yarım yıl evvel yazılmış. Ne tuhaf... Bu vakte kadar neredeydi acaba?

Tenzile yenge birden kederlendi:

– Bu yarım yılda Fikretimin başına az şey gelmedi, dedi

– Allah saklasın, sağ selamet olsun! Lakin ağamın mektubu beni sevindirmede, hatta meraklandırdı.

– Niçin?

– Herkes, Bolşevikler hakkında adaletli adamlar diyor. Fikret ise onların haydut olduğunu düşünüyor.

Tenzile yenge:

– Ben hükümetlerden bir şey anlamam. Köyümüze hangi asker gelse bizden çalıyorlar, diye mırıldandı.

Gülara itiraz etti:

– Bolşevikler öyle yapmaz diyorlar. Ethem dayım onları görmüş.

Tenzile kızgınlıkla:

– Bu Ethem de... Her şeye burnunu sokar. Bir ayağı kaybetti, başını da kaybetmek ister. Babugan yaylasına, asker kaçaklarının yanına gideceğini söylüyorlar...

– Anan ne yapar kızım, diye konuyu değiştirdi.

– Babamsız bize her şey pek zor.

– Ya Veyis?

– Veyis’ten fayda az. Yaşı geldi, tez zaman askere çağırılacak. Kimi zaman çıkıp gider haftalarca görünmez, çıkıp gelince de ağzından tek söz çıkmaz. Dün Kök Kartal tepelerinde Almanların eline düştü. Kendini aklını yitirmiş kişi gibi gösterip kurtulmak istemişse de, derdest edip, alıp götürmüşler. Sonra ne olacak bilmiyorum? Rüstem Ağa nasıl? Hala Sivastopol’de mi?

Oradaydı, ama şimdi nerede belli değil, dedi Tenzile.

Gülara omuzları üzerine düşen tülbendini düzeltti, yerinden kalktı.

– Ben gideyim, Tenzile abla, sağ olunuz!

– Uğurlar olsun evladım. Anana selam söyle!

Gülara ardından kapıyı kapatınca Seyyare anasına bakıp gülümsedi.

– Siz, onu teselli edecek bir şey demediniz...

– Ne söyleyebilirdim kızım? Ben de bir şey bilmiyorum ki.

– Gülara güzel kız. Gayet güzel... Allah kısmet etsin, evlensinler. Rüstem bahtlı olur. Kızın babası anası okumuş insanlar. Gülara biçare o kadar...

Kız sokak boyu kederle yürümekte ve gerçekten de Rüstem’i düşünmekteydi.

“Ben seni kimselere vermem, sen benim olacaksın... Seni asla unutmayacağım. Ben yalnız seni seveceğim!” demişti kıza. Bu konuşma Şevket ile geçen olaydan evvel olmuştu. Bu nasıl bir şeydi? Ne çok vakit geçmişti. Ondan sonra Gülara’nın babası askere alındı. Rüstem kayıp oldu. Şimdi ne babasından haber vardı, ne de Rüstem’den. O vakitte yani Şevket’in öldüğü haberi yayılınca, Gülara çok korkmuştu. Lâkin Şevket ölmemişti, Gülara onun hastaneden nasıl getirildiğini görmüştü... Düşündükçe hırslandı ve derin bir göğüs geçirdi. “Sağ kaldığına şükür mü edeyim yoksa üzüleyim mi?” Kimse bilmez. İki yıl evvel

komşu Seyit Murat, Ekrem Bey'in evine varıp borcunu vermesini rica ettiğinde, bey köpeklerin zincirinin çözülmesini emretmişti... Bu olay Gülara'nın hatırındaydı. Bu olaydan başka üstelik, Şevket'in kendisi de Gülara'nın peşindeydi, bezdirmişti. Neredeyse niye ölmedi diye sızlanacak hale gelmişti.

Tenzile yenge Seyyare'den mektubu bir kez daha okumasını rica etti. Dikkatle dinledikten sonra gözlerini uzaklara... Kermençik kırlarına döndürerek sustu, içinden feriyat ediyordu.

– Nasıl günler bu Yarabbi! Her şey karıştı. Savaşların sonu ne zaman gelecek?

Gün ortasında Bademlik'in aşağısında büyük bir otomobil görüldü. Ardından Bademlik köyünde silahlı Alman askerleri ortaya çıkmıştı. Gürültü patırtıları tüm avluyu dolduruyordu. Biri uzun boylu zayıf, yüzünde çiçek hastalığı izleri, diğeri şişman ve kel kafalı iki asker Selahattin ağanın evinin avlusuna girdiler. Bütün odaları, çardağı ve ahırını aradılar. Folluklardan yumurtaları alıp onları çiğ içtiler. Sonra saman yığınlarını karıştırıp silah aradılar, bahçedeki ağaç dallarından tüm kayısları indirip sırt çantalarına doldurdular. Bahçeden çıkarlarken gözlüklü Alman avludaki yaz fırını yanına çömelmiş on üç yaşındaki oğlanı farketti. Bu komşunun çocuğu Server'di. Alman onu kollardan tutup ayağa kaldırdı. Bir kaç adım geri gitti gitti ve tüfeğin namlusunu ona doğrulttu.

– Bolşevik misin, diye sordu. Bolşevik! Şimdi seni puffff– puff!

Çocuk onun işaret parmağının horozda olmadığını farketti bu nedenle sakin duruyordu, ama Alman'a sinirlenmişti.

Asker kendi dilinde homurdandı, tüfeğin ucuyla çocuğu bir kenara iteleyerek:

– Barbar pislği, bir şey anlamıyor, dedi.

Bu sırada ağılın ortasında duran iki tekerlekli at arabasını farkedenden zayıf Alman belirdi ve Seraye'ye el hareketleriyle anlatmaya çalışarak:

– Aa.. atlar, aat... ahırda mı? Bana atı göster, demeye çalıştı.

Genç kadın, atımız süvari alayına teslim edildi, süvari alayına, anlıyor musun? Sulkeviç suvari alayı! General, atı aldı.

Zayıf olan Alman bunu duyunca memnun olmuştu:

– Evet anladım. Pekala!

Evdeki hemen fark edilen fakirliği gören Almanlar daha fazla burada vakit kaybetmek istemediler, Keski Mustafa'nın evine geçtiler.

Tenzile yenge:

– At– mat deyip durdular, ne konuştular? Sen onlara ne dedin? – diye sordu.

Seyyare:

– Buldum söyleyecek bişeyler. Sanırım atı bir daha soramayacaklar. Bana inandılar galiba! Allah belasını versin o Sulkeviç'in.

Güz başında, Almanlar Bademlik'ten ayrılmışlardı. Ahali biraz nefes almaya heveslenmişti. “Allah'a şükür, çektiklerimizin sonu geldi” dedi ihtiyarlar. Ama hayır öyle olmadı... Bahçesaray'dan yeni bir haber getiren adam, gecenin geç bir vakti pencereyi tıklattı. Tenzile yenge uykuya yeni dalmıştı, başını kaldırıp kulak verdi; belki ona öyle gelmişti. Ama tıklama sesi yeniden duyuldu. “Kim olabilir ki?” diye düşünürken içi titredi, ayağa fırladı; “acaba açsam mı yoksa açmasam mı? Almanlar gitti...” diye düşünüyordu. Lambayı yakmadan pencereye yaklaştı, saklanarak bahçeye baktı.

Birinin sesi geldi pencere ardından:

– Selahattin Ağa korkma aç!

İhtiyar kadın:

– O evde yok! Ne istiyorsun?

Gelen kişi ısrar etti:

– Tenzile yenge, aç kapıyı, benim seninle işim var.

Seyyare kalktı, kapının mandalını çekti. Rus forması içinde uzun boylu bir asker omuzunda tüfeğiyle içeri girdi.

– Korkma. Benim... Settar!

– Settar ağa! Nasıl geldin buraya? Herkes seni dağda değil, Ukrayna’da savaşta sanıyordu. Gel içeri!

– Seyyare lambayı yakmaya yeltendi, misafiri onu durdurdu.

– Yok gerek yok! Yakma! Tenzile yenge sen nasılsın?

– Allaha şükür, oğlum!

Ocağın kapağını kaldırdı Seyyare, birkaç kuru odun attı kor ateşe, harlandı ateş, alevler odaya loş bir aydınlık verdi.

Settar:

– Yiyecek bir şeyler var mı? Midem kazanıyor... Kendi evime gidemedim, babamdan çekiniyorum. O beni hiç anlamıyor bu yüzden doğruca size geldim. Siz beni hoş görürsünüz!

– İyi yaptın oğlum! Neredeydin?

– Evvela buralarda bizim ormanlarda gizlendim. Beni Fotı– Sal’da ele geçirdiler tekrar cepheye yolladılar. Biz yirmi üç kişi birlikten kaçtık.

Tenzile yenge:

Kendine dikkat et evladım. Gene ellerine düşme, bu adamlar şefkat nedir bilmiyorlar, dedi.

– Rüstem’den hiç haber yok mu?

Seyyare kederle:

– Hayır, Settar Ağa, hiç haber yok, dedi.

Tenzile yenge akşam yemeğinden kalma fasulyeli çorbayı ısıttı. Settar’ın önüne koydu, ekmeği uzattı.

Settar biraz açlığını yatıştırmıştı.

– Sağol Tenzile yenge, ekmeğiniz varsa biraz alırım. Bu dağlarda gençlerin hepsi aç, onlara da götürmek lazım!

Seyyare dolaptaki son somunu çıkına sardı ve Settara uzattı.

– İşte, buyur al Settar ağa, başka bir şeyimiz yok...

Kadınlarla vedalaşan Settar, bahçeyi gizliden geçip dağların yolunu tuttu. Gün ağarmaya başlamıştı.

V

Selahattin Ağa ve Mithat güz sonlarında dönüp geldiler. Ama onların işleri halen bitmemişti. Üç ay içinde dağlarda hazırladıkları kömürleri eve taşıyıp sonra da satmaya niyetleniyorlardı. Ormanların arasında kurulu köylerde, kömür alım satımı önceden yapılmış işler değildi. Fakat şimdi savaş vardı, kıtlık vardı. Odun kömürü hazırlamayı iyi bilen erkeklerin hepsi ya askere alınmışlar ya da yabancı diyarlarda gizlenmişlerdi. Köylerin bahtsız kadınları bu ucuz kömürleri satın alıyorlardı. Selahattin ağanın dönüp gelmesine kadar ucuz fiyatlı kömürleri tüketmişlerdi. Selahattin ağa bu işlerden tekrar biraz para kazandı. Ama nasıl bir para? Bir köyde elde edilen para diğerinde geçmiyordu. Ukrayna'da Petlura, burada Varngel, Denikin parası.

Bir güz sabahı Selahattin ağanın aklına elma aşılama işi düşü. O bu aşılama işleri için malzemelerini bir hafta önceden bahçeye kuyu başında toprak altına gömmüştü. Şimdi hatırına düşünce aceleyle gitti. Çoktan yapması gerekirdi. Küreğini alıp alelacele bahçeye girdi, çukurlar açtı, içine gübreleri koydu, toprağı karıştırdı, fidanları dikti, dibindeki toprağı pekiştirdi, ayaklarıyla tekrar bastırdı, bu zayıf dalların yanlarına sopalar dikip ipe bağladı. Bu yorucu ağır işin hakkından gelince biraz nefes almak için ceviz ağacının altında oturdu.

Tarakçı Ali'nin evinde ve ağullarında konaklayan Alman asker ve subaylar, birden bire herşeyi at arabalarına yüklediler ve köyden çıkıp gittiler. Sonra İngiliz ve Fransızlar ortaya çıktı, daha sonra da Denikin kumandasındaki askerler geldi.

Güneş Çatal Kaya'nın ardından henüz yükseliyor ve fındıklarla taçlanan tepelerini pembeye boyuyordu. Gölgelelerin serinliğinde ihtiyar adamı uzun zamandır unuttuğu bir duygu kuşatıyordu. Dinlenmek keyifliydi, bahardı, tomurcuklara sevgiyle bakıyor, oluğa akan suyun şırıltısını dinliyordu. Selattin ağa ağaca iyice yaslanmak istedi ama bacaklarında yeterli gücü bulamadı. Elini cebine attı ve hiç yanından ayırmadığı kilden yapılmış ağızlığını çıkardı. Acele etmeden ağızına dişlerinin arasına koydu, diğer cebine elini soktu, tütün tabakasını çıkaracaktı, ama galiba evde unutmuştu. Bu arada tavukları farkettiler. Yeni dikilmiş fidanın dibinde eşeleniyor, yiyecek arıyorlardı. Sinirlenen ihtiyar kalktı, kış kış diye bağırdı, ürken tavuklar kaçıştılar.

Selattin ağa, evine doğru yola çıktı. Yeniden tütün tabakasını hatırlayınca bir daha ceplerini karıştırdı, yoktu. Belindeki kuşağın altına da koymamıştı.

“Hayret bir iş. Yerin dibine mi girdi!” diye aklından geçirdi, hızla ceviz ağacına yöneldi. Bakındı, orada da yoktu.

İhtiyar durup bakınıyordu, birden bire aşağıdaki posta yolunda yürüyen askerleri gördü. Tütün tabakasını unutup, evin yolunu tuttu. Mithat merdivenden çizmeleriyle gürültü yaparak indi ve ona doğru koştu. Bir dakikada uçmuştu babasına.

– Bak baba merdivenin altında kim yatıyor! Gerçekten de asma kata giden merdivenin altındaki girişte, krom rengi çizmeleri, mavi kırmızı galife pantolon giymiş biri yatıyordu. Derin, tatlı bir uykudaydı. Başının altında katlanmış gri paltosunun altından kılıcının sapı görünüyordu.

Selahattin ağa dikkatlice baktı uyuyan adama, birden çığlık attı:

– Rüstem! oğlum!

O anda uyuyan adamın yüzüne kilden ağızlığı düştü. Selahattin ağa güldü.

– Ahhh, ihtiyar bunak, buldun ağızlığı, ağzındaymış ya!

Sigara ağızlığı Rüstem'in kafasına sert düşmüş olmalı ki korkuyla açtı gözlerini. Genç adam sıçradı ve başında bekleyen babasına şaşkınlıkla baktı. İhtiyar onun omuzlarına sarıldı, çekip ayağa kaldırdı. Rüstem babasını kucakladı, yüzünü onun sakalına yasladı, en kıymetli kalbi duygular ile halini hatırlıyordu.

– Kıymetli babam! Siz sağ selametsiniz! Bir bilseydin ne çok endişelendim, kederlendim sizin için!

Konuşmaları duyan Tenzile yenge de uyanmıştı. Keten gömleğini üzerine geçirip koşup geldi. Rüstemi gören kadının gözlerine inanamadı, epeyce öyle şaşkın kaldı. Nihayet kollarını açıp ona doğru atıldı, göğsüne bastırdı, nefes nefese konuşmaya başladı:

– Oğlum benim, Rüstem! Nihayet geldin ha! İki senedir senden bir haber yok! Öldüğünü düşündük, hayatını ortaya koydu dedik... Sen neredeydin oğul?

Genç adam:

– Bana kötü birşey olmadı. Sivastopol'den Rostov'a gittim, sonra Kızıl Ordu'ya katıldım.

– Katıldığın şey nasıl iyi birşey mi?

Rüstem gülümsedi:

– İyi ana!

Mithat ağabeyinin boynuna sarıldı, odaya geçtiler, yanındaki mindere oturdu ve mutluluktan gözleri parlayarak onu seyretmeye koyuldu.

– Niye sen kapı girişinde yattın? Yukarı çıkıp kendi yatağına niye yatmadın?

Rüstem gülümseyerek:

– Gece vakti... Seni rahatsız etmek istemedim.

– Kimle birlikte geldin? Burada Almanlar, İngilizler vardı, herkes geldi gitti. Birlikler geri çekildi. Sen oğlum, kimlerlesin? Bu gelip gidenlerden sonra hiç bir şey anlamıyorum.

Rüstem biraz sustu, neler düşündüğünü anlatmaya başladı:

– Ülkede devrim oldu. İktidar artık işçilerin ve köylülerin eline geçti. Cephede çok asker Bolşevikler tarafına geçti. Ben de öyle yaptım... Zenginlerin hakimiyetine karşı savaştım. Dün Simferepol temizlendi. Şimdi birliğimiz Alma yolunda ilerliyor. Sizi görmek için üç gün izin alıp geldim.

– Sadece üç gün mü?

Rüstem “evet” dedi ve devam etti:

– Bir düşünün baba... Yoksul insanlar bu acayip topraklarda ekip diktiler, bağlar bahçeler yaptılar, yeşil yaylalarda koyun sürüleri otlattılar. Ama bunların hepsi şimdi beylerin, toprak ağalarının mülkü oldu. Fukaralar onların tarlalarında çalıştılar, lakapları “karabacak” oldu. Şimdi o karabacaklılar kendi devletlerini kurmaktalar.

Selahattin ağa heyecanlanmıştı:

– Demek öyle oldu? Bizim köye gelenlerin hepsi bağlarımızı, bahçemizi ve evimizi soydular... Bunlar? Ne dedin Bolşevikler mi? Onlar memleketi nasıl idare edecekler?

– Onlar bizim mutlu hayat sürmemizi istiyorlar...

Sonra birden bire aklına gelince:

– Oyy! Ben atla geldim. Tamamen hatırımdan çıkmış, ona yem vermek lazım, şimdi ahırda.

At lafını işiten Mithat herkesten önce fırlayıp çıktı evden. Selahattin mutlu bir şekilde oğlunun ardından gitti. Ahırda iyi beslenmiş görkemli siyah bir at duruyordu. Mithat onun çevresinde bir tur döndü, alnını okşadı, boynuna sevgiyle sarıldı. Selahattin ağa atın ağzını açıp dişlerine baktı, boynunu, karnını yokladı.

– Bu atı yarışa soksan diğer atların on mil önünde koşar! dedi ihtiyar.

Rüstem köşedeki odun yığını üzerindeki torbadan kaşığı ve fırçayı alıp tımar etmeye başladı:

– Onu temizlemek lazım, öyle bir yoldan geldik ki!

Fakat Midhat Rüstem’in elinden kaşığıyı alıp – “ver ben yapacağım” dedi.

– Ver ona Rüstem! O ata canını verir, -dedi babaları.

Rüstem Mithat’a nasıl temizleyeceğini gösterip, kaşığıyı verdi

– Afferin sana Midhat! Temizle, su ver ona.

– Tamam, Onunla Teselli’ye gidebilir miyim?

– Evet ama dikkatli ol.

Rüstem hüzünle gülümsedi Gülara ile buluşmasını hatırlamıştı. Ne çok zaman geçmişti!...

Rüstem ve babası aceleyle bahçeye çıktılar. Selahattin ağa yeni diktiği fidanları, domates, salatalık biber evleklerini gösterdi. Sonra oluktan akan soğuk suyla ellerini, yüzlerini yıkadılar, eve girdiler.

Rüstem babasıyla bahçedeyken Tenzile yenge hamur yapmış, çiğ börek kızartmış ve bakır sahana koymuştu bile.

– Ye, oğlum! Köy aşını özlemişsindir. Dere boyunda naneler çıkmadı daha, nanesiz olacak.

Baba, oğul afiyetle yemeye koyuldular. Mithat ise bu arada atı temizlemiş ve Teselli’ye gitmişti. Dönüş yolunda hemen eve gitmek yerine akranlarına gösteriş yapmak is-

tedi, köyün içinde şöyle bir dolaştı, meydandaki çeşmenin önünden geçti, kahvehaneye yaklaşıırken o anda Gülara ile karşılaştı. Gülara güzel atın üzerinde Midhat'ı görünce şaşırıldı:

- Bu at kimin?
- Rüstem'in
- Yalan söylüyorsun!
- Yalan atıyorsam dilim tutulsun!
- Rüstem geldi mi?
- Evet, bu gece.
- Nereden?
- Savaştan, nerden gelecek?

Gülara bembeyaz oldu:

- Savaştan mı? Rüstem Sivastapol'de değil miydi?
- Hayır.

Genç kız sarsılmıştı. “yani, Rüstem savaştaydı, Tenzile yenge gizledi benden bunu...” diye düşündü:

– Ağana söyle, Gülara seni görmek istiyor de! Bizim eve gelsin! Belki babam hakkında bir şeyler söyler.

Midhat ona göz kırptı, atın dizginlerini çekip yola sürerken:

- Tamam, gizlice söylerim!

Midhat kapı açılıp içeri girdiğinde Rüstem ve Dülger kahvelerini içiyorlardı. Midhat at üstünde avluya girdi.

- Suvardın mı?
- Suvardım. Adı ne?
- Rüzgâr

– Teselli suyu öyle hoşuna gitti ki görmeliydin. Öyle çok, kana kana içti.

Ahıra girdiklerinde Midhat fısıltıyla:

– Gülara seni görmek istiyor, onlara gitmeni istedi. Ama kimse bilmesin dedi.

– Nerede karşılaştın onunla?

– Dükkan önünde..

Rüstem kız hakkında birşeyler daha sormak istedi, ama kendini tuttu. Midhat artık çocuk değildi, herşeyi anlıyordu.

– Yulaf var mı?

– Evet!

– Tamam, torbaya koyup ata ver.

Midhat koşup ambara gitti, Rüstem atın yanında duruyordu, bir elini atın boynuna dolamıştı, diğer eliyle alnını okşuyordu. Sahibi uzaklaşır gibi olunca, Rüzgar yüksek sesle kişnedi, ön ayaklarıyla yere vurmaya başladı. Ancak Midhat, yulaf dolu torbayı onun boynuna geçirince, sakinleşti.

Bütün gün, Selattin ağanın evinde misafirler vardı, Tenzile yengeye oğlu geldi diye gözyayına geldiler, savaşa giden yakınları hakkında sorular sordular.

Az sonra Midhat geldi. Köyü, kasklarında kırmızı yıldızlar bulunan askerler doldurmuştu, hiç kimseye birşey yapmıyorlardı. Herşeyi söyledi sonra yeniden kahvehaneye koşarak gitti.

Akşam üstü Rüstem evden çıktı, düşünceliydi. Nasıl olacaktı? Eğer Gülâra'nın evine gidecek olursa genç kızı sorgulamayacaklar mıydı? Her türlü dedikoduyu çıkaramayacaklar mıydı? Ama kız kendisi çağırmişti. Babası savaştaydı. Şaşırarak bir şey yoktu, babası hakkında bir şey öğrenmek için bu adamı eve çağırabilirlerdi. Gaffar ağanın ailesini herkes bilir. Hakkında hiç kimse kötü bir şey söylemezdi. Ama en iyisi insanların gözüne görünmemektir, yoksa bütün gün önünü keserler, oraya ulaşamazsın.

Kalbi hızla çarparak Gülara'nın evine gitti. Nasıl karşılaşacaklar, birbirlerine ne diyeceklerdi?

Gaffar ağanın evinin kapısına yaklaşıncı, besili köpek havlayarak atıldı genç adama doğru. Köpeğin sesini işiten Zeynep çıktı. Asker kıyafetli bu adamın Rüstem olduğunu anlayınca:

– Karabaş sus! Vay, oğlum benim korkma. Sen ona bakma, ısırılmaz. İçeri gel Rüstem!

Köpek sustu, kuyruğunu sallayarak geri çekildi. Genç adam merdivenden yukarı verandaya çıktı.

– Selâmünaleyküm Zeynep abla. Sizi ziyarete geldim.

Zeynep, Rüstem’i kucakladı. Sonra baş örtüsünün ucunu kıvrıp göz yaşlarını sildi, delikanlıyı içeriye buyur etti:

– Aylekümselam! Hoş geldin oğlum. Sen de tam bir delikanlı oldun! Maşallah! Allaha şükür! Geç, içeri geç.

Rüstem tereddüt etti, belki onunla şimdi karşılaşacaktı, ne diyecekti ona.

diye yüksek sesle seslendi.

– Kızım bak kim geldi! Tenzile bahtlı kişi. Oğlu sağ salim çıkıp geldi!

Merdivenlerin altında göründü Gülara. Solgun yüzünde gülümseme belirdi.

– Hoş geldin Rüstem ağa, dedi mırıldanarak.

Rüstem onun titreyen ellerini sıktı, gözlerini onun yüzünden ayırmadan:

– Nasılsın Gülara? Siz çok değişmişsiniz

Zeynep Abla kızının yerine cevap verdi:

– Ah oğlum. Nasıl değişmesin? Babamız yokken başımıza neler neler gelmedi ki! Kadın başına yaşamak kolay değil.

Gülara komşu odadan çıktı. Duvardaki çivide asılı tepsiyi alıp sofaya geçti. Onu çıkışına kadar seyreden Rüstem ardından çevresine göz gezdirdi. Bu eve ilk defa gelmişti. Meşe ağacından komodinler, gardırop, geniş pencereleli do-

laplar, odanın ortasında parlak cilalı yuvarlak bir masa, duvarlara asılmış peyzaj resimler, büyük tuvalet masası, pahalı kabarık tüylü halılar... Bütün köyde böylesine konforlu bir ev yoktur. Belki Ekrem ve Kâzım beyin evi böyledir...

Duvarda asılı bir portre dikkatini çekti. Astragan kürklü bir şapkası ve uzun bıyıkları olan biri. Sanki yüzü tanıdık biriydi. Sanki okul yıllarından hatırladığı biriydi. Ahh, evet... "Tokdargazi". Ülkemiz hakkında güzel şiirler yazan bir şairdi.

Sonra bakışları tekrar ihtiyar kadına çevrildi. Zeynep abla daha üç yıl önce çiçek gibi güzeldi, şimdi ise değişmiş, gözlerinin ferisi sönmüş ve yaşlanmıştı. Parlak ışıklı gözleri donuklaşmış al yanakları solmuştu.

Bağrının yandığı belliydi. Bakır cezveyi alıp odadan dışarı çıktı. Gülara masanın üzerine içinde ceviz ve elma dolu tepsiyi bıraktı. Dünyada en ziyade sevdiği kişiye:

– Buyurunuz Rüstem. Ben bugün atınızı gördüm. Siz savaştaymıyorsunuz. Ne dehşet, ben ise iki yıldan beri Şevket yüzünden hep endişelenmekteyim.

– Ben duydum, Şevket ölmemiş. Haber yüreğimdeki ağırlığı aldı, o vakitten sonra olayı hepten unuttum.

Genç kız büyük parlak gözlerini indirdi:

– Babam yok. Abimi Almanlar alıp gitti, haber yok. Biz kendimiz ekip dikemedik. Evde erkek yokken çok zor. Sadece yoksulluktan dolayı zahmet çekmedim. Ben ne çok korktum sizin için.

Genç kadın akan gözyaşlarını sildi.

Rüstem'in kalbi çarpıyordu. O genç kadının yanına geçip oturmak istedi ama o sırada Zeynep abla odaya girdi. Küçük altın yaldızlı fincanlarda kahve getirdi. Yaşlı kadın:

– Rüstem, oğlum. Bizim babamızla bir kez bile karşılaşmadın mı? Onunla ilgili bir şeyler duydun mu?

Hayır, Zeynep abla, duymadım. Onunla ilgili hiç kim-seden bir şey duymadım. Ama onun sağ salim olduğundan eminim.

– Ah. Evladım sağ olaydı!

– Niçin sağ olmasın? Ben savaşın en ateşli yerindeydim. Allaha şükür sağ– selametim. Sadece bir Alman, sün-güsüyle biraz derimi çizdi. Gaffar ağa eğitilmiş, okumuş biri. Merkezde uygun bir iş bulmuştur. Belki hiç savaşa katılmamıştır.

– Öyleyse neden hiç mektup yazmıyor bize?

– Belki yazar. Bakın ben altı mektup yazdım ama hiç-biri gelmemiş.

Avludan bir kadın sesi geldi, Zeynep ablayı çağırıyordu. Kadın verandaya çıktı.

Rüstem, sessiz ve düşünceli Gülara'ya döndü.

Siz benim için endişelendiğinizi mi söylediniz? Bu doğru mu Gülâra? Demek beni unutmadınız.

Genç kızın yüzü kızardı, başıyla onayladı.

– Siz köyden apansız kayboldunuz, polis bir yıl sizi aradı. Başınıza bir şey geldi diye korktum. Köyde sizin Şevket'i öldürdüğünüz haberi yayıldı. O nasıl sağ kaldı aklım ermiyor. Polis sizi burada görürse ne yapar?

– Görsün... Ekrem Bey'in hükmü bitti! Artık, iktidar halkın elinde. Yazık ki ben yarın gideceğim.

– Gene mi? Savaş halen bitmedi mi Rüstem?

– Yakında bitecek. Gaffar dayı çıkıp gelecek.

– Günyüzü görebilecek miyiz? Öyle yorulduğum ki! Sanki bütün dağlar ve Bademlik'in kayaları üstüme devriliyor.

– Yakında hepten döneceğim Gülara! Biz mutlu olacağız!

Rüstem kızı kucakladı ve kızaran yanaklarından öptü.

– Ben Mehmed’in düğününde rastladım size, Sizi gördüm ve dünyada her şeyi unuttum. O zamandan beridir, kalbim dur durak bilmiyor.

Siz gideceksiniz ve ben yine yalnız kalacağım...

Rüstem kızın altın açlarını okşayarak şefkatli bir sesle:

– Benim kıymetlim! Size pek güzel bir isim vermişler... “Gülara! Gül- ara” Ben gülü aradım ve buldum. Çok mutluyum. Şimdi nisan ayı... Dağlarda kızılıcak dalları çiçek açmakta. Gülpembeler gonca verdiğinde ben gelirim. Kandil elmaları olgunlaşıp suyla dolduğu vakitte de bizim düğünümüz olur.

Ben o günü göreceğim miyim acaba!.. Bekledim sizi... Geldiniz ama yine sevinç yok.

Rüstem, fısıltıyla cevap Verdi:

– Birazcık daha sabrediniz!..

Zeynep Abla kapı girişinde göründü. Genç adam kadına dönüp:

– Zeynep abla, gitmem lazım. Üzülmeyiniz! Sabırlı olunuz Gaffar ağa yakında çıkıp gelir.

Zeynep’in elini sıktı vedalaştı, Gülara’ya göz ucuyla bakıp gülümsedi, bir şey diyemedi. Zeynep abla yolculamak üzere kapıya çıktı, genç kız ise odaya koşup pencerenin soğuk camına al al yanan yüzünü dayadı, yüksek dumanlı dağlara bakıp kaldı.

Ertesi sabah gün ağarmadan Rüstem köyden ayrıldı. Tütün depolarının önünden geçerken, aralanmış pencere ardında duran Ekrem Bey onu gördü:

– Bolşevikler gelecek ve karabacaklar köyün sahibi olacak sanıyorsun. Ama yanılıyorsun! Bakalım hakimiye-tiniz ne kadar sürecek?

– Bakalım, diye cevap verdi Rüstem. Atını mahmuzlayıp posta yolu boyunca yıldırım hızı ile gitti.

VI

Bir bahar geçti, diğeri geldi. Gülara Rüstem'in nerede olduğunu hala bilmiyordu. Birileri onun Sivastopol'e gittiğini ve mağaralarda gizlenen bir grup devrimci ile deniz alayına katıldığını söylüyorlardı. Bazıları da Kızıl Ordunun süvari alayına katılıp Canköy'ü geçmeyi başardığını, şimdi de Kerç Yarımadasında Denikin'e⁸, karşı savunma yaptıklarını anlatıyorlardı.

Bademlik'den her çeşit askeri birlikler geçiyor, insanlar merak ediyorlardı.

Bademlik ahalisi anlamaya çalışıyordu:

– Kim bunlar? Gene mi Almanlar? Yok Almanlara benzemiyorlar... Galiba bir askeri revir çalışanları. Pekiyi yanındakiler kim olabilir, belki ordunun muhafızları. Bakınız kıyafetleri ne kadar tuhaf... işte askerler...”

Bir gün akşam üstü çeşme meydanında silahlı çatışma çıktı.

Mithat koşup soluk soluğa eve geldi:

– Baba... baba! Orada bizimkilere ateş ediyorlar! Vrangeliciler...

Tenzile yenge çığlık attı:

– Vrangeliciler mi. Ey Allahım! Şimdi de onlar mı geldi? Kimlere ateş ediyorlar?

– Bolşeviklere yardım edenlere. Adem ağayı öldürdüler. Cesedi çeşme yanında duruyor.

– Adem'i mi öldürdüler? Adile'nin oğlunu? Ah, bedbaht kadın!

Mithat, kahvehane tarafını eliyle göstererek:

– İşte onlar... Buraya geliyorlar, dedi, Settar amcayı arıyorlar.

Selahattin ağa telaşa düştü:

8 Anton İvanoviç Denikin Rus İmparatorluğunda General ve Rus İç Savaşı sırasında öne çıkan Beyaz Ordu komutanlarından

– Settarı mı? Nasıl olur? Bizi de sağ bırakmayacaklar...
Bu ne böyle? diye sordu.

İki asker Adile'nin avlusundan sığırı çıkarıyordu.

– Mithat oğlum, çabuk atı alıp bahçeye çıkar, çabuk ol! Ardından ben de çayıra geleceğim Haydi oğlum, çabuk! Yoksa atımızdan da olacağız.

Oğlan ağıla koştu, atı bahçeye çıkardı, üstüne binip, çitleri geçerek çayırlığa doğru adeta rüzgâr olup uçtu. O tam gözden kaybolmuştu ki, Keski Mustafa'nın karısı avlu kapısında belirdi.

Kızılca kıyamet ağlayıp, Dülgerin ayaklarının ucuna yığıldı, gözyaşları dökerek:

– *Selahattin* ağa... Biz mahvolduk, kocamı alıp götürdüler. Ben şimdi ne yapayım? Nerelere varayım, diye çırpınıp kaldı.

– Dur, ağlama Ayşe! dedi Tenzile yenge. Ağlama!

Dülger, sofa içinde duvara dayalı kızılıcık sopasını aldı, ağır ağır yürüdü, kapı önünde durdu. Ayşe'ye gizliden eliyle işaret edip,:

– Dur! Bir adam var! Bir adam var, Mustafa'yı kurtarmak yalnız onun elinden gelebilir.

Selahattin gitti ve iki gün gelmedi.

Ertesi gün Selahattin'in evine Beyaz Ordu mensubu bir onbaşı ve iki asker geldi.

Onbaşı cebinden küçük bir defter çıkarıp okudu. Sonra Tenzile yengeye sert bir şekilde sordu:

– İbrahim oğlu Selahattin nerede?

Askeri gören yaşlı kadın heyecanlandı. Şimdi kocası tehlike altındaydı. Evvelce, paltolu birilerinin geldiğini gören Seyyare iki laf etmek için avluya çıkmıştı. Ama şimdi yoktu ortalıkta, kız Kökgöz'e gitmişti. Mithat köyde bir yerlerde koşuşturuyordu.

Kadın heyecanlanmıştı, Rusça ve Tatarca kelimeleri karıştırarak:

– Yok, kimse yok, ihtiyar evde yok! Paşöl... Gitti.

– Nereye?

– La havle... Misafirlige...

– Peki, oğlu Rüstem nerede?

Tüm vücudu titriyordu, kendi dilinde Tatarca mırıldanarak:

– Rüstem askere gitti... – – Muharebeye... Savaşıyor.

– Hangi savaşa? Nerede çarpışıyor? Bolşevikler tarafında mı yoksa Vrangel mi?

– Elbet, tabii ki Vrangel tarafında, Bolşevikler yanında.

– Hayır anlamıyorum. Bolşevikler tarafında mı yoksa Vrangel tarafında mı?

– Vrangel... Bolşevik. Tenzile yenge iyice karıştırdı ne diyeceğini, cezve, kahve... Kahve iç?

Onbaşı sinirlenmişti, bağırarak:

– Vrangel diyorsun sonra da Bolşevik? Sen neden bahsediyorsun?

Bu sırada Mithat ter içinde koşup geldi.

Onbaşı ona dönüp:

– Sen de kimsin? Kime geldin? diye bağırdı.

Mithat annesinin bembeyaz çehresini görünce gevelmeye başladı:

– Ben, şey demeye geldim...

– Ne diyecektin? Ne istiyorsun?

– Ekrem Bey, onaltı koyun kesti.

Onbaşı hiç bir şey anlamamıştı.

– Kim, kim kesti? Eee... Sen, sersem oğlan ne saçmalıyorsun?

– On beş kazanda pilav pişirmekte, sizin için!

– Sizin için? Bu ne demek, siz kim, kim için?

– Siz... Askerler için. Sizinkilerin hepsi orada, şarap içiyor, kebab yiyorlar. Vur patlasın!

– Asker Mithat'ın kulaklarını tutup kendine doğru çekti. Tüfeğini onun burnunun ucuna tuttu:

– Yalan atıyorsun! Bana bak! Belanı mı istersin?

– Eğer uyduruyorsam, iki gözüm çıksın.

– Nerdeler?

– Ekrem Bey'in tütün depoları önünde.

İki asker birbirlerine baktı, bu onbaşının gözünden kaçmadı, lakin ehemmiyet vermezmiş gibi sustu. Tenzile'ye yeniden döndü.

– Ah sen... İhtiyar karga, beni şaşırttın! Vrangel size özgürlük getirmekte, sizin kurtarıcınız... Bolşevikler kim? Haydut onlar! Bana bak! Akşama kocan evde olsun, anladın mı?

Tenzile kekeleyerek:

– Pekiyi! İyi! – *Kahve* içer misin?

Onbaşı, sıkıntıyla elini salladı:

– Ee– eh! Eh yeter artık, Kahven başından dökülsün...

– Karnım aç! Kahve de kahve! Hey çocuk nerde şu beyin evi?

– Anayol üzerinde... Senin şu taburun durduğu yerde... Mezarlığı biliyor musunuz?

– He!

Askerler alelacele yola çıktılar. Ana oğulun üstünden büyük bir yük kalktı. Rahat bir nefes aldılar, lâkin ne kadar rahat olacaklardı.

Tenzile.

– Mithat oğlum, Zeynep ablana var söyle, Gülara'yla birlikte buraya gelsinler! Şimdilik bizde kalsınlar. Ben tek başıma korkuyorum. Yalnızlık onlara da iyi gelmiyordur. Baban yakın vakit kalkıp gelmez... Belki de, Rüstem yüzünden Volost İdaresine alıp götürürler onu.

Garibim, Gülara, Rüstem'i sabırsızlıkla bekleyip durur...
Ey Allahım! Bu gavurlar ne vakit gidecekler?

Varıp avlu kapısını kapattığı sırada, Mithat koşmak-
taydı, çoktan Cuma Camii'nin önündeki yola ulaşmıştı.

– Daha fazla gücüm kalmadı...

Gâvurlar ise hemen gitmediler, Bademlik'te güze kadar
kaldılar. Köyü didik didik ettiler soydular, sonra geride
kalanları perişan edip gittiler.

VII

Kızıl Ordu, kasım ayında tekrar geldi. Vrangel
Alayından geriye kalan atlılar ve yayalar beklenmedik
bir şekilde Belbek istasyonunda durdular. Kızıl Ordu
askerleri, demiryolu civarındaki bahçelerde gecelediler.
İstihbarat, oradaki tehlikeyi zamanında kumandanlığa bil-
diremedi. Sonradan anlaşıldığı üzere istasyondan iki kilo-
metre uzaklıktaki yüksek tepelerin ardında Beyaz Muhafız
Alayı ve Tatar Süvarileri pusuda beklemekteydi.

Kızıl Ordu kıtaları atağa geçmek için derhal yeni ter-
tip aldı. İki kısım arkadan vurmak niyetiyle kıtaların sol
arkasına geçti. Diğer kıtalar taarruza geçtiler. Bir süre top
atışlarıyla Beyaz Orduyu bombaladılar. Topçu atışları du-
runca piyadeler harekete geçti. Acımasız bir savaş başla-
mıştı. Irmağın geçtiği vadiyi makineli tüfek sesleri ve dur-
mak bilmeyen top sesleri dolduruyordu.

Divanköy bahçelerine gizlenmiş Kızıl Ordu Süvari
Alayı da taaruza gönderildi. Rüstem bu atlılar safındaydı
ve elinde kılıçla en önlerdeydi. Rüzgâr, Demir Köprü'ye çı-
kan yolun başındayken toprak yolda kayd ve yere yıkıldı.
Rüstem son anda ayağını üzengiden çekti, eyerinden kalktı
ve atının arkasına atladı. Kalkmak istedi ama kulağının di-
binden ıslık çalarcasına geçen mermiler yüzünden yeniden
yere yattı. Atı ağır yaralanmıştı.

Bu arada askeri bölük, tepenin eteğindeki bahçeler boyunca ilerlemeye devam etti. Rüstem, elindeki karabinayla çalılıkların ardında sürünerek vadi boyunca ilerledi. Bir ara, bahçesinde meyve ağaçları bulunan ve sacdan çatısı olan kerpiç evi birinin ateşe verdiğini fark etti. Bahçeye kadar süründü, bahçe setini dikkatlice atlayıp evin ardına ulaştı. İhtiyatla yürüdü ve kapı aralığından içeri süzüldü. Başlarında kürk kalpakları olan üç asker, köprü altındaki nehri geçmekte olan Kızıl Ordu askerlerine ateş etmekteydiler.

Rüstem, karasakallı askeri gözleyip, ateş etti, sol tarafından vurulan asker az sonra yere serilip kaldı. Diğer iki asker arkadan atılan tüfek sesini işitip, korkmuş halde arkalarına döndüler ve bu Kızıl Ordu askerinin üstüne atladılar. Rüstem bu kısa anda, askerlerden birinin yaşlı, uzun ve zayıf biri olduğunu, diğerinin ise genç ve orta boylu olduğunu fark edebildi. O anda telaşa düştü, yok hayır, bu mümkün değildi.

Rüstem'in şaşkınlığından faydalanan yaşlı asker ileri atıldı ve süngüsüyle göğsüne vurdu. Rüstem ağır bir acı hissetti. Baş döndü, gözlerine karanlık çöktü... Bu esnada, çocukluktan tanış olduğu yakın sesi işitti:

– Rüstem! Kardeşim! Sen ne yapıyorsun? Bir düşün!

Rüstem zar zor gücünü toplayıp genç askerın şaşkın yüzüne baktı. Karşısında öz kardeşi vardı. İçinden derin bir nefret hissederek:

– Fikret? Sen misin? Demek onlarlasın! İşe bak!.. Bizim görüşmemiz böyle mi olacaktı?

Benzi soldu yüreği güçle çarpıyordu. Gözleri buğulandı, acılıydı. Bir tek şey aklındaydı, o askerlerin nalçalı potinleri Bademlik'in mukaddes toprak yollarını eziyordu ... Farklı dillerde konuşan kürk yakalı askerleri düşündü...Ve bir de Ekrem Beyi. Son bir güçle karabinasını

kaldırdı, kabzasını kardeşinin kafasına indirince, kolu zayıfladı ve tüfeğini düşürdü. Rüstem bilincini kaybedip yere yığıldı.

Sonbahar gecelerinden biriydi. Yağmur dinmişti. Tilki Geçti deresine bulanık sular akmaktaydı. Bademlik'in aşağısındaki posta yolunda iki atlı adam geliyordu. Birinin başında kalpak, diğerinin başında kırmızı yıldızlı kask vardı. Kask yıldızını beyaz bir bant çevreliyordu. Diğerinin sağ göğsünde bandaj sargısı vardı, eyerin üstünde zorlukla oturuyordu.

Atlar yorgundular, üstlerindeki adamlar ise içleri geçmiş, bir o yana, bir bu yana devriliyor gibiydiler. Onların evleri köyün batısında, yanyana duruyor. Doğru yönden gitseler dört dakikada evlerinde olacaklar, lakin Rüstem atını taşlı yola sürdü, o önce kızı görmek sonra doğduğu eve gitmek istedi. Selahattin ağanın evine yöneldiler. Settar razı oldu. Cuma Camii önünden geçerken büyük tah-ta kapı önünde durdular. Rüstem attan indi. Kamçısının örme sapıyla kapıyı itti. Karabaş havladı. Merdiven üstünden bir tıkırtı duyuldu, avluda ayak sesleri işitildi.

– Kim var orada!

– Ben... Rüstem!

Kanatlı avlu kapısı açıldı. Gülara askerin kucağına atıldı, şen ve aydın bir sesle:

– Nihayet! Siz benim yüreğim, benim canım, ciğerim... Nihayet geldiniz! Benim hayatımsınız! Ohh! Nasıl da bekledim sizi! 'Gülpembeler açtığında gelirim' demiştiniz. Hatırladınız mı? Güz iki defa geldi geçti. Onlar iki defa kızardılar, ama siz hep yoktunuz. Benim babamı hiç görmediniz mi, Rüstem? Benim sevgili babamı?

Rüstem kederle:

– Gördüm... Gaffar ağa cepheye vefat etti. O cesur bir askerdi. Kıymetlim benim, sen benim bir tanemsin...

– Babam öldü mü? Ah, benim kötü talihim!

Genç adam, Gülara'yı bağrına bastı... Sustu. Hafiften yel esti. Tilki Geçti deresindeki ulu çınarların dalları ağırdan sallandılar. Onlar burada asırlardan beri varlar.

1957 senesi

BEN ÇAR VE TANRIYIM

«Nerede kitapları yakarlarsa
Orada; er ya da geç
insanlar ateşe düşecektir»

Christian Johann Heinrich Heine

Askerlerin sevk edildiği bir trende, tam yirmi dört saatte yolculuk yapıyorum. Savaş biteli altı ay oldu. Pencereden bakıyorum: Yeryüzü yanıp yakılmış, paramparça ve delik deşik olmuş... Kazılmış siperlerin ve tünellerin üzerinde parçalanmış tahtalar, paslanmış demir ızgaralar... Gözlerimin önünden her şey uçarak geçiyor. Tren istasyonlarının hemen hepsi bombalanmış, yangınların sisli, kirli izleri çok yeni. Buna rağmen peronlardaki insanlar bayram havasında, kadınlar parlak kıyafetler içinde, ne ayaklarındaki kaba ayakkabılar, ne sırtlarındaki kapitone ceketler ne de dört buçuk sene süren savaş, onların cazibelerini ve güzelliklerini kıramamış. Evlerine dönen subayların ve askerlerin vagonlardan atlayışlarını, yakınlarına ve evlatlarına sarılışlarını gördükçe boğazım düğümleniyor...

Az sonra beni neler bekliyor? Fatma, beni karşılamak için istasyona gelmemiş olabilir mi? Acaba, komutandan duyduklarım doğru muydu? «Kırım'da sizlerden kimse kalmadı! Doğruca Orta Asya'ya gidin» demişti. Nasıl

yani, nasıl bizlerden kimse yok! “Faşistler Tatarların hepsini Kırım’dan göndermeye niyet etmişler, Kırım toprakları Wehrmacht’ın¹ yüksek rütbeli memurları arasında paylaştırılıyor, güney kıyılarımız Aryanlar’ın tatil beldesi olacak...” gibi, bazı söylentiler eskiden beri dolaşıyordu. Ama biz, “Aryanları” Kırım’dan tamamen silip atmamış mıydık? Demek yapamamışız... Eğer, komutanın bana söylediği şeyler olduysa... Elbette ona inanmamıştım. Düşünmek bile ne korkunç... Bu konuşulanlar ya doğruysa, o zaman ne yaparız?

Düşünürken bile ruhum buz kesti. Yorgun bir halde pencerenin önüne oturdum, hiç kimseyle konuşmadan, sorulara cevap vermeden, kompartımandakilerin karşısında sağır ve dilsiz, öylece kaldım. Şanslı askerler kadınlarıyla mutlulukla kucaklaşıyorlar, ortalığa saçılan çiçekler yerlerde eziliyordu. Gözlerimden süzülen gözyaşlarıma engel olamadım, yanaklarımdan süzülürken sisler içindeymişim gibi her şey bulanıklaştı, gözlerimi kapadım.

Askerlerin sevk edildiği bu trenden, 14 Kasım 1945 günü Simferopol İstasyonu’nda indim. Şehir işgalden bir buçuk sene evvel kurtarılmıştı, nereye baksanız sokak çatışmalarının izleri vardı. Evlerin kapıları, pencereleri karanlık birer delik, sokaklar pislik içinde, etraf ıssız. Şehir merkezine hangi araçla gideceğimi bilmiyorum, ama bir yolu olmalı... İstasyondan ağır adımlarla ayrılıyorum. Omuzuma taktığım bez çantadan başka, ellerimde hiç bir şey yok. Yürüyorum, yaşadığımız ev “Toktar– Gazi” sokağında. Yolum azaldıkça, adımlarım hızlanıyor; oysa yürüdükçe orada beni hiçbir şeyin beklemediğini daha kuvvetli hissediyorum. Yine de bir mucize umuyorum.

Gelip geçen tek tük insanların yüzlerine dikkatle bakıyorum, tek bir Tatar’a bile denk gelmedim. Uzun zaman uzaklarda kaldıktan sonra kendi memleketime geldiğimde yaşayacağım kavuşma mutluluğu, derin bir acıya dönüşüyor; bu

1 Wehrmacht, 1935 ile 1945 yılları arasında Nazi Almanya’sına bağlı “savunma kuvvetleri”.

öylesine büyük bir acı ki, ne kalbimi dindirebiliyorum, ne de göz pınarlarımı yırtarcasına fişkırان gözyaşlarımı...

Neden beni bu kadar aciz duruma sokuyorlar? Savaşın başladığı günden, bittiği güne kadar her bir Sovyet vatan-daşının insanlık onurunu korudum... Bana karşı, ne diye bu kadar acımasız davranıyor ve gururumu ayaklar altına alıyorlar? Kötü bir rüya mı görüyorum?

Bu karanlık düşüncelerden kurtulmaya çabalıyor ve yeniden adımlarımı hızlandırıyorum. Çok geçmeden, umutlanmamın nafîle olduğunu görüyorum: Gerçeklik, en korkunç haliyle karşımda. Bacaklarımda bir derman-sızlık başlıyor, kalbim adeta durdu duracak ve ben yerle-re yığılıp kalacağım... İssiz sokaklardayım; sararmış- çü-rümüş yapraklarla örtülü ıslak kaldırım taşları üzerinde yürüyorum, parçalanmış ayakkabı ökçelerimin sesleri etrafa yayılıyor. Üzerimde gri renkli, arkası yırtmaçlı süvari paltosu, omuzlarımda dört yıldızlı apolet... Uzun süredir yürüyorum... Şehir merkezine doğru yaklaştıkça insanlar tek- tük artmaya başladı. Karşılaştığım insanlara bakıyorum. Bir tanıdığma rast gelirsem, Fatma'yı ve çocuğumu sormayı düşünüyorum. Halen daha bilmiyo-rum evladımın oğlan mı kız mı olduğunu. Ben askere gi-derken Fatma üç aylık hamileydi. Sonrasında, ne ben ya-zabildim ne de ondan bir mektup alabildim... Hayır, ha-yır! Bu insanların hiç birini bizim sokaklarda daha önce görmedim. Ne tuhaf! Bir tane bile memleketlim yok, tek bir kişi bile Kırım eşrafından değil. Adeta Kırım'da değil de, kaderin sürüklediği başka bir yerde yürüyorum. Sağa sola daha dikkatle bakıyorum. Güya gençliğimden beri çok iyi bildiğim Mustafa Suphi sokağındayım. Bundan emin olmak için sokak isimlerinin yazılı olduğu tabelayı arıyorum. Ama yok!.. Kaldırılmış.

- Bu sokağın adı ne? diye soruyorum, yoldan geçen birine.

Sıkıntılı bir sesle

Krılov, diyor ve geçip gidiyor önümden.

Mustafa Suphi'den kimler rahatsız olmuş olabilir? Türkiye Komünist Partisi'nin kurucusuydu. 1919 yılından 1941 Ekim ayına kadar, yani faşistler tarafından Kırım'ın işgal edildiği ana kadar, Kırım'da yayınlanan ilk "Yeni Dünya" gazetesinin redaktörü değil miydi?

Sonra sağa sapıyorum, şimdi her iki tarafında meşe ağaçlarının sıralandığı dar sokaktayım... Bu sokağın adı Hüseyin Toktargazi; yaz aylarında yemyeşil uzun bir tüneli andırır, uzun ve sağlam gövdeli ağaçlar, tüm dalları ve yapraklarıyla kucaklaşır. Bu sokaktan da tabela kaldırılmış.

Şamil Hüseyin Toktargazi, devrimci- demokrat bayrağı taşıyan ve Kırım- Tatarlarının lirik sanatının klasiklerinden biriydi. 1913 senesinde Kefe'de hunharca öldürüldü. O hayatını aydınlık bir geleceğe adanmış olduğundan dolayı bu sokağa adı verilmişti. Sokak, şimdi adsız mı kalmıştı?

İşte evim, burada! Bahçeyi çevreleyen taş duvarların ardındaki büyük gri binada. Benim dairem üçüncü katta. Maalesef bu evimizde uzun yıllar yaşamak nasip olmadı, Fatma ile evlendikten sonra, henüz sekiz ay geçmeden 1941 yılının 24 Haziran sabahında, şafak sökerken Alman bombaları Sivastopol'e düşmeye başladı.

O zamanlar yirmi yedi yaşındaydım. Meslektaşlarım beni, Kırım Yazarlar Birliği'ne başkan seçmişlerdi; bu görevi üç yıl yaptım. Büyük hayallerim ve planlarım vardı, ama hepsini ardımda bırakmak zorunda kaldım. Daha gün ışımadan, levazım sınıfına alelacele yazıldım. Haber, Yazarlar Birliği'ne öğleden sonra bomba gibi düştü. Kurul üyelerimizle acilen toplandık; bir metin yazmaya bile vaktim olmamıştı. Meslektaşlarıma: «Değerli dostlarım! İki gün sonra cepheye gidiyorum. Yazarlar Birliği Başkanlığı görevine bir başkasını seçmenizi rica ediyorum» – dedim.

Bu görevi eski dostum Kerim Camanaklı üstlendi.

26 Haziran günü, sevgili karım Fatma, Simferopol istasyonuna benimle geldi. Hınca hınç insan dolu peronda, el ele sımsıkı tutuşmuş bekliyorduk. Kısa bir vakit sonra doğum yapacaktı ve yalnızca şu düşünceye sabitlenmişim: “Ben yokken yalnız başına nasıl üstesinden gelecekti?” Gerçekte her ikimiz de bunu düşünüyorduk ama ne o ne de ben bu kaygımızı dile getirmiyor, bakışlarımız karşılaştığında, birbirimizi güçlendirmek için gülümsüyorduk. Sanki sihirli bir söz bulmuş gibi mırıldanıp duruyordum: «Endişelenme! Her şey güzel olacak... Her şey güzel olacak...» diyor ve başka kelimeler bulamıyordum.

Nihayet Bahçesaray’dan hareket eden askeri sevkiyat treni geldi, vagonlar Tatar gençlerle doluydu, eski halk türküleri söylüyorlardı: “Şompol”² ve “Port– Artur”³

Ağlama anne, ağlama baba... ağlamayın
Savaşa gitme vakti geldi,
Gitmeli ve savaşmalıyım
Dua edin... mutluluk bizden yüz çevirmesin,
Dua edin... bizler evimize sağ salim dönelim...

Askerlerle dolu vagonlardan birine sıkışarak girmeyi başardım. Kapılar kapandı. Fatma kederli bir gülümsemeyle bana bakarak ve gözlerini silerek peronda kaldı. Peron tıklım tıklımdı, birkaç adım atabilmesi ve vagona yaklaşması mümkün değildi, az sonra onun yüzünü ve uzaklaşan silüetini kaybettim...

Askerde Acemi Birliği Komutanı oldum, Bölük Komutanlığı yaptım; iki defa yaralandım ve askeri hastanelerde tedavi gördüm. İlkinde ağır yaralanmışım, ikincisini biraz daha hafif atlattım. Kuşatma altında kaldım. Kuzey Donets Bölgesi’ni⁴ geçerken bataklığa gömüldüm. Bombanın isabet ettiği ağıldan atı kurtarıırken ben de yan-

2 Şompol: Almanca, Stempel: Barut Çubuğu

3 Artur Limanı

4 Donets Nehri: Rusya ve Ukrayna’da Orta Rusi Yaylası’ndan doğan ve Azak Denizi’ne doğru akan nehir.

dım. Başıma her şey geldi... Çok şey gelip geçti... Şimdi duruyor ve kendi evimin karanlık pencerelerini seyrediyorum...

Ezilmiş çimenlerin etrafını dolanıp avluya açılan kanatlı kapıdan geçtim. Eşiğe bastım ve nefeslenmek için durdum. Bizim binada oturan komşularımı iyi tanıyordum. Neredeydiler şimdi? Acaba yaşıyorlar mı? Merdiven korkuluklarına tutunarak, basamakları yavaş yavaş çıkmaya başladım. İşte burası, bir zamanlar Spendiarov⁵ ile yakın dost olan, ünlü kompozitör Yahya Şerfedinov ‘un dairesi... Kapısı yarı açık, içerden bir erkek sesi geliyor... İster istemez adımlarımı yavaşlattım, ne yazık ki Yahya efendinin sesi değil. “Ev sahibi belki halen terhis olmamış, evine dönmemiştir”, diye düşündüm. O halde onun evindekiler kim?

Kapıdan başımı uzattım. Birini tersleyerek konuşan, spor pantolonlu, üzeri gömleksiz bir genç, şişmiş gözleriyle bana baktı...

Merdivenleri çıkmaya devam ettim. İşte üçüncü katıyım. Kapımızı kahverengi deriyle kaplamış, düşmesin diye Fatma ile birlikte çivilemiştik. “9” rakamını kendim takmış, vidalamıştım. Elektrikli zilin düğmesine bastım, zil sesine gelecek karşılığa kulak vererek kapıda biraz bekledim. Kalbim göğsümden fırlayacak gibiydi. Ne kadar zaman geçti bilmiyorum, belki sadece birkaç saniye geçmişti, içimde bir duygu oluştu; kapının açılmasını sanki sonsuza kadar bekleyecektim... Yeniden düğmeye bastım. Koridorda, acele adımlarla sürüklenen terlik sesleri yankılandı. Kapı, zincirin mesafesi kadar aralandı. Bu kapı mandalını cepheye gitmeden önce ben takmıştım; Fatma kapıyı sonuna kadar açmasını diye... Dar aralıktan korku ve şaşkınlık ifadesi gördüğüm bir çift göz baktı...

5 Aleksander Spendiaryan: Sovyet, Ermeni SSR Halk Sanatçısı, besteci, şef. Klasik folklorik müzik sanatının kurucularından biri.

Selam verdim ama sesime cevap gelmedi... Sakin konuşmaya çabalıyordum ama sesim titriyordu:

– Açın lütfen!

Bir erkek sesi duyuldu.

– Siz kimsiniz? Kime bakmıştınız?

– Kendi evime, diye cevap verdim. – Ben cepheye gitmeden evvel burada yaşıyordum, şimdi döndüm! Eşim Fatma burada kalıyordu!

– Yanılıyorsunuz, burada Fatma diye biri yok. Bu dairede ben ve ailem yaşıyoruz.

Bu yabancı adam yüzüme kapıyı kapatmak istedi, ayağımı kapı aralığına koyuverdim.

– Acele etmeyin, yoldaş, dedim. – Henüz konuşmamız bitmedi. En azından, bana bu dairenin nasıl sizin olduğunu açıklayın?

– Elimde Şehir Yönetim Kurulu tarafından verilmiş yazılı bir emir var, dedi kuru bir sesle, ardından hızlı hızlı devam etti. Ben Sibtorğ– Promstroy⁶ İnşaat Şirketi Başkanımı. Soy adım Fankovski! İstersen yazabilirsin. Aslen Çaklin⁷ soyundanım

– Peki Fatma nerede?

– Kendi eşin... kendiniz arayınız! Fankovski'nin gözleri hınçla parladı, kafasından geçen fikirlerden dolayı mutlu olmuştu; dur bakalım, senin eşin nasyonalist değil mi? O bir Tatar, değil mi?

– Evet Tatar. Ben de Tatarım!

Onun karşısında subay kıyafetimle duruyordum. O benim kanunlar karşısında hiçbir vatandaşlık hakkımın kalmadığını anlamış ve keyiflenmişti:

6 Sibtorğ– Promstroy: Sibirya Ticaret Ortaklığı

7 Çaklin Ruslar, kuzeyde yaşayan Estonya ve Finlilere “Çaklin” diyorlardı ve bir gün Sâmil de Çaklin olmayı benimsediler. (mitoloji)

– Şimdi her şey anlaşıldı, dedi, kel kafasını eliyle sıvazladı, kıkırdadı. Sizleri çoktan buradan çuf– çuff!.. Haydi güle güle!

– Ne demek şimdi, «çuf– çuff» ! diye kızdım, kalbim ağrıyordu, gücümü kaybetmeye başlamıştım; yere yığılmak için elimi duvara dayadım. Bu nerden geldiği belli olmayan yeni ev sahibi, bitkin halimden faydalanarak, ayağımı itekleyip kapıyı kapamaya yeltendi. Ama buna fırsat vermedim.

Öfke kıvılcımları, bir bu patlak gözünde bir diğer gözünde yanıyor– dönüyordu.

– Yeter, hadi güle güle, diye tısladı. Şimdi öyle bir yereler ki, orada Makar⁸ buzağuları bile otlamıyor. Nihayet hepinizden kurtulduk...

– Kimin hayatına engel oldular?.. Size engel olmuşlar mıydı, mesela, diye bağırdım, öfkeden sesim yükselmişti.

Alaylı bir biçimde gülerek:

– Bizim hayatımıza engel olmaya vakitleri yetmedi. Kim buna izin verirdi ki? Hırsız soyu! Kırım’dan gidin de, nereye giderseniz... Basurmanlar⁹... Kulakların duyuyor mu... Anlıyor musun?

– dedi, sonra kapı aralığından kalın parmaklarıyla göğsümü itti.

Cevap olarak tek kelime bile bulamamış, elimi kalbime götürmüştüm...

– Sen! Sen! diye inledim. Sen bir hiçsin... hiçlik! Tatarlar binlerce senedir burada yaşıyor, Kırım’ı cennetten bir köşe yaptılar! Eğer vatanına ihanet eden birileri varsa, Alman üniforması giymiş ve Alman ordusu saflarına karışmışlarsa, onlar Almanların silahlarıyla ilk önce bizi vurdular. O hainlerin arasında Kırım Tatarları hiç olmadı. Bu vahşi

8 MAKAR, sayısız efsanenin kahramanı, ilahi kökeni olağanüstü yeteneklerle donatılmış bir yarı tanrı. Makar’ın buzağularıyla gidemediği yerde, dünya sona erer.

9 Basurman: Gavur karşılığı; Hristiyan olmayan Müslüman olan kişiler.

parmaklarınla, beni itemezsin! Biz ürkek- korkak değiliz! Biz savaşlarda çalı çırpı arkasına saklanmadık. Herkese sor, taarruz sırasında Kırım Tatarları ile birlikte olanlara sor... Kime sorsan bilir.

Fankovskiy beni anlamıyor daha doğrusu dinlemiyordu. Benim açıklamalarımın ona neydi? Onun tek düşündüğü benim kalbimi daha fazla ağrıtabilmektir, bu kalbim savaş sırasında dahi, iyi işleyen bir makine gibiydi, şimdi ise çarpıntı başlamıştı.

- İstedigin kadar gevezelik edebilirsin, dedi. Şaşırmıyorum, kendine ait olmayan, yabancı bir üniforma giymişsin ve omuzlarındaki yıldızlar da seni temsil etmiyor. Belki bir subayı öldürdün ve üniformasını üstüne geçirdin. Kırım'da diğerleri de senin gibi laftan lafa atıyorlar, «kuytu- köşeden» çıkmışlar, gönderildikleri yerlerden kaçıyorlar, ordunun düzenini bozuyorlar, evlerin etrafında dönüp, hırsızlık yapıp, adam öldürüyorlar!

- Bahsettiklerin, senin gibi soyu belli olmayanlar! Soyum solum belli benim, «kuytu- köşeden» çıkmadım! Evime gireceğim, izin ver.

- Demek sen haydutluk yapmak istiyorsun! Şimdi Askeri Komanda Birliğini arayacağım! - dedi ve yırtık terliklerini sürükleyerek odaya koştı. Ben ayağımı daha da içeri doğru ittim, omuzumla kapıya yaslandım. Kapı zinciri mandalından sıyrılıp çıktı. Kapı hızla açılıp, duvara çarptı. Fankovskiy koridordan içeri kaçıp, kayboldu. Bu adam elli beş yaşlarındaydı, şişkin- sarkık burunlu, gözaltları torbalanmıştı; göbeğinden dolayı gri çizgili pijamasının sadece bir düğmesi kapanabilmişti. Benim çalışma odama girip kapı çengelini indirdiğini duydum. Oraya şimdilik ihtiyacım yoktu. Misafir odasından dolaşıp yatak odasına geçtim. Yataklar, gardirop, büyük tuvalet masası, komodin, kitap rafları ve mutfak eşyalarını koyduğumuz tarihi büfe, duvarda asılı ve yere serili halılar... Hepsi benim satın aldığım eşyalar!.. Büfenin çekmecelerinden biri-

ni çektim. Cepheye gitmeden önce yazmaya başladığım ve tamamlayamadığım el yazılarımı koymuştum.

Elbette yerli yerinde duruyor olsaydı, bu bir mucize olurdu. Onun yerine, kaşık, çatal ve temizlik bezleri konmuştu. Bahçesaray'a defalarca gitmişim, ihtiyacım olan kitapları seçtiğim Han Sarayı Kütüphanesi'nde saatlerimi geçirmiştim. Kırım Tatarları Drama Tiyatrosu'nda bir oyun sahnelenmesini istiyorlar ve piyes yazmam için beni sıkıştırıyorlardı. Ne yazık ki savaş bunu engelledi...

Çekmeceyi sertçe ittim. Şifonyeri açtım. Fatma'nın elbiseleri, kürk yakalı paltosu, örme şapkası, benim asılı duran takım elbisem ve altta lastik botlarım. Tüm bunlardan, eski konforlu hayatımın parçalarından ve hatta karımın kokusundan hayli etkilenmişim. Gözlerim doldu. Bunları daha fazla göreceğim gücüm kalmamıştı. Çalışma odamın kapısından Fankovski'nin tiz sesi duyuluyor, Telefonda bağıriyordu:

– Evet, evet! Daha hızlı olun! Beni öldürmekle tehdit ediyor.

Kapıyı zorladım, açıldı. Telefon ahizesi titreyen ellerinden kayıp düştü.

– Yalnız mı yaşıyorsunuz, diye sordum.

– Ne, ne diye yalnız olayım, e, e, eşim var, çocuklarım... Şimdi gelirler. Bir dakikaya burada olurlar...

Bembeyaz kesilmiş, dudakları titriyordu. Ben odaya göz atarak:

– Nasıl hissediyorsun kendini, dedim, hiçbir şey senin değil, her şey sana yabancı?!

Kollarımı iki yana açtı.

– Siz de biliyorsunuz ki!

Sözlerinin devamını dinlemedim, sessizce kapıyı kapattım ve dışarı çıktım. Avlunun köşesinde savaştan önce açılmış dar bir geçit vardı, halen duruyordu. Oradan geçerken, bina bekçisi Hristofor dayıya rastladım. Beni tanıyıp ayağa fırladı, omuzlarıma sarılıp, sessizce ağladı.

– Aman Tanrım. Aman Tanrım! Sizlere böyle neler yaptılar? Ne diye? Suçunuz neydi ki diye mırıldandı.

– Hristofor dayı! dedim. Bizim daireye birileri yerleşmiş, ondan hiçbir şey öğrenemedim. Fatma'm nerede biliyor musun? Onu nerede bulabilirim?

– Bilmiyorum yavrum... Daha gün ağarmadan, devasa yük arabalarıyla geldiler. Bir subay yanında iki erle, her bir daireye bakıp yokladılar. Yaşlı, kadın- erkek, çoluk- çocuk herkesi yataklarından kaldırıp, toplanmaları için on beş dakika süre verdiler. Zavallı insanları avluya çıkardılar... Arabaya bindirip götürdüler. Herkes, alınıp- götürülenlerin, Almanların yaptığı gibi, kurşuna dizildiğini sandı... Ama tren garlarında onları görenler olmuş, yük vagonlarına herkesi doldurup, bilmediğimiz bir yerlere göndermişler. Aradan bir sene geçti, şimdi deniliyor ki Orta Asya'ya gönderilmişler... Saklandığım kazan dairesinin küçük penceresinden seyrettim. Senin Fatma'yı evden çıkarılırken ve arabaya bindirilirken gördüm. Üzerinde ince eski bir palto vardı. Bir elinde örgü bir çanta, diğerinde bebeğini taşıyordu. Senin bir kızın oldu...

– Kız mı, diye inledim.

O anlatmaya devam ediyordu:

– Dilara koydular adını, şimdi artık dört yaşını geçmiştir. Ben dışarı çıkmaya korkmuş, saklanmışım.

Boğazım düğümlendi, avuçlarımı sıktım:

– Evet, Hristofor dayı!.. Belki bana iletmen için, Fatma sana bir şeyler söylemiştir, dedim.

İhtiyar kapıcı temkinli konuşuyordu:

– Ben... Beni... Her zaman Tatarlar yüzünden beni de içeri almaya kalkıyorlar!

– Senin dilin ne? Peki, nüfus cüzdanında ne yazılı?

Korkuyla kapıya, sonra da pencereye baktı, sesini iyice alçaltarak:

– Nüfus cüzdanımda Rus olduğum yazılı, ama gerçekte... Ben Grek asılıyım... Bizimkileri de sürdürdüler... Sonra Ermeni, Bulgar, Türk... Herkesi! Rus olmayanlardan sadece *Karaim* Tatarları ile Kırımçak Tatarları kaldı. En akıllı onlarmış demek ki! Almanların karşısında: «Bizler Yahudi değiliz, Kırım Tatarıyız ve dilimiz Kırım– Tatar dili» dediler. Alman Nazilerinden kurtuldular. Ama ne zaman İçişleri Halk Komiserliği¹⁰ kuruldu, «Biz Yahudi'yiz ve Musevi dinine inanıyoruz» demeye başladılar. Onlar da, bunlara dokunmadılar.

– Allah vere de, kendilerini kurtarmış olsunlar... Şimdi gelelim benimkilere... Nerede aramalıyım!.. Sibirya'da mı, yoksa Orta Asya'da mı?

– Eğer Tanrı'nın adaleti varsa, sen onlara kavuşursun!

Sokaktan, yaklaşmakta olan arabanın siren sesi duyuldu. Ayağa kalktım, belimdeki silahımı düzelttim ve veda sözleri etmeye başladım. Hristofor dayı pencereden dışarı bakıp, beni sertçe yerime oturttu... Bir subay, erlerle birlikte bizim bina kapısından girdi. Ne çabuk gelmişlerdi? İhtiyar kapıcının gözünden bir şey kaçmıyordu. Binaya girişlerini, kapıda beklediklerini, konuşmalarını, beni alıp götürceklerini... Tüm seslere kulak kabartmıştı.

Hristofor dayı, kalın emaye bir bardağa çay doldurup bana uzattı. Uzunca bir süre ihtiyar Grek'le oturduk, olan bitenlerle ilgili sohbet ettik. Akşam yaklaşmıştı. Ben ayağa kalkarken,

– Bir daha görüşebilecek miyiz bilmiyorum, dedim,

Vedalaştık ve güvenlik odasından çıktım, avluyu geçip dış kapıya yöneldim.

Yol üzerinde İçişleri Halk Komiserliği askerleri bekliyorlardı. Altı kişiydiler, hepsi silahlıydı. Bir teğmen, iki kıdemli çavuş ve üç asker... Teğmen, kıdemli çavuşlara

¹⁰ İçişleri Halk Komiserliği: (NKVD);SSCB Merkez Yürütme Komitesi tarafından, 1934– 1943 yılları arasında suçlularla mücadele etmek ve toplumsal düzeni sağlamak amacıyla kurulmuş teşkilat.

işi bırakmadan bizzat kendisi beni durdurdu, belgelerimi göstermemi istedi. Kimliğimi alıp göğüs cebine soktu. Omuzumdan “kıpırdama”, diye bir ses duydum. Beni aramaya başladılar, ceplerimi dışarı çıkardım, çizmelerimin konçlarını elleriyle yokladılar, elimdeki torbayı iç dış ettiler. Çavuşlardan biri sırtımdan sert bir şekilde itti, kafamdan kasketim uçtu:

– «Yürü, yürü, bakınma! Cengiz Han dölü!»

Ben önden, onlar ardımdan yürüyorduk, «ev adresimi» konu edip gülüşüyor, dalga geçiyorlardı. «Neler oluyordu böyle? Bizimkiler beni esir mi almıştı? Bizimkiler!» Her şey gözlerimin önünde uçuşuyor, ayaklarım sendeliyordu.

– Arkana dönme!

Sovyet Sokağı'na girince, Cumhuriyet Kütüphanesi'nin önünde yanan harlı ateşin sıcaklığı yüzüme vurdu. Titreşerek yükselen alevler sokağı boylu boyunca aydınlatıyordu... Ateşin kızıl yansımaları evlerin duvarlarında, çatıların saçaklarında geziniyordu.

Teğmen heyecanlanmıştı:

– Bu da ne, yangın mı çıkmış, diye sordu.

– Hayır! – diye cevapladı çavuş. Kitapları yakıyorlar! İt oğlu itlerin dillinde yazılmış olanları... Tatarlara ait bir tek şey kalmasın diye...

Bir askeri kamyonete yetiştik. Teğmen aracı durdurdu, bana karoserine çıkmamı emredip, kendisi şoför kabinine bindi, erler kaçmayayım diye beni aralarına alıp, çevreme oturdular.

Doğruca tren garına geldik ve beni komutana teslim ettiler. Teğmen sırtarak: «İşte, bir tavşan daha!» dedi. Kimlik belgelerimi masanın üzerine koydu ve komutanın önüne doğru sürdü.

Demek ki ben ilk esir değildim!

Bölge Komutanı sertçe sandalyeye oturmamı emretti ve büyükçe deftere benim dokümanlarımı kaydetmeye başladı.

Yorgunluktan ayaklarıma kara sular indiği için, sandalyenin ucuna ilişmekten memnun olmuştum. Ellerinde makineli tüfek bulunan askerler iki yanımda ayakta duruyordu. Diğerleri teğmenle birlikte şehre geri döndüler. Anladığım kadarıyla, askeri birliklerden terhis edilen Kırım Tatarlarını avlamaya çıkmışlardı.

Komutanın odasında, iki yanımda hazırolda duran somurtkan iki askerle birlikte dört saat oturdum. Pencerelerinden soluk ışıklar sızan bir tren daha perona yanaştı, sonra uzaklaşıp gitti... Yeni insanlar getirmişti; buharlı lokomotifin siren sesleri ile insanların sessiz uğultuları dağıldı ortalığa... Buğulu camlardan dışarı bakıyorum; beyaz önlüklü bir adam elinde bir sepetle geçti, üzerine örtü serdiği börek- çörekleri satıyordu. Çok acıkmıştım. Sabahtan beri ağzıma bir lokma girmemişti. Komutana döndüm:

– Belgelerim burada biraz kalsın, sizden izin rica ediyorum, büfeye kadar gidip yiyecek bir şeyler alayım, dedim.

– İzin yok!

– Ama karnım çok aç!

– Benim için fark etmez ama büfe uzakta, peronun diğer ucunda...

– Kimlik belgelerim olmadan nereye gidebilirim ki! Varsın uzak olsun, yeter ki yiyecek bir şeyler alabileyim...

– Bir nöbet değişikliği olacak, sonra bakarız...

Nöbet değişikliği yapılmadı. Sivastopol'den kalkan bir tren sabaha karşı geldi, anlaşılan onu bekliyorlardı. Komutan tek düze bir sesle ayağa kalkmamı ve önlerine düşmemi emretti. Beni loş ışık altındaki perona getirdiklerinde, devlet güvenlik biriminden bir albayı fark ettim, maden suyu kutusunun yanında duruyor ve havalı bir kadınla sohbet ediyordu. Ona doğru bir adım attım:

– Yoldaş albay, lütfen izin verin, konuşalım!

Gözleri yuvasından fırladı...

– Siz kimsiniz? Tatar mı?

– Evet, doğru bildiniz! dedim.

– İzin vermiyorum, dedi tıslayarak, kan beynine sıçramıştı.

Askerler, otomatik silah kabzalarını sırtıma indirdiler, sendeleyip ileri doğru birkaç adım attım; halkıma, Fatma’ma, bebeğime ve bizzat kendime yapılan onur kırıcı bu tür davranışlar beni deli ediyordu, ama yine de kendimi tuttum. Kendimi sakinleştirmemin tek bir sebebi vardı: Yoldaş Stalin’e elime geçecek ilk fırsatta mektup yazacaktım; tüm olanları, yani “Kırımli” diyerek Sovyet ordusu üzerinde nasıl bir rezalet yaşandığını anlatacaktım. O, bu sorunları çözecek ve suçluları sorgulatacaktır!

Demiryolu hatlarının kesiştiği rayların üzerinden atlayarak, durmakta olan vagonların arasından veya altından sürünerek ilerledik. Eski askeri teçhizat ve inşaat malzemelerinin konulduğu depolara yaklaştık. Açık arazide, muhtemelen haddehaneye götürülmek üzere savaş alanlarından toplanmış, gövdeleri ya da top namluları parçalanmış kırık dökük tanklar; lastikleri yanmış, şurasında– burasında delikler açılmış zırhlı personel taşıyıcılar duruyordu. Vagonların arasındaki boşluğa kütükler ve odunlar yığılmıştı... Nihayet, ortalarda bir yerde duran ve üzerinde büyük harflerle, «KARTAL– KALE– SAVAŞ GAZİLERİ ASKERİ SÜVARİLERİ» yazan vagona beni getirdiler. Kapının sol köşesinde büyük bir kilit asılıydı. Komutan, elindeki anahtarla kilidi açtı, zinciri menteşeden çıkardı, askerler kapıyı ittiler, kapı ardına kadar sertçe açıldı. Yanımdaki üç asker hızla kolumdan tutup beni içeri attılar ve kapıyı ardımdan kapadılar.

Yere düşmüş ve yüzümü çarpmıştım. Toparlanıp, elimi yüzümü sildim, kolumda bir sızı hissettim. Etrafımda bazı sesler vardı, hareket etmekten korkarak öylece durdum; atların toynak sesleri gibi tıkırtılar geldi, tren yol alma-ya başlamıştı. Beni sallıyordu, az kalsın yeniden düşüyor-

dum, birinin ayağına çarptım, anlaşılın benden başka birileri daha vardı!.. Tren istasyondaki fenerin önünden geçerken, dikenli tel çekilmiş küçük bir pencereden içeri ışık süzülmişti, bu esnada vagonun her bir köşesinde oturmuş veya yüz üstü uzanmış insanları seçebildim; dikkatle bana bakıyorlardı.

Karşı duvarın dibinde hayvan gübresiyle karışık saman yığınına fark ettim... Ayaklarımı yere sürterek kendime bir yer açtım, elimdeki bez çantayı yere bırakıp, torbanın yanına çöktüm.

İnsanlar karanlıktaydı ve kısık seslerle konuşuyorlardı, tren sesi onların fısıltılarını bastırıyor, ben konuşmaların bir kelimesini bile seçemiyordum. Buraya nasıl gelmişlerdi? Onlar da, benim gibi talihsiz kişiler miydi?

Tren hızlandı. Vagondakiler birbirlerini duyabilmek için daha yüksek sesle konuşmaya başladılar, Tatarca kelimeler duymaya başladım. «Onlar da benim gibi dışlanmış kişiler, benimle aynı kaderi paylaşıyorlar...» diye düşündüm. Gözlerim bu karanlığa alıştıyordu, biraz olsun silüetleri seçmeye başlamıştım. Merak içindeydim, onların kim olduğunu nereden geldiklerini öğrenmek istiyordum.

Onlar benden önce davrandılar.

Kırım'ın dağ köylerindeki öğretmenler gibi kısa bıyıklı ve iri yapılı biri bana yaklaştı, bacaklarını iki yana ayırarak karşımda durdu, omuzlarındaki apoletler karanlıkta parlıyordu.

– Siz kimsiniz, diye sordu. Bir şeye ihtiyacınız var mı?

Ben umursamaz halde, tekdüze bir sesle:

– Gördüğünüz gibi yüzbaşıyım! Görüyorum ki, siz de yarbaysınız... Bu sığır vagonunda bana kesinlikle hiç bir şey lazım değil. Beni buraya tıktırdılar, hepsi bu! dedim

– Bunu bizler de anladık, dedi gülümseyerek. Genellikle böyle parlak tipleri ileri sürerler... Mesela provokatörleri hapselere atarlar... Yani, demek istiyorum ki, casusluğa

soyunuyorsan cehenneme kadar yolun var... Seni atarız bu vagondan!

İçimde fırtınalar kopuyordu, ama yine de mümkün olduğunca sakın konuşmaya çalışıyordum:

– Ne enteresan!.. Acaba bunu nasıl yapacaksınız? Kapılar kilitli, pencerelere tel örgüler geçirilmiş...

Üzerinde denizci şapkası ve kruvaze paltosu olan tıknaz bir adam, paltosunun etekleri uçuşarak yaklaştı ve gelip yarbayın yanında durdu, sonra ellerini beline götürdü, kemerinde denizci kılıcı asılıydı.

– Her şeyin bir yolu bulunur! Bizim elimizde her deliğe girmeniz için sizi daha da inceleyecek malzeme var. dedi.

Acı bir gülümsemeyle:

– Umarım, işler o noktaya varmaz. Bir hafta önce Viyana'da terhis edildim. Evime döndüm...

– Dedim ve ellerimi iki yana açtım öylece bir süre sustum, sonra başıma gelenleri anlatmaya başladım, ama yarbay kaba bir şekilde sözlerimi kesti.

– Tamam, kes! Hepimizin anlatacak hikâyeleri var, duygusallığa gerek yok!

– O halde, neyi soruyorsunuz?

– Siz Kırım Tatarı mısınız?

– Şüphesiz. Başka türlü ne işim olur burada!

Yarbay beni tepeden tırnağa süzdü, ne işe yarayacağı-mı değerlendirir gibi baktı, sonra yanıma oturdu, denizci ise kendi yerine döndü.

– Söyley misiniz, siz bunu kabullenmek ve bu rezalete sabretmek niyetinde misiniz?

– Savaşta da benzer şeyler oluyordu, – dedim. Orada da hem akıllı subaylar vardı, hem de geri zekâlı zorbalar. Ne var ki biz öylesine de böylesine de itaat etmek zorundaydık. Bizler askeriz...

– Askerliğin de bir tüzüğü var

– Barış içindeyseniz!

– Ortada güvenimizin sarsıldığı bir Anayasa var! En kutsal şey, şerefimizdir! Bizler vatanımızı koruduk, faşistleri yendik, ardından hain ilan edildik! Etrafımızdakilerin faşistlerle aynı olduklarını görmemek için, aptal olmak lazım!

– Bu konuda hak veriyorum size... Haydi; birlikte yoldaş Stalin’e bir mektup yazalım.

Yarbay, «*Yaparım men onun başını!*» – diye ağır bir küfür savurdu, ... Adeta başımdan aşağı kaynar sular dökmüş, duyduklarım beni şaşkına çevirmişti; onunla konuşma arzumu kaybettim. Oysa benim liderimizle ilgili en küçük bir şüphem yoktu, böyle konuşmak neyin nesiydi; kendini vatanına adanmış birine karşı böyle sözler edilmesi doğru değildi. İnsiyaki olarak sohbeti kestim.

Ama o dikleşerek:

– Tam da biz faşistleri kendi inlerinde yenmişken... Bizim yakınlarımızı, bizim akrabalarımızı, bizim kadınlarımızı ve evlatlarımızı evlerinden sürükleyerek çıkarıp, bilinmeyen bir yerlere sürdüler!

Sesi titriyordu, gözlerine yaşlar hücum etmişti:

– Siz de sanıyorsunuz ki, “o Palabıyık”, bütün bunlardan haberdar değil, öyle mi?

Derin bir iç çektim.

– O halde kime güveneceğiz, nasıl yaşamaya devam edeceğiz, bilmiyorum, dedim.

– İnsanın sadece kendisine inanması ve güvenmesi gerekir! Ancak o zaman bu tuzaktan kurtulabiliriz. Orada biz bilseydik ne yapılması gerektiğini... Ceplerini yokladı, üzgün bir sesle: Bu ne yahu, tek bir silah yok! Terhis sırasında silahımı verdim. Hele bir şaşka¹¹ vardı ki, denetçiler onu elimden aldılar. «*Değerli Rüstem Memedoviç,*

11 Şaşka: Çerkez Kılıcı

bu küçük parça, size ne diye lazım olsun? Onu elinizde sallamaktan usanmadınız mı? Evde ne işinize yarayacak? Onunla odun mu keseceksiniz? Yoksa divanın ardındaki duvar halısına asıp, kendinizi Büyük İskender gibi mi hissetmek istiyorsunuz? Askeri Alaya bırakın, hatıramız olsun! Müzede ona yaraşır bir yer bulunur...» Ben aptalın tekiyim, bıraktım orada. Ah, böyle olacağını bilseydim!.. Sürüngen, pislik, beni neyin beklediğini biliyordu ve bir tek kelime etmedi. Şimdi elimde bir şaşka olsaydı ne çok işime yarardı. Önce beni bu ahıra getiren iki komutanı ke-serdim, sonra da kendimi...

– Ne diye kendinizi?

– Böyle nasıl yaşanır? gözlerini elleriyle kapadı, öylece uzun süre sessiz oturdu; ağlıyor gibiydi.

Köşede biri kibrit çaktı, birkaç el ateşe uzandı, kendi sardıkları sigaralarını yaktılar...

– Oradakiler kim? diye sordum yarbaya. Bizimkiler mi?

– Bu vagonda Kırimlılardan başka, kim olabilir ki! Her nedense, Palabıyık bizlerden memnun kalmamış işte.

– Acaba, Politbüro'da yalnızca o mu, yoksa başkaları da mı öyle?

– Korkuyorlar herhalde! diye lafa girdi konuşmalarımıza kulak kabartan denizci; ayağa kalktı, derin bir nefes çekti, sigara ateşi iyice parladı.

Rüstem Memedoviç yüksek sesle:

– Pekiyi, cephede savaşmak, bizler için yeterince korkutucu değil miydi?! Ama bizler ne uğruna savaştığımızı biliyorduk... Tankların karşısına şaşkalarımızla yürüdük, demek bizlere yaşama şansı kalmasın diye planlıymış? Ya da bizlerin hayatı ucuz! Onlarsa orada...

Karanlıkta, köşelerden bir yerden kadın sesi işitildi, beklenmedik bu ses kalbimi dondurdu:

– Evet, hepsi onunla hemfikir! O ve diğerleri Tatarları ve hatta Kırım’ın servi ağaçlarını bile sevemediler. Düşünün bir kere, serviler mezarlıkları hatırlatıyorlar onlara...

– Bütün İspanya ve İtalya servi ağaçları içinde! Oralarda süs bitkisi olarak görüyorlar, dedim.

Ve ben yanımdakilere, Tatarların çok eskilerden beri kendi topraklarını nasıl güzelleştirmeye çalıştıklarını, nasıl emek harcadıklarını hatırlatmaya başladım. Dağ eteklerinin taşlı, kayalı kıyılarına çuvallarla nasıl toprak taşıdıklarını, yıldan yıla dağı taşı nasıl verimli topraklara, üzüm bağlarına ve tütün tarlalarına dönüştürdüklerini; çobanların, koyunları otlattıkları dağlarda ve ormanlık alanlarda yaban elmalarını, armutları ve erikleri nasıl aşıladıklarını ve yeniden sürüleri otlatmaya aynı yerlere giderlerken en iyi meyve cinslerinin tohumlarını bellerindeki kuşağa sokup, taptaze taşıyıp– getirip buralara diktiklerini... İşte bu vesilelerle Kırım ormanlarında mükemmel meyveler veren ağaçlara sıkça rastlamanın mümkün olduğunu... Ve bütün bunları kitaplarımda yazdığımı anlattım.

Rüstem Memedoviç’in eserlerimden bazılarını savaş öncesi yıllarda okuduğu anlaşılınca, sohbetimiz daha sakin ve dostane bir hal aldı.

– Mesela siz, buranın entelektüellerinden birisiniz, ne ara askeri eğitimi aldınız? diye sordu.

– Çervenno– Kazak¹² Alayı’nda idim. Alay Komutanlığı’nda okulu bitirdim, sonra Müfreze Subayı oldum.

– Nerede başladınız?

– Stariy Konstantinov’da.¹³ Ya siz?

– Ben, on altı yaşımdan beri, askeriyedeyim. Er olarak başladım. Savaşın son zamanlarında Topçu Alayı

12 Kızıl Kazaklar: (Çervennoye Kazaçestvo)

13 Staro– Konstantinov (Khmelnitsky bölgesi): 1525 yılında, Polonya kralının kararı ile kurulmuştur.

Komutanı oldum. Şimdi ise... yan yan güldü: Bu vagona ilk düşenlerden biri olmaktan gurur duyuyorum. Beni Canköy'de tutukladılar ve atlarla birlikte ağıla kapadılar. Dört gündür bir yerlere gidiyorum.

– Atlar nerede?

– Atlarımı Alma İstasyonu'nda indirdiler. Atımı teslim alan astsubaya, askerlerden birinin ona iyi bakmasını söyledim, ama o elini sallayıp: «*Sen kafayı mı yedin! Teşekkür etmelisin, seni buraya kadar yürütmedikleri için ...*» – dedi. Ben albaydım. Ama şimdi... Bir hiçim... Hiç...

Tavanda asılı lamba tamamen sönüp yandı, üzeri o kadar sinekle kaplıydı ki, ışık zor yayılıyordu...

Yarbay cep saatinin kadranına uzun süre baktı, ama seçemedi, akrep kaçığı gösteriyordu. Denizci yanına geldi, İskoç kamasını eliyle tartarak eğildi:

– Üçü on geçiyor deyip, tekrar köşesine döndü.

Tren korkunç sesler çıkararak adeta uçuyor, vagon sallanıyor ve gıcırdayordu. Lamba ise kâh sönüyor, kâh yanıyor.

Üç dört kişi ayağa kalkıp saman yığınını ayaklarıyla kapıya doğru itelediler, niyetleri kapı dışına atmaktı.

Aralarında askeri üniformalı iki genç kadın vardı. Bir yerden yırtık bir hırka bulup üzerleri tozlanmasın diye itinalı bir şekilde onunla yerleri silmeye başladılar. Duvar kenarında başka bir kadın oturuyordu, üzerine şalı sarmış, uyuyor muydu, hasta mıydı... Arkadaşları şinellerini yere sermiş, yan yana uzanmış, uyumaya çalışıyorlardı. Denizci, onlara doğru yaklaştı, huzur vermek istercesine yakınlarında bir yere oturdu.

Erkeklerin bazıları çıplak yerlerde oturuyor, bazıları yatıyordu, hepsi de yirmili yaşlarında askerlerdi. Rüstem Memedoviç dirseğiyle dürttü beni: Haydi kalkın, sizi diğer yol arkadaşlarımızla tanıştırayım. Bu yolculuğumuzun daha ne kadar süreceği belli değil.

Biz oturmakta olan birine yaklaştık, Rüstem Memedoviç ona doğru eğilip kolundan tuttu. Bizden biraz daha genç biriydi. Şakağından çenesine kadar uzanan derin bir yara izi vardı.

– Binbaşı Akseyit Kuku.

Muhatabım hafifçe eğilip, gülümsedi. Ayaklarını uzatmış oturuyordu, şakakları beyazlamış bu genç yarbayın pantolonu ve asker gömleği yeni olmasına rağmen fazlasıyla yıpranmıştı. Göğüs ceplerinin üst kısmı beyazlamıştı; genellikle uzun yol yürüyen piyade birliğindekilerin kıyafeti böyle aşınırdı. Ayaklarında subay ayakkabısı değil, kersey botları vardı ama temizlenmiş olduğundan parlıyorlardı.

– Yarbay Osman Manguş! diye tanıttı Rüstem Memetoviç. Bir casus grubunu yönetti. Savaşın bitmesine birkaç gün kala ağır yaralandı. Hastaneden erken taburcu edilmek için ısrar etti, anlayacağınız evine gitmek için acele etmişti...

Ak saçlı ihtiyar albay, şinelini serip, üzerine uzanmış ve elini başının altına koymuştu. Herkesin göğsünde nişan ve madalyon vardı ama onun göğsünde parlayan Kızıl Ordu'dan verilen üç adet Kızıl Yıldız Nişanı ile Aleksandr Nevskiy Nişanı, başka kimsede yoktu. Gözleri açıktı, uyumuyordu, bir şeyler düşünüyordu... Benzer durumdaki insanları daha beter neler bekliyor olabilirdi? Neyse ki henüz düşünme haklarından mahrum edilmemişlerdi.

– Kerim Bekirov diye tanıttı onu, Rüstem Memetoviç.

Albay, sanki yüzünden bir sineği kovarmış gibi elini salladı. Faşistlerin, partizanlara yardım ediyorlar diye karısını ve çocuklarını öldürdüklerini eve döndüğünde öğrenmişti. Şimdi ise ihtiyarları, yani anne– babasını aramaya çıkmıştı...

Beni birkaç binbaşı, teğmen ve erle daha tanıştırdı. Vagonun diğer köşesinde herkesten tecrit edilmiş halde,

egzotik kıyafetli birkaç kişi daha vardı. Bizim dilimizi konuşmuyorlardı, muhtemelen yabancıydılar. Onlardan biri ayağına keçe botlar geçirmiş ve muhtemelen Mısır'da bir yerlerde giyilen geniş beyaz bir şalvar giymişti; diğeri püsküllü bir fes takmış ve çizgili bir kaftan giymişti; üçüncüsü küçük keçe bir şapka takmış, üzerinde kapitone bir kıyafet vardı, dördüncüsü uzun vizörlü bir şapka giymişti. Hepsinin de hastalıklı, bembeyaz kesilmiş yüzleri solgun ve zayıf görünüyordu.

Diğer köşede, üzerine şal almış bir kadın inliyor, bir bu, bir diğer böğrünün üstüne dönüyordu. Denizci itinayla onun şalını düzeltti.

– Ya bu kadınlar, diye soruyorum, kim onlar?

Rüstem Memetoviç, birbirlerine sarılmış ve az önce uykuya yatmış olan kızları göstererek:

– Askeri hemşireler, Elida ve Fazile, dedi

Kadınlardan omuzuna file örgüsü şal almış olanı, kafasını kaldırdı, saçlarından kaymış olan örtüyü düzeltti ve bana baktı. Herhalde hamileydi ve sağlık durumu iyi görünmüyordu.

– Sizin yakınlarınızdan biri var mı burada, diye sordum.

Kadın, başını ellerinin arasına aldı, hıçkırarak ağlamaya başladı.

Rüstem Memetoviç:

– Bizler, hepimiz onun yakınlarıyız, dedi, ona dönüp: Haydi ama, ağlama! Annem anlatmıştı, beni at arabasında doğurmuş... Bu Elzara... Onun kocası, bir Rus. Ziraat mühendisiymiş. Kendisi de öğretmen, okulda coğrafya dersleri veriyormuş. Bir yıl kadar önce bizimkiler sürgüne gönderilirken kocası onu saklamış, bir ay sokağa göndermemiş... Komşuları ihbar etmişler. Karısını almaya geldiklerinde onu yine gizlemiş, böylece bir yıl daha geçmiş... Bunlar nasıl insan ya?! Hamile bir kadını yakalayıp, evinden çıkarıp, ineklere ayrılan bir vagona tıkıştırarak kadar

vicdansızlar!.. Bu nasıl bir şey? Böyle bir kötülüğü Sovyet askerleri nasıl yapar, bir türlü aklım almıyor.

Rüstem Memetoviç'e döndüm sessizce mırıldandım:

– Sen dememiş miydin, yoldaş Stalin bu olanları mutlaka biliyordur!

Çömeldim, sırtımı duvara verdim, bir yanımda denizci duruyordu; diğer yanımdaysa, İngilizlerin yeşil askeri paltosunu giymiş biri oturuyordu, üniformasının sırt kısmında sarı renkli *altı rakamlı numara yazılıydı...* Adamın başında beyaz kuş tüyü takılı siyah beresi; ayaklarında bağcıklı, uzun konçlu bir çizmesi vardı.

– Siz nerelisiniz, diye sorarken, omuzuna dostça dokundum.

Derin bir soluk aldı.

– Ah! Hiç sormayın. Yaşadıklarım... Korkunç bir rüya olsaydı keşke ama değildi. Bizler Starobilsk Bölgesine¹⁴ geçmiştik. Bölük komutanı bizlere «bir adım dahi, geri atmayacaksınız!..» diye emir verdi ve az sonra onun parçalanmış vücudu yerlere savruldu, hemen oracıkta öldü. Fritzler¹⁵ ilerlemeye devam ediyorlardı. İki bölük geri çekildi. Ama bizim komutanımız «ölün ama çekilmeyin!..», «Askeri bölüğün intikamını alacağız!..» diyordu. Bizler kurşunlarımız bitene kadar yerimizde kalmaya devam ettik. Herkes vurulmuştu; bir tek ben, bir de, Zaytsev'in kumandasındaki bölük komutanı Selim Hikmet. O anda kulakları sağır eden bir ses duyuldu, bomba dibimize düşmüştü.

Öldüğümü sanmıştım. Çevremde dönüp duran Almanları gördüm, “schnell, schnell”¹⁶ diyorlardı. Toprağı kazıp beni çekip çıkardılar... Kısacası, esir alındık. Bizi Avusturya'ya gönderdiler. Yolda Zaytsev kayboldu, kaçtı mı yoksa öldü mü bilmiyorum. Esir kamplarında bana

14 Starobilsk: Ukrayna'daki Luhansk Bölgesi yakınlarında bir şehir.

15 Fritz, (Ezici): Almanlar için kullanılan, en aşağılayıcı takma addır. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz askerleri tarafından kullanılırdı.

16 schnell: Çabuk ol!

uzun süre işkence ettiler. İki kere kaçtım ama ikisinde de yakaladılar. Lastik copla öldüresiye vurdular, böbreklere, ciğerlerime, tüm iç organlarıma... içimi dışıma çıkarıncaya kadar... en sonunda Melk¹⁷ toplama kampına gönderdiler.

Burada savaş esirleri, yer altında, fabrikada çalışmaya zorlanıyordu. Bizi tıpkı köleler gibi çalıştırdılar. Buranın çıkışında iki yol bekliyordu, ya yeryüzüne, ya da Ebensee¹⁸ toplama kampına... Yani faşistlerin insanlar üzerinde bazı deneyler yaptıkları yere. Bizi berbat bir hayvan içeceği ile besliyor ve ağır işlerde çalıştırıyorlardı. Daha önceleri bünyem zayıf değildi, giderek ayaklarımı zor sürükler olmuştum. İnsanları sinek gibi öldürüyorlardı... Benden bir halt olamayacağına karar verdiklerinde Ebensee toplama kampına yeniden gönderdiler.

Bu kamp hakkında söylentilerin sebepsiz yere çıkmadığını kısa zamanda fark ettim. Her taraf doktorlarla doluydu. Siz de bilirsiniz; onların tuhaf bakışlı gözleri vardır... Sadece bakmazlar, bizlerden birini kendilerine numune olarak seçerler. Biz onlar için bir çeşit kobay faresi gibiydik... Ben iki defa gaz odasına yerleştirildim ve üzerime gaz püskürtüldü, *“insanoğlu organizmasının ne kadar doza dayanabileceğini”* test ettiler. İlk gaz verildiğinde nefesim kesildi. Dört gün sonra beni yeniden gaz odasına götürdüler ve anladım ki, ölme sınırına gelinceye kadar bunu tekrarlayacaklar. Bir gün, ruhum bedenimden hakikaten çıktı. Beni krematoryumda henüz yakma sırası gelmeyen ölülerin arasına attılar. Fakat gece yarısı Allah benim günahkâr bedenime ruhumu yeniden geri döndürdü, ayıldım. Ölüleri korumaya gerek yoktu; projeksiyon lambalarının ışıkları olduğum yere kadar ulaşmadığından, sürünerek başka tarafa geçme şansım oldu. Beni Fransızlar buldu. Ölmüş bir askerin paltosunu verdiler. Kalan zama-

17 Melk: Avusturya'nın kuzeydoğusunda Aşağı Avusturya federal eyaletinde kent. Melk Bölgesi'nin başşehridir.

18 Ebensee: Avusturya'nın Yukarı Avusturya eyaletinin Traunviertel bölgesindeki bir kasaba.

nımı *sırtımda onun numarasıyla* yaşadım. Kimse bana dokunmadı, bu numaranın verildiği kişi listeye girmiş, sonra da kayıtlardan silinmemişti... 1945 yılının 6 Mayıs günü Sovyet askerleri bizi kurtardılar. Beni batıda kalmaya ikna etmek için, tüm Tatarların Kırım'dan sürüldüğünü söylediler, ama ben inanmadım. Kırım'a, kendi yuvama dönmek için yola çıktım. Geldim- gelmesine... Ama evimi sadece uzaktan görebildim, içeri adımımı atmadan, beni alıp götürdüler... Ve şimdi bu vagondayım...

Gün doğuyordu, vagon pencerelerindeki çatlaklar fark edilmeye başlanmıştı. Elida ve Fazile uyandılar, ürperti geçti üzerlerinden, birbirlerine sırtlarını verip oturdular ve bizi dinlemeye başladılar.

- Bütün bunlar bir yanlış anlaşılma, dedim. Pek yakında her şeyin açığa çıkarılacağını ve çözümleneceğini umuyorum...

- Tuu diye tükürür gibi sözlerimi kesti, Rüstem Mametoviç, Bizimkilerin sürgüne gönderilmesinin üzerinden bir yıl geçti! Ne diyorsunuz siz! Çözümüne kavuşturulması için yeterli bir süre değil mi?

Kafamı kaldırarak itiraz ettim:

- Tabii, bunu anlamak biraz zor, Her şey birbirine karışmış. Her nedense bizi ihanetle itham ediyorlar...

- Ama siz, o piç herifin, kendisinin bir piç olduğunu söylemesini mi bekliyorsunuz? Pek ala, haydi duruma bir bakalım: Ben faşistlerle, hayatım pahasına savaşıyorum ve tam bu sırada yakınlarım, evlatlarım evlerinden kovuluyor! Sadece evlerinde çıkarılmıyor, vatanlarından sürülüyorlar. Şimdi söyleyin bana!.. Ben mi ihanet etmişim, yoksa bana mı ihanet edilmiş?

Albay Kerim Bekirov yere sertçe oturunca göğsündeki nişanlar şingirdadı. Soğuktan titreyerek şinelinin yakasını göğsüne doğru çekti, aklaşmış kaşlarının altından Rüstem Memetoviç'e baktı:

– Senin şu dilin!.. Başına iş açacak! Böyle boş laflar, insanların daha iyiliğine olsaydı, *vagonun karşı köşesinde toplanmış insanları başıyla işaret ederek*, yangınlardan çıkıp, kor ateşlere düşen o insanlar, bir dilim ekmeğe muhtaç olur muydu? Toplama kamplarından kurtulan şu insanlara kuru bir kumanya vermek, o kadar mı zor?!

– Açlığa katlanmak, bilmediğimiz bir şey değil! dedi Selim Hikmet ve Fransız çizmelerinin bağını çözmek için eğildi.

– Sanırım, Tanrı'nın bize bahsettiklerini yemek yeme zamanı. Haydi, herkesi çağırın, dedi ve yanında duran kerten dokuma çantasını bize doğru attı, çanta yere küt diye düştü. Bakın içine, birkaç lokma bulursunuz.

Denizci, çantanın uzun kulpunu tutup kendine doğru çekti, içinden kuru ekmeğe galetaları, bir dilim karabuğday ekmeği, birkaç parça sosis, iki kutu ciğer ezmesi çıkardı ve hepsini çantanın üzerine yerleştirdi. Ben artık, denizcinin adını öğrenmiştim: Nazım! Çernomorskiy Filosu'nda¹⁹ çalışmıştı. Ay Petri dağlarının eteklerindeki Fotisal köyünde doğmuştu.

Denizci sevinmişti. Daha düne kadar esir alınmış olanları da el ederek davet etti:

– Vay canına, bu yiyecekler herkese yeter! Hadi kımıldayın biraz! Gelin buraya! Hepiniz, hepiniz gelin! Biz şu an aynı gemideyiz, yüzeceksek de batacaksak da hep beraberiz! dedi ve hançeriyle ekmeği dilimledi.

Diğerlerinden de yenilebilir birkaç şey çıktı.

Kadınlardan biri sosisli sandviç çiğniyor ve bana bakıyordu. Bakışlarımız karşılaştı, tanıdık birini görmüş gibi gülümsedi. Ben de gülümsedim. Genç ve güzel biriydi, üzerinde askeri üniforma ve başında pilotların taktığı yan kep vardı. Son lokmasını da yuttu, dizlerini göğsüne çekti, çenesini dizlerine dayadı.

19 Karadeniz Filosu (Çernomorskiy flot): Kırım'ın Rusya'ya eklenmesinden sonra 1783 yılında kurulmuştur.

– Benim adım Elida Çkala. Mishorlu’yum, dedi, Ben sizi tanıyorum, şair Maksud Süleyman²⁰ ile birlikte bize gelmiş, Kültür Evinde bir konuşma yapmıştınız.

– Elida, diye memnuniyetle tekrarladım adını, büyülü bir adınız var, size çok yakışmış! *Bilseydik keşke, yarınlar da neler bekliyor bizi. Dağlık meralarımız çobanlarından mahrum, çayırlarımız çiftçisinden mahrum... ve dağ yamaçlarındaki bağlarımız bağcıdan, bizler vatanımızı kaybettik, bir kasırga toplayıp, kuş sürüsü misali, bilinmeyen yerlere savurdu* bizleri! İnsanların kaderlerinin kendi ellerinde olmaması ne korkunç... Söylesenize Elida! Siz niye buradasınız?

Elida üzgün şekilde gülümsedi.

– Herkesin hikayesi gibi! Budapeşte’de bizi terhis ettiler. Mishor’a geldim, evimize başkaları yerleşmiş, yabancı birileri... Beni kendi evime almadılar, birkaç gün komşum Zinaida Stepanov’un evinde kaldım, onun durumu da bizler gibi zor. «Senin anne baban evden çıkarılırken ben koştum, yabancılara verilmesini istemedim! Öyle ya da böyle komşuyduk, bunca sene yüz yüze baktık! » dedi, nereye baksanız tanımadık simalar. Nereye varsan Tatarlar hakkında kötü sözler duyuyorsun. Ama bu sözleri söyleyenler Tatarları kendi gözleriyle hiç görmemişler. Daha kendileri henüz yerleşmişken, odaları tatilcilere kiraya veriyorlar, üç kuruşa kiralayanlar bir günde içini batırıyorlar. Bunlara seyirci kalmak bana ağır geldi. Bir tekneyle Yalta’ya giderek, bir iş ve bir oda kiralamak için şansımı denedim. Askeri hastanede, doğrudan başkanın yanına çıktım, iş aradığımı anlattım. İş var! diye cevap verdi. Kimliklerimi istedi, aldı baktı, beklememi söyledi ve dışarı çıktı. Oturuyor ve içimden şans diliyorum. Birden içeriye neredeyse bir tabur asker girdi, kolumdan tutup, sanki küçük bir kız çocuğumuşum gibi, sürüklemeye başladılar. Bir yük aracına

20 SÜLEYMAN Maksud – (1903– 46), Kırım Tatarı, şair. 44 yaşında sürgünde öldü.

oturtup, otomatik silahlı askerler beni ortalarına aldılar. Ay Petri dağlarının eteklerini aştık. Süyren İstasyonu'na getirdiler. Donup kalmıştım, oturdum, tek kelime konuşacak halde değildim, hatta gözyaşlarım kurumuştur. Onlara baktım, o gencecik delikanlı askerlerin gözlerine baktım ve inanamıyordum: Budapeşte'ye kadar alıp götürmüşlerdi onları ve ben ateşler altından sürükleyerek çıkarmıştım çoğunu... Şimdi buradayım.

Genç kadın soluklandı, gözleri bir noktaya takılıp kalmış olan arkadaşına baktı:

– O da oradaydı... Hastaneye iş başvurusu yapmaya gelmişti...

Güneş, bir yerlerde doğmaktaydı, vagona sızan ışınlar bir duvardan diğerine uzanıyordu. Açlığını birazcık dindiren insanlar, kendi yerlerine geçtiler. Bazıları, bu esintili çıplak tahta zeminde uykuya geçti, bazıları ise gözlerini kapayıp, uzandılar. Ben ise duvara sırtımı yaslayıp, gözlerimi kapadım. Uyumuyordum ama yine de rüyalar görüyordum. Bazen böyle olur ya, saniyeler içinde için geçer, belki on beş saniye sızmışım... Büyülü bir rüya görmek kısmet oldu: Güya Toktargazi Sokağı'ndaki kendi evime girmişim, Fatma kollarıma atılıyor.

Savaşırken çok çeşitli rüyalar görürdüm. O zamanlar, korkunç rüyalarından uyandığımda; “sadece bir rüyaymış” diye sevinirdim. Şimdi ise kötü rüyalarım, ıstırap içinde olduğum gerçeklikler yer değiştirmişti.

Uzun mesafelerdeki askeri yürüyüşlerimiz sırasında bile rüyalar görüyordum. Bir yaz gününde Nikolayev'e gitmek için acele etmemiz gerekiyordu. Bütün gece hiç mola vermeden yürüdük, gün ağarmadan Nikolayev'e ulaşmalıydık. Öylesine yorulmuştuk ki, ayaklarımıza kara sular inmişti. Saf tuttuğumuz dört kişi, düşmemek için el ele tutuşmuş, sırayla uyumuştuk. Bir düşünsenize, kimler ne rüyalar görmüştür...

Savaş sırasında sert taarruzların ardından, bütün bölük bitkin halde yere düşüp uykuya dalıyordu, askerleri ayağa kaldırmaya çalışmak nafil bir çabaydı.

Tren ara sıra duruyor sonra tekrar hareket ediyordu. Güneş ışınları şimdi de vagonun tam karşı tarafına geçmişti. Öğle saati geçmiş olmalıydı. Vagon kapılarını hiç kimse açmamıştı.

Rüstem Memetoviç söyleniyor, kapıları tekmeliyordu:

– Bizi unuttular mı? Bu adamlar bizi sığır olarak sayıyor! Oralarda birileri var mı? Kahrolun.

– Ne kuduruyorsunuz, diye bir ses duyuldu dışardan.

– Açın kapıyı!

– İzin yok.

– Tuvalete gitmeliyiz! Senin...

– Altına işe, gülme sesleri geldi.

Yarbay Kalganov:

– Sen kimsin? Bana adını söyle diye safça sordu.

– Siz kaçmayın diye görevlendirildim. Adım size lazım değil.

Denizci de kapıya yaklaştı, yumruklamaya başladı:

– Aç kapıyı! Duyuyor musun? Aramızda kadınlar var. Sende biraz vicdan var mı?

– Sana kadınlarla olmak kötü mü geliyor? Oysa ben bunu hayal ediyorum, beni bir yere kadınla kilitleseler, yeniden gülme sesleri geldi.

– Böyle bir tip cepheye elime düşseydi, muhtemelen onu gebertirdim.

Ben de ayağa kalkıp kapıya yöneldim, mümkün olduğunca sakın bir sesle:

– Dinleyin! Biz Sovyet ordusunda askeriz, Berlin’e kadar gittik savaşarak... Açın lütfen kapıları, içeriye temiz bir hava girsin.

–Hepiniz asker değil, Cengiz Han dölüsünüz... Tamam, kapıları gelecek istasyonda açacağım, tren hareket edecek şimdi. Yirmi beş dakika sonra diğer istasyonda oluruz.

Tren hareket etti, çakıl taşları askerin ayakları altında hışırdadı, o koşmuş ve bizim vagonun giriş merdivenine çıkmış olmalıydı.

Asker bizi kandırmamıştı. Tren gerçekten durdu, kapı gıcirtıyla açıldı. Karşımızda yirmiye yakın asker makineli tüfeklerle duruyordu. Arkalarında, iki ya da üç demiryolu hattı belli belirsiz parıldıyor, sağdan ve soldan uzanan raylar, ilerde bir yerlerde birleşiyordu. Bu bir makastı. Rayların ilerisinde bir kulübe vardı, muhtemelen istasyon şefliğiydi. Biraz sağında çatısız, kerpiç bir yapı seçiliyordu: Muhtemelen bizler için kapıları orada açacaklardı.

Genç Çavuş keyifli bir sesle bağırdı:

–Bu “lüks vagon” on yolcu dışarı çıksın, sonra içeriye başını uzatıp, diğerleri yerlerinde kalsın, dedi.

Biz kadınların yere inmelerine yardım ettik, onların ardından birkaç erkek indi. Askerler kapıyı kapadılar ve emniyet mandalını indirdiler.

Biz tuvalete girince, bir düzine silahlı asker bu yıkık dökük yapıyı kuşatıp, beklemeye başladı. «Çabuk olun!.. Haydi, haydi! Oturup durmayın!» diye, çavuş acele ettiriyordu. Dışarı çıkanların duvara yaslanıp, kımıldamadan durmaları için emir veriyordu.

– Dinle çavuş, sanki düşmanmışız gibi davranıyorsunuz, dedim beni duvara dönmeye zorlarken.

– Pekiyi ya dost musun, dedi gülerek.

– Biz faşistlere karşı birlikte savaşmadık mı?

– Kimileri savaştı, kimileri de bizi arkadan vurdu.

Sinirlenip, aniden döndüm ve kendi göğsüme bir yumruk indirdim:

– Çavuş! Bu madalyonlar ve nişanlar kanla kazanıldı!

– Bakacağız, bu dediklerin doğru mu?! Hem sen fazla lafazanlık ediyorsun, seni alır tuvalete atarım, sonra orada eşelenirsin.

Yanıdakiler kakhaha attılar.

Öfkeyle kendimden geçip çavuşa doğru iki adım attım. İki asker önümü kesti, tüfeklerini göğsüme çaprazlama doğrulttular.

– Geri git, yüzünü duvara dön!

Tuvaletten çıkanların ardından, bir asker erkekler tuvaletini, diğer asker kadınlar tuvaletini kontrol etti. Sonra bizi hizaya koydular, saydılar ve vagona soktular. Bizim vagonun otomatik tank namlusunun dışarı doğru çıktığını fark ettim.

Bu askerler yine «lüks yolcu» vagonundaki diğer yolcuların tuvalete gitmelerine eşlik ettiler.

Tren yolunda, ne bir ara istasyon ne de tali yollar vardı; tren, sadece bu tuvalet prosedürü için bir süreliğine duraklatılmıştı. Büyük şehir garlarında ya da kalabalıkların olduğu istasyonlarda değil; böyle gözlerden uzak noktada, bu işi tamamlamış oldular. Birçokları için, apoletli ve madalyonlu Sovyet askerlerinin, bir konvoy halinde götürülüyor olması, fazlasıyla tuhaf bir görüntüydü ama bu ancak işgal altındayken görülen bir şeydi, esir düşen askerlerimizi böyle sert denetim altında götürenler, yabancı üniformalı askerlerdi...

Bizler, yani «lüks vagon yolcuları» gece gündüz yola devam ediyorduk. Kısa süre sonra karşılıklı olarak doğal bir ilgi doğdu ve herkes birbiriyle tanıştı. Vagondakilerin her biri paylaşmak istediği kendi hikâyesini içtenlikle anlattı, belki paylaşınca kalbi dağlayan acının ağırlığı birazcık hafifleyebilirdi... Anlattıkça sanki biraz hafifliyorsun. «Lüks vagon yolcularının» pek çoğu yeni terhis olmuş gaziler, toplama kamplarından kurtulmuş kişiler ve Fransa, İtalya, Yunanistan ve Yugoslavya'da savaşa katılmış partizanlar.

Yedinci ya da sekizinci gündü ve bizler halen yoldaydık; gece yarısı iç parçalayıcı bir kadın çılgılığı yayıldı. Yolculuktan ve son günlerin eziyetinden usanmış bu insanlar, kendi durumlarını bir şekilde kabullenmeye çalışıyor, uzun saatler hiç hareket etmeden yatıyorlardı, birileri uyuyor, birileri de enerjilerini tasarruflu kullanıyorlardı. Bu çılgılık herkesi ayağa kaldırdı, bu telaş, – Allah biliyor ya– esaret günlerinden kalan esintilerin yansımasıydı. Elzara'nın çılgılığının nedeni, birkaç dakika sonra anlaşıldı. Bu vaka, bir insanın herhangi bir koşula ya da politikaya bağımlı olmaksızın, yeni ve aydınlık bir dünyaya gelme hakkını beyan etmesiydi.

Uzun zamandır eski şık ve temiz görünümünü kaybeden tıraşsız subaylar şaşkınlıkla birbirlerine baktılar. Kızlar yarı uykulu gözlerini ovuşturdular...

Elida ve diğerleri ayağa kalktılar, raylar üzerinde bir taraftan diğerine sallanan vagonda tutunarak Elzara'ya doğru yürüdüler. Fazile:

- Hey!.. Haydi beyler, vagonun diğer köşesine geçin, diye bağırdı.

Bizler de vagonun diğer köşesine geçtik, yönümüzü duvara dönerek yattık. Elzara çılgılık attıkça; sanki ses onun değildi. Ben kopup gelen kalbimin, parçalanarak dışarı fırlamakta olduğu hissine kapılmışım. Vagon gıcırtyla sallanmaya devam ediyordu... Kızlar vagonda oraya buraya uçuştular, bir şeyler aradılar, sonra bir araya toplanıp, hamile kadını aralarına aldılar ve birbirleriyle yüksek tonda konuşmaya başladılar. Savaş yıllarında onlar tabii ki çok şeye tanık olmuşlardı, ama minicik bir insanın dünyaya geliş mucizesinin tanığı olmuşlar mıydı? Her nedense, bir şeyleri yanlış yapabilecekleri endişesi taşıyordum ve yanlarına varıp, yardım etmeyi teklif edecektim! Ama gerçekten yardım edebilir miydim? Zira son yıllarda sadece öldürmeyi öğrenmişim...

Küçük bir lamba kâh yanıyor kâh sönüyordu.

Yanımda yüzüstü uzanmış yatan denizci Nazım'ın ağlamakta olduğunu fark ettim. Ceketini başına çekmişti, omuzları sarsılıyordu; sakinleştirmeye çalışarak onun omuzlarına elimi koydum. Yeniden iç parçalayan bir çığlıkla irkildim, bu defa ortalığı inleten bebeğin ağlama sesiydi.

– Allaha şükür, erkeklerden biri hafiflemiş derin bir soluk almıştı.

Albay Bekirov olduğu yerde otururken:

– Anne nasıl, diye sordu.

Elida mutlulukla cevap verdi:

– Normal!.. Doğum kolay olmadı, ama bebek, nazar değmesin!

– Peki, Tanrı bu dünyaya ne bahsetti?

– Bir kız!

On beş dakika sonra tren durdu.

– Biri kapıya vursun! Doğum olayını haber vermek lazım, dedi Albay Bekirov.

Üzerinde çizgili bir atleti ve başında vizörsüz şapkası olan Nazım, bir omuzuna denizci ceketini atmıştı. Kapıya gitti ve vurmaya başladı.

Dışardan boğuk bir ses geldi. Kapı yavaş yavaş aralandı. Vagonun içine, temiz hava güçlü bir akımla doldu ve sabahın soluk ışığı sızdı.

– Ne vurup duruyorsunuz, dedi kabaca. İşte orada makineli tüfek var! Şimdi emir vereceğim, gençler canınıza okuyacaklar! Kenara çekilin, haydut herifler!

Bacaklarını iki yana ayırmış duran, kısa boylu yüzbaşının arkasında dev yapılı iki askeri gördük.

Yarbay Kalganov, yerinden sıçrayarak kalkmış kapıya koşmuştu:

– Seni... Piç kurusu, yerden bitme herif!

Nazım önüne geçti, güçlü elleriyle onu omuzlarından tuttu. Yarbay, Nazım'ın elinden kurtulmak istedi, bağıırıyordu:

– O alçak ne diye biz hakaret ediyor?

İki binbaşı ona doğru atıldılar, Kaganov'u kollarından sıkıca kavradılar ve sert bir şeyler söyleyerek, yerine oturtular. Bekirov, uzun şinelini omuzuna atmıştı, kapıya doğru yürüdü, göğsünde madalyonu parlıyordu.

– Yüzbaşı! Sen neye dayanarak bize haydut diyorsun?

– Değil misiniz, diye sırttı yüzbaşı. Siz Sovyet hükümetiyle aynı kanaatte değil misiniz?

– Kapa çeneni! Sovyet hükümetine iftira atma!

Komutan güldü, ardından hemen ciddileşerek sert bir şekilde:

– Komutanlık bizleri uyardı: «Kırım Tatarları azılı katillerdir. Onların başında nöbet tutun ki, daha sonra pişman olmayın!»

Albayın beynine kan sıçradı, dudakları titriyordu.

– Yanılıyor olmayasın, Yüzbaşı? Belki de bu sözlerle bizi kastetmiyordur. Bakın bizim üzerimizde hangi üniforma var! Herkesin göğsünde nişan ve madalyonlar var!

– Geldiğinizde onları nerelerden aldığınızı kontrol edecekler.

Albay ellerini yumruk yaptı, dişlerini sımsıkı kapadı, elmacık kemiklerini şişirdi, kısık sesle:

– Yüzbaşı, bak dinle... Burada, bu vagona bir kadın bebeğini doğurdu. Sağlıksız koşullar altındalar, lütfen bir doktor çağırınız, kadını muayene etsin. Mümkün olursa istasyon yakınındaki bir doğum evine yerleştirilmesine müsaade edilsin...

– Vay canına! – Yüzbaşı askerlere döndü. Gördünüz mü, üstelik bu Tatarlar üremeye devam ediyorlar. Gideceğimiz yere varamadan, kadınları doğuruveriyor.

Askerler ağızlarından tükürükler saçarak gülüştüler.

– Yüzbaşı! dedi Bekirov sert bir tonla, en azından, en temel nezaket kurallarına dikkat edin.

– Kes tıraşı! deyip elini sallayarak askerlere döndü: Kapayın suratına, kapıyı!

Kapı gıcırtyla kapandı, albay son anda geri çekilebildi. Dışarıdan kapıyı kilitlediler.

Tren uzunca bir süre öylece bekledi. Biz yine de her ihtimale karşı bir doktorun gelmesini ümit ettik. Platformdan bir şeyler taşındığı ve trene yüklendiği işitiliyordu. Hareket eden lokomotifin uğultusu duyuldu, vagon sarsıldı ve hareket ettik. Tabii doktor falan da gelmedi.

– Bu hangi istasyonu, diye sordum.

– Calgaş, dedi albay, istasyon binasında yazıyı görmüş olmalıydı; uzun süre dalgın bir halde oturdu, ruhunda fırtınalar koptuğunu tahmin etmek zor değildi; sonra başını kaldırdı, cesaret edip Elzara’ya baktı ve gülümsedi: – Bebeğinizin adını Calgaş koyun! Büyüdüğü zaman bu vagonu ve bizi anlatırsınız. O da kendi torunlarına...

Vagonun çatlamış– çizilmiş duvarına sırtını yasladı, bana doğru hafifçe eğildi, omuzlarımız birbirine dokundu, kulağıma fısıldayarak: – «Bir hikâye duymuş ama inanmamıştım. Ama şu yerden bitme herif, otomatik tank namıslu lafı edince... Şimdi inanabilirim... Adını halen bilmediğim bizim köy civarındaki dağdan geçerken oradaki evlerden birine uğradım. Niyetim su içmekti. Genç ve güzel bir kadın açtı kapıyı, sadece su vermekle kalmadı, bir de yemek ikram etmeyi teklif etti. Mutfaktan taze çorba kokusu geliyordu, “içeri gelin, tadına bakın” deyince, tabii ben de ikna oldum... Ev sahibesi kim olduğumu hemen anlamış olmalı. Birkaç dakika ortalıktan kayboldu ve yanında bir yüzbaşıyla geldi, o da Tatar’dı. Selamlaştık, tanıştık, ev sahibesi bize yemek getirdi. Doğrusu yüzbaşı bana ilk anda biraz tuhaf gelmişti. Gözlerinde korku vardı, fısıltıyla konuşuyordu, sanki evde birileri vardı da bizi dinliyorlardı. Masanın üzerinden kulağıma eğilerek, «Dinle albay! Sağ– salimken, birlikte gidelim buradan, yoksa halimiz harap, dedi,» ben adamın aklını yitirdiğini

düşündüm. Ama o bir ara ev sahibesinin yokluğundan faydalanıp bana anlatmaya başladı.

Onlar otuz kişilermiş. Hepsi de subay. Cephede savaşmışlar, madalya almışlar. Farklı köylerden kişiler. Her biri kendi köyünde tutuklanmış... Hemen hemen hepsinin yüzünde sıyrıklar ve morluklar varmış. Anlaşılan arbede çıkmış, bu yüzden bazı *muhafızların* da suratları yaralı bereli. Eğer savaştan yeni dönmüşsen ve sinirlerinin son sınırında isen; göğsüne takılan nişanlar seni korumaya yetmiyor ve sana düşmanmışsın gibi davranılıyorsa ne yapacaksın! Halen daha, ağızlarından “hayır” dışında laf çıkmayan ve küfürler savuran *muhafızlar* denetiminde dağ yollarında, tepe başlarında oraya buraya yürütülüyorsan...

Seneler evvel, Tanrı tarafından tefrik olunmuş bu adamlarla hainlikte ve şerefsizlikte birlik olanlar, “*Bizleri doğru yola ilet, gazaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil*” demediler, yıllar geçince, şimdi gökyüzüne ellerini açmışlar, onlara ceza yağdırılması için yakarıyorlar. Bu muhafızlar insan fitratında olan öfke nöbetine girince, onlar da aynıyla cevap vermişler...

Gece onları yolda yakalamış. İstasyona üç dört kilometre kala, yol üzerindeki bir köyde durmuş, esirleri ahıra benzeyen uzun, metruk bir binaya sokmuşlar. Burası, saman yığınlarıyla doluymuş. Bu beklenmedik bir iyilik olmuş, hemen bunların arasına yatmışlar.

Onları takip eden askerlerden ikisi kapıda nöbetteymiş, diğerleri kulübenin etrafına dağılmışlar.

Yüzbaşı askerlerle sohbet başlanmış: eğer ona izin verecek olurlarsa, köye gidip onlar için içki veya şarap alabileceğini, önlerindeki uzun gecenin, eğlenirlerse kısalcacağını söylemiş.

İkna olan askerler «Haydi git bakalım! Oyalanma, yiyecek bir şeyler almayı da unutma!» demişler

Karşısına genç dul bir kadın çıkmış, misafirperver biriymiş, cömertçe muamele göstermiş, içkiler, domuz pas-tırması filan ikram etmiş... İyiden iyiye gevşeyen adam, bu kadının yanında kalmış.

Sabah erken saatlerde, kadın ölümüne korkmuş halde avludan koşarak gelip; yarı uykulu yarı sarhoş yatan yüzbaşıyı dürtmüş: «Koş!.. koş çabuk! Sizinkilerin hepsini öldürüyorlar!..» demiş.

– «Nasil? Kimler? Niye?» derken, anında ayılmış yüzbaşı.

– «Sizinkiler Stalin'e küfrediyorlarmış, gece yarısı hepsi ayaklanmış, trenin gelmek üzere olduğunu söylüyorlar. Kalk, biz de gidelim!» demiş kadın. Kalkıp koşmuşlar. Tren, köyden iki mil uzaktaki dik yamaçtan geçiyormuş. Orada makineli tüfekler zaten hazırmış. Adamlar vadiye girer girmez, üzerlerine makinelileri boşaltmışlar... Sonra köyün erkeklerini, çukur kazıp gömsünler diye oraya yollamışlar.

– «Sen herkesten şanslısın demek ki!» demiştim.

Albay hikâyesini bitirdikten sonra, sessizce oturmaya ve vagon tekerleklerinin ritmik vuruşunu dinlemeye devam etti, derin bir iç geçirdi:

– Yüzbaşı ile vedalaşmak için acele etmişim... Ama şimdi düşününce, bu anlattığı hikâyeye gerçek gibi...

Tren daha sık durmaya ve vardığı noktalarda uzun süre beklemeye başlamıştı. Bu defa, ana istasyondan uzak bir ara noktaya, çıkmaz yola götürdüler ve saatlerce orada bekledik. Kapılara vurduk, seslendik ama hiç kimse cevap vermedi. Bizi tamamen unutmuş gibiydiler.

Demek ki, tren ilk günler durulması gereken istasyonlarda durmamış, şimdiki hızımızla kıyaslandığında oldukça hızlı yol almışız. Anlaşılan bu yol güzergâhı esirler için yapılmış... Biz başka bir iklim bölgesine geldiğimizi, yavaş yavaş hissetmeye başlamıştık. Soğuk rüzgâr, vagon tava-

nının hemen altındaki küçük pencereden içeri ıslık çalarak esiyordu. Kazakistan düz bir ovadaydı ve böyle rüzgârlara açıktı. Bizi sıcak tutacak elimizde ne kadar eşya varsa hepsini, şimdinin esirlerine, hastalara ve içlerinde zerre hayat kıvılcımı kalmamış bitkin kimselere vermeliydik...

Yiyecek stoklarımız neredeyse tükenmişti, yani Askeri birlikteyken bize dağıtılmış olan kumanyalarımız bitmişti. Son yirmi dört saattir yiyecek tek bir lokmamız yoktu. Tren ana istasyonlarda ve ara duraklarda durmuyordu ve bizler yol almaya devam ediyorduk. Kapıları çaldık; komutanın gelmesini talep ettik. Sonuçta gara geldiğimizi öğrenebildik, tüm hatlarının bulunduğu bu makasta tren durmuştu. Burada Kırım Tatarlarının yeni iskânlarına yerleştirilmeleri için bir komutan görevlendirilmiş, emrine İçişleri Halk Komiserliği askerleri verilmişti. Hiç biri, bizim kapı çalmalarımıza ve seslenişlerimize tepki vermediler. Ama bir defasında sabrı tükenen komutan vagona yaklaştı ve bizlere bağırdı:

– Ne istiyorsunuz?

– Hiç yiyecek bir şey kalmadı! Açın kapıları, izin verin bir kişi yiyecek almak için çıksın.

– Ohh! Ne ala! Başka isteğiniz var mı! Maalesef siz geç kaldınız! Sizinkilere geçen sene darı lapası verilmişti, size verecek bir şey kalmadı.

– O tarihlerde bizler cephede savaşıyorduk!

– Bak bu enteresan!.. Kimin safında savaşıyordunuz acaba?

Daha biz derdimizi anlatamadan tren çalıştı ve ilerlemeye başladı.

Üç dört gün daha geçti. Artık tren durduğunda; bizler sessizce oturuyor, konuşmuyor ve hareket etmiyorduk. Gücümüzü korumaya çalışıyorduk. Midemize bir sancı oturmuş ve her şeye karşı bir kayıtsızlık başlamıştı. Yorulmuştuk, bir kişi bile kapıya gidip vurmuyordu.

Vagon duvarlarıyla sınırlı bu karanlık dünyada; beni destekleyen tek şey bebeğin ağlamasıydı. Bu hayat demekti...

Giderek daha bitkin düşüyorduk, trenin istasyonlarda durduğunu ya da hareket ettiğini hissetmez olmuş-tuk; dışarıdaki insan sesleri içeri dolmaya başlayınca bir istasyona geldiğimizi ve durduğumuzu anlıyorduk. Daha önceden de sesler duymuştuk, ama bu sesler, ne kulak vermemize ne de canlanıp hareketlenmemize yetmemişti, bu defa konuşmalar sanki bizim dilimizde değildi, bir şey anlaşılıyordu.

– Vagondaki bu sessizlik ne?! Sanki cenaze getirmişsiniz gibi.

– Çabuk açın, durumu bir görelim!

– Allah’ım geçen defa gördüklerimizi gösterme bir daha, dedi biri.

Kapı gıcırtyla açıldı, vagona parlak bir ışık ve sıcaklık doldu. Komutan kapıdan içeri bakarak:

– Eşyalarınızı alıp dışarı çıkın, dedi.

Hepimiz ağır hareketlerle zorlukla ayağa kalktık. Benim gözlerim karardı yere yığılacak gibi oldum, sendeleyerek dışarıya doğru yöneldim.

Nazi kamplarından sağ kurtulan esirlerin oturduğu köşede, iki kişi kımıldamadı, birisi onların uyduklarını zannederek yerlerinden kaldırmaya çalıştı ama başaramadı; üzüntüyle elini salladı, vagon duvarlarına tutunarak kapıya yöneldi.

Elzara ölmüş bebeğini göğsüne bastırmıştı, başını kaldırdı, gözyaşları çökmüş yanaklarından aşağı süzülüyordu.

İstasyon binasının üzerinde “Bulungur” yazılıydı; öte-lerde ağaçlar ve ağaçların aralarında renksiz evler görünüyordu. Biz, gün yüzüne çıkıp yere basar basmaz, silahlı on asker çevremizi sardı.

Yarbay Kalganov dönüp:

– Vagonda cenazeler var. Orada bir hasta kadın ölmüş bebeğiyle bekliyor, onu acilen hastaneye götürmek gerek, dedi.

Komutan topuklarını vurup onu selamladı, uzun zamandır onurumuz zedelendiği için bu selam bizleri şaşırtmıştı.

Koşarak dışarı çıkarken:

– Hemen emir veriyorum, dedi.

Bu kâbus yolculuğumuzda; ilk defa, kendinden hem rütbe hem de yaşça büyük olan bir askeri selamlayan; İçişleri Halk Komiserliği subayı ile karşılaşmıştık. Bu olay, önemsiz gibi görünse de ruhumuz birazcık aydınlandı ve tekrar, bir şeylerin daha iyi olacağı umudunu yarattı.

Bizi çorak arazilere doğru yönlendirdiler. Yürüyor etrafa bakmıyor, nerede olduğumuzu anlamaya çalışıyorduk. “Kardeşler, burası Özbekistan!”– dedi biri.

Gelip geçen erkekler çizgili kıyafetler giymiş, bellerine kumaş kuşaklar sarmış, siyah takkeler takmışlardı; kadınlar ise kadife kaşkorse ve altında ayak bileği işlemeli ipek şalvar giymişlerdi. Başlarındaki tülbentlerin bir köşesiyle, bizim güneyle kadınlarımız gibi yüzlerini kapatıyorlardı. Kadınların bazıları da, yüzlerini kapatan siyah peçeler takmışlardı. Bize bazıları merakla bazıları da sempatiyle bakıyorlardı. Herhalde pazar yeri uzak değildi, zira rüzgâr tandırda pişen sıcak ekmeklerin baş döndürücü kokusunu bize kadar taşıyordu. Yiyecek satın almak istedik, ama bize izin verilmedi.

Dipdibe dikilmiş dut ağaçlarının altındaki sararmış ve ezilmiş çimenlere oturduk. Ağaçların ulu dalları, sanki sisli puslu göğe dayanmış gibiydi. Kimileri sırt çantasına oturdu, kimi yere uzandı, kimi şinelini otların üzerine serip oturdu, bazıları da ağaç gövdesine yaslandılar. Uzaktan bizim vagondan ölüleri nasıl çıkardıklarını seyrettik, son olarak Elzara’yı bir sedye üzerinde çıkardılar ve onu başka bir yere götürdüler.

Akşama doğru gökyüzü kapandı, hava hızla karardı ve soğuk yağmurlar başladı. Nihayet yüksek tekerlekli arabalarını çorak topraklara doğru sürmeye başladılar. Kırimda böyle arabalar yoktu. Arabacılar atları arabaya koştular, kendileri ise atların eyerlerine oturup üzenkilere ayaklarını koydular. Her birinin sırtında berdan²¹ tüfeği ve av tüfeği vardı. Arabacılar acele ediyorlar, ayaklarıyla atlara vuruyorlardı.

Bu adamların Kolhoz²² işçileri olduğu açıkça görülüyordu. İhtiyar adam komutanla konuşurken diğerleri bize yaklaştılar. Özbekçe konuşuyorlardı, bizim onları anlıyor olmamızdan, hem de Müslüman olmamızdan dolayı memnundular. Onlar kendi dilinde biz de kendi dilimizde sohbete başladık. Sonra gidiş tempomuz yavaşladı, her birimize dikkatle bakmaya ve tepeden tırnağa incelemeye başladılar, bu hallerinden, aramızdan ağır işlerde çalışabilecek fizik gücü iyi, genç birilerini aradıklarını hemen anladık. Neredeyse hiç oyalanmadan; gözleri yuvalarına kaçmış, yüzleri sararmış, yorgun düşmüş ve hatta Nazi kamplarında esir kalmış biz savaş yorgunlarını tek tek inceleyip geçtiler.

Altına uzun beyaz gömlek, üzerine siyah çekmen²³ giymiş ve belini sarı ipek kumaşla bağlamış bir adam, bize doğru yaklaştı ve parmağıyla göstererek; beni, Denizci Nazım'ı, Yarbay Rüstem Kalganov'u, Elida'yı ve er İsmail'i işaret etti.

– Siz beşiniz, benimle gelin!

O yanımızda yürümeye başladık, ardımızdan da iki asker bizi takip ediyordu. Elida kız arkadaşına sarıldı, veda-laştı ve koşarak bize yetişti.

Bizi at arabasına yönlendirip, oturmamızı emrettiler.

21 **Berdan tüfeği:** Amerikalı silah uzmanı ve mucit Hiram Berdan tarafından 1868 yılında icat edilen Amerikan–Rus yapımı silah.

22 **Kolhoz:** (Kolektif Üretim Çiftliği) SSCB döneminde kurulan zirai üretim çiftlikleridir.

23 **Çekmen:** uzun kaftan

Elida'nın yüksek, geniş tekerlekli at arabasının tekerlek çubuğuna, merdiven gibi basarak çıkmasına yardım ettim.

Düşüncelerim tek bir şeye kilitlenmişti: Acaba gittiğimiz yerde bize yiyecek bir şeyler verecekler miydi? Sanırım herkes bunu düşünüyordu, ama ses çıkaran yoktu. Ayrıca muhtemelen takatsiz kaldığımdan çok uykum vardı. Hava hızla kararmıştı. Araba bozuk, çukur yollarda sarsılarak ilerliyordu. Belli ki, bu yolda iyiden iyiye yorulacaktık. Sürücülerin neden atların üzerine oturdukları şimdi anlaşılıyordu...

– Nereye gidiyoruz, diye sordum, atın üzerindeki silahlı adama.

– Stalin adlı Kolhoz'a.

– Uzak mı?

– Sekiz kilometre yolumuz kaldı. Çabuk varırız.

– Sen ne iş yapıyorsun? Arabacı mı?

Adam dönüp bana baktı, suratında gayet ciddi bir ifade vardı, resmi bir ses tonuyla:

– Ben mi? Reisim ben, yani başkan! Adım Haydar! Haydar Mahkamov.

Kalğanov kızgınlıkla:

– Demek bizim için gönderecek başka adam yoktu? Başkan birinin başka yapacak işleri yok muymuş, diye sordu.

– Başka adam olmaz mı, çok kişi var ama onların işleri de çok. Bana, Parti Bölge Komitesi'nden emir geldi, *“Tatarları, bizzat başkan gidip alsın, Kolhoz'a getirsin”* diye. Bu yüzden iş bana kaldı. En azından kim geldi, neler oldu cevap verebilirim, görmüş oldum.

– Ne diye silahlısın?

– Bölge Komitesi'nden öyle emir geldi: «Bu adamlar sekiz sene önce getirilen Koreliler değil, bunlar Kırım Tatarları...

Göz açıp kapayınca kadar kafanızı koparırlar, kafasız kalırsınız!», dediler. Bölge Komitesi'nin sözü kanundur.

– Bizlerden başka burada Kırım Tatarları var mı?

– Yok. Geçen sene onları getirmişlerdi, sonra hepsini yakındaki Sovhoz'a²⁴ gönderdiler. Orada bağlarda üzüm yetiştiriliyor, onlar bu işleri iyi biliyormuş.

Gece yarısı olmuştu, soğuk ve nem içimize işlemişti, ahırlara benzeyen evleri geçtikten sonra nihayet kışlağa²⁵ ulaştığımızı fark ettik. Hiçbir yerde tek bir ışık yoktu. Yüksek kerpiç duvarla çevrili, yabancı otların bürüdüğü geniş bir avluya geldik. Avlu kapısı yoktu. Bakınca hiç kimsenin yaşamadığını sanırsın... Acaba koyunları kışın olatmaya mı göndermişlerdi. Avlunun bir köşesinde güvenlik kulübesi duruyordu.

Başkan kapıyı açtı.

– Eviniz burası, aramıza hoş geldiniz, dedi.

İçeri girdik, Mahkamov kibriti çaktı, takada²⁶ duran gazyağı lambasını yaktı. Lambanın camına kâğıt yapıştırmıştı.

Ortalık kir– pas içindeydi. Oyulganmış büyük bir minder duvar kenarına serilmişti; ortalarda bir yere de çizgili bir masa örtüsü açılmış ve üzerine pilav dolu büyük tabak, kulpsuz porselen çay fincanları, çıkına sarılı bir bütün yuvarlak ekmek konulmuştu.

Mahkamov minderin üzerine diz çöktü, çaydanlığı açtı, içi boştu.

– Komşu birazdan sıcak çay getirecek, dedi.

Başkan dışarı çıktı, komşuya gitmiş olmalıydı, bir süre sonra içinde sıcak su bulunan bir güğümle döndü ve yakanabileceğimizi söyledi. Biz sırayla yanına gittik, ellerimize su döktü. Tandırın bulunduğu çardağın yanında elma ağa-

24 **Sovhoz:** Sovyet Üretim Çiftliği SSCB döneminde kurulan üretim çiftlikleridir.

25 **Kışlak:** Orta Asya'da izbe köy

26 **Taka:** Duvara açılmış kapaksız küçük dolap, raf.

cı vardı, ağacın dalında bembeyaz bir havlu aslıydı, elimizi yüzümüzü yıkadık, temizlenip kurulandık; böylece biraz olsun yorgunluğumuzu atmıştık.

Haydar ağa bizlerle vedalaşırken tek tek elimizi sıktı, sabah geleceğini söyleyip gitti. Bütün evi aradık kaşık bulmak için ama nafiye. Kalganov yerli ahalinin pilavı elle-riyle yediğini hatırladı, sofranın etrafına oturduk, yemeye başladık.

Sonra bir komşu geldi, elinde kulplu sürahi biçiminde demir dökme bir çaydanlık tutuyordu, içindeki su halen kaynamaktaydı. Bizi selamladı, her birimizin elini sıktı, yer sofrasına o da oturdu, ekmekten bir parça kopardı... Sonra çayları doldurdu. Onunla tanıştık, adı Taşt Demir idi. Kırk yaşında bile değildi ama kirli sakalı, çukura kaçmış gözleri ve kederli bakışlarıyla yaşlı gösteriyordu.

Soğumuş olan pilavı yedik, ardından sıcak çayı içince içimiz ısındı. Komşumuz, bizlerle ayıp olmasın diye usulen biraz sohbet etti, gözlerimizden uyku aktığını görünce iyi geceler dileyip gitti.

Elida sofraya bezini katladı ve takaya koydu. Aceleyle pamuklu yorganın altına girdik ve mümkün olduğunca örtündük, Elida en kenara ilişmişti. Tabii ki, savaş meydanlarından sağ çıkmış, – yaralarını sardığı, – bu askerlere katlanmak zorunda kalıyordu; ama onlar da böyle dingin bir anda onun huzurunu besliyorlardı.

Pencerelerin çerçevesi yoktu, camın alt kısmında bir kurşun deliği vardı. Enlemesine konulmuş tavan kirişlerinden aşağı sarkan kamyş saplara, esintiden dolayı sallanıyordu.

Denizci Nazım ve sağına– soluna dönüp duruyor,
– Kahretsin! Bu tavandan tepemize akrepler düşecek,
diye, homurdanıyordu.

– Eğer ağzın açık uyuyorsan dikkatli ol diye hatırlattı İsmail. Ağzından yılan girer kuyruğunu yakalamaya bile vaktin olmaz...

Kalğanov:

– Timsah bacağımdan parça koparsa hissetmem, dedi ve hemen uyudu.

Sabah Haydar Mahkamov iki kez geldi gitti. Bizi uyurken buldu, uyandırmaya yeltenmeden çıktı. Üçüncü kez geldiğinde biz artık ayaktaydık. Bu defa onun yanında seyrek, kara sakallı komşusu da vardı. Dün Mahkamov’da gördüğümüz silah şimdi onun sırtındaydı.

– Ehh, ne çok uyuyorsunuz, bizim Kolhoz çalışanları hava karanlıkken kalkıyorlar, dedi ve Kalğanov’un kaşlarını çatarak silaha baktığını fark edince, ellerini iki yana açıp:

– Alınmayın, öyle olması lazım! Eğer Başkan bizi silahsız görececek olursa kızmaya başlar. O pek yaman biri...

Onun, Başkanı adres göstermesine hiddetlenen Kalğanov, tam azarlamaya niyetlenmişti ki, komşunun yemek getirdiğini gördü, öfkesi hafifledi. Kadın sessizce girdi, patates ve et dolu derin tencereyi sofraya koydu, köşesine de yumuşacık ekmekleri bıraktı. Bizlerden bir kişiye bile bakmadan dışarı çıktı, burada geleneksel olarak kadınların erkeklere bakması günah kabul ediliyordu.

Başkan evinde kahvaltı yapmış olmalıydı, ama yine de teklifsizce bizim yer sofrasına oturdu. Ekmek dilimlerini yemeğin suyuna bandırarak, Kolhoz’da pamuk topladığını, sebze yetiştirildiğini ama miktarının az olduğunu anlattı. Esas olarak pamuk yetiştiriliyordu. Pamuk kültürü hassas olduğundan çok fazla özen gösterilmesi gerekiyordu. Her bir pamuk filizine bir çocuğa bakar gibi itina gösterilmeliydi, bu nedenle işleri elleriyle iş yapıyorlardı.

Başkan Makhamov:

– Kolhoz’da erkeklerin sayısı biri– ikiyi geçmez. Bir de artık ihtiyarladılar, onların elinden ne iş çıkar ki, dedi.

Kalğanov kinayeli gülümsedi:

– Bizim yapabileceğimizi mi düşünüyorsun? diye sordu. Bizim mesleğimiz tamamen başka. Biz pamuk nasıl yetiştirilir görmedik bile!

Haydar ağa:

– Şimdi sizler de artık Kolhoz çalışanlarınsınız. Zor iş değil, öğrenirsiniz. Daha önce de cepheden gelenler oldu. Çok değil birkaç kişiydiler, birinin ayağı yoktu, diğerinin kolu... Esas olan insanın elinin kolunun tam olması. Bak mesela işte onun gibi! – Komşumuz Taşdemir'e döndü: – O bizim hem ustabaşı, hem muhasebeci, hem de ambar memuru... Gerisi kadın zaten.

– Erkekler nereye gönderildi, diye sordu Nazım.

– Orada kaldılar. Rusya'da, Rus topraklarına gömüldüler. Pek çoğunun Allah'a şükür çocukları hayatta. Bekleyelim, ne zaman yetişkin adam olacaklar. Belki o zaman kendimizi biraz iyi hissedebiliriz. Ama o zamana kadar tüm kaygıyı, sizlerle birlikte sırtımızda taşıyacağız. İşte böyle, beni sorgulamayın, benim elimde sizler için kolay işler yok.

Kalğanov heyecanlanmıştı.

– Bizler, kendimiz için kolay bir hayat aramıyoruz. Sadece bize biraz zaman verin, bize koşum takmak için acele etmeyin, sonuçta at değiliz, bir ailemiz var. Biz öncelikle ailemizi bulalım, dedi.

– Peki, aileniz nerede? Başkanın kaşları çatılmıştı.

– Keşke bilseydik, belki komşu Sovhoz'da, belki de Norilsk'deler. Bilmiyoruz, arayacağız.

Başkan duyduklarından dolayı hayal kırıklığına uğramıştı:

– Aramak lafını etmek kolay! Zaman geçiyor, ne zaman çalışmaya başlayacaksınız? Ben sizi, bir kışlaktan diğer kışlağa gezin diye buraya getirmedim, yapılacak işler var.

Kalğanov kaşlarının altından baktı:

- Ailelerimiz var, bu sizin umurunuzda değil mi?

- Umurumda olsa ne, olmasa ne! Bunun cevabını ben verecek değilim. Pamuk toplama işinde planımı yerine getiremeyeceksem, o halde kafamı ütölemeyin... Sizi getirdim, ev verdim.

Elida, sıvasız çıplak duvarları göstererek:

- Siz buna ev mi diyorsunuz, diye sert bir şekilde sordu. Bizim sığırlarımız bile daha iyi ahırlara tıkılıyordu...

Bu sözlere Başkan sinirlenmişti, yüzü pancar gibi kızardı:

- Siz ne ummuştunuz, yerlere halılar serecek, duvarları aynalarla mı süsleyecektik? O zaman sizin, Kırım'dan gelen hepinizin gitmesi gerek oraya... Eğer Almanlarla daha iyi yaşıyorsanız!

Elida ağlayacağını hissedince sofradan kalktı ve dışarı çıktı, bir şeylerle oyalanmak için krom botlarını fırçalamaya başladı. Göğsünde küçük cepleri bulunan askeri üniforması ve koyu mavi eteği onun bedeninin inceliğini daha da ortaya çıkarıyordu. Eğer bir tane kadın kıyafeti olsaydı, memnuniyetle üzerindeki üniformasını değiştirirdi.

Aramızdaki henüz evlenmemiş, en gencimiz olan İsmail:

- Haydar ağa! diye seslendi. Ben, annemin ve babamın nerede olduğunu ve hatta yaşayıp yaşamadıklarını dahi bilmeden burada sakince çalışıp, hayatıma devam edebilir miyim? Siz muhtemelen akıllı ve soylu bir ailedensiniz, yoksa burada nasıl Başkan olabilirdiniz? Siz kendiniz değerlendirin; bizler harbin son gününe kadar cephede savaşıyorduk, sonra evlerimize döndük ve yakınlarımızı yerlerinde bulamadık, zira bir gecede hepsi öz vatanlarından kovulmuşlardı.

Başkan elini kaldırdı.

- Tamam, dur şimdi... Ne demek istediğini anladım ben!.. Ben bu konuda şöyle düşünüyorum. Ben düz bir

adamım, beni yargılama, ne düşünüyorsam doğrudan söylüyorum: *Eğer sizleri Almanların sürgüne gönderdikleri ortaya çıkarsa, o zaman bizim işlere yardım edersiniz; yok hayır bizimkiler sürgüne gönderdilerse, gidip Almanlara yardım edersiniz!* Başka türlü nasıl olabilir? Diğer türlü olması mümkün değil!..

Kalğanov öfkeyle yumruğunu dizine vurdu, sonra işaret parmağıyla kafasını gösterdi:

- Acaba sen, gerçekten bugüne kadar herhangi bir konuya kafa yormuş olabilir misin?

- Ne diye kafa yoracağım! Benim adıma Bölge Komitesi'ndekiler düşünüyor! Bir tek şeyi çok iyi biliyorum: Ben sizi, yazılı bir talimat gereği alıp buraya getirdim. Siz beş kişiden, ben sorumluyum ve bundan sonra onlara ben cevap vereceğim. Bu Kolhoz'dan benim iznim olmadan gidemezsiniz, böyle bir hakkınız yok!

Kalğanov, dışlerinin arasından sızan kanı tükürerek:

- Biz sığır değiliz, sen bizi listeleyemezsin! Ne zaman istersek o zaman gideriz, dedi.

- Deneyin. Sizi uyarıyorum. Hemen İçişleri Halk Komiserliği'ne telefon ederim. İzinsiz gitmeniz halinde ne olacağını biliyor musunuz? Hatta gönderildiğiniz bölgeyi değiştirseniz bile, cezası yirmi yıl kürek mahkûmiyeti. Bak bu kâğıtta ne yazıyor, kendin gör.

İştahımız kaçmıştı. Sessizlik hâkim oldu. Ben elimi sofraya bezinin köşesine silip kalktım:

Kıymetli dostum, Haydar ağa! dedim. Dün siz bizi buraya getirirken ve hatta sırtınızda bir silah varken bile yine de daha iyi biri gibi görünmüştünüz görümüze, ama bugün bambaşka birisiniz...

-Eğer içinizden biri buradan kaybolacak olursa benim kelle gider, siz bunu anlayabiliyor musunuz? Ben bir talimat aldım. Ta- li- mat!

Kalğanov öfkeyle ayağa fırladı; bir elinde şineli, diğer elinde *boş çantası* vardı:

-Kim bu talimatı verdiyse tüküreyim ona, dedi ve bize döndü. Kim geliyor benimle?

İsmail önünü kesip kapıyı tuttu.

-Rüstem Memedoviç, unutmayınız ki siz bir yarbay-sınız, ben ise bir asker! Ama dinleyin beni, lütfen!.. Evet, şimdi biz gerçekten çıkıp gidebiliriz. – dedi ve Taştımır'in yanında duran berdan tüfeğini gösterip: – Bu silahçıktan mı korkacağız, tabii ki gidebiliriz. Ama nafile bir işe girmiş olacağız ve bu insanlar bizim yüzümüzden sert bir şekilde cezalandırılacaklar. Öyle bir zamandayız ki, siz de biliyorsunuz... Onlara emir verilmiş, Kolhoz'a beş Kırım Tatarı alacaksınız diye. Simferopol'den Bulungur'a kadar İçişleri Halk Komiserliği'ne bağlı komutanlar bir sorumluluk altındaydılar, şimdi de bizi buradaki Mahalli İdare'nin denetimine devrettiler. Bu insanlar, onların emri altındalar. Haydi, birkaç gün geçirelim burada, duruma bakalım, düşünelim. Deveye hendek atlatamazsın. Başımıza daha fazla bela açmayalım...

Kalğanov tereddütte kalmıştı, bir süre durdu, sırt çantasını ve şinelini katlayıp üzerine oturdu.– Rahmet! dedi başkan ona dönüp, derin bir soluk aldı, rahatlamıştı, sonra İsmail'e yaklaştı, elini sıktı.

İsmail her işe alışık biri olarak:

-Bize hangi işi vermek istersiniz, diye sordu.

Başkan, heyecanlıydı ve sakalını sıvazlıyordu:

-Yani şöyle, iki hafta önce şiddetli bir yağmur yağdı, dedi. Dağdan güçlü bir sel geldi, yolu oyup geçti. Şimdi o yoldan ne şeypana²⁷ ne de ambarlara geçemiyoruz. Yolu tamir etmek lazım.

İsmail, Kalğanov'a döndü:

-Ne dersin, yapalım mı, Rüstem ağa? Kolhoz işlerine yardım edelim mi, diye sordu.

27 **Şeypana:** Orta Asya'da, açık alanlarda kurulan ve kapalı yaşama alanı da bulunan kamerye.

Kalğanov kaşlarını kaldırdı, bir askerin kendinden yaşça ve rütbece büyük birine talimat veriyormuş gibi anlaşılmasından endişe duydu, başını salladı ve mırıldandı:

- Elbette, iş varsa yapılacak!.. Ama yol çalışmalarını bitirince bir gün bile kalmayacağım, bunu unutmayın!

- O halde zaman yitirmeyelim, dedi başkan.

Nazım duruma dikkat çekti:

- Önce bir bakmamız lazım, dedi.

Başkan bu teklifi kabul etmişti.

- Elbette! Taşt Demir size yeri gösterecek, dedi.

Biz dört kişi, Taşt Demir'in gözetiminde, elbette silahını almayı unutmamıştı, kışlaktan ileri doğru epeyce uzayıp giden yola çıktık. Elida kaldığımız odaya biraz çekidüzen vermek için bizimle gelmedi.

Çakıl taşları serpilmiş tozlu gri yol, dağların sisli puslu dumanları arasında zar zor görünen tepelere doğru kıvrılıp gidiyordu. Hendeğin iki yanında, kalın budaklı dut ağaçları acımasızca, başka türlü tarif edilemez, budanmıştı; geride yapraklı dallarından tamamen temizlenmiş ağaç gövdeleri kalmıştı.

Kim ağaçların tüm dallarını kesmiş ve böyle yaralamıştı? O zaman ipek böceğinin bu ağacın yapraklarından beslendiğini bilmiyorduk, adını telaffuz ederken bile bizde böyle bir tasavvur oluşmamıştı... Sağımızda ve solumuzda tarlaları kahverengine çeviren düzenli, yan yana dikilmiş bitkilerin çalılıarı görünüyordu. Taşt Demir bunların pamukların toplandıktan sonra, pamuk bitkisinin geride kalan kökleri, yani guzapaya²⁸ olduğunu söyledi.

Tarlalarda kadınlar ayaklarına yapışan çamurdan kurtulmaya çalışarak ve ayakları kayarak zorlukla yürüyorlardı. Anlaşılan ısınmak için topladıkları guzapayaları

28 **Guzapaya:** Özbekistan'da pamuk hasadı artığına verilen ad.

orakla biçiyorlardı. Devasa guzapaya demetlerini bağlıyor, ağırlık altında iki büklüm hâlde sırtlarında taşıyorlardı.

Sol yanımızda, zirvesi ağaçlarla kaplı bir tepeden aşağı akan ırmak parlayıp, kayboldu. Biz altı kilometre yürümüştük. Dağlara o kadar yaklaşmıştık ki, artık uzun kanyonlarına tutunmuş karları görüyorduk... «Buralar “Türkistan sıradağlarının en büyük bölümüdür», – diye anlatmaya başladı Taştemir, uzayıp giden dağlara sevgiyle bakarak.

Yolumuz birden bire, sanki bir uçurumun içine girmiş gibi ayrılmıştı. Tam karşımızda yüz metre ileride başka bir vadinin kahverengi yamacı duruyordu ve oradan uzanan geniş gri bir şerit halinde yol uzayıp gidiyordu.

– İşte! Evet, burası, dedi Nazım, ıslık gibi çıkan sesiy-le. Su nasıl akmışsa, sanki yolun her tarafını yalayıp yutmuş... Denizde böylesi fırtınalar kopsa da, bizim Kırım sahillerimiz yine öyle sakin durur.

– Önceden tam burada döngü yaparak, kıvrılarak akardı *Taşlı* ırmağı, diye açıklamaya başladı Taşdemir. Yolu yaparken ırmağın yatağını yeni bir rota çizip, düz yapmaya karar verdiler, köprü yapmak pahalıya geldiği için, vi-raj olan yerleri toprakla besleyip doldurdular.

– Bu felaketin sebebi önemsizmiş gibi açıklama yapıldı ve “*yol restore edilecek*” denildi. Ama benim fark ettiğim, bu bizim gücümüzün yeteceği iş değil.

İsmail mühendis olduğundan konuya vakıftı.

– Tamir deniliyorsa, tamir edelim. Baharda karlar erimeye başlayınca yeniden sular yalayıp yutacak buraları, dedi.

Nazım, rüzgâr uçuymasın diye, sipersiz şapkasını eliyle tutuyor, bir yandan aşağıya bakıyordu; dolanarak ve çağ-layarak, hatta kumları yıkamadan, üzerinde bir ışık akışıyla geçen ırmağı seyrederken, böylesi korkutucu bir kuvvetle nasıl baş edilebileceğini tasavvur etmeye çalışıyordu:

- Ne düşünüyorsun, bu işi yapabilecek miyiz, diye sordu.

İsmail:

- Bizim savaşta tamir ettiğimiz geçitler böyle değildi. Yukarıdan bombalar atarlar, kurşun sıkarlar, kızgın dalgalar seni alıp buzlu sulara atar... Ama hâlen yaşıyorsan, yeniden iş yapmak için dışarı çıkarsın. Buz tutmuşsun ama soğuk havayı hissetmezsin. Sana en iyi ödül, arabaların, tankların ve kurşunların seni teğet geçiyor olmasıdır...

- Eh! Demek oluyor ki; en azından orada teknik malzemeler vardı. – diye cevap verdi Kalganov.

Nazım, içinde gömleği görünecek şekilde kabanının önünü açmıştı.

- Herhalde, bu tür işleri dört kişiyle yapmıyordunuz!

- Bazı zamanlar öyle oldu, bombardımandan sonra, dört kişi kaldığımız zamanlar oldu.

Taştemir birden hatırlamıştı:

- Bizim bir traktörümüz vardı, dedi.

- Bu da bir şey diye güldü Kolganov.

- Gerçekten var! Uzun zamandır duruyor. Tamir etmek istedik ama kolay anlaşılır bir mekaniği yok!

Nazım:

- İşimize yaramaz, tükür gitsin, dedi.

Biz geriye dönerken nasıl bir işe başlayacağımıza dair bir fikre sahip olmuştuk. Bu işle nasıl başa çıkacağımızı tartıştık. Herkes bir öneri sundu ama öneriler kabul görmedi. Genel bir değerlendirme yaptık, yolu önceki yapısına kavuşturabilmemizin mümkün olamayacağı açıkça belliydi, dört kişinin gücü buna yetmezdi, yine de bir şeyler yapılmalıydı...

Döndüğümüzde evimizi tanıyamadık, Elida'yı da... Üzerinde patiskadan çiçekli bir Özbek elbisesi vardı. Komşumuz Halimahan birilerinden kireç almış, gün boyu

hiç ara vermeden kulübemizi içerden ve dışarıdan boyamışlar, tavandan sarkan saz saplarını makaslarla kesmişler, örümcek ağlarını temizlemiş, sararmış kirişlere kadar yıkamışlardı; pencerelere beyaz tül asmış ve sarı seramik döşeli yerlerin matlığı gitmiş, pırıl– pırıl olmuştu. Anlaşılan Mahkamov, bir çift kurpaça²⁹ ve üç dört tane sedir minder göndermişti. Kurpaçalar duvar boyunca serilmiş ve duvar diplerine sedir yastıkları yerleştirilmişti, kulübe insanlığa yakışır yaşama alanı haline dönmüştü.

Halimahan büyük bir kapta çorba getirdi, kâselere döktü. Başkan da geldi, evinde yemeğini yemişti, bu nedenle bizimle sadece çay içmeye oturdu. Elbette konu yenden yol meselesine geldi.

-Yolu eski halindeki gibi yapmak mümkün değil! dedi İsmail. Biz kendi yöntemimizle yapacağız. Ama bundan sonra hiçbir zaman sel baskınları yolu bozamayacak!

Mahkamov:

-Tamam, yeter ki at arabaları geçecek kadar olsun da... Bunu yapmak için size ne lazım, diye sordu.

-Sizin pamuk taşıdığınız şu traktörlerden lazım, dedi İsmail.

-Çelik hasır, diye ekledi Nazım. Toprak zemini ve üzerindeki kaldırım taşlarını güçlendirip sabitlemek için...

Başkan bu çelik hasırlardan depoya konulduğunu; depunun ise, yolun iki kilometre uzağındaki uçurum tarafında olduğunu, at arabalarının şimdi oraya çıkamayacağını söyledi.

-Bir şekilde çıkarabiliriz, ön taraftan çıkarmasak da olur, diye araya girdi İsmail.

-Beni başka bir şey rahatsız ediyor, dedi Kalganov. Bugün bizim oraya gidip dönmemiz yarım günümüzü aldı, eğer buraya öğle yemeği için gelecek olursak...

29 **Kurpaça:** Farklı amaçlar için kullanılan hafif pamuklu, kapitone yatak. Yemek yerken yer minderleri olarak kullanılır.

Mahkamov:

-Şiypananın hemen yanındaki ambarda yiyecekler var. Halimahan ve Elida hanım bir şeyler hazırlarlar. Bizim Kolhoz çalışanları yazları öğle yemeklerini kameriyede yerler. Orada ayrıca bir oda var. Taşt Demir'e odayı düzenlemesini söylerim.

-Taşt Demir yanımızda mı olacak, diye sordu Kalganov, ondan tarafa dönüp elindekine baktı.

-Silahla mı?

-Evet silahla.

-Ee- vet! dedi uzatarak Kalganov. Yumruğuyla dizine yurdu, bakışı sertleşti.

Onun içinden derin bir öfkenin volkan gibi patlayacağına, aklına gelen ne varsa sayıp dökeceğini anlayınca, araya girip durumu düzeltmeye çalıştım:

-Yanına fazlaca mermi alsın, bakarsınız bir tavşan ya da sülün vurur, herhangi bir yaban hayvanı soframızı güzel süsler.

-O, yaban hayvanı bize her halükârda yeter! diye sözü aldı Başkan, gözleri ışıldadı, sanki o uzun zamandır avcıymış havası vererek.

Kalganov'un şakakları seğirdi. Eliyle alnını ovdu, bana bakıp gülümsedi.

Sekiz gün boyunca yolun çökmüş kısmıyla uğraştık. Çok zaman bizi donduran yağmurlar altındaydık. Hiç kar yağmıyordu, ama geceleri toprak donuyor, kırağı düşüyordu. Çimenler sabahın erken saatlerinde beyaz oluyor, öğleye doğru çözülüyor, nemden dolayı kızıl kahveye dönüşüyor ve yerlere doğru yatıyordu; patika yolda onların üzerinde yürüyorduk.

Geç saatlere kadar çalışmaya gayret ediyor, sık sık kameriyeye gidip dinleniyor, sabahları daha tan ağarmadan, bu patika yoldan çizmelerimiz ıslanarak ve askeri üniformalarımız çamura bulanarak yürüyorduk; biz özel *tehcir*

*edilen*³⁰ dört Kırım Tatarı önde, Taştémir ise elinde silâhı ile arkamızda...

Elida, Halimahan ablasının evde kalmasını istedi, onun çocuklarıyla ve eviyle ilgili yeterince işi vardı, kendisi yemek hazırlama işiyle başa çıkabiliyordu.

Eşeklere ve atlara binmiş İnsanlar, yanı başımızdan geçiyorlardı. Kimi gördükse, Özbek, Rus ya da diğer yerlileri durdurup sorular soruyorduk: Kırım köylerinden, şehirlerinden gelenlerin olup olmadığını, akrabalarımızın ve yakınlarımızın adlarını araştırıp soruşturuyorduk. Hayır, onlarla ilgili hiçbir şey duyup işitmemişlerdi. Aramızda sadece Kalganov bir nebze şanslıydı; onun akrabalarının yaşadığı bölgeden bir grup insanı

Taşkent'e yakın şehirlere, ya Çirçig'e ya da Yangiyul'a bir sene kadar önce getirilmişlerdi. Şimdi durmaksızın bu köylerin ismini mırıldanıyor ve oraya gideceği günü bekliyordu. İşimizi bitirdikten sonra oraya gidebilecekti, bu yüzden kendisi deli gibi çalışmaya başlamıştı, bizi de çalıştırdı.

Sekizinci gün işi tamamladık, daha ikinci gün at arabaları rahatça geçmeye başlamıştı, biniciler eyerlerde rahatça oturuyorlar ve bize "Biraderler Rahmet!" diye el sallıyorlardı.

Akşamüstü, gün batmadan hemen önce, yorgun argın kışlağa döndük. Elida sofraya hazırlarken bizler de kıyafetlerimizi temizledik, çizmelerimizi fırçaladık. Kalganov akşam yemeğini bile beklemeden şinelini giydi, eşyalarını koyduğu çantasını omuzuna taktı, odanın ortasında durup, herkese şöyle bir bakıp:

- Benimle kim geliyor, diye sordu.

İsmail kalktı ve aceleyle toplanmaya başladı. Nazım ve Elida birbirlerine baktılar, tereddütle gözlerini kaçırdılar.

30 **Özel tehcir edilen:** (Spetspereselenet) SSCB yıllarında herhangi bir yargı kararı olmadan ve hatta yargı süreci başlatılmadan topraklarından sürülen ve özellikle uzak bölgelere gönderilen kişileri tanımlayan resmi belgedir.

Kalğanov bana baktı

- Ya siz, Yüzbaşı, diye sordu. Fatma'nın seni bulacağını mı zannediyorsun?

Birden gözlerimin önünde, şanssız karımın bebeğini bağrına basmış hali canlandı.

- Hayır Rüstem Memetoviç, öyle zannetmiyorum! dedim ve aceleyle *Allahtan ki çok değildi*, eşyalarımı çanta- ma tıktırtırmaya başladım.

- Biraz bir şeyler yesitydiniz, dedi Eldia, şaşkındı.

- Bir şeyler paketler misin, yolda yemek için lütfen, diye ricada bulundu Kalğanov.

Taştemir bir ona bir buna baktı, canı sıkıldı, ciddileşti:

- Demek kudurdunuz? Demek her şey kötü ha! Kalıma'ya³¹ gitseydiniz, görürdünüz!.. Bana hiç kızmayın, reis babaya söyleyeceğim, o da hemen bölge yönetimine haber verir!

Kalğanov elini sallayarak terslendi.

- Kimi istersen ara! Her ne halt ise işinizi yaptık işte, vicdanımız rahat!

Taştemir bu izbe kulübeden fırlayıp çıktı, tüfeğin kabzası baldırına çarpmasın diye tutarak başkanına koştu.

Kalğanov, İsmail ve ben, Stalin adı verilen bu Kolhoz'dan akşamüstü ayrıldık. Nazım ve Elida orada kaldılar, kendi köylülerinin Semerkant bölgesinde bir trenden indirildiklerini öğrenmiş ve Bulungur bölgesinde kendi akrabalarını aramaya karar vermişlerdi.

Puslu havadan iri kar taneleri düşmeye başlamıştı. Karşımdan soğuk rüzgârlar esiyordu, göğsüme bas-kısını hafifletmek için yavaşlamak zorunda kalmıştım. Ayaklarımın altında çakıl taşları hışırdıyordu. Askeri adımlarla yürüme alışkanlığımız ortaya çıkmıştı, biz yan yana, omuz omuza yürüyor ve susuyorduk. Kışlaktan

31 **Kalıma:** Yakutistan'da ve Rusya'nın Magadan bölgesinde bir nehir.

uzaklaştıkça içimizdeki ağırlık da artıyordu. Huzursuz eden bir cümle kafamıza çivi gibi çakılmıştı: “Bir bölgeden diğerine geçmek, kaçış olarak kabul ediliyor”. Bizi neler bekliyordu?

Yarın her birimizin hayatı tamamen değişebilir. Gözaltına alınmadan önce acaba ailemi bulabilecek miyim? Bizim insanlarımızı taşıyan bazı trenlerin Sibiryaya ve Ural Bölgesine gittiği söylentisi beni o denli ürkütüyor ki! Hiçbir şekilde, Fatma'nın bebeği ile birlikte Özbekistan'da olduğu konusunda inancım yok. Neyse ki, hemşerilerimin çoğu buraya getirilmişler... «Şanslılar mı? Şanlılar mı gerçekten?». Denildiğine göre; sokağa çıkma yasağı sert bir şekilde uygulanıyor olmasına rağmen, pek çok kişi Kuzey bölgelerden, hem iklimin daha ılıman olması, hem de halkının dil ve din bakımından bize yakın olması nedeniyle her türlü yolu deneyerek Özbekistan'a gelmişler. Peki ya benim Fatma'm, o sert iklimli topraklardaysa, belli ki oradan kaçmaya cesaret edemeyecektir...

Savaşın sona ermesinden bu yana altı aydan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, Kırım Tatarı binlerce subay ve asker, omuzlarında sırt çantaları, topukları kırılmış tozlu botlarla, halen daha Özbekistan Cumhuriyeti'nin yollarında dolanıyor; bir köyden diğerine, bir şehirden ötekine giderek, ana ve babalarını, kadınlarını ve çocuklarını, kız kardeşlerini ve sevdalılarını arıyorlar. İçişleri Halk Komiserliği milislerinin gözlerine görünmemek için gizlenerek dolaşıyorlar. Ah!.. Bu öyle basit bir konu değil! Eğer her bir bölgede ve kışlakta otuzdan fazla Tatar yerleştirilmişse, çalıştırıldıkları fabrikalarda onları kontrol için, uygun sayıda *Özel- Denetim Teşkilatı*³² kuruyor. Bölgelerdeki *Özel- yerleşimcileri kontrol eden Özel- Denetim Teşkilatı* tüm askeri yapılanmayla iç içe. Her konuda *özel ... özel... özel...*

32 **Özel- Denetim Teşkilatı:** (spetskomendatura): SSCB döneminde, ceza verilen kişileri, kötü şartlarda ve ağır işlerde çalıştıran kurum.

Kırım Tatarlarının kendi öz vatanlarından kovulmasının üzerinden geçen bu bir yıllık sürede, kimlik belgelerinin yerine verilen dokümanlarda «*özel- yerleşimciler*» ifadesi yazılıydı, daha sonra bu terim İçişleri Halk Komiserliği tarafından fazlasıyla rafine görünmüş olmalı ki; «*özel- tehcir edilen*» ifadesine yer verilmeye başlandı. Şimdi bizler, bir savaşta kazandığımız zaferin ardından, vücudumuzda derin izler bırakacak yaralarımız halen daha iyileşmemişken, «*özel- yerleşimciler*» bile değil, «*özel- tehcir edilen*» kişiler olduk. Ama bu maruz kaldığımız hâl, ruhumuzda açılan derin yaralarla kıyaslandığında basit kalıyor...

İçişleri Halk Komiserliği milisleri, büyüklü küçüklü gruplar halinde bütün Özbekistan topraklarını karış karış dolaşıp, kavşaklarda nöbet tutup; köy yollarında, şehir ve kışlak girişlerinde pusuya yatıp, *tehcir edilenleri* yakalayıp *Özel- Denetim Teşkilatına* götürüyor, dövüyor, sonra soğuk hücrelere koyuyor, açlık orucuna teslim ediyor ve zorla rüşvet alıyorlardı. Onların üç ruble karşılığı satın alınabildiği lafları dolaşmaya başlamıştı. Şansımıza güvenerek, birkaç tane *yeşil treşka*³³ aldık, askeri gömleğimizin göğüs ceplerine koyduk.

Donmamak için adımlarımızı hiç küçültmeden yürüdük ve sabah saatlerinde, istasyon yakınında küçük bir kasaba olan Bulungur'a vardık. Sabahın ilk saatleriydi, ama pazarda canlı bir alışveriş havası vardı. Yiyecek bir şeyler aldık, tandır ekmeği, helva, dut ve elma kurusu. Çantalarımız ağırlaşmıştı ama onları taşımak daha kolaylaşmıştı.

Kısa bir süre konuşup danıştıktan sonra, Taşkent'e gitmeye karar verdik. Kalganov, Çirçik ya da Yangiyul'da ailesinin nerede olduğunu bilecek akrabalarından birilerini bulabileceğini umuyordu. Ben ise Yazarlar Birliği'ne uğramayı düşünüyordum, *gerçeği söylemek gerekirse*, umudum çok azdı ama yine de, herhangi bir yardım bula-

33 **Yeşil treşka:** üç ruble karşılığı olan banknot.

bileceğimi umuyordum. Bana nasıl yardımcı olabilirlerdi ve faydası olur muydu? Acaba benim için ilk tercih bu mu olmalıydı?

İsmail ise yalnız kalmak istemiyordu, bu nedenle nereye gittiğimizi umursamıyor, bizi takip ediyordu, yani bizimleydi.

İstasyona yaklaştığımızda, uzaktan peronda askerlerin dolaştığını fark ettim. Kalbim çarpmaya başladı, yol arkadaşlarımı kollarından tutup, durdurdum.

– Belki buradan gitmek lazım!

– Daha neler, diye kızdı Kalganov. Bu adamlardan korkmak için herhangi bir suç mu işledik?

Göğsündeki nişanlar görünsün diye şinelinin önünü açtı, kararlı bir şekilde kasaya doğru yaklaştı. İsmail onun ardından yürümeye başladı, dönüp bana baktı ve hızlandı. Ben yerimde durup beklemeye başladım, bacaklarım yere doğru uzuyor gibiydi... Bakıyordum, arkadaşlarım askerlerle konuşuyor, dokümanlarını gösteriyorlardı, birlikte askeri ofise gitmek üzere yürümeye başladılar. Kalganov direndi, iki kişi ona doğru atıldı ve kolunu arkaya doğru kıvrıma başladılar.

İsmail ona yardım için öne atıldı, onu da bir tekmeyle yere düşürdüler ve sıkıca kavrayıp sürüklemeye başladılar. Her şey öyle hızlı olmuştu ki, takip etmekte zorlanıyordum.

Yerimden zorlukla kımıldayabildim, hemen bir ağacın ardına geçtim. «Bu neydi böyle? Kendi ülkemizde...» Canımı yakan düşüncelerle boğazım düğümleniyordu. Uzun süre hiç hareket etmeden öylece durdum, arkadaşlarımın çıkmasını bekledim. Onları görme umudum her geçen saat yok oluyordu. Güneş iyiden iyiye ısıtmaya başlamıştı, ağaçlardaki karlar eriyor ve dallardan iri parlak damlalar düşüyordu, sanki ağaç ağlıyordu...

Öğle vakti yakındı. Krasnovodsk'tan gelen uzun bir yük treni yavaşça istasyona yanaştı, durdu. Buharlı kara tren sabırsızlıkla soluyor ve ortalığı saran tıslama sesi giderek yükseliyordu, sonra buharlar içinde kaldı. Ben kimse-
nenin gözlerine bakmadan caddeyi dolandım, trene yaklaştım, vagon eşiğine atlamak için basabileceğim bir anı kolluyordum. Suratı kir içinde olan bıyıklı makinist pencereye dayanmış dışarı bakıyordu. Bana bir el işareti yaptığını fark ettim. Dikkatlice baktım, gerçekten de, gelmem için işaret ediyordu. Etrafa göz atıp raylar üzerinde birkaç adım attım. Giriş kapısının önündeydim ve ardından da trenin yolcular bölümü olan kapalı vagonundaydım.

- Çık şuraya, birader!

Lokomotif kabinine dik merdivenle çıktım. Tekerlekler ve diskler döndü, yol almaya başladık. Pencereden dışarı uzanıp baktım, platformda sadece birkaç insan figürü seçiliyordu. Ne Kalganov ne de İsmail ortalıkta görünmüyorlardı...³⁴

Makinist elini omuzuma koydu:

-Kafanı dışarı çıkarma!

Yardımcısı beyaz dişleri olan bir gençti, gömleğinin rengi belirsiz, kaslı biriydi, onun da yüzü çamur içindeydi, bir kürek aldı ve ocağa kömür attı.

-Kırım'dan mı? diye sordu makinist.

-Evet.

Durumumu anlayarak başını salladı; derin bir nefes alıp, sigarasını sarmaya başladı.

-Ben de cepheyedim. Sizlerle birlikte omuz omuza savaşmak nasip oldu... Bir şey anlayamıyorum... Kesinlikle hiçbir şey...

34 Daha sonraki yıllarda Kalganov'un akrabalarıyla tesadüfen tanıştım. Bunca zaman Çirçik'te yaşadıkları ama R.M. Kalganov ile görüşmedikleri, onun savaşta kaybolduğunu sandıkları anlaşıldı. Ne yazık ki İsmail'in soyadını hatırlamadım. (Yazarın notu)

Adı Timofey'di, yardımcısının adı da Zahar. Anlaşılan ailesini aramak için yola çıkmış kişiler görmeye alışmışlardı, ilk karşılaştıkları ben değildim. Timofey daha uzaktan bakarken Kırım Tatarlarını, duruşlarından, sağa sola bakınmalarından, saklanarak yürümelerinden, her hal ve tavırlarından ayırt etmeyi öğrenmişti.

Tren yolu makaslarında kısa süreyle duraklayarak, karşıdan gelen trene yol vererek, beş saat sonra Ursatyev'e³⁵ kadar ulaştık. Buradan demiryolu hatlarından biriyle Fergana'ya doğru yol aldık. İşittiğime göre, Fergana vadi-sinde bizimkilerden gelen çok kişi vardı. Aramaya oradan mı başlamalıydım?

Timofey, ne düşündüğümü tahmin etmiş gibiydi:

-Ne yapmaya niyetlisin, diye sordu.

- Gerçekten bilmiyorum. Taşkent'e mi gitmeliyim, Fergana'ya mı...

Timofey, beyazlar düşmüş gür kaşlarını çattı:

- Hiç telaş etme! Bizimle Taşkent'e gelsen daha iyi olur! Sana Taşkent Bölgesi İçişleri Halk Komiserliği'ne başvurmanı tavsiye ederim. Onlar her bilgiye sahipler. Simferopol'den gelen yakınlarını onlara sorarsın, yaşadıkları sokakların adlarını verirsin. . Anlıyor musun? Her şeyi biliyor olmalılar; bey danası gibi yan gelip geviş getirmediler ya!

Tercih yapacak durumda değildim. Tavsiyesine uyup, onun yanında kaldım. Taşkent garına yaklaşırken tren yavaşlamaya başladı. Benim minnettarlık sözlerimin kifa-yetsizliğini hissederek, makinistin cebine utansam da bir miktar para koymaya kalkıştım. Fakat Timofey kararlı bir şekilde elimi itti. Benden ücret almasını, hiç olmazsa bilet parasını almasını rica ettimse de her şekilde reddetti. «Bu para daha çok sana lazım birader! Akra-balarını bulmak için, ne kadar daha yollarda olacaksın belli değil. Orta Asya'da olsalar gene iyi, ya Sibirya'ya gönderilmişlerse?

35 Ursatyev: Havast: Sovyet Devriminden önce 1899 yılında açılmış olan demiryolu hattı.

(“Allah vermesin!” dedim içimden). Benim tavsiyem, her bir kuruşunun kıymetini bil. Sana iyi şanslar diliyorum!»

Onunla ve Zahar’la tokalaştım. Tren makas değiştirmek üzere yavaşladı. Ben tren eşiğinden inerken, «Bak, dikkatli ol!» – diye uyardı beni Timofey, başımla evet işareti yaptım. Bu uyarısı; hem vagon eşiğinden atlarken, hem de merhaba diyeceğim tek bir kişinin bile beni beklemediği bir şehre gideceğim için olabilirdi. Anı bekleyip aşağıya atladım ve el salladım.

Gar önündeki bahçe, bekleyenlerle doluydu. Pek çoğu birkaç gündür buradaydılar ve hiçbir yere gidememişlerdi. Herkes zulüm altındaydı. Bankların çevresine toplanmış yaşlı erkekler, kadınlar, ağlayan çocuklar... İnsanlar, valizleri yanlarında adeta yere yığılmışlardı. Bazıları yere gazeteyi yaymış üzerine uzanmış, hasta mı, sarhoş mu, uykuda mı anlaşılıyordu.

Aceleyle kalabalığın arasına karıştım. Eli yüzü düzgün görünen bir kadını seçip İçişleri Halk Komiserliği’nin nerede olduğunu sordum. Kadın özenle cevap verdi, nasıl gidileceğini anlattı ve bekleyen kalabalığı işaret ederek, tramvay durağına gitmemi söyledi.

Yolcuların tıklım tıkış doluştukları tramvaya zar zor yetişip, kapı kolunu tuttum, bir ayağımı basamağa attım, içeriye sığışarak girdim. Hareket ettik...

İçişleri Halk Komiserliği binasına nihayet ulaştım, orada binlerce Kırım Tatarı bekliyordu. Yolun yarısını kapatmış, tretuvara taşmış, pencerelerin altlarına ve basamaklara dolmuşlardı. Birilerine çarpmamak için yavaşlayan araçların içindeki bazı şoförler, kabinden dışarı yumruk sıkarak ellerini dışarı uzatıyor, «satılık uğursuzlar» yüzünden yolların kapandığını söylüyor ve küfürler savurarak geçiyorlardı. Kapının ana giriş noktasında, insanlar tam anlamıyla preslenmiş gibiydiler. Anlaşılan sadece bir gece değildi burada bekledikleri süre. Ben de bugün görüşmeyi başarmak için bir şeyler düşünmeliydim.

Pencerelerden içeri baktım, koridorların da tıkkış tıkkış dolu olduğu görünüyordu. Burada yatıyor, burada kalkıyorlardı. Çoğunluğu benim gibi cepheden yeni dönmüş askerlerdi... Esarettten yeni kurtulmuş olanlar vardı. Yorgun ve mutsuz yüzlerinden ve kıyafetlerinden bu durum hemen anlaşılıyordu: Kimi bir bez parçasıyla yamanmış eski bir kaftan giymiş, kimi tiftiklenmiş yelek, kimi yıpranmış ayakkabı, kimi de konçları düşmesin diye dize bağlanan çizmelerden giymişti.

Uzunca bir süre Fatma'yı sorabileceğim, tanıdık birine rastlarım diye etraftakilerin yüzlerini araştırdım. Ama samanlıkta iğne aramak gibiydi. Herkesin yüzü asikti, her biri kendi kederinden ölüyordu. Eğer biri sohbete başlarsa, dalgın bir halde tepkisiz onu dinliyorlardı. Ben de birileriyle konuşmaya çabaladım, Tatarların Simferopol'den nereye götürüldüklerini bilen birileri var mıydı acaba. Tesadüfen benim konuştuklarımı duyan bir binbaşı bana yaklaşıp; Simferopol'den getirilenlerin Bekabad'da indirildiklerini başkalarından duyduğunu söyledi. Sohbet arkadaşım – «Evet öyleymiş! Orada metalürji tesislerinde insan gücüne çok ihtiyaç var. Orada, Farkhad³⁶ hidroelektrik santrali kurmaya başlamışlar» – diyerek onu destekledi. “O halde benim burada Özbekistan'da işlemlerimi çabucak tamam-lamam lazım” diye düşünüp mutlu oldum, bir taraftan da sevincimin saçmalığını idrak ettim ve eski bir atasözünü hatırladım: «Eğer kötü durumdaysan mutlu olmaya bak, çünkü daha kötüsü de başına gelebilir» Binbaşı aklımdan geçenleri okumuş gibi hüzünle gülümsedi. Ona minnettariğimi bildirdim ve kalabalıktan sıyrılıp çıkmayı başardım.

Vakit hayli geç olduğundan Yazarlar Birliği'nde hiç kimseyi bulamayabilirdim, ama yarını beklemeye de tahammül edemezdim. O anda görünmeyen biri kulağıma şöyle fısıldadı: «Çabucak Bekabad'a git. Senin Fatma'n

36 Farkhad Baraji, 1947 yılında Tacikistan ve Özbekistan topraklarından geçen Siriderya nehri üzerinde kurulan hidroelektrik ve sulama barajıdır.

orada. Orada!» Fikrimi değiştirdim, geri dönmek için garın yolunu artık biliyordum, mümkün olduğunca hızlı davrandım. Hava kararmıştı. Karanlık sokaklarda tek tük sokak fenerleri yanıyordu.

Karanlıkta, demiryolunun yağlı rayları ilerlere doğru uzayıp gidiyor, parlıyor, sonra yeniden kayboluyordu. Hattın en ileri ucunda bir yük treni duruyordu. nndeki buharlı lokomotif çalışmaya başlamıştı. Tren boyunca çalışanlardan biri, elinde fenerle ve diğer elinde uzun bir çekiçle tekerleklerle vuruyor, çıkan sesi dinliyordu: «Bu tren nereye gidecek biliyor musunuz?» diye sordum.

Elindeki feneri önce yüzüme doğru, sonra vagonun duvarlarına tuttu, ışık vagon metalinde patladı, o anda tebeşirle yazılmış ve neredeyse silinmiş olan yazıyı gördüm. BEKABAD. «Gördün mü?» diye sordu Özbekçe. Ben minnettarlığımı anlatmak için «Rahmat», dedim. «Haydi, sana Allah kolaylık versin», – diye mırıldandı ve yine fenerle ve çekiçle kontrol ederek ilerledi. Vagon kapısına gittim, yukarı çıkıp kimse beni fark etmesin diye karanlıkta aceleyle yere oturdum. Gerçekten uçuyor ve iim titriyordu ama yine de uyumayı başardım. Sabah Bekabad'a gelmiştik. ayhanelerden birinde sıcak bir çay içerek ısınabilirdim ama henüz kapalıydılar. Bir zamanlar güneşin doğuşundan memnun olan ben, bugün sokakların yavaş yavaş ısınmasından memnun kalmamıştım.

Bekabad... şehir tipi bazı evler bulunan büyük bir kyd, bilemiyorum belki buraya kasaba denilebilir. Bütün gün sokaklarda gezdim, gecenin üzerimde bırakılmış olduğu soğuk rperterileri atmak için, güneşli tarafları seçerek yürüdüm, kendi memleketlilerimden birilerini durdurup sorular sordum. Burada Simferopol'den gelen çok kişi vardı. Ama Toktargazi sokağından gelenlerin nerede olduğunu bana kimse söyleyememişti. Konuştuğum biri bana, «Fergana'ya götürülmüş olabilirler mi acaba? Çok sayıda tren bizimkileri oraya da götürdü...» diye fikir yürüttü.

Gün adeta uçarak geçmiş, hava kararmaya başlamıştı. Sokakta rastladığım bir hemşerim kendisinde misafir etmek istedi. Sessizce konuşarak, birbirimizle danışarak, kim nerede doğmuş, nereden gelmiş anlatarak Bekabad'ın sınırları dışına çıktık, bileklerimize kadar çamura batarak, at arabalarının tekerlek izleri üzerinde yol almaya devam ettik. Yolun her iki yanında yüksek olmayan tepelerdeki ağaçların karartıları seçiliyordu. Kocaman bir dolunay kâh parlayarak çıkıyor, kâh gökyüzünü kaplayan koyu bulut parçaları arasına dalıyordu. Yol yavaş yavaş yükseldi, tepeye geldiğimizde karşımızda uzayıp giden geniş bir ova gördüm. Bu büyük düz ova höyüklere benzer tepeciklerle doluydu, ay ışığı üzerlerinde belli belirsiz mavimsi yanıyordu. Burayı seyrederken, sanki ihtiyaç hissedilen tek şey; bu tepeciklerin baş tarafına, ya mezar taşları ya da haçların yerleştirilmesiydi. Bazı yerlerde insanlar değil gölgeleri dolaşıyor gibiydi, onların hayalet olmadığının tek belirtisi, işittiğim ayak sesleriydi.

Hayırsever memleketlim “yaşadığımız yer, işte burası” dedi. Beni sığınaklardan birinin kapısına götürdü. Ağaç dalları sığınağın üzerine yayılmış, zirve dalları ise yükseklerdeki dumanlı bulutlarla uçuşuyor gibiydi. Ayağımızın kayma ve çamura bulanma riskiyle toprak basamakları dikkatlice indik ve perde olarak asılmış çuvalı aralayıp içeri girdik. Ev sahibi kandili yaktı. Yer minderini bana gösterip kendisi tahta tabureye oturdu. Zayıf yüzünü sert sakalları kaplamıştı, boynuna eski bir fular sarmıştı, başındaysa yanları kulak siperli, ön tarafında yıldızlar bulunan asker şapkası vardı. Soğuktan kırmış ellerini üfleyip ovuşturdu. Suçluluk duyuyormuş gibi bir ses tonuyla:

– Maalesef üstümüzü çıkarmayı öneremem dedi.

Anladığımı belirtmek için başımı salladım ve Ursatyevskiy'de aldığım, ekmeği, bir parça helvayı ve elmayı çantamdan çıkarmaya başladım:

- Ben size bir şeyler ikram edeyim... Biraz yiyecek var yanımda, dedim.

Ortalığı hoş bir aroma sardı. Ben onun bu servetten gözlerini alamadığını fark ettim, yutkundü ve aceleyle:

-Haydi, kapışarak yiyelim, dedi.

O atıştırmaya başladı, ama hiç acele etmeden... Hiçbir şekilde insani koşullar olmadığı halde, nasıl uzun seneler yaşanabildiğine dair bir şeyler anlatarak yemeye devam etti.

- Ne zaman bu sığınağı kazmayı vakit bulabildin, diye sordum.

- Bunlar önceden vardı burada, savaş esiri Almanlar yaşamışlar...

- Şimdi de bizimkiler mi yaşıyorlar? Yani faşistlerle savaşmış olanlar...

O kederle gülümsedi:

- Almanlar sıcak barakalara geçti, bizler de onların yerlerine, uzun ve hırıltılı bir öksürüğe kapıldı, ağzını avcuyla kapatmıştı, elini çekti ve konuşmasına devam etti: Bir yıldır, şu çok konuşulan, Farkhad hidro- elektrik santralinin inşaatını yapıyoruz. Hemen her gün, on, on beş kişinin cenazesini mezarlığa taşıyorlar... Böyle bir yıl daha nasıl devam edeceğimi bilmiyorum. Bu hummalı iş bu şekilde devam edecek olursa pek çoğumuz ölür gideriz...

Gece yarısına kadar konuşarak oturduk. Vakit geç olmuştu:

- Haydi, biraz uzanalım sabah erken kalkmak lazım. Aynı yatağa bir şekilde sığmalıyız...

Eski püskü iki keçi derisi dışında yatılabilecek bir şey yoktu. Üzerine kurpaçayı çekti ve biz ayaklı başlı yattık. Ama uyumam mümkün olmadı. Sabahın ilk saatlerinde kendimi dışarı attım. Yaşlı bir çınar ağacının dışarı uzanmış köklerine oturdum, sigara içiyor ve durumumu düşünüyordum.

Artık “*tavşan*” olarak seyahat etme tecrübesine sahiptim, o gün de, – önceki günlerde yaptığım gibi– , yine yük trenine bindim. Bir ay boyunca karımı ve kızımı her yerde karış karış aradım: Leninabad,³⁷ Kokand, Margilan, Andican, Namangan şehirlerini gezdim, bütün Fergana Bölgesini, Ala– Mışık³⁸ petrol sahalarını dolaştım... Artık Fatma’yı bulma ümidimi yitirmiştim. Acaba Sibiryaya gönderilmiş olabilir miydi? İstasyonlarda konuştuğum kişiler, her ihtimalin olabileceğini söylüyorlardı: Buhara’ya sık giden askeri trenlerden birine bindim, sarhoşluktan gözünü açamayan istasyon görevlileriyle birlikte Barnaul ve Jezkazgan’a kadar gidip, geri döndüm...

Bir türlü sonuç alamadığım araştırmalardan sonra bitkin düşmüştüm, kendimi tamamen hasta hissederek ve kalbim kırılmış olarak Andican’a geri döndüm. Ne yapacağımı bilmiyordum, acaba başımıza daha neler gelecekti... Ayrıca bütün param tükenmişti. Bölgenin Özel– Denetim Teşkilatına gidip, doğrudan iş isteme fikri daha makul gelmeye başlamıştı, belki benim için herhangi bir iş bulunurdu! Ama bu düşüncüyü hemen kafamdan attım. En iyi ihtimalle Farkhad Hidroelektrik Santral İstasyonu’nun inşaatında çalışmaya gönderirlerdi! Ama sadece kalemi ve mürekkebi nasıl kullanacağını bilen benim gibi bir adama kimin ihtiyacı olabilirdi? Acaba, halkımızın şu yaşadığı talihsizliği, kendi çilelerimizi yazmamın mümkün olacağı bir zaman gelecek miydi? Her şey zamanla değişir... Bugün için, en önemli şey; dönmekte olan değirmen taşlarının arasından sağ çıkmak...

Artık gecenin derinliğinde, iyiden iyiye üşüdüğümü hissedince, sıırıslıklam olmuş ayakkabılarımla, kendimi tren garına sürükledim; biraz ısınmayı ümit edip loş bir bekleme salonuna girdim; eğer şansım olur da, bir bank köşesi bulabilirsem, hiç olmazsa birazcık dinlenirdim. Oturacak bir

37 **Leninabad:** Hucend, Tacikistan’da Suğd vilayetinin merkezi olan bir şehir.

38 **Ala– Mışık:** Kartal Kanalı kıyısında, Jalakuduk bölgesinde (Andijan bölgesi, Özbekistan) yer alan kent

yer bakınarak; sicimlerle sarılmış torbalar ve valiz yığınları arasında, uyuyan– uyumayan herkesin işgal ettiği bankların aralarında geziniyor, insanların yüzlerine dikkat etmiyor, yürüyüp geçiyordum. Birdenbire durdum, güçlü bir duyguyla. Bir yüz beni kendine çekmişti. Bu nasıl bir duygu? Geri döndüm, bu defa insanların yüzüne dikkatlice bakarak yürüyordum. Uzun süredir sakal tıraşı olmamış ve sıtmadan dolayı benzi sararmış yaşlı bir adam; yere çömelmiş, çenesini ellerine yaslamış, sabit bir noktaya bakıyordu.

Ona yaklaştım, selam verdim. Kafasını kaldırıp baktı, tedirgin olmuştu. Simferopol’deyken bize uzak olmayan bir evde yaşıyordu, ara sıra onunla sokakta karşılaştığımız olurdu.

Ama şimdi beni tanıyamamıştı... Kendimi hatırlatmak zorunda kaldım. Yüzünde bir tür gülümseme belirip geçti; gözlerine yaşlar doldu; soğuk almış boğuk bir sesle:

– Ben bütün yakınlarımı kaybettim. Hem annemi, hem babamı, karımı, çocuklarımı Çınabad’da³⁹ gömdüm; sap gibi yapayalnız kaldım. Hayat anlamını yitirdi.

Ya ben de bizimkileri bulamazsam? ... Umutlarını tümüyle yitirenlerin pek çoğu ölmüştü: Onları bazen karla kaplanmış bahçelerin kuytu köşelerinde kendilerini bir ağaca asmış olarak, bazen demiryolu raylarında parçalanmış halde buluyorlardı... Şu anda, hiç olmadığı kadar tescilli edilmeye ihtiyacım vardı, ama ona cesaret verici sözler etmek için bir nebze güç bulabildim: “*Moskova’dakilerin er ya da geç izin vereceklerini ve bizlerin öz vatanımıza, Kırım’a mutlaka döneceğimizi*” söyledim. Beni dinlerken donuk gözleri, yine öylece donup kaldı... Onun gözlerinin içinde; bir ışığın tekrar yanmaya başlamasının muhtemel olmadığını düşündüm; bana inanmayarak baktı ve iç çekerek mırıldandı: «Belki birileri döner... Belki!.. Birileri dönecektir...»

39 **Çınabad:** Özbekistan Cumhuriyeti’nin Andijan bölgesinde Balıkçin ilçesi sınırları içinde bir köy.

Konuşmanın sonunda, hafiften canlandı ve geçtiğimiz günlerde Yahya Şerfedinov'a sokakta rastladığını, ünlü besteciyi tanımakta zorluk çektiğini söyledi.

Ben heyecanla bağırdım ve kendimden geçip onu omuzlarından tuttum; hayal gibi, rüya gibi silinip kaybolur diye korkuyordum:

– Nerede? Onunla nerede karşılaştınız? O benim komşumdu, dedim.

– Çinabad'da. Buradan yetmiş kilometre...

Onunla aceleyle vedalaştım ve doğruca perona koştum. Fakat buradaki hareket memurundan, Çinabad'ın kuş uçmaz kervan geçmez bir kasaba olduğunu hayal kırıklığıyla öğrendim; ne otobüslerin ne de trenlerin sık gitmediği bir yer...

Hemen karar verdim ve yaya olarak yola çıktım. Şafak vaktiydi, iki tekerlekli bir at arabasına denk geldim, hep yaptığım gibi sürücünün yanına oturdum. Araba sarsıntısının neredeyse hiç imkân vermemesine rağmen sohbe koyulmuştuk; yol ayrımına geldiğimizde arabacı diğer yol ayrımına döndü... Ben yine şanslıydım. Bir kamyona denk geldim, pamuk kozalarıyla yüklü karoserine tırmanmayı ve oturmayı ben istemiş, şoförü yalvararak ikna etmişim, zira şoför kabini gerçekten doluydu. «Yakınlarını mı arıyorsun?» diye sordu. Benden “evet” cevabı alınca, kafasıyla dikiz aynasından arkayı işaret etti ve «Atla!» – dedi.

Çuvalları bağladıkları organlara tutunarak en tepeye tırmandım, ıslak brandanın üzerine oturdum. Karşıdan esen rüzgâr ve virajı alırken artan hava akımı beni savurmasın diye sıkıca tutundum. Bazı zorluklar olsa da, öğle saatinden önce Çinabad'a ulaşmışım.

Kasabanın merkezine geldim. Buradaki iki katlı tek binada, Parti Bölge Komitesi⁴⁰ ve Bölge Yürütme Kurulu⁴¹

40 **Parti Bölge Komitesi:** Bölge Yönetimi.

41 **Bölge Yürütme Kurulu:** Bölge İcra Komitesi (Rayispolkom) – Ağustos 1991'den sonra, Sovyetlerin İcra Komiteleri tüm bölgelerde, şehir ve ilçelerde kaldırıldı ve bunun yerine İdareler kuruldu

bulunuyordu. Diğerleri tipik kışlak evleriydi. Bu basık evlerin çatıları saman sapları veya guzapaya ile örtülmüştü. Meydanın biraz ilerisinde, bakımsız ve solmuş çiçek tarhı bulunan bir çayhane vardı. Çayhane sahibi, kocaman bir semaverin başındaydı; yerleri tahta parkeydi, geniş platformun güzel döşenmiş köşesinde birkaç erkek oturmuş çay içiyor ve dama oynuyorlardı.

Kötü havalarda, kavisli ve dar sokaklar daha da gri ve mat görünüyordu, duvarları badanalı bir tek ev yoktu. Yayalar, kaldırımında sıkışmamak için, parke taşı döşeli yollar üzerinde yürümeye çalışıyorlardı. Birkaç kez otobüs durağının çevresinde tur attım, arabaların geçmesini bekleyen insanları seyrettim... Yavaş yavaş açlığımı hissetmeye başlamıştım, küçük pazar yerine yöneldim. Aman Allah'ım! Birden Yahya Şerfedinov'un bana doğru geldiğini gördüm. Devrimden önce Petersburg Sanat Akademisi'nden ve sonra da Sovyet rejimi döneminde Moskova Konservatuarı'ndan mezun olmuştu. Kafamda onunla burada karşılaşabileceğim fikri olmasaydı ve gözlerim yoldan geçenler arasında onu aramasaydı, belki de bana bakmadan geçen komşumu fark etmezdim.

Başını önüne eğmiş, bana doğru yaklaşıyordu; zayıflamış, saçlarına aklar düşmüştü, sırtındaki kim bilir kimin çekmeniydi⁴²... Ayaklarında sürüklediği bağciksız ayakkabılarından çıplak parmakları ileri fırlamıştı; yanıma gelince:

– Yahya ağa! diye atıldım. Birkaç saniye anlamadan baktı yüzüme, nihayet tanıdı beni. Kucaklaştık. Şişmiş avuç içleri ellerimin arasında titriyordu. Ağlıyor, gözyaşları çökmüş yanaklarından aşağı süzülüyor ve aksakalının arasında kayboluyordu.

– Dostum, bize ne yaptılar? Ne yaptılar, dedi sorgulayarak.

– Sabretmemiz gerek, Yahya ağa, sabır... Asıl önemlisi, dayanabilmek, diye cevap verdim.

42 **Çekmen:** Erkeklerin kaftan veya kısa kaftan şeklinde giydikleri yünlü dış giyim.

Çayhaneye gittik, bir gözleme ve bir çaydanlık yeşil çay sipariş ettim.

Yahya Şerfedinov:

– Bizim için ağır bir vaziyet... Çok ağır... İnsanları sinek gibi eziyorlar. – dedi.

– Sizin şehrin işgalinden önce tahliye edildiğinizi duymuştum, dedim.

– Evet, tahliye edilmişim. O yıllarda Taşkent’te yaşadım. Dört yıl Mukimi Tiyatrosu’nda⁴³ müzik direktörü olarak görev yaptım. Ne zaman ki bizinkiler Kırım’ı özgürleştirdiler ben, bir gün bile beklemeden, mutlu ve sevinçli yola çıktım... Ama ailemle birlikte Simferopol’de trenden indiğimde ve daha tren istasyonundayken, bizi başka bir nakliye trenine oturtular... Yani geri gönderildik... O zamandan beri Çınabad’tayım. Pazar yerini ve çayhanenin yakınındaki sokakları temizliyorum. Bunun için bir parça ekmek verdikleri oluyor, bazen o bir lokmayı da vermiyorlar...

– Ya tiyatro? Sizi orada tanıyorlar!

– Defalarca yazdım, ama kimseden cevap alamadım. Bizlere şimdi hain gözüyle bakıyorlar...

– Onlar da diğerleri gibi düşünüyor olabilirler, ama siz savaş süresince burada çalışmışsınız.

– Herkese ne emir verildiyse, istisnasız, tiyatrodakilere de aynı emirler verildi...

Yahya ağanın gözlerinden yeniden yaşlar döküldüğünü fark ettim, gizlemek için kafasını çevirdi, elleriyle yüzünü sıvazladı ve yeğenin başından geçenleri anlatmaya başladı. Genç bir yeğeni vardı. Onu iyi hatırlıyorum, Ayşe Kırımtayev! Güzel bir kızdı. Kırım’ın Alman işgalden çok önce tahliye edilen ve Azerbaycan’a gönderilenler arasındaydı.

43 Mukimi Tiyatrosu* Mukimi (1850, Kokand – 25 Mayıs 1903, Kokand) – Özbek yazarı, şair, hiciv yazarı.

Savaş sırasında Kirovabad'da⁴⁴ yaşadılar. Annesi ölünce, Ayşe yalnız kaldı. Kırım bağımsızlığını yeniden kazanınca hemen anavatanına döndü, ama o da diğerleri gibi Özbekistan'a gönderildi. Azerbaycanlı nişanlısı Kirovabad'da kalmıştı. Karşılıklı yazışıyorlardı, genç adam her mektubunda onu çağırıyordu... Kız gitmek için yola çıkınca tutuklandı ve yirmi yıla mahkûm edildi, Kara Lale Tiyatrosu'nda⁴⁵ çalıştırdılar. Orada öldü. Birileri, akrabalarına bir mektup gönderip öldüğünü bildirdiler...

Ekmeğimizi yemiş, çayımızı içmiştik. Yahya ağa kendi hikâyesini bitirdi. Uzun süre öylece sessiz oturduk. Asıl konu hakkında soru sormalıydım, buraya bu nedenle gelmiştim, ama yeterince kararlı değildim... Tahammül edemeyeceğim bir cevap duymaktan korkuyordum. Nihayet cesaretimi toplayarak sordum:

– Yahya ağa, Fatma'nın nerede olduğunu bilmiyor musunuz? Yaşıyor mu?

– Fatma burada, uzakta değil, Kolhoz'da çalışıyor. Oradaki şartlar bizimkiler için çok ağır. Özellikle çocuklu olanlara çok daha zor...

Artık daha fazla oturamadım. Dışarı çıktık. Yahya ağa, üretim çiftliğinin yolunu tarif etti. Uzun ve dar bir sokak beni köyün yakınına çıkardı, yüksek kerpiç duvarla çevrili alanda, destelenmiş, sicimlerle sarılmış, üst üste istiflenmiş çok katlı pamuk balyaları duruyordu. Her iki tarafında genç dut ağaçları dikilmiş köy yolu ıraklara doğru uzayıp gidiyor; ekilmemiş boş arazileri ve henüz toplanmamış *guzapaya* ile renklenmiş tarlaları birbirinden ayırıyordu. Çakıl taşlarıyla kaplı yolda yürümesi şimdi bana kolay geliyor, bacaklarımı hissetmeden adım atıyordum, adeta ruhum beni öne doğru uçuruyordu. Yaklaşık üç kilometre yürüdükten sonra, geniş bir tepeden sağa doğru giden yolu gördüm.

44 **Kirovabad:** Gence – Azerbaycan'ın ikinci büyük şehri.

45 **Kara Lale:** (**Lyalya Çernaya**) asıl adı Nadejda Sergejevna Hmelyova. Romen tiyatro ve sinema oyuncusu.

Anayoldan ayrılıp, mezarlar arasından ilerleyen patika yola saptım, Yahya ağanın bana tarif ettiği gibi, gri taşlar döşenmişti; doğrudan mezarlığa yöneldim.

Birçok yeni mezar vardı. Onlar için ne anıt dikilmiş, ne de mezar taşları yapılmıştı. Her mezarın yanına; Arap harfleriyle yazılmış küçük birer künye levhası konulmuştu; yağmurlarla ıslanmış bazı künyelerdeki yazılar okunabiliyordu, ama bazıları tamamen silinmişti... Ölenlerin isimleri, doğum yerleri ve tarihleri ve maalesef her birinde bizim Kırimlılarımızın isimleri...

Patikaya girince, yolumu iyice kısaltmış oldum, mezarlığı hızla geçtim, tepeden inmeye başladığımda, bahçelerle çevrili, karartı halinde bir adacık gibi duran köyü gördüm.

Köy yolu boyunca, birileriyle karşılaşmak için dua ederek yürüdüm, civarlarda bir yerlerden gelen sesler, içler ürperten koro ilahilerine karıştı, ardından ayrı ayrı hıçkırıklar duyuldu... Herhalde ölmüş biri için yas tutuyorlardı...

Bir kadın, ellerinde su dolu iki kovayla bana doğru yürüyordu. Kendine uygun bir Özbek elbisesi giymiş, üzerine Kırim'da görmediğimiz uzun bir ceket almıştı, memleketinden biriydi, hemen anladım, beni selamladı, Fatma'nın hangi evde yaşadığını, onu tanıyıp tanımadığını sordum, Fatma Ametova... Kadın merakla bana baktı ve bahçesinde yıllanmış dut ağacı bulunan kapıyı başıyla işaret etti.

Kapıyı çaldım, ama cevap beklemeye sabrım yoktu hemen avluya girdim. Avlu bana çok küçük göründü, neredeyse tüm avluyu bir tek ağaç şemsiye gibi kaplamıştı; muhtemelen yazları serin oluyordu. Dut ağacının altında, tüneyen tavuklarla, dallara konan kuşların pislettiği geniş bir suri⁴⁶ vardı; Anlaşılan sıcak havalarda gündüz oturuyor ve geceleri yatıyorlardı. Kalbimi göğsümden çıkmak üzereymiş gibi hissediyordum, birkaç pencere ve iki kapı bulunan, geniş ve uzun ayvan⁴⁷ basamaklarını yavaşça çık-

46 **Suri:** Platformu yüksek ahşap yatak.

47 **Ayvan:** Veranda, teras

tım. Yaklaşık elli yaşlarında zayıf bir kadın çıktı, beyaz bir elbise üzerine kadife kumaştan kolsuz nimçe giymişti.

Selam verdim:

– Siz kimsiniz, diye sordu, benim selamıma karşılık olarak.

– Karımın burada yaşadığını öğrendim. Savaştan döndüm...

– Eşiniz kim? Fatma mı?

– Evet, evet adı Fatma!

– Aman Tanrım, Ne büyük mutluluk, diye çığlık attı, eyvandaki diğer kapıya koştu, el ederek ardından gelmemi söyledi.

Birinin cevap verdiğini duymadım. Ev sahibesinin ağzından bir kelime daha çıkmadı, döndü, yüzü beyazlamıştı, elbisesinin göğüs yakasına yanaklarına akan gözyaşlarını sildi. Kalbimden iyi olmayan bir duygu geçti. Onu kenara ittim ve odaya girdim. Pencerede perde asılıydı. Yarı karanlıkta odanın köşesinde bir kapı olduğunu fark ettim, oraya doğru ilerledim, sanki yerin altından derinden sessiz bir inilti iştiliyordu. Duvarın yanında, toprak zeminde eski püskü pamuktan bir yorgan üzerinde benim Fatma'm yatıyordu. Gözleri açık, tavanda bir yere bakıyordu. Üzerine eski bir çaput parçası örtülmüş kız çocuğu onun yanında uyuyordu.

– Fatma! Canım benim! Tanımadın mı beni, yanına diz çökmüş konuşuyordum.

Bana uzunca bir süre baktı, gözlerine yavaş yavaş gözyaşları dolmaya başladı. Hiç cevap vermediği için kendimi huzursuz hatta korkunç hissettim. Kız uyumuyordu, bana kayıtsızca baktı ve kırmızı, iltihaplı gözkapaklarını kapadı. Kıpırdamıyordu. Bu benim kızım! Ellerini tutmak bağrımın basmak, hatta onun kollarında uyumak istedim ama kırılacak gibi incecik, bir deri bir kemikti. Ona dokunma riskini göze almadım. Karım gözlerini ayırmıyordu benden, o zaman onun konuşmadığını anladım...

Atıldım ve pencereye asılı bezi aldım. Pencere, camı olmayan iki küçük çerçeveydi. Odaya temiz hava ve ışık doldu. Avluya koştum, ev sahibesi *suride* oturmuş ağlıyordu.

– Söyleyin Fatma’ya ne oldu? Konuşmuyor. Hasta mı? Ne hastalığı?

– Hayır, dedi ve itiraz ederek başını kaldırdı. Onlar hasta değiller, ama açlar. Evimde onları doyuracak hiçbir şey kalmadı.

– Açlar mı? Kızım ve karım, açlar mı?

Ana kapıya doğru fırladım, yol boyunca koştum, bu sırada ceplerimi karıştırıyordum biraz param kalmıştı. Artık yolu biliyordum, yarım saatten önce Çinabad’a varmıştım. Doğrudan pazara gittim. Hava kararmaya başlamıştı ve birkaç parça yakacak odun parçasını satmak için bekleyen ihtiyarları saymazsak, neredeyse hiç kimse kendi tezgâhın başında değildi. Neyse ki şansım varmış; köşede duran bir kadından, yanık– kuru birkaç satılmamış mısır ekmeği satın aldım. Pazar çıkışında ihtiyar bir adam dizlerinin üzerine çömelmiş, önündeki tahta sıraya dizdiği toprak çömlerle süzme yoğurt satıyordu. Yanımda her hangi bir kap yoktu, yoğurdu bana kabıyla birlikte satmasını rica ettim. Başka böyle bir kap bulamayacağını söyleyerek uzun süre inat etti.

Kendi dilimde Tatarca olarak:

– Baba! Eşim ve kızım ölüyorlar. Ben savaştan daha yeni döndüm, onları kurtarmam lazım... – dedim.

Bilmiyorum sözlerim mi etkili oldu ya da benim halim mi, acıklı sözlerimden daha etkili oldu, bir yoğurt çömleğini aldı ve bana verdi. Parayı uzattım, almayı reddetti

Et tezgâhında kurutulmuş ve tozlu sığır karacığeri asılıydı, onu da aldım. Yakındaki çayhanenin pencerelerinden ıslak bir kaldırıma ışık düşüyordu, oraya uğradım, buğday unundan yapılan bir çift sıcak ekmeği aldım. Bu kıymetli yükü göğsüme bastırarak neredeyse koşarcasına

kışlağa geri dönüyordum. Eve yaklaştığımda, hava oldukça kararmıştı. Dut ağacının tepesinde bir baykuş ürpertici bir çığlık attı. Ana kapıdan girişte bir kadın gördüm. Tek bacağı yoktu, sağ eliyle bir koltuk değneğine dayanıyor, sol eliyle bir çubuğa yaslanıyor ve beni bekliyordu:

– Bekle! Acele etme. İzin ver ben kendim besleyeyim, aksi takdirde onları sen öldürürsün...

Birlikte eve yöneldik. Ben bir erkek olarak ona yol vermiydim ama hareketleri bana son derece yavaşmış gibi geliyordu, onu geçip odaya koştum. Kandil, söndü sönecek titreyerek yanıyordu.

– Fatma! Fatma! Şimdi sizi besleyeceğim.

Kadın vücudunu eşik üzerinden zorlanarak aşırıldı, koltuk değneği ve sopasını duvara yasladı. Kadının Fatma'nın yattığı döşegin kenarına oturmasına yardım ettim. Getirdiklerimi onun önüne koydum. Kadın hepsini yoklayıp baktı, gözlerini bana doğru kaldırıp, endişeli bir bakış attı. Onun gözlerinden «bu yiyecekler doyurucu değil!» dediğini okudum. Yüksek sesle bir şey demedi ama neden “yeterli ” olmadığını biliyor olmalıydı:

– Zahide abla! diye ev sahibesini çağırıldı ve çay fincanını vermesini istedi.

Bir kâseye yoğurdu döktü, kaşıkla yedirmeye başladı, kızıma, ardından karıma... bir ona, bir diğerine... Ancak, zavallı kızımın çok acı çektiği belliydi ve kadın, ağzını açması için onu zorlamak mecburiyetinde kalıyordu. Bir kaşık çocuğa, bir kaşık anneye...

Bu vaziyetteyken, keder verici düşüncelerden beni uzaklaştırmak için kendinden bahsetmeye başladı. Kerç doğumluydu, Adı Zeynep idi. Benden yaşça biraz büyüktü; Simferopol'de Tıp Enstitüsünü bitirdiğinde, ben yeni Pedagoji okumaya başlamışım. Bunu biliyor, çünkü kız kardeşi Zilha benimle aynı sınıfta okumuş. Ben daha sonraki yıllarda yazmaya başlayınca, kitaplarımı eve götürüp

«İşte ben bu yazarla aynı sınıfta okudum!» demiş. Zavallı Zilha geçenlerde ölmüş. Onu oradaki mezarlığa gömmüşler. Geçen hafta ölümünün kırkını okutmuşlar.

Hayat Zeynep'e de bir oyun oynamış: gençlik yıllarında onu sakat bırakmış. Sivastopol savunmasına katılmış, ilk günden son güne kadar cephedeymiş. Revirde yaralıları sararken bir mermi düşmüş ve bacağı kopmuş. Sivastopol düşüp de, faşistler şehre girince, harabeler arasında kalan bodruma sığınmış bir aile, onu yanlarına almış, kendi sivil kıyafetlerini vermişler... Almanlardan onu korumuş ve tedavi etmişler... Nihayet Sivastopol kuşatmadan kurtulunca, Zeynep Kerç'e gitmeye niyetlenmiş ama başaramamış; Kendisine sahip çıkan aileyle birlikte sürgüne gönderilmiş. Kardeşiyle yolda karşılaşmışlar, o da komşu bir köyde arkadaşının yanındaymış, onu da orada bir bela yakalamış. Ne Zeynep ne de Zilha babalarını ve annelerini bir daha hiç görmemişler, sağ mı, ölü mü olduklarını öğrenememişler. Onları bulmak mümkün olur mu? Şimdi ülkenin her bir köşesine mektuplar yazıyor, ama hiç kimseden bir cevap alamıyorlarmış...

Aniden bir inilti geldi kulağıma, endişeyle Fatma'ya baktım. Ama inleyen o değildi, diğer odaya açılan küçük kapının ardından geliyordu. Oraya bakmak için yerimden kalktım. Bizim odada, gazyağı yerine pamuk yağı konulan bir kandil iyi kötü yanıyordu ama yan oda zifiri karanlıktı. Yerde bir kişi kıvıldıyordu.

– Burada kim var, diye sordum ve bir kibrit çaktım.

İki kadın kirli bir keçe üzerinde yatıyorlardı. , gözlerini kapatmış ve kollarını göğüslerinin üzerine koymuşlardı. Nefesleri öylesine zayıftı ki ölü zannedilebilirlerdi. Öyle görünüyor ki, kaderine razı olmuş ölüme hazırlanmışlardı.

Kibrit sonuna kadar yandı ve parmaklarımı yaktı.

– Kim var orada, diye sordum

– Bunlar Alman, ikisi kız kardeş, dedi Zeynep. Onlar bizimle geldiler, kışlakta Bulgarlar ve Romenler var...

Faşistlerin tarafında savaşmak istemedikleri için, birçok Romen ve Bulgar'ın, Alman ordusundan kaçtıklarını anlattılar: Ormanlara, dağlara kaçmış, partizan müfrezelerine katılmışlar. Onların birçoğu Tatarca konuşuyormuş. Kırım'dan giden ve çok eski zamanlardan beri Romanya'da yaşayan Tatarlar öğretmişler.

Faşistler Kırım'dan çıkarılınca onlar da Kırımlılarla birlikte dağlardan inmiş, köylere gelmiş, – sağ kaldıkları için mutluluk içinde– partizanlarla birlikte geçici olarak evlere yerleşmişler. Şimdi ise onlarla birlikte sürgün edilmişler...

Zeynep'ten bu kadınları beslemesini istedim. Sonra ayvana doğru seslenip ve Zahide ablayı çağırıp ona karaciğeri pişirmesini söyledi: Sonuçta, biz de yemek ve sağlam kalmak zorundaydık. Yarın hava aydınlanınca yeniden pazara koşacaktım...

Zeynep'ten bütün gece yanımızda kalmasını rica ettim, o da kabul etti. Fatma'nın yanına uzandı. Şinelimi pencerenin önüne koyup üzerine oturdum, başımı dizlerime yasladım. Bu şekilde uyumaya alışık değildim, zaten bu defa uykuya dalmama imkân yoktu. Zeynep birkaç defa kalktı, ortalığa duman yayan kandilin ışığında, Fatma ve Dilara'ya yoğurda bandırılmış ekmek dilimleri verdi. Yan odaya da bir kaç kez gidip döndü.

Ev sahibesinin evden erkenden çıkıp ayvanı süpürmeye başladığını duyunca daha fazla yerimde duramadım. Zahide ablaya bir çantası olup olmadığını sordum. Kadın bana bir kulpu düştü düşecek, diğer kulpu bezden dikilmiş eski bir hasır sepet ile küçük bir emaye kova verdi. Koşarcasına avludan çıktım, dış kapıyı açar açmaz İçişleri Halk Komiserliği askerleriyle burun buruna geldim, anlaşılan kapı deliğinden gözetlemeye yelteniyorlardı. Geri adım attım. Benim kimlik dokümanlarımı istediler.

Askeri montumun göğüs cebinden çıkardım ve sundum. Asker, belgelerimi kendi cebine soktu, onlara bakmadı bile, onlarla birlikte Çınabab Bölge İdaresi'ne gel-

memi söylediler. Aklıma ilk gelen düşünce, elimdeki sepet ve kovayla halimin çok saçma görüldüğü idi; ama onları elimden bırakamazdım, karşıma aniden çıkmış olan bu adamların ardından yürümeye başladım... Ben acele ediyordum, onları arkada bıraktım, bana yetişmeye çalışıyorlar, benimle ilgili konuşuyor ve dalga geçiyorlardı, güya, askeri forma giymişim ama boşunaymış, hemen etek giymeli, fular yerine eşarp takmalıymışım... Arkama dönüp suratlarının ortasına vurmak geliyordu içimden. Ama biliyordum ki bedeli ağır olacak ve belki de eve dönemeyecektim. Onlarla muhatap olmadan dişimi sıkıp, yürümeyi tercih ettim.

Komutan, bana oturmamı bile teklif etmedi, sandalyesine yaslandı ve parmaklarıyla masaya vurarak, bir dakikadan fazla bana baktı. Daha sonra masamın kenarına bir askerin koyduğu belgelerimi eline aldı.

– Soyadın?

– Orada yazıyor, dedim.

Bana sert bir bakış attı ve aniden bağırdı:

– Sorulduğunda cevap ver!

Gönülsüz cevap verdim. Dokümanlarımı başka yere not alırken sorular yöneltmeye devam ediyordu, savaşta hangi cephedeydim, ne zaman terhis edildim, nereden geldim; belgede yazılı olanla cevaplarımın tutup tutmadığını gözden geçiriyordu. Sonra bir sorgulama protokolü hazırladı, okudu ve imzalamamı istedi.

– Kayıt altındasın, yazılı iznim olmadan bu bölgeden bir adım dışarı atamazsın. Anlaşıldı mı?

– Tam olarak anlamadım. Cepheden döndüm, bana verilen takdir nişanlarım var.

– Ne saçmalıyorsunuz! Başından beri, hiçbir şey anlamıyor musunuz? Cepheymiş, madalyonmuş... Bunları tekrarlayıp durma! Belki sizi de, kuzey kutbuna yirmi yıllığına göndermeli, belki o zaman her şeyi hemen anlayabilirsiniz.

Sözlerine dayanamamıştım:

– Benimle nasıl böyle konuşursunuz? Kıdemli bir su-bayla?!

Kasten güldü, yerinden kalktı ve kalın parmaklarını as-ker ceketinin kemerinin altına soktu:

– Hah hah ha!.. Bir bunak ihtiyara denk geldim. *Ben senin için Çar ve Tanrıyorum!* Tıraşı kes! Başka sorun var mı?

Aklımda sadece, pazara hızlıca gitmem ve alacağım yi-yecekleri eve götürmem gerektiği fikri vardı. Hiçbir sorum yoktu, kapıya yöneldim.

Arkamdan keskin bir ses duydum:

– Bekle! Gitmene henüz izin vermedim! Her şeyi anla-dın mı?

– Hepsini.

– Tam olarak ne anlıyorsun?

– Benim halkımın, kendini insanlık dışı koşullarda bul-duğunu...

Gözlerini kısarak, bakışlarını benim içime kadar nüfuz ettirerek:

– Bu sizleri yola getirir mi?

«Ne cüretle söylersiniz? Karım ve çocuğum açlıktan ölüyor! Eğer dün gelmemiş olsaydım onları canlı bulamaz-dım!» diyecek ve oradan çekip gidecektim, ama sözlerim boğazımda düğümlendi, mümkün olduğunca sakın ve nor-mal bir tonla:

– Bırakın gideyim.

– Hah şöyle! İşte bu! Haydi...

Artık iyice öğrendiğim sokaktan pazara doğru aceleyle gittim. Lezzetli bir koku beni çayhaneye çekti. Bir gölgelik altında, büyük bir kazanda yağlı kuzu etiyle çorba kay-natıyorlardı. Kırmızı yanaklı şişman aşçıdan birkaç parça etle birlikte çorbayı emaye kovaya koymasını rica ettim.

Birkaç sıcak ekmek aldım, aceleyle eve döndüm. Zeynep bu defa aldıklarımı benim taşımama onay verdi, Fatma uyuyor görünüyordu, bu nedenle fısıltıyla sordu:

– Askerler neden gelmiş?

– Şimdi ben yeniden “özel statülü göçmenim” dedim gülümseyerek.

– Neyse, size hayırlı olsun. Bunun için *bıyıklı Babaya*⁴⁸ şükran borçlusunuz.

Zeynep bizimle üç gün geçirdi. Fatma biraz güçlenip, sırtına yastık koyacak kadar doğrulmaya ve oturmaya başlayınca; Zahide ablaya, bu bitkin üç kadına ve kız çocuğuna nasıl yemek kaynatacağını ve günde kaç defa onları besleyeceğini tarif etti, sonra bizi ziyaret edeceğine söz verip ayrıldı. Onu eve götürmek istedim, ama kapıda benimle vedalaştı ve oldukça hoşnut bir halde sokağa yöneldi, koltuk değneğine ve bir sopanın üzerine yaslandı, tek ayaküstünde sekerek uzaklaştı.

Her sabah pazara aceleyle gidiyor ve yiyeceklerle dönüyordum. Zahide abla onları pişiriyordu. Nihayet, onun sofraya davetini bekleyip, yer sofrasında birlikte oturmayay, tahta kaşıklarımızı büyük bir tasa daldırmaya başlamıştık. Bazı cumartesi pazar tatillerinde, Zahide ablanın kızı da Pedagoji enstitüsünde okuduğu Andican’dan geliyor ve bize katılıyordu. Yemek sırasında Özbekçe ve Kırım – Tatarca kelimeleri birbirine katarak sohbetler ediyorduk. Artık, Krista ve Nina Miller kardeşler de böyle sohbetlerde pek ala konuşuyorlardı. Bu yuvarlak hona⁴⁹ çevresinde oturanların hepsi hastalıklı ve soluk benizliydi. Onlara kaygıyla bakıyordum, her bir küçük şakaya minik bir tebessümle cevap verdiklerinde mutlu oluyordum. Bunu hissettiler gibi oldu ve daha sık gülümsemeye başladılar.

48 **Bıyıklı Baba:** Stalin

49 **Hona:** Kısa ayaklı tahta masa, orta sehpa.

Birden bire korkuyla pencereye doğru bakarak hepsi sustu. Hemen her gün ölenlerin cenazesini taşıyorlar bizim kapının önünden geçiyor ve mezarlığa götürüyorlardı. İhlamur kabuğu liflerinden örülmüş kalın kaputları üzerine kapadıkları at arabalarında bazen bütün bir aile oluyordu, toprak rengi büyük orta ve küçük ayaklar örtünün altından görünüyordu.

Benim minik Dilara'm herkesten daha yavaş iyileşiyordu. Bir damlacık güç toplayınca odanın ortasında koşmaya, zıplamaya başladı. Bazen bacakları incindi ama ayağa kalkar kalkmaz tekrar atlamaya zıplamaya başladı. Minik yüzü pembeleşti, annesininki gibi altın rengi saçları parlaklaştı. Henüz beş yaşına giriyordu.

1941 Haziran'ında, ben askeri birliğe katıldıktan sonra, Fatma'ya her ay altı yüz ruble karşılığında sertifika göndermeye başlamıştım. Ancak kısa bir süre sonra Simferopol Almanlar tarafından işgal edilince, sertifikalar karımın eline geçmemiş. Tüm bu yıllar boyunca, askeri alay komutanlığı muhasebe bürosunca bana ödendiği hesaplanan parayı, ne Fatma, ne ben alamamıştık.

Fatma'dan benim büyük erkek kardeşim Bari'nin üzücü kaderini öğrendim. Bari ağabeyimi çok sever ve babama duyduğum gibi saygı duyardım. Bana başına gelen birçok etkileyici hikâyeler anlatırdı, onun maceralarını dinlerken, ona hayranlık duyar ve halen hayatta kalmış olmasından dolayı mutluluk duyardım.

Bari ağabeyim, 1914 yılında Çarlık ordusuna alındı. Kazak Süvari Birliğindeydi, üç yıl boyunca cephelerde savaştı, ona iki defa *St. George haçı* verilmişti; ama yine de 1917 yılında Kızıl Ordu tarafına geçti. 1918'de Bolşeviklerin partisine girdi. Daha sonra 1920'de, Kırım'ın alınması için yapılan savaşta, Or-Kapı⁵⁰ taarruzuna katıldı...

Haziran 1941'de Bari ağabeyim gönüllü olarak cepheye gitti. Bir zamanlar hücumla aldıkları Perekop'u şimdi savunmak zorunda kalmıştı.

50 Or Kapı: Perekop

İşte orada ağır yaralanmış... Yoldaşları geri çekilirken onu bir sedye üzerinde Yalta'ya getirip, hastaneye götürmüşler. Birkaç gün sonra, Almanlar şehri istila edince, bizimkiler geri çekilmişler ve kimi Sivastopol'e, kimi Kerç'e gitmiş. Yaralıları boşaltmak için zaman olmadığından hareket edemeyenleri hastanede bırakmışlar. Bari ağabeyim, Nazilerin komünistlere nasıl davrandığını iyi bildiğinden kalan son kuvvetini toplayıp, hastaneden kaçmış.

Üç gün ve üç gece boyunca ortalıkta sürünmüş, kan kaybettiğinden dolayı bilincini de yitirmek üzereymiş ama çevreyi çocukluğundan beri iyi tanıdığı için, Autinskiy geçidini geçip kendi doğduğu Mahuldur köyüne ulaşmış.

Karısı Ayşe yenge⁵¹ onu evinde saklayıp, çalışmak için gün ağarınca dışarı çıkıyor, gün batımında eve dönüyormuş. Bari ağabeyim iyileşir iyileşmez, hemen partizanlarla temasa geçmiş. Dağlardan inmenin nerdeyse mümkün olmadığı o zorlu günlerde, birkaç defa gelip onun evinde toplanmışlar...

Kırım Bölgesinin nerdeyse tamamı işgalcilerden kurtarılmış, savaş sadece Sivastopol civarında devam ediyormuş. Tam bu tarihlerde benim Bari ağabeyimi, Sovyetler Bölge İcra Komitesi Halk Temsilciliğine başkan olarak atamışlar.

Bir gün, acil işler için alelacele Simferopol'e gitmiş. Ve aynı günün sabahında Kırım'ın tüm yerli nüfusu sürgüne gönderilmiş.

Bari, Özbekistan'ın Şahrihan köyünde kendini bulmuş, uzun süre ailesini aramış ama ulaşamamış. Açlıktan ayaklarını sürükleyecek hali kalmamış ve sokak ortasında bir yerlerde düşüp ölmüş.

Benim taşıdığım torbanın yükü her gün biraz daha hafiflemeye başlamıştı. Hayatımızı idame ettirebilmek için iş

51 **Ayşe Yenge:** Sovyetler Birliği Mari Otonom Bölgesi'nden Özbekistan'a geldikten iki sene sonra yoksulluktan dolayı üç çocuğu ile birlikte ölmüş ve orada defnedilmişlerdir. (yazarın notu)

aramak zorundaydım. Ancak, hangi hemşerime danışacak olsam, tek şey söylüyorlardı: yerel kurumların başkanları Kırım Tatarları ile konuşmak bile istemiyordu, aynı tavır partinin bölge komitesinde ve yönetim kurulunda geçerliydi; Kırım Tatarları sadece Şahtı'daki kömür madenlerinde, fabrikalarda ya da nakliye şirketlerinde işe alınıyorlardı, kadınlar ise genellikle pamuk toplamaya gönderilmekteydi. Savaşta yaralandığımdan beri otururken vücudumdaki şarapnel parçalarının yerleri hala ağrıyordu, böyle ağır işleri yapamazdım.

Kolhoz yönetimine gidip, yöneticiyle görüştüm, benim durumuma uygun bir iş bulup bulamayacağını sordum.

– Atlarla ilgili daha önce bir tecrübe edindin mi, dedi, hemen “sen” diye hitap ederek.

– Süvariydim, dedim, iki yana ellerimi kaldırarak.

– Ama bana deneyimli bir araba sürücüsü lazım. Kolhoz'un avlusunda at arabası duruyor, biraz tamir etmek lazım. Seyise sana bir at vermesini söylerim, tek at var, ama bir gözü aşağıda, gerçekten! Ama dikkate alma, üç dört yıl daha böyle gider, koşumlarını tak ve sür.

Düşüneceğimi söyledim, teşekkür edip ayrıldım. Arabacı olmak hiç de kolay iş değildir. Bazen bütün bir yükü bir yerde sıkıştığımız zaman kendiniz yüklemeniz, sonra tekrar indirmeniz gerekir, bazen de at bitkin düşer, onu ayağa kaldırmanız gerekir. Eğer kalçamdaki kırık ağrıları olmasaydı muhtemelen başka seçenekler aramazdım.

Bir gün şansa bırakarak değil, gerçekten iş bulmak amacıyla Çınabad'a gittim. Cephede savaşmış, hastanede tedavi olup çıkmış bir askerin, şimdi merkezi bir lisede müdür olduğunu söylediler. Asker askeri anlar düşünceyle ona gittim. Beni sıcak bir şekilde kabul etti, el sıkıştık, oturmamı teklif etti ve piala⁵² ile çay ikram etti. Benim de mesleğimin öğretmenlik olduğunu ve okulda çalışmak

52 **Piala:** Sapsız, yuvarlak, yukarı doğru genişleyen bir fincan.

istediğimi öğrendikten sonra, parmaklarını kenetleyip uzun süre düşünceli oturdu. İç çaktı, bir şeye karar vermiş olarak elini salladı.

– Başöğretmenimiz istifa için başvuruda bulundu. Savaş gazisi ve engelli biri, ona çalışmak zor geliyordu. Seni onun yerine görevlendireceğim...

Tam olarak bir ay yirmi gün süresince bu okulda çalıştım, başöğretmendim ve geometri dersleri veriyordum.

Partinin Bölge İdaresi'nden bir talimat gönderildi, bu emre göre ders verme görevinden alınmıştım. Ayrıca Bölge Başkanı, telefon ederek, hangi milletten olduğumu kendisiyle konuşmadan, böyle bir mesleğe kabul ettiği için okul müdürünü de azarladi.

Okul müdürü, açıklama yapması kolay olmayacağından, sekreterine masasında duran bu yazılı talimatı bana göstermesini söylemiş ve üst sınıflarda dersleri olmasına rağmen evine gitmişti. Sekreter utanarak yazıyı bana getirdi. Ben metni okurken kenara çekildi, kendisini bir şeylerden suçlu hissediyormuş gibi duruyor ve gözlerini kaçıırıyordu. Sanki bir kova kirli suyu üzerimden dökmüşlerdi... Gözlerimin önündeki harfler bulanıktı. Talimatı tekrar okudum ama anlamıyordum. Sekreter sonunda yazıyı benden aldı ve masanın üzerine koydu.

Eve geldiğimde, üzerimde paltom ve botlarımla doğruca odaya girdim, keçe minderin üzerine oturdum ve başımı ellerimin arasına aldım. Böyle nasıl yaşayacağız?

Fatma sadece bana bakarak, neler olduğunu anladı. Sessizce yanıma oturdu, omuzuma yaslandı. Karşımızda yıpranmış bir keçede oturan kızımız, becerebildiğim kadarıyla kurşun kalemle göz, kaş, burun, ağız çizdiğim bez bebekle oynuyordu. Dilara, bu bebeği çok seviyordu, oynarken, onu daima beslemekle meşguldü, yemekler hazırlıyordu: «Ölme bebeğim! Yakında baba savaştan gelecek ve sana biraz ekmek getirecek...»

Dilara çok daha sağlıklı görünmeye başlamıştı. Ama eğer iş bulamazsam bize bundan sonra neler olacaktı? Kızım halen onun babası olduğum fikrine alışık değildi. Ne zaman biz uyumak üzere yatağa girsek her defasında bana şüpheyile bakıyor ve soruyordu:

– Neden sen bizim odamızda yatıyorsun?

– Çünkü ben senin babanım diyordum

– Pekiyi, neden sen bizimle değildin, biz buraya çok, çok önceden gelirken?

– Savaştaydım kızım. Sizleri korumak için, halkımızı özgür ve mutlu olsun diye düşmanlarla savaştım...

– Pekiyi, biz mutlu muyuz?

Karım iç geçirdi. Ben kaşlarımı çattım ve kendi ikiyüzlülüğümden utanarak cevap verdim:

– Evet, evet kızım, biz çok mutluyuz.

Sorularına dikkatle cevap veriyordum. Sokaktaki insanların yanında, sonradan merhaba demekten bile imtina edecekleri bir şeyler söyleyebileceğini düşünerek temkinli konuşuyordum.

Fatma ile bir kelime bile etmeden uzun süre oturduk. Sonra karım omuzumu okşadı ve şöyle dedi:

– Kederlenme, en zor olanları arkamızda bıraktık. Şimdi mi öleceğiz. Ayağa kalkıp, öğle yemeğine hazırlanmak için patates soymaya başladı. Dilara'ya

– Haydi, biraz dışarıda gezelim yavrucuğum, dedim.

Ona paltocuğunu giydirdim, boyu uzamış olduğundan artık küçük geliyordu, bez bebeğini aldı ve karla kaplı sokağa çıktık. *Kışlaktan* dışarı çıktık ve ilerilere doğru bir süre yürüdük. Küçük bahçenin sık ve gür ağaçlarının arkasında, ufka doğru uzanan çıplak bir bozkır görünüyordu.

– Amca senin omuzlarındaki ne diye sordu.

– Ben, amcan değil, babanım diye düzelttim onu. Bunlar bana askerlikte takılan apoletler.

– Sen asker misin?

– Evet askerim.

– Neden apoletlerini çıkarıyor, sonra tekrar takıyor-sun?

– Onları çıkarmıyorum, yavrum. *Söküliyorlar...*

Biz bir süre rüzgârda durduk, step havasının temiz ve serin esintisini soluduk. Oysa Kırım’ın havası bambaşkadır... Deniz kokusuyla birlikte dağ tepelerinde henüz karlar erimeden başını çıkaran ve sadece bizim dağlarımızda yetişen bitkilerin kokusu olur. Göklerde uçuşan tarla kuşlarının cıvıltıları sarar ortalığı...

Biraz topallıyordum. Savaştan kalan yaralarım ağrıyordu. Ama kalp ağrısından daha acı ne olabilirdi. Bu acıyı dindirebilmem için gözlerimin çocukluğumdan beri alışık olduğu şeyleri görmesi gerekiyordu...

Ben şimdi nerede bir iş bakmalıydım? Belki iş bulabilirdim, ama bölgenin dışına çıkmam yasaktı, bu nedenle de uygun bir iş bulmam hemen hemen imkânsızdı. Ne yapacaktım, ölecek halimiz yoktu ya! Bölge merkezine ulaşmak için risk almalı mıydım? Herhalde orada akliselim, insanı dinleyen ve anlayan birileri vardır. Onlara durumumuzu anlatırım.

Kızımla eve döndüğümüzde patates kızarmış, lezzetli rayihası odayı sarmıştı, yemek için oturduk...

Lambadaki yağdan tasarruf etmek için erken yattık. Gözlerimi kapamama izin vermeyen ağır düşünceler üşüştü kafama. Gece yarısı olmuştu, ay pencereden parladı. Sessizce kalktım, kimseyi rahatsız etmemeye çalışarak çabucak giyindim. Andican’a gitmeye karar vermiştim. Boşa zaman geçirmemeliydim. Bakalım, bana orada ne diyeceklerdi...

Ağaçların ıslak dallarını sallayan ılık bir güney rüzgârı esiyordu. Bir yerlerde karga hırıltılı bir sesle gakiyordu. Özel– Denetim Teşkilatı’nın dikkatli askerlerinin eline

geçmenin kolay olabileceği bir yoldan gitmedim, pamuk tarlasının içinden geçen patika bir yola saptım. Erimekte olan karlar botlarımın altında eziliyor ve ayaklarım kayıyordu, çamurlara bulanarak geniş bir çukurun etrafını dolandım. Şehirdeki resmi kurumların çalışma saatinden önce Andican'a ulaşmıştım. Kirlenmiş botlarımı arkın suyunda yıkadım. Henüz çok erken olmasına rağmen insanlarla dolup taşan sokaklarında yürümeye başladım. Bana kuşkuyla bakıyorlarmış gibi geliyordu, sanki benim izinsiz dolaştığımı anlayacak ve ihbar edeceklerdi...

Bu gezinmeye ara verip çayhaneye uğradım, çay içip ısınmalıydım. Ne yapacağımı planlayarak, kocaman bir ekmeği kaynayan çayın yanında yedim. Çayhaneden çıktım, doğrudan İçişleri Halk Komiserliği Bölge İdaresine gittim. Beğensek de beğenmesek de her Kırım Tatarının kaderi burada tayin ediliyordu.

Avluya girdim, ön kapıdaki merdivenleri tırmandım. Koridorun sol tarafında bir teğmen sandalyede oturuyordu. Ona “özel yerleşimciler” den sorumlu departman başkanını görmem gerektiğini söyledim.

Teğmen bakışlarıyla beni sorgulayarak:

– Mutlaka onu mu görmen lazım? Demek sana gerekli... diye mırıldandı. Dokümanlarını ver!

Askeri kimliğimi sundum. Üzerinden bir sayfasını açtı, baktı:

– Müsaade edin! dedi ve başparmağı ile işaret parmağını birbirine sürttü.

İlk başta onun hareketinin ne anlama geldiğini anlamadım.

– Acele çıktım, yanıma alacak vaktim yoktu.

– O zaman şimdi de aceleyle git buradan! Yoksa seni tutuklayıp, Bölge İdaresine göndereceğim. Seni de oradan Kara Lale'ye yirmi yıllığına gönderirler artık...

Zerrece önemsiz bir adamın karşısında küçük düştüğüm fikriyle kendimi kınıyordum, ama yine de neredeyse yalvarırcasına bir sesle konuşmaya başladım:

– Size çok rica ediyorum. Benim için çok önemli bir iş!..

– Önemli mi diyorsun, diye sırttı. Herkes gibi, senin de önemli işlerin var. Müsaade edin, dedi ve yeniden iki parmağını birbirine sürttü.

– Dedim ya, zamanım olmadı...

– O zaman hemen buradan toz ol!

Yerinden sıçrayıp, beni koridordan çıkarmak için ayağa kalktı, o anda ona bir jest yapmam gerektiğini anlamıştım, masasına belomor⁵³ paketini koydum; gülümsedi, bir tane daha istedi. “Maalesef başka yok” dedim. Memnun olmadığını gösterir bir mimikle uzun ve yarı karanlık koridorda ilerledi. Koridorun sonundaki korkulukları olan bir pencereden ışık sızıyordu.

Ardına dönüp yüksek sesle bağırdı.

– Haydi, çabuk ol! Soldan dördüncü kapı! İçerde çok oyalanma!

Sanki görüşme sırasında oturabileceğim kadar zaman olacaktı gibi... Bu yersiz bir ikazdı. İdarenin “*Özel tehcir edilen*” şahıslara ayrılmış departmanını kolaylıkla buldum, kapıyı usulca vurup, araladım:

– Müsaade eder misiniz?

Üst kısmı yeşil koton kumaşla kaplı olan büyük bir masada; şişmiş, kırmızı yüzlü bir adam oturuyordu, binbaşıydı, sadece bir an gözlerini kaldırdı ve yeniden yazılara bakmaya devam etti, bir kaç sayfa daha okudu.

Odası genişti, kapıyı sıkıca kapattım ve idareciye doğru yaklaştım.

– Ne var, konu ne, diye sordu, okumasına ara vermeden.

53 **Belomor:** SSCB döneminin en popüler sigarası

Genellikle kimsin, nereden geldin gibi sorulara cevap vermemiz gerekmiyordu. «Kırım– Tatarıyım» demek yeterince açıklayıcıydı. Ben emin değildim, gerçekten beni dinleyecek miydi, bu sebeple bir süre sustum.

Çinabad Komutanlığı askerleri birkaç kez omuzlarımdan apoletlerimi sökmüşlerdi. Fakat her nedense bazılarına yaptıkları gibi apoletleri atmamışlar benim elime tutuşturmuşlardı. Yaptıkları bu hareket beni rahatsız etmemiş değildi, ama bir yandan da, beni apoletlerden mahrum etmedikleri için onlara minnettar olmalıyım, zira gerektiğinde onları yeniden takma fırsatım oluyordu. Şimdi yüzbaşı rütbesiyle binbaşının karşısında duruyordum.

Binbaşı nihayet okumasını bitirdi, ayağa kalktı. Geniş omuzlu, kısa boylu, kırk yaşlarda biriydi, kilo almaya başlamıştı ama henüz şişman değildi, Pencereye gitti, tek kanadını vasistas şeklinde açtı ve üzerinde küllük bulunan pencere pervazının dibindeki sandalyeye oturdu. Bana oturmamı teklif etmedi. Onun biraz uzağındaki deri kanepe kenarına iliştim.

- Nerelisiniz, diye sordu, purosunu yaktı ve eliyle dumanı dağıtarak içmeye başladı.

Nereden ve niçin geldiğimi anlattım.

- Savaştan önce hangi pozisyonda çalıştınız, sorusuna cevap verdim.

- Ya cepheye? Bir muharip komutanı mıydınız?

- Tam olarak öyle! olumlayarak başımı salladım.

- Pekiyi neden ordunun gazetelerinden birinde ya da cepheye gazetelerin redaksiyonunda çalışmadınız?

Hiç kimse bana böyle bir soru sormamıştı. Evet, bu soruyu çoktan sormalydılar.

- Savaşın başladığı ilk yıllarda Odessa Askeri Bölgesi'ne gelmişim, o zaman ordu gazetesinde çalışmam için teklif gelmişti. Reddettim. Cepheye gitmek istedim.

– Pardon ama... binbaşı şaşırmişti, isteğinize veya istemediğinize bağlı mıydı? Bu bir savaş!

– Doğru, tamamen haklısınız... Bu bir savaş! başımı salladım. Bir birlik ya da müfreze komutanı vazifesi varken, askere gitmemek olmazdı, kaldı ki muharebe komutanı olduğumda da, gazetenin yayınevinde çalışmak ahlaki normlarıma uygun değildi. – Biraz duraksadım, o duyduklarını analiz etmekteyken, şunu da ekledim: Bilirsiniz, gazetelerin redaksiyon işlerine atlayan çok kişi vardır...

Çektiği dumanları burnundan çıkarırken gülümsedi. Anlaşılan benim açıklamalarımı mantıklı bulmuştu.

– E- ve- et! diye uzattı. Şimdi ne istiyorsunuz? Sizin uzmanlığınıza uygun bir iş teklif edemeyeceğim...

İlk defa bir İçişleri Halk Komiserliği yetkilisi benimle sakin konuşuyordu, öfkeyle titremeden, insanca.

– Lütfen hiç olmazsa ailemle beraber Andican'a taşınmamıza izin verin. Kışlakta benim yapabileceğim tek bir iş yok. Halen daha fiziki güç gerektiren bir işi yapabilecek durumda değilim. Öğretmen olarak okulda çalışmaya başlamıştım, ama çıkarıldım...

Binbaşı purosunu kül tablasında iyice ezdi, kafasını arkaya yaslayıp uzun süre sustu. «Belki de bana nasıl yardım edeceğini düşünüyor» diye ben de düşüncelerini bölmüyor, susuyordum.

– Pekala! dedi, kaşını kaldırıp, Biz de, sizin Andican'a gelmenize izim verelim. Ancak işinizi kendiniz bulun!

– Denerim. Ama bizlerle, yani Kırım Tatarlarıyla hiç kimse muhatap olmuyor...

– Biliyor musunuz... dedi top sakalını işaret parmağı ile sıvazlayarak, Partinin Bölge Komitesi'ne⁵⁴ gitmenizi tavsiye ediyorum. Birinci Sekreter Şubladze'den⁵⁵ randevu

54 **Obkom:** Komünist Parti Bölgesel Komitesi

55 **Şubladze:** Konstantin Konstantinovich Shubladze (1907 veya 1908 – 13 Nisan 1985)
– Sovyet devletin parti ve ekonomi lideri.

almayı deneyin. Benimle görüşüğünüzü de söyleyebilirsiniz. Benim soyadım Gersin. Eğer bölge merkezinde bir iş bulmanız için yardımcı olmayı kabul ederse, o zaman taşınmanıza da izin vermiş demektir...

– Peki ya olmazsa?

Omuzunu kaldırdı. Teşekkür edip, yanından ayrıldım.

Büyük ve gürültülü şehrin kalabalık sokaklarında bakınırken, suçluymuşum gibi gayri ihtiyari etrafımdakilerden çekiniyordum, yalnızca benim gibi insanları izlemek amacıyla gezen İçişleri Halk Komiserliği devriye ekibinin dikkatini çekmekten korkuyordum. Bir kişinin yeni koşullara adapte olması ve onlara tutunma kabiliyeti basit bir deyimle “*hayret verici*”. Son zamanlarda kendimi koruma hissi, diğer tüm insani duygularımdan daha baskın hale geldi, avlanan hayvanların doğasında olan bir tür korunma içgüdüğü bende de gelişti. «Şimdi, aniden şu köşeden çıkacaklar mı?» düşüncesi, kafamda şimşek gibi çaktı, ben sokağın diğer tarafına sıçradım. Sonra birden, devriye gezen milislerin, bugün beni tutuklama hakları olmadığı fikri aklıma geldi– sonuçta, tüm bölgenin “özel yeri değiştirilen kişilerin” kaderinden sorumlu olan Gersin’in bizzat kendisiyle bir randevum vardı. Bu düşünceyle biraz sakinleştim, ancak uzun sürmedi. «Nerede olduğunu ve kiminle konuştuğunu, devriye gezenlere kanıtlamaya çabalayacaksınız!» Her ne kadar “anlaşılacak” ve “vaziyet düzeltilecek” olsa da, birkaç gün beni kilitli tutulacaklar...»

Ben bir Sovyet subayı olarak, Sovyet şehri sokaklarında, partinin bölge komitesine nasıl güvenle ulaşabileceğime kilitlenmiş halde, gizlenerek yürüyordum. Üç katlı gri bina tren istasyonuna yakın bir yerdeydi. Köşeyi döndüm ve nihayet binayı gördüm, içime bir rahatlama ve huzur geldi... Durumum, fırtınada batan bir gemiden kurtulan bir adamın kıyıyı görmesi gibiydi.

Biletimi Parti milisine gösterip, ikinci kata çıktım. Birinci sekreterin kabul odasında birçok ziyaretçi bekli-

yordu. Duvar boyunca dizili sandalyelere oturmuş, kabul edilmeyi bekliyorlardı. Genç ve güzel kadına yaklaştım, bir törpü ile daktilonun dişlerini temizliyordu. Bana Yoldaş Şubladze'nin öğle yemeğinden sonra geleceğini söyledi. Oturacak yer kalmadığı için duvara yaslanıp beklemeye başladım. Şans bu ya, kalçamın ağrıyacağı tuttu, güçlkle duruyordum.

Sonunda, Şubladze geldi, astragan yakalı gri bir ceket giymiş ve gri kalpak takmıştı, uzun boylu biriydi. Sekreter fırlayıp onun önünden koştu, siyah deri kaplı kapıyı açtı ve arkasından kendisi de kayboldu. Bir veya iki dakika sonra dışarı çıkıp şöyle sordu:

– İlk kimdi? Lütfen buyurun!

İnsanlar içeri girip çıkıyorlardı, bazılarının mutlu, bazılarının kederli yüzleri kapı aralığından görünüyordu. Bir sandalye boşaldı, fark ettirmeden kalçamı ovarak oturdum. Bana görüşme sırası geldiğinde artık dışarıya kararmaya başlamıştı.

Sekreter kadın odaya girmemi rica etti, içeri girdiğimde bir önceki ziyaretçi halen duruyordu, başında Kırgız milli şapkası olan yaşlıca bir adamdı. Beni görünce, aceleyle masadaki evraklarını topladı, vedalaştı ve çıktı.

Yerde büyük, kırmızı bir halı seriliydi, tavanda kocaman kristal avize parlıyordu. Şubladze bana bir önceki ziyaretçinin yeni kalktığı sandalyeyi işaret etti. Dik yakalı, önünde birçok beyaz düğmesi olan siyah bir hırka giymişti, yüzü pürüzsüz ve pembeydi; aklar düşmüş dalgalı saçları vardı. Oturdum.

– Dinliyorum sizi, dedi komut verir gibi hırıltılı bir sesle.

Bekleme odasında uzun saatler otururken gereksiz sözler söylememek için yüzlerce kez ne söyleyeceğimi düşünmüştüm. Ziyaret amacımı çabucak ve kısaca açıklamaya gayret ettim. Başımın üstünde bir yerlere bakarak

beni dinledi. Ara sıra telefon çalıyor ahizeyi alıyordu, ben susup bekliyordum. Kendimle ilgili mükemmel Özbekçe bildiğimi belirttim. Telefondaki biriyle konuşurken beni dinliyor gibi başını sallıyordu: Devam edin, devam edin...

Telefonu kapattı ve esnerken ağzını avuç içiyle kapatarak:

– Kırım Tatarlarına iş sağlanması, Bölgesel Parti Örgütünün görev alanında değildir. Biz bir iş borsası değiliz, dedi.

– Sizden iş istemiyorum, sadece iş arama hakkımı koruma altına alacak bir izin istiyorum. Bu aynı şey değil, diye üsteledim.

Bir şeyler düşünerek yüzünü ekşitti ve başıyla onayladı:

– Tamam, yarın saat ikide buraya uğrayınız!

Teşekkür ettim ve dışarı çıktım. Ama “Yarın uğrayınız!” lafı hiç de ümit verici gelmemişti. Uzun zamandan beri, herkes öğrenmişti bürokratların değersiz buldukları sorulara verdikleri karşılık “yarın” demekti. Ziyaretçiler gitmekten bıkcıncaya kadar her defasında bu kelime tekrarlanıyordu...

Hava kararmıştı. Kar tanelerinin, pervaneler gibi çevresinde döndüğü sokak lambalarının sönük ışıklar yayıyordu. Meydanı yavaşça geçip, Pedagoji Enstitüsünün yanındaki kaldırımda durdum. Ayakta bekliyor ve ne yapmalıyım diye düşünüyordum. Sonuçta İçeri girmem gerektiği hissi uyandı. Bugün eve dönmem hiç de anlamlı olmayacaktı ama nerede geceleyebilirdim? Yoldan geçen birine otelin nerede olduğunu sordum, gösterdiği yöne yürüdüm. Otel uzakta değildi, kolayca buldum.

– Sadece bir gece için yeriniz var mı, diye yöneticiye sordum.

– Lütfen buyurun, diye kibarca cevap verdi ve hatta omuzumdaki apoletlere göz atıp, şüphe uyandıracak kadar içten gülümsedi:

– Bu aylarda yer olmaz mı hiç! Kış aylarında daima boş odalarımız bulunur. Ama yazları başka, dedi ve benden kimliğimi rica etti.

Benim askeri dokümanlarımı, kimlik bilgilerimi açar açmaz yüzündeki ifade birden değişti ve belgelerimi iade edip:

– Kırım Tatarları için otelimizde yer yok! dedi.

Hemen verecek bir cevap bulamadım ama bakışlarım sözlerimden daha sert olmalıydı. Birden yerinden kalkıp ıslık çalarak uzaklaştı.

Giderek beyazlaşan sokaklarda ağır ağır dolaşıyordum. Sokak lambalarından kaldırım taşlarına sarı halkalar yansıyor. Kar yağıyor ve siperli şapkama, omuzlarıma sanki şeker zerrecikleri gibi uğunarak akıyordu. Sokaklarda donmadan sabahı edebilecek miydim? Tren istasyonuna bile gidemiyordum, oysa belki bir oturacak iskemleye oturur, gecenin daha hızlı geçmesine yardımcı olacak sıcak bir yer temin etmiş olurum. Sarhoşlar ve evsizler gibi sokaklarda kalmak kime lazım ki bana olsun. Ama orada da, gece gündüz demeden, benim kanımdan insanları avlamak için volta atanlar var. Ya rüşvet ödeyeceksin ya da İçişleri Halk Komiserliğine götürecekler. Bu görevlilerin tutuklamaları ne kadar fazla olursa, kariyer basamaklarını o kadar hızlı tırmanırlar. Hayır, hayır! Tren garına gitmemeliyim.

Omuzuma birden bir el dokundu. Ürperdim: – «İşte karşılaştık!..»– dedi. Bir adam karşımda duruyordu, kravatlıydı, kaliteli palto giymişti ve başında siyah astragan şapkası vardı. İkimiz de durmuş birbirimize bakıyor ve konuşmuyorduk... Onu tanımıştım elbette, ancak heyecandan bir kelime bile söyleyememiştım. O kendisini hatırlayamadığımı sanmıştı:

– İbriş... İbriş Ablamitov! diye kendini tanıttı, yüzüne kederli bir gülümseme yayıldı.

1927’de Moskova Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun olduktan sonra Simferopol’a dönmüş ve Cumhuriyet Halk Adalet Komiserliği’nde çalışmaya başlamıştı. Fakat iki yıl sonra, ortadan kayboldu. O zamandan beri onu görmemiştim. İşte İbriş Ablyamitov karşımdaydı... Hem de Andican’da. Ve çok saygın görünüyordu. Koluma girdi, yoldan geçenleri rahatsız etmeden konuşmak için kenara çekildik.

Aceleyle Kırım’ı terk etmek zorunda kaldığını, üst makamlarla iyi bağlantıları olan birinin kendisine karşı bir entrika başlattığını öğrendiğini, çevresinin giderek daraldığını bu yüzden de her şeyden vaz geçip Simferopol’u terk etmek zorunda kaldığını belirtti. İyi de yapmıştı ve şimdi buradaydı. Evet, ne olmuş olabilirdi? Moskova’da aynı sınıfta okuduğum Ahunov diye biri onu buraya çekmişti...

Onu dinliyordum ve korkmadan sokakta bana ilgi göstermesinden, herkesin önünde elimi sıkmasından, nerede yaşadığımı ve nasıl yaşadığımı sormasından mutluluk duyuyordum. Onun meslektaşlarından biri bizi görecektiyse, hemen işyerine koşup; Kırım Tatarı hemşerilerine yataklık yaptığını anlatır, bu yüzden işten çıkarılabildi. Ama İbriş bunu dikkate almıyor, anlaşılacak şekilde düşünmüyordu. Ben az önce otele gittiğimi ama kabul edilmediğimi anlattım.

– Niye otelde kalacaksınız? Haydi, bana gidelim, dedi.

Kolumdan tuttu, yavaş adımlarla ilerliyorduk, yürürken kendi durumunu anlatmaya, ortak tanıdıkları sormaya başladı. Maalesef bizlerden çok kişinin kaderinin nasıl olduğunu hiç bilmiyordum. İbriş benden daha fazla şey biliyordu. Savaşın dönemeyen arkadaşlarımızın isimlerini parmaklarıyla göstererek saydı ama parmakları yetmedi. On iki şair ve yazar arkadaşımız savaşta ölmüştü. Yarısından fazlası Yazarlar Birliği’nin Kırım teşkilatı üyesiydi. Şair Osman Amit’e, gestapolar önce zindanlarda canavarca işkence yapmışlar, sonra kurşuna dizmişler. Cephedeyken bundan hiç haberim olmamıştı.

Yürüyerek şehir merkezine varmıştık. İbriş'e, yakınlar da bir yerde postane olup olmadığını sordum. Uzun zamandır tasarladığım bir şeyi yapmak için harekete geçmeye karar vermiştim. Postaneye uğradık. İbriş beni pence-
renin önünde beklerken, ben telgraf formunu doldurdum ve Moskova'ya SSCB Yazarlar Birliği Başkanı Aleksandr Fadeyev'e gönderdim. Savaştan önce, Kırım'dayken onunla birkaç kez görüşmüştük ve hala beni hatırladığını sanıyordum. Zor bir durumda olduğumu bildirdim, partinin Andican Bölge Komitesi Birinci Sekreteri Şubladze'nin, benim iş ve konut bulmama yardımcı olması için referans olmasını istedim.

Daha sonra İbriş'in evine gittik. Postaneye yakın bir evde, on sekiz senedir yaşıyordu. Artık buralı sayılırdı. Şehirde, tecrübeli bir hukukçu olarak ün salmış ve kabul görmüştü. Kazancı iyi olmalıydı...

Evine girince, iyi denilebilecek kazancı olduğuna kani oldum. Mükemmel mobilyalarla döşenmiş bir kaç odası olduğunu, salonu, halılar üzerindeki kristal büfeyi, büfenin içindeki Özbek süslemeli o güzel ve parlak yemek takımlarını halen hatırlıyorum... Karısı oldukça genç ve misafirperver biriydi. Yüzündeki ifadeden memleketlisini gördüğüne içtenlikle memnun olduğu anlaşılıyordu. Ellerimi yıkayabileceğim lavaboyu gösterdi, temiz bir havlu verdi, masaya oturduk, yemekten önce bizdeki gibi sade kahveyi küçük fincanla verdi. Ve biz erkek erkeğe konuşurken, masayı kurmaya başladı. Sade kahveyi içtim ve bir kaç şekeri hissettirmeden cebime koydum, Dilara için.

Yemeğin ardında elbette Kırım'ı andık, savaş öncesi yıllardaki hayatımızı, farklı mesleklerdeki itibarlı insanların nasıl ağırladığımızı; ülke genelinde tanınmış yazarların, sanatçıların ve soylu insanların bizimle birlikte olmaktan duydukları memnuniyeti anlattık birbirimize... Mesela hatırlıyorum; Maksim Gorkiy 1935 yılında

Teselli'deki kendi kır evine büyük bir grup Kırım Tatarı yazarı davet etmişti. Yemek masasında canlı bir sohbet neşeyle akıp geçmişti. Aleksey Maksimoviç, devrimden çok önce, eski dönemde tatil yapmak için Kırım'a gelmiş, o zaman Kırım Tatarları ona yardım etmiş, evlerine kabul etmiş yedirip içirmişler ve hatta yolda yesin diye yolluk hazırlamışlardı. Bıyık altından gülererek, yerli ahalinin geleneklerini ve alışkanlıklarını bilmediği için, birinin başına geleni anlatmıştı. Eski bir mahalle olan Karasu Pazarı'nın⁵⁶ dar sokaklarında dolaşırken ihtiyar bir Tatar'ın yazlık verandasında yuvarlak hona başında oturup çiğ börek yediğini görmüş.

Genç adamın bakışlarından, aç olduğunu anlamış olmalı ki, gelmesi için el ederek çağırmış.

– Otur, aş ye! demiş ihtiyar.

Ve genç adamın avurtlarını şişirerek, ağzı yanarak nasıl çiğ böreği iştahla yediğini seyretmeye başlamış.

O anda delikanlının aklına bir anısı gelmiş: “bir gün siyah cüppeli, sakallı rahibin biri, kiliseden bir şeyler araklayacağını zannedip onu dışarı atmıştı”. Genç delikanlı, yemeğini yedikten sonra teşekkür etmek istemiş ve hiç kelimelerini seçmeden:

– Keşke siz *papaz* olsaydınız, demiş.

İhtiyarın suratı değişmiş, bir sopa alıp Alyoşa'cığa vurmaya başlamış, zavallı genç iyi bir kötek atıp ben sana “ye, afiyet olsun, ye” diyorum, sen bana “Papaz olsaydın” diyorsun, diye azarlamış.

Aleksey Maksimoviç Gorkiy, «Yerli halkın geleneklerini bilmemenin sonucu böyledir» diye anlatmıştı.

İbriş kahkahayla güldü ben bu hikâyeyi anlatınca:

– Allahtan ki, bizim geleneklerimiz Özbeklerin geleneklerine çok yakın, dedi.

56 **Karasu:** Belogorsk (1944 yılına kadar Karasubazar; Rus idari- bölge bölünmesine göre – Kırım Cumhuriyeti'nin Belogorsky bölgesinin merkezi.

Bir süre sustuk, belki de ikimiz de aynı konuyu düşünüyorduk: halkımız ayakta kalabilmek için nasıl inanılmaz bir enerji harcıyordu. Fadeyev'e bir telgraf gönderdiğimi söyledim. Bakarsınız bana bir şekilde yardım edebilir, dedim.

İbriş düşünceye daldı, kafasını salladığını fark ettim

Keşke bunu yapmasaydınız. Kimseye söylemeyin yazar olduğunuzu...

– Neden diye şaşırdım.

– Komutanlar özellikle entelektüel insanlarımıza kötü davranıyorlar, en zor işlere onları gönderiyorlar.

Birden bire, gözlerimin önünde Yahya Şerfedinov'un hali canlandı; sakallı, yırtık kıyafetli, parçalanmış ayakkabılı, başı önünde karşıdan geliyordu.

– Geçenlerde Eyüp Değirmenci'nin kendisini astığını duydum... diye titreyen bir sesle devam etti, İbriş.

Bu sözlerle sanki ilmek benim boynuma geçmişti.

– Nasıl yani?.. – diyebilmişim; benim tanıdığım en iyi şairlerden biriydi.

Onun şiirlerinden bir kaç dize söyledim, İbriş başını hüznle sallayarak dinledi, bu dizeleri onun da bildiğini anladım.

– Buhar banyosunu seven bir komutan her defasında onu banyoya alıyor, sırtını ve ayaklarını ovdurtuyormuş... Bir gün şair odasına dönmüş ve kendini asmış...

Sohbet ederken zaman hızla geçti, gece yarısına kadar oturmuşuz.

Sabah erkenden kalktık, ev sahibesi kahvaltıyı hazırlamıştı bile.

Bahçe kapısından çıktıktan sonra İbriş Ablyamit ile vedalaşıp ayrı yönere yürümeye başladık, o kendi ofisine ben de kendi işlerime... Biraz zaman geçirmek için pazara gittim.

Uzun tezgahlarının arasında, farklı ürünlerle dolu stantların önünden yürüdüm; Ermenilerin ev yapımı sekşarapları, turşu ve matsonileri, Özbeklerin kuru üzüm, kuru meyve, kuruyemiş, badem ve preslenmiş kuru dutları; Korelilerin önünde pirinç yığınları duruyordu.

Bazı Kırımlılarımızın bir yıl içinde, biraz uyum sağlayarak ticaretin üstesinden gelebildikleri anlaşılıyordu; beyaz önlük giymişler, sıcak çiğ börek satıyorlardı. Buram buram kokan çiğ böreklerden bir kaç tanesini afiyetle yedim, genç kadına girişimci ruha sahip olduğu için iltifat ettim. Karısının yanında biraz oyalandığım için rahatsız olan kocası da geldi. Benim hemşerisi olduğumu öğrenince gülümsedi ve karısına benden para almamasını söyledi. Neredeyse onlara baskı yaparak, parayı zorla ödedim, çünkü çocukları vardı. Anlaşıldığı üzere, zabıtaya yani bazarkom'a⁵⁷ ve polisler günlük rüşvetlerini veriyorlar, biraz da kendilerine kalıyordu. Öyle ya da böyle hayata tutunmak lazım...

Çarşıdan çıkınca, Bölge Komitesi'ne gittim. Bekleme odasında bir saat kadar oturdum. Bugün, dünkü kadar kalabalık değildi. Çok bekletmediler, Şubladze'nin ofisine girmeme izin verildi.

– Oturunuz! bana sandalyeyi gösterdi. Birazdan bizim redaktörler gelecek, sanıyorum sizin sorununuza bir çözüm bulunacak! Bu arada siz Fadayeve telgraf gönderdiniz mi? dedi, bu konuda ısrarlı olduğu belliydi.

– Gönderdim, diye onayladım. Dün yollamıştım.

Şubladze masanın çekmecesini çekti ve içinden telgrafı çıkarıp önüme koydu:

– İşte onun cevabı!

Telgraf Shubladze'ye hitaben yazılıydı ve Alexander Fadayeve ve Pyotr Skosırev'in imzaları vardı: «... yazar

57 **Bazarkom:** (Piyasa Yöneticisi, Piyasa Sorumlusu): efsanevi bir figürdür.

Shamil Alyadin'e, uygun bir iş bulma ve konut tahsisi konusunda yardımcı olunmasını rica ederiz...»

Uzun süre oturdum, sessizdim. Yazarlar Birliği'nin başkanları benim telgrafıma duyarsız kalmamışlardı. Bu beni çok etkiledi. Bu arada Şublade telefonda konuşuyordu

Odaya daha önceden davet edilmiş oldukları anlaşılan Rus ve Özbek iki kişi girdi, ikisi de kırklı yaşlardaydı. Selamlaşıp oturdular. Biri ince ve uzun boyluydu, beyazlamış şakakları yüzünü daha ince gösteriyordu; diğeri daha kısa boylu, tombul biriydi, iyi huylu olduğu yüzüne yansımıştı, kalın gözlük camları gözlerini daha iri ve parlak gösteriyordu, iyice seyrelmiş saçları kulaklarının üzerine düşmüştü, kel kalmış tepesi parlıyordu.

Genel Sekreter telefon konuşmasını bitirip ahizeyi yerine koyduktan sonra bizi tanıştırdı. Bu şahıslardan biri, "Komünist" adlı Özbekistan bölge gazetesi editörü Gaibov ve diğeri Rus gazetesi "Stalin Bayrağı"nın bölgesel yayın editörü Sigalov idi.

Şublade neden onları davet ettiğini açıkladı ve onlardan, benim için uygun bir işleri olup olmadığını düşünmelerini istedi.

Telgrafı önlerine doğru iterek,

– Fadeyev'in bir talebi var diye konuşmasını sürdürdü, benim için bu ya da diğeri gazetesinin birinde iş bulunmıyordu.

Şublade bana dönüp hangi gazetede çalışmak istediğimi sordu.

– Benim için her gazetede çalışmak onur vericidir. Ama "Komünist" gazetesinde çalışmak için Özbek edebi diline vakıf olmak lazım, oysa ben sadece derdimi anlatabiliyorum. Eğer sizin itirazınız olmazsa Rus gazetesinde çalışmak isterim...

Böylelikle "Stalin Bayrağı" gazetesinin tarımla ilgili sayfalarının sorumlu yöneticisi oldum.

Bu arada, kalabileceğimiz bir ev meselesini çözmeyin çok daha zor olduğu ortaya çıktı. Neyse ki, İbrish Ablyamitov bir süreliğine beni evinde barındırmayı kabul etti. Her sabah onun yatak odasındaki çalar saatin uyanırma ziliyle uyanıyordum. Beraber sabah egzersizi yapıyor, çabucak kahvaltı ediyor ve kendi işlerimize dağılıyorduk.

Tarımın geliştirilmesi toplantılarına katılıyor, rapor tutuyor ve haber yapıyordum. Örnek olan lider işçiler hakkında birkaç makalem yayınladı. Meslektaşlarımdan hiçbiri bana «farklı türden» biri olduğumu hissettirecek en küçük bir imada bulunmadılar. Ama yine de editör beni bir iş gezisine göndermek istediğinde pek çok zorluklar doğuyordu. İdari Bölgenin farklı ilçelerinde kurulmuş olan kolhoz ve sovhozlara gidemiyordum, yani şehir merkezi dışına seyahat etmem yasaktı. Her defasında seyahat izin belgesinin düzenlenmesi ve yolluk almama izin verilmesi için komutana hitaben yazdığım bir dilekçeyi komutanlığa götürüyordum. Orası her zaman kalabalık oluyordu: Birilerinin yakın bir bölgedeki annesini ziyaret etmesi veya çocuklarını görmesi; başka birilerinin cenaze işlemleri veya düğün nedeniyle gitmesi gerekiyordu. Bekleme sırasına giriyordum. Tabii ki yöneticiler yerindeyse, çoğu zaman komutan makamında olmuyordu, kapısı kilitliydi; diğer çalışanlar da onun nerede olduğunu ve ne zaman geleceğini bilmiyordu...

Görevlendirildiğim her ayrı bölgede yerel otoriteler tarafından bana karşı farklı bir tavırla karşılaşıyordum. Bazıları sempati duyuyor, halkımıza ne olduğunu anlamadıklarını itiraf ediyor, nazik sözlerle moral vermeye çalışıyorlardı; bazıları da konuşmak istemiyor, açık bir aşağılama ve düşmanlıkla davranıyorlardı.

Bu iş seyahatlerinden döndükten sonra, aynı gün yine komutanlığa giderek; zamanında geri döndüğümü, hiç bir yere kaçmadığımı bildirmek zorundaydım.

Ortada saçma bir durum daha vardı; komutanın izni olmadan, uzak olmadığı halde karım ve kızımın yaşadığı Chinabad'a gidemiyor ve de yaşayacak bir evim olmadığından onları yanıma getiremiyordum...

Bir gün masa başında redaksiyon işleriyle uğraşırken, uzun yılların tecrübesine sahip eski bir gazeteci olan ak saçlı Jacob Aronovich yanıma oturdu. Savaşın başladığı tarihlerde Minsk'den buraya gönderilmişti. Şehrin işgali sırasında, orada kalan akrabalarının hepsi ölmüştü. Onun Minsk'e dönmek için hazırlandığını duymuştum. İşlemlerinin tümü bitmiş olmasının üzerinden bir kaç gün daha geçmiş olmasına rağmen ayrılıp gitmek için ağırdan alıyordu. Gazete ofisine bazı düzenlemeler için ara sıra uğradığı konuşuluyordu; bir gün bana da gelip: «çalışmaların nasıl gidiyor, senin için işler zor mu kolay mı, karın ve kızın iyiler mi?» gibi sorular sormuştu. Çalışanlar bazen onunla dalga geçiyorlar: “Jacob Aronovich artık ayrılırsanız mı acaba? Her neyse, siz bilir-siniz... siz gene de işe gelin!” gibi laflar ediyorlardı. Yaşlı adam «Bir sorunu çözeceğim, sonra gideceğim!» – diye cevap vermiş ve ardından bana gizemli bir bakış atmıştı. Ama bu kadar önemli olan konudan hiç kimseye bahsetmemişti.

O gün gelince bir dirseğini masama dayayıp karşıma oturdu.

– Nasılsın, iyi misin yüzbaşı?

– İyiyim, diğer hemşerilerimle kıyaslandığında daha iyiyim, Jacob Aronovich.

– Ne zaman aileni getirmeye niyetlisin?

Hüzünle gülümsedim:

– Ne iyi olurdu, mümkün olsaydı... Beni yakın dostlarım konuk ediyorlar.

– Nüfuz cüzdanınız yanınızda mı?

– Yanımda, dedim, hiç ehemmiyet vermeden, birden kırışmış yüzüne yayılan mutluluk dalgalarını fark ettim. Kimlik belgelerimi görünce; benim pasaportumun elimden

alınır karşılığında “*özel tehcir edilen*” belgesi verilmiş olmasından dolayı sanki biraz tedirgin oldu.

– Her ihtimale karşın, gene de verin bana diyerek elini uzattı.

– Pekiyi, bu belgeyi vereyim de! Sonra ne olacak?

– Sonra her şey daha iyi olacak, dedi.

Kimlik belgelerimi aldı, işaret parmağı ile gözlüklerini düzeltti, özenle incelemeye başladı. Bir işaret, bir harf ve bir satır atlamadan sayfaları çeviriyordu. Bu kadar incelemeden sonra ne sonuç çıkacağını anlamıyordum. Bu belgede yazılı olanların diğerlerinden ne farkı olabilirdi. Ya da ben öyle farz ediyordum. Jacob Aronovich ayrınıtları benden daha iyi çözümleyebiliyordu. Bir nefes aldı, pasaportumu göğüs cebine koydu, yüzüme daha dikkatli bakarak:

– Pek ala, yine benzer şeyler yazılmış... Yerinden kalktı, yine yüzüne gizemli bir gülümseme oturmıştu. Bugün sizin de şansınız gülecek ve otuz metrekairelik komünal bir odaya yerleşebileceksiniz, bir oda ve artı geniş bir koridor, dedi ve sessiz, sakın hareketlerle odadan hızla çıkıp gitti.

Elimde olmadan yerimden kalktım, onu takip etmeye başladım. Koridorun sonunda redaktör odasının kapısında kayboldu.

Yerime döndüm, kâğıdı kendime doğru çektim, ama beni kuşatan heyecandan dolayı çalışmıyordum. Bir şey olmuş, ben darmadağın olmuşum... Bana bir oda verilebileceğine dair ipucu vermişti, ama para konusunda nedense bir şey dememişti. Herhalde aptal olmayan herkes kuşkusuz bunun bir ücreti olacağını anlar. Üstelik az bir ücret de olmaz. Bu böyle bir zamanda... Pazarda bir dilim ekmek dört rubleyken, otuz metrekairelik bir evde yaşamının bedeli kaç rubledir kim bilir!.. Evet, kısa sürede benim cebimden bu kadar para çıkması imkânsız... Yerimden

zıpladım, aceleyle redaktör odasına gittim, oturuyordu, soru soran gözlerle bana baktı.

– Özür dilerim, Jacob Aronovich'i yanınızda zannettim...

– Şimdi çıktı.

Kendi odama döndüm, nasıl aptalca bir durumun içine düşmüştüm. Düşüncelerimi toparlamak ve gelecek sayının materyallerini hazırlamak için odaklanmaya gayret ediyordum, ama yine de, koridordaki her bir adım kalbimi donduruyor ya da çarpıntı yaratıyordu. Jacob Aronovich şimdi gelecek, ona ne söyleyeceğim?

Ve geldi. Pencerenin ardında karaltısını gördüm. İhtiyar, soluk soluğa kalmıştı, acele davrandığı belliydi. Paltosunda ve şapkasında kar tanecikleri duruyordu.

– Of! Yetişemeyeceğim diye korktum! dedi, kendini sandalyeye bırakırken, gözlük camlarının ardından gözleri parlıyordu. İşte sizin kimlik belgeleriniz. Oda sahibi olacağınıza dair talimat da burada... İşte bu da anahtarınız! Avucundaki, mavi bir ipe asılı anahtarı masama koydu.

Benim yüzümdeki mutluluğa hiç şaşırmayan ihtiyar, rahatlamış görünüyordu. Bir süre daha konuşmadan oturdu, sonra ayağa kalkıp eliyle omuzumu okşayarak:

– Dilerim, yeni evinde mutlu bir hayatın olsun!.. Benim size tavsiyem şudur, hiç bir zaman umutsuzluğa kapılmayın. Asla vazgeçmeyin, kıyıya kadar yüzmekten... Her şey iyi olacak, inan buna!

Yüzüme uzunca baktı, gitmek üzere yerinden doğruldu. Ayağa fırladım, kolundan yakalayıp:

– Nereye gidiyorsunuz, biz daha sizinle bir anlaşmaya varmış değiliz...

– Ne anlaşması? Bana baktı, nerdeyse yüzü kararmıştı.

– Herhalde bunun için size bir dostluk çok teşekkür etmem lazım, diye geveledim. Gözlerine baktım ve açıkça sordum: Kime minnet ettiniz, kimin yardımını aldınız... Bu iyiliği kabul edemem, böyle bir hediyeyi almak...

Bana bakıp gülümsedi, gözleri iyice parladı, gözlüklerini çıkarıp bezle camlarını silmeye başladı:

– Kimseyi ikna edememiş olsaydım ben de kendimi değersiz hissederdim. Ben bir gazeteciyim. Herkeste bulunmayan güçlü bir mantık lazımdı. Şimdi içim rahat bir şekilde ayrılıyorum. Tren bu gece kalkıyor.

– Jacob Aronovich, izin verin sarılayım size, dedim, titrek bir sesle.

– Çok teşekkür ederim. Dünyanın her köşesinde iyi insanları bulmak mümkün. Size minnettarlığımı nasıl ifade edebileceğimi bilemiyorum... Siz beni koruyup, kolladınız...

– Eğer isterseniz beni trene kadar uğurlayın. Fazla eşyam yok, iki parça valiz, hepsi bu...

Birlikte dairesine geldik, Jacob Aronovich beş yıldan fazla zamandır bu dairede yaşıyordu. Odada metal ferforje bir karyola vardı, üzerine çizgili bir yatak konulmuştu. Pencerenin önünde kaba işlemeli, katlanır ayaklı bir masa ile tabureler duruyordu.

– Size bir zenginlik bırakıyorum, bu eşyaları kullanın ve Jacob Aronovich'i hatırlayın. Eğer Tanrı izin verirse yeniden görüşürüz.

Duvar kenarında, köşeleri metalle birleştirilmiş, köşegen tahta iki valiz duruyordu. Biraz büyük olanı ben aldım, diğerini o, yola çıktık. Gitmek istediğimiz yere gündüz bu saatlerde vasıta yoktu, gece ise pahalıydı. Bu nedenle biz gara kadar yürüdük. Dondurucu soğuk hafiften hissedilmeye başlamıştı, havada beyaz, parlak kar taneleri uçuşuyordu. Gecenin daha beyaz olacağı belliydi.

İkinci gün, hiç ertelemeyen, Komutanlığa gidip izin aldım, doğrudan Çinabad'a doğru yola çıktım. Yeterince hızlı yol alıyordum. Bölge merkezinden kışlağa gitmek için acele ediyor, adeta yürümüyor uçuyordum. Mutluluktan do-

layı kanatlanmışım. Nihayet ailemi Andican'a getirebilecektim. Kapıyı açıp içeri girince Fatma, bana doğru atıldı:

– Annem bulundu...

Ortalıkta koşturan kızımı yakaladım, avuçlarına rengârenk Montpensier şekerlerini koydum.

Fatma'nın annesi bir yıl önce Kokand'a sürülmüş. Şimdi hastaymış, tifoya yakalanmış. Bu durumu Kokand'dan gelen birinden öğrenmiş...

Tanıdık bir kadın, Fatma'ya koşarak gelip; akrabalarından birinin yaşlı bir kadından bahsettiğini, bu kadının Fatma'nın annesinden başkası olamayacağını söylemiş. İşte olay böyle gelişmiş. Fatma da mutluluğunu paylaşmak için benim gelmemi beklemiş. Pekiyi biz şimdi ne yapacaktık?

– Ne yapacağız? Hemen gitmeliyiz. Sonra anneni de yanımıza almaya çalışırız, dedim.

Bu hafta Kokand'a gitmem için yazı işlerinden bir görev çıkarıldı. Kayınvalidemin nerede yaşadığını, ev adresini arayıp buldum ve bir kâğıda yazdım. Burası bir ev değil, kocaman bir ağıldı, sürülerin ağılından tek fark, kapıları koridora açılan küçük odalara bölünmüş olmasıydı. Kapı kilitli değildi, giriş kapısında toprak yol tamamen dikenli yabancı otlarla kaplıydı. Yaşlı kadın hücre kadar küçük odasında yoktu. Duvarın dibinde başlıksız demir karyola, üzerinde bir keçe parçası duruyordu. Köşede eski bir demir sobanın çıkmış boruları, eski püskü bir şeyler yığılmıştı: Yırtık naylon galoşlar, yıpranmış ayakkabılar, buruşmuş kapitone ceket ve bazı çaput parçaları...

Komşuları yaşlı kadının alelacele hastaneye kaldırıldığını, dezenfeksiyon makinesinin getirildiğini söylediler; sarı önlük giymiş işçiler kokulu bir ilaçla odayı ilaçlamışlar, bu ilaçlamadan sonra komşular nefes darlığı çekmiş ve gözleri kızarmış...

Hemen hemen bütün gün, kayınvalidemi arayarak hastaneden hastaneye koştum. Nihayet onu şehrin hiç olmadık bir köşesinde, küçük bir barakada buldum. Bu barakaya hiç dikkat etmeden önünden geçerken beyaz önlük giymiş yaşlı bir kadıncağız gördüm; kapıdan dışarı çıkmış, elindeki tasla kirli suları tozlu yollara serpiyordu. Enfeksiyon Hastalıkları Hastanesi'nin nerede olduğunu sordum. Başını barakadan yana çevirdi, ama ardında iki baraka daha vardı. Hangisinde olduğunu biliyor muydu acaba? Fatma'nın annesinin burada olduğu artık kesinleşmişti.

Güçlkle tanıyabildim kayınvalidemi, o kadar zayıflamıştı ki ruhunun tutunabildiği bu incecik bedeni, bir tek Tanrı tanıyordu. İncecik bir kemiğin tuttuğu kafası iyice tıraşlanmıştı, sert yastıkta hiç kımıldamadan öylece yatıyordu.

Hemşire kadın önden yürüdü, onun kaldığı karantina-ya geçip seslendi:

– Teyze, damadın geldi!

Çukura kaçmış, nemli gözlerini bana dikti, elini hafifçe kaldırdı, sonra eli yeniden düştü yatağa; kımıldayacak hali kalmamıştı.

Yatağın köşesine oturdum, kupkuru ve sıcacık ellerini avuçlarıma aldım.

– Merhaba, anne, dedim.

Bakışlarıyla selamladı beni, buruşmuş derisi üzerinden şakaklarından aşağı gözyaşları aktı.

– Bizim annemize bravo! dedi, hemşire neşeli bir sesle; orta yaşlarda biriydi, hemen arkamda duruyordu. Başkası olsa dayanamaz ölürdü, ama teyzenin kalbi sağlam, vücudu dayanıklı...

Torbamdan smetana, ballı börek, ekme çıkardım ve kıvırdığım gazete kağıdıyla sinekleri kovaladığım masaya yerleştirdim.

Hemşire kadından anneye iyi bakmasını, onu beslemesini rica ettim, Fatma henüz gelmemişken, onun cebine bir kaç ruble koydum. Daha fazla kalmam mümkün değildi, zira benimle ilgili en önemli *belgenin* süresi yarın dolmuş olacaktı.

Ailemi Andican'a taşıdım. Kayınvalidem yaklaşık bir ay sonra biraz kuvvet kazanmış ve yürür hale gelmişti, onu da yanımıza aldık. Dört kişi uzun seneler Jacob Aronovich'in bıraktığı bu tek odada yaşadık ve onu hayırla yâd ettik.

Stalin öldü. Bütün halkların sürgün edilmesinde özel yetkili Beriyy⁵⁸ ve Kobulov⁵⁹ kurşuna dizildi. Sovyetler Birliği Komünist Partisinin XX. Kongresi yapıldı, Stalinizmin *ideolojisi ve uygulamaları* kınandı.

Ancak, Devlet Savunma Komitesi'nin 11 Mayıs 1944 yılındaki Kırım halkına ölüm cezası verilmesini ve adeta etnik temizlik yapılmasını buyuran kararı imzalamış olanlar halen hayattaydı. Ama bu lâfların dillendirilmesinden memnun olmayanlar Devlet Savunma Komitesi'ne yine girmişlerdi. Aynı kişiler şimdi de Kruşçev'e baskı yapıyorlardı, kaldı ki o da zaten bu gruba karşı değildi. Belki de bu aşamada XX. Kongreden bu yana Kırım Tatarları açısından bilinen kaderleri hiç değişmemiş oldu.

1956 yılının mayıs başlarında Kırım Tatarlarına bir emirname gönderildi. Halkımız sert bir şekilde uyarılıyor; bildirilen gün ve saatte Komutanlık İdaresi'nde bulunmaları emrediliyordu.

Ortalıkta farklı söylentiler vardı: «Herkes pasaportları iade edilecek», – diyordu birileri; «en kısa zamanda evlerimize döneceğiz», diye mutlu oluyordu bazıları, «Allahım Kruşçev'e güç ver, o adaleti yeniden tesis edecek», diyenler bile vardı. Halk iyiliğin galip geleceğine inanıyordu.

58 **Beriyy:** Lavrenti Pavloviç Beriyya

59 **Kobulov:** Amayak Zaharoviç Kalubov

Sabah erkenden Komutanlık İdaresi'ne gittik. Ben, Fatma, annesi ve bizim küçük Dilaramız. Güzel bir gündü. Çocuğumuza onun en güzel kıyafetini giydirdik, bayram sevinci içindeydik.

Komutanlık İdaresi'ne çıkan tüm yollar, hemşehrilerimizle dolup taşmıştı. Belki, bir kaç bin kişi vardı. Herkes endişeli ve somurtkandı. Yeni gelenler, önceden gelmiş ve beklemekte olanlara sorular yöneltiyor ama kimse gerçekten bir şey bilmiyordu. İlk otuz, kırk kişi görüşmeden çıktı, bir kaç dakika sonra birbirini ardından çıkmaya başladılar.

– Eee! Ne oluyor? Niye çağırılmışlar bizi? İyi bir şeyler olacak mı? gibi sorular peş peşe soruluyordu.

– Şimdi siz de öğrenirsiniz, – dedi birileri, suratları asıktı ve aceleleri vardı. Yavaş yavaş ilerlerdi sırada bekleyenler, nihayet sıra bize geldi. İçeri girdik. İdare odası tıklım tıklım doluydu, insanlar ayakta yan yana dizilmişlerdi. Kızımın elinden tuttum, birbirimiz kaybetmeyelim diye.

Komutanın yanında biri oturuyordu, bizim ahaliden, yüzü tanıdık değildi. Artık hemen hepsini tanıyordum. Bunlar herhalde Taşkent'den gelmişlerdi. Komutan yerinden kalktı, elinde bir kağıt vardı. Boğazını temizledi; kaçınıcı defadır okuduğu için artık sesi kısılmıştı:

SSCB Yüksek Konseyi'nin 28 Nisan 1956 tarihli emridir: ... Aşağıda ifade ediliyor ki; Büyük Anavatan Savunması'ndan sonraki dönemde sürgüne gönderilen SSCB vatandaşı: Kürt ve Hemşinler dahil olmak üzere; Kırım Tatarları, Balkarlar, Türkler ve onların aile üyelerinin “özel- sürgün” belgeleri kaldırılmıştır. Artık özgürleşeceğiz, İdari denetim mekanizmasından kurtuluyoruz, bundan sonra Komutanlık İdaresi'ne her ay gidip «imza atmak» zorunda değilsiniz.

Komutan ara verdi, herkese göz ucuyla baktı, bir alkış bekliyor gibiydi. Ardından işaret parmağını kaldırdı, keskin bir sesle, unutmamamız için her bir kelimeyi kafamıza sokmak istercesine okumaya devam etti:

– Madde İki, «yukarıda bahsi geçen söz konusu kişi ve aile üyelerinin kısıtlamaları kaldırılmıştır, ancak gönderilmeleri sırasında tartışmalı olan gayrimenkullerini geri almak iddiasında bulunamazlar, aynı zamanda nereden ayrıldılarsa oraya dönme konusunda bir hak iddia edemezler!» – Komutan omuzlarından büyük bir yük kalkmış gibi derin bir nefes alıp, yeniden sordu:

– Anlaşıldı mı?

– Nasıl anlıyorsunuz ki bunu, diye bir kaç itiraz duyuldu.

– Yine de gelin ve bu yazıyı imzalayın!

Masaya yaklaşan herkese imzalaması için çok uzun olmayan bir liste verdi, tipografi yazıda: «*Ben, (Adım, Soyadım, Baba adım) Kırım'a döndüğümüzde hiç bir hak iddia etmeyeceğimi beyan ederim, gönderilmem sırasında üzerimde olan gayrimenkullerden isteyerek feragat ediyorum. İmza*».

Kapının önünde duran iki asker imzalamadan çıkanlar olmasın diye kontrol ediyorlardı.

Kızımın elinden tutup, ailemle birlikte kapıdan dışarı çıkmak üzereyken:

– Acaba, mirasçı olarak ona da imzalattın mı? diye sordu çocuğa doğru baktı Komutan sırtarak.

– Henüz çok küçük, dedim.

– Bütün küçükler eninde sonunda büyürler.

– O büyüdüğünde bizim hayatımızda her şey çok değişmiş olacak, inan buna!

– Boşuna umut edersiniz, diye cevapladı

Umudumuz her halükarda giderek küçülüyordu. Ama eski bir atasözü vardı: «Bu köprünün altından daha çok sular akar». Bir şeyler yapmalıyız...

Bir gün redaksiyon ofisindeyken Parti Bölge Komitesi'nden aradılar. Beni acele olarak Propaganda Başkanlığına çağırdılar. Bölge Komitesi binası yakın bir yerdeydi, sokağı aceleyle geçtim.

Yetkili kişi oturmam için yer gösterdi.

– Yoldaş Kruşçev'e bir mektup yazdınız mı, diye sordu.

– Yazdım, dedim ve başımla onayladım.

– Neler oluyor size... Bu gerçekten hiç hoşumuza gitmedi... Üstelik bizim şehrimizde!

– Ne demek... Sizin şehriniz? Burası hakkında bir şey yazmadım. Ben bugünlerde yaşadığımız durumlardan bahsettim, son gelişmeler hiç de partinin yenilikçi, halklar arasında bağın güçlendirilmesine yönelik çizgisine uygun değil, kaldı ki, Stalin'den devraldığımız ülkeyi değerlendiriyoruz, haksız yere yurdundan edilmiş insanları rehabilite edelim. Aksi takdirde sürgün edildikleri yerlerde bütün halkların baskıyla tutulmaları mümkün değil...

Küçümseyerek:

– Siz buna inanıyor musunuz diye sordu.

– Evet!

– Böyle bir sohbeti herhangi bir yerde bir daha tekrarlamayın derim. Eğer gerçekten hem kendinizin hem de ailenizin olumsuz bir olayla karşılaşmasını istemiyorsanız...

– Gerçekte, şimdi bu cezalandırılabilir bir şey mi?

– Gördüğünüz gibi... güldü. «gerçek» sizin bakış açınıza göre böyle, başkalarına göre farklı...

– Beyaz, herkes için beyazdır, siyahsa– siyah!

– Tartışmayalım! Bu fayda sağlamaz. Ben sizi başka bir konu için çağırdım... Eğer Andican'da yaşamak hoşunuza gitmiyorsa... – masadaki kâğıtları arayarak arasından birini çıkardı.

– Kara Lale'ye gidersen mi diyeceksiniz? diye güldüm. Neden böyle söylüyorsunuz? diye aceleyle cevapladı, Taşkent'e yani başkente, sizin için böyle bir izin alındı.

– Ben Taşkent'e gitmek için bir izin istemedim, ama Kırım'a, Simferopol'e giderim, yani savaşa giderken nereden ayrıldıysam oraya...

Yüzünü ekşiterek elini salladı:

– Unutun bunu, unutun! Taşkent’e gidin, pek çoğumuzun yaşamayı hayal ettiği bir yerdir orası.

Gidiniz gerçekten orası size buradan daha iyi gelecektir.

– Diyelim ki gideceğim, nerede iş, ev bulacağım.

– Özbekistan Yazarlar Birliği’ne başvurursunuz.

– Kırım Tatarları bu birliğin üyesi değiller...

– Siz başvurun, uygun bir işiniz olacak orada.

Dönünce evde bu konuyu değerlendirdik ve teklifi kabul etmeye karar verdik ve yola çıktık.

Tren sabah saatlerinde Taşkent’e geldi. Savaş sonrasında yıllarda ilk defa normal bir yolcu vagonunda seyahat etmiş oldum. Özel Komutanlık iznine gerek olmadan nereye istersek oraya gidebileceğimizi anlayıp alışmama kadar herhalde neredeyse bir yıl geçti. Nereye istiyorsak gidebiliriz, elbette Kırım’dan başka!

Trenden inince, Fatma’yı ve kızımı beklemeleri için garda bırakıp, doğruca Yazarlar Birliğine gittim. O tarihlerde Birliğin Başkanı olan Aybek,⁶⁰ beni karşıladı.

– Buraya gelmekle iyi yaptınız, dedi, tokalaşırken. Özbekistan Bakanlar Konseyi’ne bağlı Sanat Bölümü ile bir anlaşmamız var. Çocuk Tiyatrosu’nun yöneticisi olarak çalışacaksınız. Sizin için de uygun mudur? İşte bu çok iyi. Aileniz nerede?

– Tren garında...

Aybek, az ya da çok herhangi bir maddi yardım için, Yazarlar Birliği’ne bir kere bile başvurmamam konusunda beni dostça uyardı. Bugüne kadar neyle geçindiğimi sormaya başladı.

– Normal, Aybek ağa!.. Normal, dedim, sanki iğne üzerinde oturuyordum, çünkü Fatma, kızım Dilara ve

60 Musa Taşmuhammad Aybek

kayınvalidem garın bir köşesinde ellerinde valizlerle bekliyordular... Bir de bu mutluluğu onlarla paylaşmak için sabırsızlanıyordum. Çocuk Tiyatrosu Başkanı olacağım! Şaka mıydı? Demek ki, yavaş yavaş bize güvenmeye başlamışlardı. Acaba, her şeyin değişmesi mümkün olabilecek miydi?

Aybek başkan yardımcısını çağırdı, anahtarı bana vermesi, sonra da yaşayacağımız evi göstermesi için talimat verdi...

Çocuk Tiyatrosu'nda çalışarak üç yıl geçirdim, bu sürede mesai arkadaşlarımla çok iyi ilişkiler geliştirmeye gayret ettim...

Bir gün bir kaç genç adam beni ziyaret etmeye tiyatroya geldiler, Tatarca selamlaştık. Bunlar güçlü- kuvvetli, yakışıklı yiğitlerdi. Onların bana ne getirdiklerini henüz bilmiyordum ama, ziyaretleri beni ziyadesiyle mutlu etmişti. Buyur ettim, oturmaları için yer gösterdim; bazıları, sandalyelere, bazıları koltuklara oturdular. Tanıştık: “Bu gençler Taşkent enstrüman yapım fabrikasında çalışan işçiler ve öğrencilerdi». Oradan buradan sohbete başladık. Elbette konu, aralarındaki üç beş Tatar gencin açmak istediği konuya geldi ve onların nasıl sürgün edildikleri, ailelerinden kimlerin öldüğü, kimlerin sağ kaldığı ve vatanları Kırım'a dönüş umutlarından bahsedildi.

Bir suskunluk oldu, gençler birbirlerine baktılar ve aralarından biri anlatmaya başladı:

– Şamil ağa! Eğer bizim halkımız, başlarına gelen bu sorunları kabullenmiş olsaydı o zaman denilebilirdi ki: “*Her millet layık olduğu şekilde yönetilir...*”⁶¹. Fakat halkımızın sürgüne gönderildiği ilk günden bu yana, Moskova'ya gönderilen protestoların ardı arkası kesilmedi. Ya kişisel olarak ya da topluca birçok yazı gönderildi.

61 Charles– Louis de Secondat, Baron de La Brède et de Montesquieu'nün sözü: “Her millet layık olduğu şekilde yönetilir...”.

– Evet, ben de bir mektup gönderdim, diye kafamı öne eğdim; yazıyı gönderdikten sonra, Taşkent’e taşınmam dışında hiç bir olumlu gelişme olmadığını içim burkularak hatırladım.

– Daha önce, bu tür mektuplara imza atanları evlerinden toplayıp, bir yerlere gönderdiler ve halen nerede olduklarını öğrenemedik. Ama şimdi, en azından bunu yapmaz oldular. Bizim halk hareketimiz yankı buluyor ve giderek güç kazanıyor. Eski savaş gazileri ve partizanlar bugün çok daha aktifler. Ama maalesef, aydınlarımızla ilgili aynı şeyi söyleyemeyiz.

– Üzgün bir şekilde hani nerede, bizim aydınlarımız diye sordum. Bu koca ülkede sağa sola sürüldüler, darma-dağın edildiler; kimin nerede olduğunu bilemiyoruz, hatta yaşayıp yaşamadıklarını dahi bilmiyoruz...

– Haklısınız. Böyle yaparken bir niyetleri vardı, dedi delikanlının biri, diğerlerinden biraz daha yaşça büyük görünüyordu. Ama bizim aydınlarımızı kimlerin temsil ettiğini çok iyi biliyoruz. Sizi de, bazılarıyla tanıştırebiliriz... Ama şimdi!.. Siz, eğer Stalin’in halkımız aleyhine aldığı kararları insanlık dışı ve adaletsiz buluyorsanız, lütfen bunu imzalayın! – ayağa kalktı, daktilo edilmiş bir yazıyı önümdeki masaya koydu.

Bu mektup, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi’ne ve ayrıca SSCB Yüksek Şurası’na hitaben yazılmıştı. Yazıyı başından sonuna kadar dikkatle okudum. Kırım Tatar halkının sıkıntıları, anavatanlarına dönmek istedikleri, ulusal sorunlarının çözülmesi için adalet bekledikleri anlatılıyordu. Her bir satırı ve her bir cümlesine aynen katılıyordum. Diviti mürekkebe batırdım ve imzaladım.

Gençler bana teşekkür ettiler, tokalaşıp– sarılıp ayrıldılar.

Bu olayın üzerinden iki hafta geçmişti, bir gün Özbekistan Komsomol⁶² Merkez Komitesi Sekreteri Boris Gaipov tiyatroya çıkageldi. Elini uzatmadan kuru bir selam verdikten sonra, tüm çalışanların salonda toplanmasını emretti.

– Neden? diye sordum.

– Orada öğrenirsiniz, diye cevapladı, masama doğru yaklaştı, sanki masanın sahibiymiş gibi kâğıtları karıştırdı ve bir şey bulmuş gibi yaptı.

Hareketlerini ilk dakikadan itibaren inanamayarak seyrediyor, davranışlarına anlam vermeye çalışıyor ve kendimi tuhaf hissediyordum. Sonra arkasını döndü ve odaya çıktı.

Bu mesai arkadaşımız genç biriydi, Özbekistan Komsomol Merkez Komitesi'ndeki şeflik görevi gereği; yapılan çalışmaları daima kontrol ediyordu. Boris Gaipov, neredeyse benim yarı yaşımıdaydı ama patronum konumundaydı. Bu nedenle, daha fazla endişe etmedim. Tiyatro binasını kolaçan ettim, prova odalarına baktım ve herkesi, «lütfen buyurun, seyirci salonuna geçin, acele edin!» diyerek davet ettim.

Herkes toplantı salonuna gelince, genç yaşta havaya girmiş kısa boylu Gaipov, önemli bir adam edasıyla sahneye çıktı ve konuşmaya başladı:

– Sizin yöneticiniz Aladinov bu görevini kötüye kullanmaktadır. Bu günden itibaren bu görevinden azledilmiştir!
– Bana baktı; sonra elini ileri uzatıp, kapıyı işaret ederek: Tamam çıkabilirsiniz! diye bağırdı, aralarında konuşmaya başlayan dinleyicilere:

– Sizler de serbestsiniz diye cevap verdi.

Sadece bu sebepten mi bu toplantı yapılmıştı? Ya da bazıları bu yolla iktidar sahibi olduklarını mı göstermiş oluyorlardı?

62 Komsomol: Komünist Gençlik Birliği.

Ayağa kalktım. Bacaklarım tutmuyordu. Ağır- aksak salondan dışarı çıktım. Sokaklarda ağır ağır yürüdüm. Hadra Meydanı'na geldim, tramvaya binip evime gidiyordum. Başım uğulduyor, gözlerim kararmış halde pencereden bakıyordum ama geçtiğimiz sokakları tanıyamıyordum. Anlaşılan kendi sokağımızı çoktan geçmiş ve şehrin kenar semtlerine varmıştım. Acele ederek indim ve karşıdan gelen bir tramvaya bindim, bir yerlerden döndü ve beni bambaşka yönlere götürdü...

Kısacası gecenin birinde evimi güç bela bulabildim.

Genel olarak en geç saat sekizde evimde oluyordum. Kızım her zaman beni kapıda, «babam geldi!», diye neşeli çığlıklarla karşılıyordu. Bugün beklememiş uyumuştum. Geç gelmemden dolayı huzursuz olan Fatma ise, ne yapacağına bilemeden gezelemişti.

Evin biraz uzağında bir telefon kulübesi vardı. Oraya koşup, ofise telefon etmiş, bir erkek sesi kaba bir şekilde: «O artık bizde çalışmıyor» demiş. Elbette karımın aklına en korkunç düşünceler üşüşmüş; «Ya tutuklandı ya da saldırıya uğradı» diye paniklemiş. Eğer uyuyan kızımızı yalnız bırakmaktan korkmasa, çıkıp sokaklarda arayacakmış... Ama beni nerede arasın, kimlere sorsun?

Ben kapıyı açıp içeri girince; omuzuma atıldı ve ağlamaya başladı.

– Biliyor musun, yine talihsiz şeyler yaşamaya başladık, dedim, ben.

– Her şeyi öğrendim, dedi Fatma. Herhalde açsındır... Otur bir şeyler ye! Sonra konuşalım...

Kendimi daha fazla tutamıyordum, olan biten ne varsa anlattım ona, akşam yemeğinde de devam etti mutsuz hikâyem:

– Kendi öz vatanımızda, nasıl böyle adaletsizliğe uğruyoruz! Her şeyi insanlar yaşıyor, en büyük adaletsizliği onlar yapıyorlar...

– Sessiz konuş, lütfen sessiz ol diye yalvarıyordu. Eliyle ağzımı kapatmaya çalışıyordu: Komşular duyacak! Kulaklarımı duvara dayamışlardır.

Hiçbir şey beni sakinleştirmeye yetmiyordu.

– Doğruları konuşuyorum diye bağıırıyordum.

– Bizi düşün! Kızımız ne olacak? Eğer sana bir şey olursa biz ne yaparız...

Gece yarısı kalp çarpıntım başladı, hayatımda ilk defa oluyordu... Fatma “ambulans” çağırdı. Hastanelik olmuştum.

Yattığım odada sekiz kişiydik. Yanımda Volga Tatarı bir yaşlı öğretmen yatıyordu. Öyle havadan sudan sohbet ediyorduk. Kimin neresi ağrıyorsa, o konuda konuşmaya başlıyorduk. Ben de başımdan geçenleri, bana yapılanları, Gaipov’u anlatmaya başladım: «Ben tabii ki, Gaipov’un hangi misyonu taşıdığını bilemezdim... Elbette benim edimlerini küçümsemeden, insani değerler çerçevesinde bir şeyler yapabiliirdi... Yaşadığımız bu son olay, ona mutlu etmiş olabilir miydi? Sonuçta o basit bir Komsomol lideriydi... Ülke yönetmeye onun gibi kim bilir daha kimleri getirmişlerdir...» gibi sözler ettim.

Yaşlı öğretmen beni teselli etmek istedi:

– Evet! Ben onu tanıyorum. O bir Tatar. Gerçekten... Kazan Tatarı. Aslında sizleri diğerlerinden daha iyi anlamaları gerekir. Ama hayır... Görevleri her şeyden daha kıymetli. Ne elde edecekler anlamıyorum. Diğer her yerde olduğu gibi, bizde de işe alırlarken «Hangi millettensin?» diye soruyorlar, «Tatar» diyoruz. Başkanın yüzü düşüyor ve – «Kırım düştü mü?» diye soruyor. Biz her defasında “bizler öteki Tatarlardanız” diye açıklamak zorunda kalıyoruz. Gaipov, sıradan bir memur, ondan başka şekilde davranmasını beklememelisin. Onun başlıca görevi, talimat almak ve diğer Tatarlara talimat vermek. Başka türlü nasıl olabilir ki! İşte, sana yaptığı da bu!

Beni, hastaneden mümkün olan en kısa zamanda çıkardılar. Eve dönüşümden bir gün sonra, öğle saatine doğru pencereyi birinin tıklattığını duydum. Yalnızdım, Fatma Dilara ile birlikte alış verişe gitmişti. Kapıyı açtım, Yazarlar Birliği Başkan Yardımcısı gelmişti; kendimi nasıl hissettiğimi sordu, sonra bir not uzattı. Bana hızlıca uğramıştı, köşede arabası bekliyordu, vedalaşıp gitti. Notu açtım: «Lütfen bana uğrayınız. Aybek».

İkinci gün Aybek'in yanındaydım. Hastalığımla ilgili gelişmeleri öğrendiğini, üzülmemem gerektiğini, zira benim için iş bulunacağını söyledi.

– Bizde derler ki kalp için en iyi ilaç, iyi haberdur. Sizi mutlu edecek bir şeyler yapmaya gayret edeceğim. Taşkent'te Kırım Tatar dilinde bir gazete çıkacağı haberi yayıldı, hem de bir radyo yayını hazırlığı da varmış, dedi.

Şaşırmıştım:

– Taşkent'te mi? Kırım'da bizim ne çok gazetemiz çıkıyor, dergilerimiz basılıyordu.

Aybek gülümsedi:

– Kırım'a döndüğünüzde hepsini tekrar yaparsınız. Şimdilik bu gazete bir ödül mahiyetindedir, zira diliniz korunmuş oluyor. Dil, bir halkın yüzüdür. Eğer bir dili yoksa milletin kendisi de yok hükmündedir. Öyle değil mi?

– Tamamen haklısınız, Aybek ağa! Gazete ne zaman yayınlanmaya başlanacak?

– Sanıyorum, en kısa zamanda... Şimdilik bizim Yazarlar Birliği'nde çalışmaya devam edin, olmaz mı?

Bölüm başkanını çağırdı ve bana uygun herhangi bir iş verilmesini istedi. Adam, kendisini takip etmemi başıyla işaret etti:

– Size üretim işleriyle ilgili haberler bölümünü versem, bir itirazınız olur mu? diye sordu.

– Her işi kabul ederim, dedim.

Burada başkan yardımcısı olarak görevlendirildim.

Geçmiş yıllarda olduğu gibi, şimdi de benim ve halkımın başından geçen her hikâyeyi yazma fikriyle doluydum. Kendime durumdan vazife çıkarıyordum: Bu benim için oyalanacak bir iş değil, bizden sonraki nesilleri uyuracak hatırat olmalıydı. “Nenkecan Hanum” adlı piyesi savaşa gitmeden önce yazmaya başlamıştım. Onu gözden geçirecektim. Ne yazık ki kaleme aldığım piyes notlarım ve uzun senelerdir arşivlediğim onu destekleyen belgeler geri dönmeyecek şekilde yitip gitmişlerdi, aklımda ise az bir bölüm kalmıştı. Kırım’a dönmeyi ve Bahçesaray Hanlığının Devlet Kütüphanesi’ne gideceğim günleri hayal ediyordum. Eğer, tabii Tatarların sürgüne gönderilmesinden sonra, Kırım’ın her tarafında olduğu gibi kütüphanede de her şey ateşe atılıp, imha edilmemişe...

İşte, şans yüzüme gülmüştü! Yazarlar Birliğinde eşim ve kendim için iki bilet almayı başarmıştım, Köktebel’de Sanat Evi’ne gidecektik. Özbekistan Yazarlar Birliği’ne bir mektupla başvurmuş, SSCB Yazarlar Birliği’nin üyesi olarak, Bahçesaray Hanlığı Saray– Müzesi arşivinde Kırım tarihini incelemek için bazı belgeleri görmek üzere görevlendirilmeyi arz etmiştim.

Dilara’yı da yanımıza aldık, ona kendi vatanını göstermeyi çok istiyordum...

Köktebel’de mükemmel on iki gün geçirdik. Günler bir saniye gibi uçarak geçti. Sabah erkenden Simferopol’e doğru yola çıktık.

Bir zamanlar Fatma ile birlikte zevkle dolaştığımız meydanda, kızımı ve karımı bıraktım ve aceleyle Kırım Parti Bölge Komitesine geldim. Beni Propaganda Sekreteri Çırva⁶³ karşıladı. Ne için müsaade istediğimi söyledim ve Özbekistan Yazarlar Birliği yönetiminin gönderdiği mektubu verdim. Çırva’nın bir yerlere gitmek için acele-

63 Ivan Chirva: (17 Kasım 1918, 7 Temmuz 1982) – Ukrayna Sovyet Merkez Komite Sekreteri, Kırım Bölgesel Komite Sekreteri.

si var gibiydi, onu meşgul ettiğimden dolayı huzursuzdu. Mektuba hızla göz attı, ne yazık ki hemen çıkması gerektiğini Simferopol'de bulunan Porgornıy'ın⁶⁴ Kırım'a gideceğini ve bu seyahatinde ona refakat edeceğini, benim kendi konumla ilgili olarak Bilim Bölümü Yöneticisi Morgaylo'ya başvurmamın daha iyi olacağını söyledi.

Bana tarif ettiği ofise gittim.

Morgaylo beni dinledi ve takdim ettiğim mektubu okudu, Bahçesaray Parti Bölge Komitesi sekreterini telefonla aramaya niyetlendi, uzunca bir süre numaraları çevirdi, ama kimseye ulaşamadı. Yanında ayakta duruyor ve bekliyordum. Sabrı tükendi, telefon ahizesini yerine koydu.

– Boş yere vakit kaybetmeyelim, siz Bahçesaray'a gidin, bu arada ben de Bölge Komitesine ulaşırım, dedi.

Morgaylo'nun önerisi makul görünmüştü, ama teşekkür edip ayrılırken içimdeki bir parça ümit de kırılmıştı. Bizimkilerin yanına, onları bıraktığım meydana geri döndüm. Bir grup insan çevrelerini sarmış, yabancı yerlerde nasıl yaşadığımızı soruyorlar; bir zamanlar yan yana yaşadığımız ve çoğu zaman kimlerin hangi milletten olduğunu dahi bilmediğimiz eski iyi günlerimizi anıyorlar; en kısa zamanda geri dönmemizi umut ettiklerini söylüyorlardı.

Fatma beni görünce ayağa kalktı, aksi halde ona kalabalıktan dolayı yaklaşamazdım. Parti Bölge Komitesi'nde geçen görüşmeleri anlattım ve hemen Bahçesaray'a gitmek için yola çıkmayı teklif ettim. Şehirlerarası istasyona nasıl gidileceğini tarif ettiler, hatta iki ihtiyar kadın bizi götürmeye gönüllü oldu.

...Hanlık Sarayı Müzesi'ndeyim, eski bir tanıdık olan Mariya Georgiyevna Kustov ile buluştum. Bu buluşma ikimizi de çok mutlu etmişti. Mariya Georgiyevna bu müzede savaş yıllarından önce çalışmaya başlamıştı, Kırım Tatarları halk sanatı üzerine çalışmaktaydı, artık dilimize

64 Nikolay Viktoroviç Podgornıy: (18 Şubat 1903, 11 Ocak 1983) – Sovyet dönemi parti ve devlet adamı.

çok vakıf olmuştu. Şimdi yöneticiydi. Ne amaçla geldiğimi anlattım. Mariya Georgiyevna kederle iç geçirdi ve müzede maalesef ki çok az şeyin korunduğunu söyledi. Bu sarayın avlusunda bir kaç gün boyunca ateşler yakılmıştı... Daha önceden de işittiğim bir olaydı, sustum... Bana nasıl yardımcı olabileceğini sordu...

Tam o günlerde, kentin çevresinde arkeolojik kazılar yapılmaya başlanmış. Bir grup bilim adamı, Tatar savaşılarının eski mezarlarında madalyonlar bulmuşlardı – Anavatan Savunması* sırasında ön ceplerimize taktığımızdan farklı; bunlar, gümüşten yapılmış, hilal oymalı ay şeklinde kızıl renkli künyeler. Askerler künyelerini boyunlarına, gümüş zincirle asıyorlardı. İçlerine genellikle iki küçük kâğıt konuluyordu: birinde askerin kimlik bilgileri, diğerinde onu ölümden korusun diye Allah’a yakaran bir dua vardı. Arapça harflerle yazılmış duaları kazıyı yapan bilim adamları okuyamamıştı. Maria Georgiyevna'nın masasında, kül gibi sararmış, bir dokunuşla parçalanan bu kimlik bilgileri ile dua kâğıtları yığın halinde duruyordu.

Maria Georgiyevna:

– Künye içindeki yazıları çevirmemize yardım eder misin diye sormuştum.

Kabul ettim. Bu çalışmayı tamamlamak en az iki üç günümüze alırdı. Hiç ertelemeyen, künyeler üzerinde çalışmaya başladım. Müze müdürü beni böylece bırakıp, Fatma ve Dilara ile birlikte, yakındaki bir otele, kalacağımız bir kaç gün için yer bulmaya gittiler.

Bu kimlik ve dua kâğıtlarını gümüş künyelerin içinden çıkarmak çok özen gerektiriyordu. Harfler neredeyse silinmişti. Akşam saatlerine kadar bu işle uğraştım, Rusçaya çevirdim ve itinalı bir şekilde yazdım. Gözlerim yorgunluktan kamaşmaya başlamıştı. Maria Georgiyevna ve arkeologların grup başkanları en kalbi duygularla teşekkür ettiler.

Sonraki iki günüm de aynı işle meşgul olarak geçti. Bir taraftan da müzede ki savaş öncesinde varlığını hatırladı-

ğım eski kitaplardan bazılarını arayıp bulma şansım olmuştı, o kitaplarda beni ilgilendiren bölümlerden notlar almayı başarmıştım.

Üçüncü gün, sabahın erken saatleriydi, birden karşıma MGB⁶⁵ çalışanı çıktı. Benim de tam orada olduğum sırada, doğruca direktörün ofisine girdi, Maria Georgievna'ya kaba bir şekilde:

– Bu tip birinin, hangi esasa göre burada çalışmasına izin veriyorsunuz? diye sordu.

– Affedersiniz, Maria Georgievna ne diyeceğini bilemedi. Burnundan aşağı kayan gözlüğünü düzelterek, bu beklenmedik ziyaretçiye sabit bir şekilde baktı: Bu kişi bir tip değil, bir yazar. Tarihle ilgileniyor. Bakın delikanlı, ben onu çok uzun zamandır tanıyorum, öyle ki, siz daha doğmamıştınız!

– Onun kütüphaneye girmesini yasaklıyorum, dedi kesin bir ifadeyle, bana dönüp dişlerinin arasından, iyilik-güzellikle gidin Bahçesaray'dan ya da...

Lafının devamını getirmedi, bana öyle nefretle bakıyordu ki o güne kadar böylesine rastlamamıştım. Maria Georgievna'nın yüzü bembeyaz oldu, elleri titriyordu, yüzünde şaşkınlık ve çaresizlik ifadesi vardı. Onu sakinleştirmek için aceleyle:

– Heyecanlanmaya gerek yok, böyle ne olduğu belirsiz tiplerle oyalanacak değilim, dedim.

Ellerini iki yana açtı

– Pekiyi ama henüz çalışmalarınızı tamamlamamıştınız!

– Bir çaresini bulmaya çalışacağım...

Ama açıkçası; müzeden ayrılırken ne yapacağımı hala bilemiyordum. KGB Bölge İdaresi'ne gitmeye karar verdim. Yetkili birine buraya kadar gelme sebebimin benim için çok önemli olduğunu açıklayabileceğimi umuyordum.

65 MGB : KGB Devlet Güvenlik Komitesi. İlk olarak 1918 yılında Çeka adıyla kurulan teşkilat pek çok kez isim değişikliğine maruz kalmış ve 13 Mart 1954'te KGB adını almıştır.

Belki anlayacak ve işlerimi tamamlamama izin verecekti! Patron yerinde değildi, ama yardımcısı oradaydı.

– Neden bizzat patronla görüşmeniz gerekiyor ki diye alaylı bir şekilde güldü. – Zaten müze kütüphanesini kullanmamanız konusunda, yasaklama emrini veren kendisi!

– Ulusal güvenlik sebebiyle mi? Bu soruyu asli işlerini yapmadıklarını ima etmek istediğim için sormuştum.

– Evet, kesinlikle bu sebeple diye cevapladı, dik dik bakarak.

– Buraya gelmeden önce, Partinin Bölge Komitesi Sekreteri Chirva'nın yanındaydım ve Bilim Departmanı Başkanı Morgailo ile görüştüm. Bana «Buyurun çalışın», dediler.

– Biz Sovyet vatandaşlarının güvenliğinden sorumluyuz. Bölge Komitesi bizim için karar verici değildir. Sadece MGB Kırım İdaresi Başkanı'ndan emir alırız.

«Demek ki, ben Sovyet vatandaşı değilim» diye düşündüm. Daha fazla konuşmanın yararsız olduğunu görüyordum, ofisten çıktım, bir yük kamyonunu durdurdum ve arkasına tırmanıp Simferopol'a gittim.

KGB Bölge İdaresi, savaştan önceki eski binadaydı, bu nedenle onu bulmam zor olmadı. Saat dörde geliyordu ve ben yetkililerin hiçbirini yerlerinde bulamadım. Ofislerden birine, aralık duran kapısına doğru yürüdüm, içerden sesler geliyor, neşeli bir kadın kahkahası duyuluyordu. Kapıyı çaldım ve içeri girdim. Burası Başkanın bekleme odasıydı. Binbaşı rütbesindeki bir adam, telefon cihazları duran bir masada oturuyordu, yüzbaşı– kadın ise onun karşısında sandalyedeydi. Bir konu hakkında neşeyle sohbet ediyorlardı; onları rahatsız ettiğim için huzursuz oldum. Nöbet sırası binbaşıda olmalıydı; telefonlar aralıksız çalışıyordu; hızlı bir şekilde o telefonun, bu telefonun ahizesini kaldırıyor ve muğlak cevaplar veriyordu. Kadın görünüşe göre bu departmanın çalışanıydı; sarışın, dudakları aşırı rujlu,

güzel biriydi. Eve gitmeye hazırlanıyor gibiydi, ancak binbaşının çevresinde oyalanıp duruyordu.

Telefon konuşmaları arasındaki duraklamadan istifade ederek, o kısa anda; ne iş için geldiğimi anlattım.

– Patron, maalesef yok, eve gitti.

– Onu arayabilir miydiniz acaba? Binbaşı tereddüt içinde kalmıştı:

– Genel kural olarak, evinin aranmaması gerekir... Ama siz uzaktan geldiğiniz için, bir deneyeceğim.

Ve telefon etti.

– Dün bahsettiğiniz yazar şimdi burada, yanımda, dedi, patronuna adımı ve soyadımı usulca söyledi. Müze kütüphanesinde çalışmak için sadece iki gün izin verilmesini rica ediyor. Bence, ona yardım etmeye değer, ne dersiniz? Kaldı ki Bahçesaray'ın tüm sakinleri bu kütüphaneyi kullanabilirler...

– İkameti var mı? diye bağırın başkanın tıslayan sesi ahizeden duyuluyordu: O sözde yazarın Bahçesaray sakini olmadığını unutuluyorsunuz! O adam, Kırım Tatarı! Bölge İdaresine emir verdim, bugün hemen Bahçesaray'dan ailesiyle birlikte gönderilecek!

Onun bu son sözlerinden sonra, başımdan aşağı kaynar sular döküldü: «Ailesiyle birlikte!»... Ardıma bakmadan oradan ayrılıp, doğruca otele gitmeliydim. Oteldeler mi? İyiler mi? Bu arada tıslayan sesi, ahizde halen yankılanıyordu:

– Siz, sorumlu bir memur olarak, talimatlarımın uygulanıp uygulanmadığını takip etmelisiniz, deyip telefonu yüzüne kapadı.

Binbaşı cesareti kırılmış ve şaşkın bir haldeydi, telefon ahizesini elinde bir süre tuttu, sonra sessizce yerine koydu. Bana bir şeyler söylemek istedi.

– Her şeyi duydum, dedim.

İçimde bir şeyler kaynıyordu. Bir şekilde sakinleşmek için çıkışa doğru yöneldim, ama hemen geri döndüm:

– İzin verin lütfen, onu kendim arayayım?

– İmkânsız! Anlayın beni, diyerek elini telefona bastırdı. Eğer her gelen ziyaretçi başkanın evini aramaya başlarsa, o zaman vay halimize.

Öfke doluydum:

– O halde, mesai saatlerinde ofisinde otursun! Bir iş için ona ricada bulunmaya geldim. Benim için o kadar önemli olmasaydı, her şeye tükürür, ardıma bakmadan onun gibi insanların beni sürdüğü Taşkent'e giderdim. Ama çalışmak için kütüphanedeki belgelere ihtiyacım var. Anlıyor musunuz, iş için buradayım!

Binbaşı bir süre sessiz kaldı, dişlerini sıkıyor elmacık kemikleri üzerinde kasları inip kalkıyordu; bir kaç saniye sonra telefonu eline alıp numarayı çevirdi ve telefonu bana doğru uzatıp fısıldadı:

– Kendiniz konuşun!

Telefonda patronun sesi duyuldu:

– Dinle binbaşı! Kıyafetimi değiştirmeme izin ver, acilen Sivastopol'a gitmem gerekiyor!

– Ben binbaşı değilim, dedim. Binbaşı sizinle konuşurken az önce bahsettiğiniz o «sözde yazar» benim!

Fütursuz sözlerimle karşı karşıya kalan başkan şaşkına dönmüş olmalıydı, gürültülü bir şekilde nefes aldığını duyuyordum, aniden bağırmaya başladı; sesi öfkeli bir hayvan hırıltısına dönüşmüştü:

– Beni evimden aramana kim izin verdi?

Sükûnetimi korumaya çalışarak:

– Kendime izin verdim, bu çalışmanın benim için ne kadar ciddi olduğunu açıklamak istiyorum. Partinin Bölge Sekreterinden izin aldım...

– Hey, sen, diye böğürdü. Derhal Kırım sınırları dışına ailenle birlikte çıkıp, gidiyorsun, yoksa buradan silahla atılmanızı emredeceğim! Şaka yapmıyorum! Şimdi anladın mı?

Telefonu kapattım. Şüphesiz şaka yapmıyordu.

Binbaşıya baktım, mahcubiyet içinde ellerini iki yana açtı:

– Elimden bir şey gelmez; derler ki, «başkanlık paylaşılmaz!»

Bana gösterdiği olumlu tavır ve yardım etme niyetinden dolayı teşekkür ettim, müsaade isteyip çıktım.

Tramvaya binip Sivastopol Caddesine kadar ulaştım, bu cadde Bahçesaray'ın önünden geçiyor. Burada, yolun devamı için bir vasıta «yakalamayı» başaramadım, uzun süre bekledim ya da ben öyle hissediyordum: Fatma'ya ve kızıma gitmek için öyle acele ediyordum ki her dakika bir saat gibi uzun geliyordu. Nihayet gövdesinde beyaz haç bulunan mavi bir ambulans durdu; kabin sıcaktı, müzik çalıyordu. Aklımda tek mesele vardı; hiçbir şey hakkında konuşmak istemiyordum. Sürücü ihtiyar bir adamdı, konuşmadan duramıyordu... Adamda şafak atmış, hiç durmadan Kırım'ı yönetenlere kızıyor, ekonominin kötü gittiğinden bahsediyordu: Evet işte böyleleri... Kendilerini uzman zannedenler, bilmez değiller ama anlayamazlar, bir yıldır Tatarlar yokken nasıl yaşıyoruz, bir bakın halimize! Bu adamlar buraların şartlarını bilmediğinden üretimi beceremezler... Üzüm çubuklarını birkaç bin hektar toprağa diktiler. Bir yıl geçti, iki yıl geçti, üçüncü yıldır bekliyorlar, ama çubuklar büyümüyor da, kurumuyor da... Meğer üzüm çubukları ters dikilmiş... Şimdi ortaya çıktı...

– Dün Podgornıy geldi, Kırım'ı karış karış dolaştı, kimlerin hatalı olduğunu buldu, şoför kısa bir kahkaha attı: Bağcılığın püf noktalarını sadece Tatarlar biliyorlarmış...

Batmakta olan güneş, beyaz minarelerin sivri alemlerini ve Bahçesaray evlerinin kırmızı kiremitli çatılarını aydınlatmaktaydı. Eski ve dar sokakların derinliklerinde akşam mavisi giderek koyulaşıyordu.

Acelem vardı, parke taşı döşenmiş yol boyunca – defalarca tökezleyerek– koştum. Otele geldiğimde Fatma’yı da, Dilyara’yı da bulamadım. Otel müdiresi, gözlerime bakarak ve gülümseyerek, sakın bir sesle «Talimat verildi, biz de onları tahliye ettik», dedi.

– Nereye gittiler?.. Kadın omuzlarını silkti.

Eşimi ve kızımı Hanlık Sarayının avlusunda buldum. Ağaçların altında bir bankta oturmuş, beni bekliyorlardı. Mariya Georgiyevna onlarla birlikteydi, gözlerinden ağlamış olduğu belliydi.

Rahatlamış bir halde derin bir nefes alıp Allah’a şükür sizi buldum, dedim.

– Aramak zorunda mı kaldınız? Neden? Mariya Georgiyevna şaşırmişti. Otel müdiresine burada olacağını söylemiştim!

Ziyadesiyle endişelenmiş bir kadının daha fazla üzülmemesi için, “onu görmedim” diye yalan söyledim ve neşeli görünmeye çalışarak:

– Evet, canlarım, gitme zamanı! dedim.

Mariya Georgiyevna havaya şöyle bir bakıp:

– Yola mı çıkacaksınız!.. Ne diye hemen gidiyorsunuz, bugün bende kalın! Güneş batmak üzere, dedi.

O sırada minarenin alemi sönmekte olan bir mum ışığı gibi, cılız parlıyordu.

– Fark etmez, her halükarda güneş yarın doğacak ve büyük ihtimalle bizi yoldayken yakalayacak!

Erkenden yola düşülmeli zira yolumuz kısa değil... Tekrar gidiyoruz... Pekiyi ama dönüşümüz ne zaman olacak?

